STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00325

SHRIFTEN

Morris Rosenfeld

Permanent preservation of this book was made possible by
Rhonda, Robert, Justin & Brian Silver
in memory of
Lee Schnapper

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דיא אינטערנאציאָנאלע ביבליאָטהעק

THE WORKS OF MORRIS ROSENFELD VOL. III.

שריפטען

פון

מאררים ראזענפעלד

דריטער באַנד

(פּראָזאַ)

ארויסגעגעבען פון

א. מ. יעוואַלענקאָ, ניו יאָרק

Copyright, 1908
By A. M. Evalenko, Publisher

פאָרוואָרט

„בעסער שפּעטער איידער קיינמאָל ניט", מוז איך זאָגען ביי די ערשיינונג פון מיין פּראָזא אין בוכפאָרם. דאָס ווערק וואָלט שוין לאַנג געדרוקט געווען, דער זאַץ איז געשטאַנען כמעט אין גאַנצען פאַרטיג נאָך מיט צוויי יאהר צוריק, נאָר צוליעב מיין שווערער קראַנקהייט איז די אַרבייט אונטערבראָכען געוואָרען ביז יעצט.

איינינע זאַכען אין דעם בוך, ווי די פּאָגראָם־בילדער, וואָלטען אפשר געמאַכט א שטאַרקערען רושם, ווען זיי וואָלטען ערשיענען אין א זאַמלונג צו דער צייט פון די רוסישע רציחות אויף אידען, איך גלויב אבער ניט, אַז זיי האָבען זיך צופיעל פערשפּעטיגט...

די טראַגעדיע פון מיינע ברידער אין רוסלאַנד איז נאָך ניט געענדיגט און דאָס, וואָס איז פאָרגעקומען אין קישינעוו, מאָהילעוו, אָדעס, ביאַליסטאָק א. ז. וו. וועט קיינמאָל נישט אויסגעמעקט ווערען פון אידישען פּנקס.

איך קום נאָך אַלזאָ אין דער רעכטער צייט...

די אבטיילונג פון „רויטען תהום" איז פריהער געדרוקט געוואָרען בעזונדער אין פערשיעדענע צייטשריפטען און בלעטער, דאָך זיינען דאָס ניט געווען קיין געוועהנליכע צייטונגס אויפזעצע, זאָנדערן שטיקער נשמה. איך וועל ניט מגזם זיין ווען איך וועל זאָגען, דאָס איך האָב גייסטיג דורכגעלעבט דאָ אין אמעריקא דעם גאַנצען חורבן פון די היסטאָרישע הריגות.

אָט דער חורבן האָט מיך אַזוי שוואַך און קראַנק געמאַכט, אַז

ער איז פּאָזיטיוו געווען איינער פון די הויפּט סיבות פון מיין יעצטיגער נערוועזיטעט.

אַלץ, וואָס איך האָב דעמאָלט דורכגעלעבט, האָב איך אין אַט דעם בוך איינגעשלאָסען אַלס ביישטייער צו די ליידענסגעשיכטע פון מיין פאָלק. מעגליך, אַז איך וואָלט אַליין געזעהן יענע גהינום־מאָמענטען מיט'ן נאַקעטען אויג און וואָלט געפיהלט דעם פּחד פון טויט שוועבען איבער מיין קאָפּ, וואָלטען מיינע זאַכען פיעל הייסער און מעכטיגער ארויסגעקומען. צווישען רוסלאַנד און מיר ליעגט אָבער אַ ים און איך האָב נאָר איבערגעגעבען די צובראָכענע אידישע קרעכצען, וואָס די דעפּעשען האָבען דאָ אריבערגעבראַכט.

צום שלום וויל איך נאָך בעמערקען, אַז דאָס בילד „דער רויטער זונטאג", וואו איך זוך זיך אריינצולעבען אין דעם כאַראַקטער פון גלח גאַפּאָן — האָב איך געשריעבען באַלד נאָך דער בלוטיגער פּאַסירונג. איך בין (אַזוי ווייט ווי איך ווייס) געווען דער ערשטער, וואָס האָט געוואַגט צו צווייפלען אין גאַפּאָן'ס אויפריכטיגקייט אַלס פרייהייטס־קעמפּפער און וועלכער האָט איהם גאַנץ גענוי אָבגעשאַצט. נישט קיין קליינעם קאַמפּף האָב איך מיטגעמאַכט מיין „רויטען זונטאג" אָבצודרוקען, ווייל עס איז נאָך דעמאָלט ניט געווען קיין שום פערדאַכט אויף דעם אויפטועך פון דער בלוט־באָד אין פּעטערסבורג, אַז ער'איז אַ שפּיאָן.

וועגען די אַנדערע זאַכען אין דעם בוך וויל איך גאָר ניט זאָגען, איך האָף, אַז יעדער זאַך וועט קריעגען איהר פערדיענטען ווערטה.

מאָררים ראָזענפעלד.

יאָנקערס, נ. י., 7־טען מאַי, 1908.

אינהאלטס־פערצייכניס

ליעדער אין פראָזאַ

וויעג, קבר און מענש 5
נאַיאַגאַראַ פאָללס 9
גראָז 14
נביאות פון גלות 18
די גערעכטיגקייט 24
אַ מעשה פון מזרח־לאַנד 28
נאַפּאָלעאָן און הערצעל 33
אויף הערצעל'ס טויט 37
דאָס פאָלק 38
די קראַפט פון שענקייט 43
אחדות 46

דער רויטער אבגרונט

דער בלוטיגער יריד 51
די בלוטענדע נאַכטיגאַל 58
אַ רויטער פעליטאָן 64
דער רויטער זונטאג 102
ווער ווייס? 108
רוסלאַנד'ס צוקונפטס ליעד 111

אַרטיקלען און פעליטאָנען

פסח מצרים און פסח לעתיד 117
דער סוד פון מתן תורה 122

חשבון הנפש 126
חתן תורה 130
דער בעל תשובה 134
טיפען און פרעטענזיעס 140
חאַצקעלע משורר 151
נסיעות אין אידישען קוואַרטאַל 156
ביבעל און באַבעל 208
שמחת תורה׳דיג 214
דער רעגענבויגען 223

פערשיעדענעס

צאַצקעס 245
מוטער־ליעבע 248
בעריהמטהייט 252
מאַרטירער 255
חוצפה און מוט 259
פריינד און פריינדשאַפט 262
שטילע מענשען 267
אונגעבעטענע געסט 270
זי האָט געוויינט 274
הלל צו דער לבנה 279

ליעדער און פּראָזא

וויעג, קבר און מענש

די וויעג.

און די וויעג האט געזאגט:

„קום, מענש, לויב מיך! הויב אויף דיין שטימע הויך; בעזינג מיך מיט די שענסטע ליעדער. איך פערלאנג דאס פון דיר; איך האב א טייל אין דיר; דו ביזט מיר אן אלטער בעל חוב. אין מיין שויס האבען דיך געקושט די יונגסטע שטראהלען פון לעבען. אין מיר זיינען געפאלען דיינע ערשטע טרערען, און איך, די ערשטע, האב זיי דיר געשטילט.

„זים האסטו אבגעטרוימט דיינע קינדער־יאהרען אויף מיין פריילינען בוזים. אין מיין הארצען האסטו זיך געוויעגט און געטרוימט פון מלאכים. ניין, ביזט דאן אליין געוועזן א מלאך... דיין מוטער האט דיר געגעבען איהר מילך, און איך— א זיסען שמייכעל און דרימעל. איך בין געוועזן דיין גן עדן אויף דער וועלט. זייט דו ביזט פון מיר אוועק, האט דיך דאס לעבען אנגעהויבען צו פערפאלגען.

„בעזינג מיך, מענש! דו טארסט מיך ניט פערגעסען. דען איך האב פערגעטערט דיינע קאפריזען און דיין וואונש פלעגט געשעהן. ווי שען איז געוועזן די קלאר ווייסע ציעגעלע, וואס איך האב דיר געגעבען! איך בין געוועזן דיין ערשטע הויז, און דיין קליינער שאטען האט געשוועבט אויף מיינע ווענט. בעזינג מיך, דען וועט ניט דיין זיסע עראינערונג אן מיר, וואס וואלט דיך בעגלייט אויף דיין וויטער נסיעה?

„מיט מיר איז פערבונדען דיין אונשולד, דיין גליק, דיין שענסטע צייט, וואס קומט ניט מעהר צוריק.“

דער קבר.

און דער קבר האט גערעדט:

„בעזינג מיך, שטערבליכער, ווייל שפעטער וועסטו דאס ניט קענען. בעצאהל מיר, כל זמן דו ביסט נאך דא. ווידמע מיר דיינע טיעפסטע געפיהלען, דען איך בין דיין אמת'ער פריינד, דיין מלאך הגואל. איך וועל דיר אבוואשען דיינע לעצטע טרערען און ברינגען אייביגע צופרידענהייט. אין מיין שוים וועסטו רוהען מיט אן אמת, פריי פון זארג און יגעת נפש.

„שווער איז דער קאמפף פון דיין לעבען, ביי מיר איז פריעדען. גרוים איז די צאהל פון דיינע פערפאלגער, ביי מיר ביזטו זיכער. איך בין דיין שטארקסטע פעסטונג; איך בעשיץ דיך. ביי מיר וועט דיך קיינער ניט בעריהרען; דו ביזט רוהיג. וואס דו רופסט יעצט ד י י נ ע, וועסטו פערליערען, האך מ י י נ ע בלומען רייסט מען ניט...

„בעזינג מיך, שטערבליכער! ביי מיר ענדיגט זיך דיין פאלשער חלום. איך בין הייליגער ווי דיין וויעג. זי האט דיך אבגענארט, און ביי מיר איז דער אמת. דאס לעבען האט דיך טמא געמאכט, איך בין דיך מטהר. רעיונות פלאגען דיך, דו קלערסט און ציטערסט; ביי מיר איז שכחה. ביי מיר קלינגט ניט דער קום פון פאלשע ליעבע, און דער שאטען פון חנופ שוועבט ניט אויף מיינע ברעטער. איך בין דיין לעצטע היים, דיין לעצטע דירה, פון מיר ציהסטו ניט מעהר; דו פערבלייבסט דארט. דער עירוב פון דער צייט פיהרט דיך נאר ביז מיר; ביי מיין שוועל ענדיגט זיך לעבעג'ס תחום שבת...

„בעזינג מיך, שטערבליכער! איך וועל דיר פערטרויען יענעם סוד, וואס איז פערהוילען פון די לעבעדיגע. ביי מיר וועסטו דערגעהן דעם צוועק פון דער וועלט, דעם ציעל פון ווילדען טומעל...
„וועסט דערגעהן, וואס דו ביזט ניט דערגאנגען; ווידמע מיר דיינע געזאנגען!“

דער מענש.

און דער מענש האט א קוק געטאן אין מזרח און אין מערב און האט געזאגט:
„גרויסארטיג און פול מיט צויבער זייט איהרביידע. הייליג איז דער טרוים פון קינדהייט, וואס שמייכעלט אויף דער וויעג, און ערנסט די פארב פון די געדאנקען, וואס ציטערט אויף דער גרוב.
„וויעג און קבר! איך בין דער שטראם, אין וועלכען איהר ביידע שפיגעלט זיך אב.
„איך האב פאר דיר א ליעד, מיין וויעג, דאך קורץ און קינדיש איז עס, ווי די צייט פון אונזער קענטשאפט. איך בין צו גרויס פאר דיר אצינד און דו פאר מיר — צו קליין. מיין שאטען איז אריבערגעוואקסען דיינע וועגט, און מיין פאנטאזיע — דיינע הימלען... צו שווער איז יעצט מיין הארץ אריינצוטאן פאר דיר אין א געזאנג. צו שווער; וועסט ברעכען אונטער מיינע טענער...
„און וואס פאר א בעל חוב בין איך דיר סיי ווי סיי? כ׳האב אלע דיינע גליקען אבגעשטעלט ביי דיר, און וואנדעל עלענד דורך די טיעפסטע ווילדענים פון לעבען.
„און דו, א, גרוב, שווארצע וואוינונג פון מיין צוקונפט! אויך דו קומסט פארדערן א געזאנג? פאראויס פערלאנגסטו זאל איך דיר בעצאהלען? פארוואס? דו וועסט מיר געבען רוה. וועל איך פיהלען, אז איך רוה? איך וועל פערגעסען,

זאָגסטו. וועל איך אויך געדיינקען? דיינע בלומען רייסט מען ניט, פּערזיכערסטו מיר. וועל איך אָבער פּיהלען, ווי זיי שמעקען?

„ניין, ניין! מיין תחום שבת ענדיגט זיך ניט נעבען דיר, איין ברעג פון עירוב איז אַנגעבונדען אן דער אייביגקייט... אַן הימעל... אַן דער זונן... אַן גאָט! אַן אַלץ, וואָס לעבט, שטרעבט, בעוועגט זיך, רייסט זיך, שטופּט זיך פאַראויס צו דער ליכט, צו דער אייביג, אייביג ריינער ליכט... צום אייביגען „זיין“...

„איך דו, אַ, גרוב, ביזט נישט דאָס, וואָס דו ביזט, פּונקט ווי איך בין נישט דאָס, וואָס איך שיין צו זיין...

„דו וועסט פערטרויען מיר א סוד, האָסטו געזאָגט. פערטרוי עס יעצט! אַט דאָ וויל איך דאָס וויסען! דו שווייגסט, אַ, עלענדע בעריהמעריין! אומזיסט איז, וואָס דו פּראַהלסט זיך. דו ווייסט עס פּונקט ווי איך. ניין, איך ווייס דאָס בעסער... דען איך בין דאָ אַ טהייל פון יענער קראַפט, וואָס ברעכט און שאַפט.“

נאיאגארא פאָללס

מקולות מים רבים אדירים
משברי ים אדיר במרום.
(תהלים.)

א שטיק „מעשי בראשית“ אין מיטען פון דער ציוויליזאַציאָן; א רעשטעל „תהו ובהו“ בעלויכטען מיט עלעקטריציטעט; א סקראַיציק ניט געענדיגטע וועלט; די חורבה פון גאָט׳ס ערשטע דירה, —

די נאיאגארא פאָלס!

אַן אייביגער וואסער ווארפט זיך פון אַן אייביגען בארג, פונקט ווי א ים וואָלט וועלען בעגעהן זעלבסטמאָרד; ווי די נאטור וואָלט געוואָרען א מעבד עצמה לדעת; ווי דער אשמדאי וואָלט זיך געלעהרענט שווימען; ווי דער וועלט ארכיטעקט וואָלט דאָ געהאַלטען דעם אונרוה פון די צייטען, —

די נאיאגארא פאָלס!

איז דאָס די נאָכוועהענים פון דער „יצירה“, אָדער א פּראָבע פון דער גסיסה פון דער וועלט? האָט זי אזוי אויסגעזעהן אין מוטער־לייב? וועט זי אזוי אויסזעהן אין אונטערגאַנג? איז דאָס א שטיק איינגע׳עקשן׳טע אור־שטאָף, וואָס האָט זיך ניט געלאָזט בעמייסטערן? איז דאָ אריינגעפאַלען דער שם המפורש?

די נאיאגארא פאָלס!

ניין, דאָס מוזען זיין די טרעהרען פון די ליידענדע, וואָס קענען ניט רוהען און שליידערען זיך אין טהאָל, אין יאָמער־טהאָל

מיט קולות... יאָ, דאָס איז דער טרערען־מבול פון די אונגליקליכע, און אָט איז דער רעגענבויגען איבערן אָבגרונד... אָט איז דער בויגען, אין וועמעס בונטע פארבען עס שפּיגלען זיך די פּיעל קאָלירטע האָפנונגען אויף אַ שפּעטער... און די טרערען רוישען; מיליאָנען־שטימיג צוטראָגט זיך זייער געוואלד, פערטומלענדיג די איינגעפונדרעוועטע, פעסטע בערג ארום...

די נאַיאַגאַרא פאַלס!

און אפשר איז דאָס נאָר מיין אייגען הארץ, וואָס צאַפּעלט, זידט, קאָכט, טומעלט און צוגיסט זיך ימים'דיג אין טהורם־כוואליעס, וועמעס וויעדער־קול עס וועקט אי גאָט, אי מענש, אי וועלט — די שלאָפענדע דריי־איינינקייט, וואָס דארף וואכען? . . . ווארפט זיך דאָס מיין אָרעמע נשמה פון דער הויך? דער „חלק אלוה ממעל“, אַ הימלישער וואסער־פאל אויף דער ערד — אַ נאַיאַגאַרא פאַלס?

די נאַיאַגאַרא פאַלס!

פיעללייכט איז דאָס דער פלוך פון אַן אינדיאַנער מכשפה, פון אַ בלינדע, אַלטע „סקוואָ“, פאר די גערויבטע פרייהייט פון איהר שטאַם, וואָס פלעגט טאַנצען פאר די גייסטער ביי די פולע ברעגעס פון דעם טייך אָנטאַריאָ, — די גרויסע, שטארקע טייך, וואָס איז משוגע געוואָרען זייט די לאַנד־קאַרט האָט געמאַכט איהר פאר אַ שענדליכע מחיצה צווישען צוויי נאַציאָנען מיט איין שפּראַכע? און אפשר איז דאָס די מכשפה אליין, דער שפּוק פון די פערלאָרענע שבטים, וועמעס פייערדיגע פערד עס האָבען זיך פער־קעהרט אין כוואליעס, און בריקענען, און הירזשען, און פּאַטשען מיט זייערע וואסער־קאָפּיטעס אין פרעגעלדיגעןווירבעל־שטראָם, וואָס גיט אָב קאָנצערט אין ווילדקייט פאר די בערגער, פארביי דעם „גרויסען גאָרגעל־וועג“, וואָס אָטהעמט וואונדער?

די נאַיאַגאַרא פאַלס!

יא, דאָס זיינען גייסטער, אור־אַלטע געשפּענסטער פון אַן אויסגעלאָשענע מענשהייט, פון אַן אַנדער „אמאָל“, אָהן קייטען, אָהן דקדוק, אָהן עטהיק, אָהן וויסענשאַפט, אָהן מאָראַל, אָהן געזעץ... אויס דער קעסעל־גרוב פון אַט דעם מורא'דיגען „קאַטאַראַקט“ ווינקען זיי צו מיר, די גייסטער, און ריידען אַ לאַנג פערגעסענעם לשון, וואָס מיר דוכט איך פערשטעה... פון דעם זילבערנעם שוים פון די צושטויבטע וואַסער־בערג ערשיינען זיי גרויס און ערהאַבען ווי געראַנקען, און זינגען, און טאַנצען, און פלאַטערען מיט זייערע נאַסע פליגעל, וואָס טריפען פּערל ווי אַ נביא'ס ליפּען מיט נביאות. אַט קאַנקאַנירען זיי אַוועק אין די צוקאָכטקייט פון ווירבעל־שטראָם פאַרביי די פעלזען־ווענד, און אַט שווימען זיי צוריק ווי פערשלייערטע נימפען און בלייבען רייטען אויפ'ן רעגענבויגען איבער נאַיאַגאַראַ פאָלס.

די נאַיאַגאַראַ פאָלס!

און איבער פייפען די אייזענבאַהנען, און עס הוזשען די פאַבריקען, און עס שפּאַנען די בריקען, און בינדען כלומר'שט צונויף צוויי לענדער... און עס טומלען די עלעקטרישע וואַגאָנעס, און דער ליאַרם פון די לאָקאָמאָטיווען מישט זיך צונויף מיט דעם גערויש פון די צושמעטערטע וואַסער־וועלטען, און איינס וויל פערטומלען דאָס צווייטע: ציוויליזאַציאָן וויל איבערשרעקען נאַטור און נאַטור — אַריבערשרייען די טעכניק. אַ מלחמה צווישען אור־גייסט און צייט־גייסט. און די שטערען קוקען אַרונטער פערטראַכט, און פינטלענדיג זייערע ליכטיגע, הימעלשע אויגען פאַר מורא בעהאַלטען זיי זיך אונטער די וואָלקען. און די בערג גליוועריען צושראָקען און צוקען זייערע מעכטיגע שולטערען און זייערע לאַנגע, ריעזיגע שאַטענס ווערען פערשלונגען אין נעבעל.

די נאַיאַגאַראַ פאָלס!

איך שטעה צומישט און פערוואונדערט, און פרעג: ווער וועט מנצח זיין?

— איך! שרייט דער צייט־גייסט— שוין שפּאַן איך איין דעם ווילדען כח אין מיינע פאַבריקען. אַט זיינען די לייצעס, און אַט איז מיין בייטש!

— וואָס גאָט האָט ניט געקענט צושטייער קומען, האָב איך בעזיעגט. דען דער „איצט" איז שטאַרקער פאַר'ן „געוועזן" און „וועט זיין"...

און דער סוויסטש פון א שנעל־צוג איז אוועקגעפלויגען אויף א זילבערנעם רויך, וואָס האָט אויסגעזעהן ווי א ווייסע טויב געבאָדען אין מילך.

און דער וואסער פאַלט און פאַלט, ווי ניט איהם מיינט מען דאָס. און ער ברעכט זיך אַראָב פון בארג אין טהאָל, און יעדער טראָפּען איז געשטעמפּעלט מיט'ן זיעגעל פון אייביגקייט, טראָגענ־דיג אין זיך דעם סוד פון די סודות: די וויעג אָדער דעם קבר פון דער וועלט.

אָ, די נאַיאַגאַראַ פאָלס!

ווי לאַנג וועט זי אַלץ אַזוי פאַלען און פאַלען, די שרייענדע חידה אָהן א פתרון? און מיין פראַגע ווערט פערקלונגען אין דעם דונער פון די צוקראַכטע פלוטען.

דער „תהו ובהו" און דער „יהי אור", זיך ראַנגלענדיג, טובל'ען זיי ביידע אויף פון תהום ווי צוויי שטרייטענדע קלאַפּער־שלאַנגען. און אַריינגעפלאָכטען איינער אין דעם אַנדערען, פלאָנ־טערען זיי זיך אַריין אין דער רוישענדער וואַסערשלעפּע, וואָס צורייסט זיך אָן די שפּיציגע פעלזען, וועלכע גלאָצען אַרויס פון דער טיעפענים.

און גייסטער און מכשפות, און געדאַנקען, און רעטעניסען, און

אמונות, און שפּראַכען, און שטאַמען, און געטער, און „רויטע אידעלאַך״ דרעהען זיך אין סמבטיון פון די כוואַליעס, און אין מיטען פון אַט דעםווירבעל־וויכער דרעהען זיך מיין הארץ און מיין פאַנטאַזיע, און דער פּערטויבענדער, משונה׳דיגער כאַאָס שטייגט צום רעגענבויגען און העכער, און מיין פראַגענדע נשמה שטייגט נאָך איהם.

גראָז

אַ פּירוש אויף תחית המתים.

גראָז! מיר דערזעהען יונגעם גראָז, און דאָס הארץ פאַנגט זיך אָן צו פרעהען. עס ווערט גרין אויף די פעלדער; עס ווערען גרין די געפיהלען. אַ פריהלינג אינעווייניג און אַ פריהלינג אין דרויסען; אַ לוסטגאָרטען אויף דער ערד און אַ גן עדן אין דער נשמה. און טיעף אין דער ברוסט לאָזט זיך הערען אַ געהיימע קוקאַווקע:

„קוקו! איהר וועט אייביג לעבען... קוקו! עס איז ניטאָ קיין טויט... קוקו! די גרעזער זיינען אַ פּירוש אויף תחית המתים... קוקו, קוקו, קוקו!...“

ווי אומעטיג, ווי פערניכטעט זעהט אויס די וועלט, ווען עס איז נישטאָ קיין גראָז, די דראָבנע בלעטלאַך, דער חן פון די בערג און די ציערונג פון די טהאָלען!

ווי שען זיינען די לאָנקעס, ווען זיי זיינען גרין!

די בלומען זיינען קאָקעטיש און זיי כשופ'ען, אבער די גראָזען זיינען פּראָסט און אַ מחיה...

ווי פרעכטיג איז דער גרינער טאַפּעט, מיט וועלכען די נאַטור האָט פערשפּרייט גאָט'ס פוסבענקעלע!

דאָרט, וואו עס איז פאַראַן גראָז, איז פאַראַן לעבען.

וואָלט וויטהמאַן, דו שטאַרקער זינג-פויגעל פון פרייהייטס-לאַנד, אַמעריקאַ'ס שטאָלץ, הארץ און נשמה!

ווי שען איז דיין הלל הגדול צו די גרינע צאַצקעס, מיט וועלכע דער יונגער פריהלינג שפּיעלט זיך!

הערט ווי ער זינגט, דער דיכטער־פרינץ פון דער נייער וועלט:
„א קינד איז געקומען צו מיר מיט פולע הענטלעך אַנגעריסענע גראָז און האָט מיך געפרעגט: „וואָס איז דאָס?“
„האָב איך געקענט ענטפערן דעם קינד? איך ווייס אַזוי וואָס דאָס איז, פונקט ווי ער.
„איך גלויב, אַז דאָס מוז זיין די פאָהן פון מיינע געדאַנקען, געוועבט פון האָפנונגס־גרינע זיידענס.“
פיעלייכט איז דאָס גאָט'ס טאַשענטוך אָראָבגעפאַלען דאָ, פאַר אונז א פאַרפומירטע מתנה, וועלכע טראָגט די ערשטע בוכשטאַבען פון דעם איינענטהימער'ס נאָמען ערגעץ אין די ברעגען, כדי מיר זאָלען דאָס איבערלעזען און פרעגען:
„וועמעס?“
און אפשר איז דאָס גראָז אַליין א קינד, דאָס חנ'עוודיגע עופ'עלע פון די קרייטעכער?
אפשר איז דאָס א מין כתב החרטומים, אין וועלכע עס זיינען פערשריעבען די ווערטער: „זעהט ווי איך שפּראָץ אומעטום, צווישען די ווייסע, שוואַרצע, רויטע און געלע פעלקער... איך גיעב זיי אַלעמען גלייך, וואָס איך פערמאָג, און איך ערקוויק זיי אַלע גלייך“...
„דאָך, שאַ! מיר שיינט, אַז דאָס זיינען די אונגעשאָרענע האָר פון די קברים!
„צערטליך וועל איך אייך בעזינגען, איהר אונגעקרויזטע לאָקען פון בית עולם.
„איך ווייס, איך ווייס! איהר וואַקסט אַרויס פון די ברוסטען פון יונגע און אַלטע לייט, וואָס ווען איך וואָלט זיי געקענט וואָלט איך זיי אפשר געליעבט... איהר זייט דער פערקערפּערטער שמייכעל פון די שענע פרויען, וואָס זיינען שוין מעהר ניטאָ. איהר קומט אַרויס פון די הערצער פון זקנים; פון זויגעדיגע קינדער,

וואָס זיינען אוועק פון שוים פון זייערע מוטערס; איהר זייט די צונגען, וואָס קומען ארוים פון די מיילער, וואָס האָבען זיך פערמאכט און זיינען דאָך געבליעבען אָפען...

„אָ, ווען איך וואָלט געקענט איבערזעצען די בשמים'דיגע שפראַכע, וואָס זיי אָטהעמען ארוים!

„רעדט, איהר אייביגע צונגען! וואָס איז געוואָרען מיט די אַלטע און יונגע לייט? וואָס איז געוואָרען מיט די מוטערס און קליינע קינדער?

„איך פיהל, וואָס איהר ענטפערט, איך פערשטעה אייך: — זיי לעבען, זיי לעבען אַלע! קיינער פון זיי איז ניט געשטאָרבען. דאָס קלענסטע גרעזעלע ווייזט, אז עס איז ניטאָ קיין טויט. אַלעס געהט פאָראויס, עס איז אַן אייביגער מארש פאָרווערטס; אַ גאַלאָפּ צום עץ החיים...“

אָ, זיי געגריסט, דו אונגעבאָרענער, געבאָרענער סימבאָל פון מיין אייגענעם „איך“; וואָס דיין זיסער „זיין“ שפּינט זיך אונטער די ווייסע תכריכים פון דעם ווינטער. נאָך קרעכצט דער שנעע אונטער די מידע טריט פון דעם וואנדערער... נאָך מאָלט דער פראָסט זיינע טויטע בלומען אויף די שויבען און פערשטעלט די ליכט פון טאָג... דאָך אונטער אייז און שנעע געהט די ערד צו קינד... שוין הער איך איהרע טיעפע וועהען דורך די אָבגעשטאָרבענע וויעזען... באַלד זינגט די שוואַלב, באַלד שלוקערצט די קוקאווקע: „קוקו“... מזל טוב דיר, וועלט, מיט דיינע ערשט־געבאָרענע גראָז! „קוקו“, עס איז ניטאָ קיין טויט!...

גאַנץ און אייביג איז דאָס לעבען.
אין די שטילע קברים וועבען
אונבעקאַנטע כוחות אונזער „זיין“,
וואָס מיר זעהען פריש זיך צאַפּלען

האָט געקלעטערט אַלע שטאַפּלען
ביז עס האָט דערגרייכט די זונענשיין.

שטענדיג אַרבייט דאָס, בסדר,
לעבען בייט נאָר אום די קליידער,
פערמאַסקירט איז איהם צו קענען שווער.
וואָס עס שיינט אונז אַלס פערלאָרען
איז גאָר ניי און ערשט געבאָרען,
מיר בעגרייפען גאָר ניט וואָס און ווער.

וואָס איז פרייד און וואָס איז טרויער
אין דעם וועקסעלס לאַנגען דויער?
אַך, ווער קען דאס וויסען און פערשטעהן?
זאָל מען וויינען? זאָל מען שפּאַסען?
זאָל מען ליעבען? זאָל מען האַסען?
ענטפערט! וואָס איז יא און וואָס איז ניין?

נביאות פון גלות

בן אדם! שים פניך אל ירושלים והטף אל מקדשים והנבא אל אדמת ישראל.

(יחזקאל, כ"א, ז')

דאָס איז געווען אין דער צייט פון די ביטערסטע צרות אויף אידען אין מיטען פון גלות, און איך בין געשטאַנען ביי'ם ברעג פון דעם פרעכטיגסטען טייך פון דעם פרעכטיגסטען לאַנד — ביי דעם „האָדסאָן" און האָב דאָרט גע'חלום'ט מיין חלום.

און אַ שטורם־ווינד איז געקומען, און האָט מיך אָנגענומען, און אוועקגעטראָגען אויפ'ן מיטען פון דעם אטלאַנטישען אָקעאַן, און האָט מיך אוועקגעשטעלט מיט די הוילע פיס אויף דעם רוקען פון אַ ווילדע כוואַליע.

און דאָס וואסער אונטער מיינע טריט איז געוואָרען האַרט ווי שטאָל, און איך בין געשטאַנען אויף דער שוואַרצער ברוסט פון ים און האָב געקוקט אויף זיינע וועלען. און זיי זיינען געשפרונגען און געלאָפען איינע צו די אַנדערע, איינע איבער די אַנדערע, און איינע אין די אַנדערע... און לויפענדיג האָבען זיי זיך צובראָכען און זיינען צורונען, און האָבען זיך פערלאָרען אין דער צורייצטער סטעפע פון די פלוטען. און זיי זיינען באַלד וויעדער געוואָרען מיט דאָפּעלטען כח, און זיינען געשפרונגען אין דער הויך איינ־צושלינגען די הימלען, און האָבען זיך צושמעטערט איינע אָן די אַנדערע, און דער גערויש פון די צובראָכענע וואסערען האָט אָב־

געקלונגען ביי מיר אין הארצען, און איך בין געוואָרען אונרוהיג ווי דער ים און האָב געפרעגט:

— מיין גאָט, וואָס זאָל דאָס בעדייטען?

און אַ שטימע האָט מיר געענטפערט:

— דאָס טרוימסטו דעם טרוים פון דיין פאָלק.

איך האָב אַ ציטער געטאָן מיט אָלע גליעדער:

— און ווי אזוי טרוים איך דאָס? — האָב איך געפרעגט.

און די שטימע האָט געענטפערט:

— אָט די דאָזיגע כוואַליעס זיינען דיינע ברידער, וואָס לויפען און יאָגען, און טומלען און שרייען, און זוכען אָהן אַ ציעל און אָהן אַ סוף, און צוברעכען זיך איינע אָן די אַנדערע... און ווערען ניט און ווערען ווידער; אָט ערהויבען זיי זיך ביז די שטערען, און אָט זינקען זיי אין תהום...

און די כוואַליע, אויף וועלכע איך בין געשטאַנען, האָט פּלוצלונג גענומען ציטערן אונטער מיינע באָרוועסע פיס, און אָלע ווינדען פון ים האָבען אָנגעהויבען צו פייפען און צו ליאַרמען און צו הוזשען, און די וואָלקען איבער מיין קאָפּ זיינען געוואָרען שוואַרץ ווי נאַכט, און לאַנגע בליצען האָבען געשפּאָלטען די כמאַרעס, און שווערע דונערען האָבען זיך געקייקעלט מיט אַ טומעל איבער די בלייערנע געוועלבען פון די פערצויגענע הימלען.

און איך האָב איינגעגראָבען מיינע צומישטע בליקען אין דעם פלאַטערנדען שוים פון דעם צופרעגעלטען מדבר פון די וואַסערען. און דער ים האָט זיך געעפענט ביז צום גרונד און די עפנונג איז געוואָרען נעבען מיינע טריט, און איך בין געבליעבען שווידערען אויפ'ן רעכטען ברעג, און האָב מיט אַ „וועה איז מיר" אַריינגעשטאַרט אין שוואַרצען שלונד...

און פון די טיעפענים האָט זיך ערהויבען אַ ריעזיגע פיגור, אין דער געשטאַלט פון אַ מאַן, און ער איז געבליעבען שטעהן מיט די

פּיס אויפ'ן דעק פון אבגרונד און מיט זיינע וועלטען־שטאַרקע שולטערן איבער דעם וואסער. און ער האָט געהאַלטען אין זיינע ריעזיגע הענד אַ וואָלקען־גרויסען בעקען פון קאַראַלענשטיין, און דער בעקען איז געווען פול, און די שטימע האָט געזאָגט:

— יעצט קוק זיך איין!

און איך האָב געזעהן, ווי דער ריעז פון תהום האָט אַ גאָס געטאָן פון דעם בעקען אויף די צושוימטע פלוטען, און דער ים האָט אָנגעהויבען דאָפּעלט צו פיעבערען — און האָט זיך פערוואַנדעלט אין בלוט...

און דער פּחד פון טויט האָט ארומגעשפּונען מיין צוטומעלטע נשמה, און אין מיין הארץ האָט זיך אריינגעכאַפּט די שרעקענים פון קבר, און איך האָב געזעהן: די כוואַליע אונטער מיינע אונזיכערע טריט איז געווען אַ שטיק פערגליווערטע בלוט, און די בלוטיגע וועלען ארום מיר האָבען זיך געטורעמט, און עס זיינען געוואָרען בערג, און עס זיינען געוואָרען טהאָלען, און אין די בלוטיגע וועלען האָט זיך אָבגעשלאָגען אַ בלוטיגער הימעל... און איך האָב געפרעגט מיט אַ פּחד:

— וואָס זאָל דאָס בעדייטען?

און די שטימע האָט געענטפערט:

— דאָס האָט זיך דער ים פערוואַנדעלט אין בלוט.

— און ווי אַזוי איז דאָס געשעהן? — האָב איך קוים אויס־געשטאַמעלט. און דער הויך פון מיין מויל איז געווען רויט.

און די שטימע האָט געענטפערט, און מיר דאַכט, אַז איך האָב געזעהן רויטע ווערטער:

— דו זעהסט דעם גייסט פון די וואסערען.

— און וואָס האָט ער געטהאָן? — האָב איך געפרעגט.

— ער האָט צומישט דעם ים מיט אידישע טרערען, — האָט די שטימע געענטפערט.

— און וואו האָט ער זיי גענומען ? — האָב איך געקרעכצט פערוואונדערט.

— ער האָט זיי געזאַמעלט ביי דיינע פערוואָגעלטע ברידער, וואָס האָבען געוויינט פאַהרענדיג איבער דיזע טיעפענישען, — האָט די שטימע געזאָגט.

— און פאַרוואָס איז דאָס וואסער געוואָרען רויט ? — האָב איך געפרעגט.

— ווייל אידישע טרערען זיינען בלוטיגע טרערען. — האָט די שטימע געענטפערט.

— טהוט ער דאָס שטענדיג אזוי ? — האָב איך געפרעגט.

— ניין, — האָט די שטימע געענטפערט, — נאָר ווען ער ווערט אין כעס.

און דער גייסט פון די וואַסערען האָט אַ טרייסעל געטאָן זיינע לאַנגע, נאַסע האָר, וואָס האָבען געטריפט מיט בלוט, און דעם בעקען, וואָס ער האָט געהאַלטען אין זיינע מעכטיגע הענד, האָט ער מיט צאָרן אַ שליידער געטאָן צום גרונד און האָט זיך מיטביידע פויסטען פערמאָסטען אויף איירָאָפּאַ... און איז פערשוואונדען אין דעם רויטען תהום. און דער אָקעאַן האָט איבער איהם צו־געמאַכט זיין בלוטיג מויל.

און מיר איז דורכגעגאַנגען אַ רויטער פראָסט דורך די געהירען, און די ווילדע וועל, אויף וועלכער זיך האָב געשווידערט, האָט מיט מיר גענומען לויפען איבער דעם צובלוטיגטען ים. און איך האָב פון דערווייטענס דערזעהן אַ שיף, וואָס האָט מיט איהר רודער געשניטען דאָס בלוטיגע האריץ פון דער וואסער־וועלט, און איך האָב אָנגעשטרענגט מיינע אויערן און פערנומען אַ געזאַנג, וואָס האָט זיך געטראָגען מיט אַ מעלאַנכאָליע אין דער לופטען :

מיר לויפען, עס יאָגען אונז קללות,
עס טרייבען אונז עלענד און פיין,

מיר זיינען די קינדער פון גלות
און פרעגען מיט וועה און יללות:
„אָ, וואָס וועט דער סוף פון אונז זיין?“

מיר לויפען פון טויזענד סכנות,
פון שונא׳ס געפעהרליכער האַנד—
אָ, גאָט, קוק אראָב מיט רחמנות
אויף אונז, אונבעשיצטע קרבנות,
און גיעב אונז אַ היימאַטה אָהן שאַנד!

מיר וויינען און וויגען זיט יאָהרען,
מיר קלאָגען אויף וואַסער און לאַנד...
מיר לויפען בעשעמט און פערלאָרען
און ווייסען ניט, וואוהין מיר פאָהרען,
מיר זוכען אַ היימאַטה אָהן שאַנד.

און די טענער פון דעם טרויעריגען געזאַנג האָבען זיך צוקלונגען אין דער לופטען, און דער שטורם איז געלאָפען ווי אַ פער׳סם׳טער איבער די רויטע פוסטע פון די וואַסערען און האָט געוואָיעט: „אַ היימאַט אָהן שאַנד!“ און די מיליאָנען שטורמישע פאַליעס האָבען געראַוישט: „אַ היימאַט אָהן שאַנד! און פון דער טיעפענים האָט דאָס ארויפגעליאַרמט: „אַ היימאַט אָהן שאַנד!“ — „אַ היימאַט אָהן שאַנד!“ האָבען געמורמעלט מיינע צוקענדע ליפען. און אַ שטימע, וואָס האָט זיך געטראָגען פון מזרח־זייט, האָט געדונערט:

— דאָ האָט איהר אַ היימאַט און מאַכט עס ניט צו שאַנד!...

— און מאַכט דאָס ניט צו שאַנד! האָט דאָס געשטורמט איבער׳ן גאַנצען ים.

און דער גייסט פון די וואַסערען האָט ארויסגעשטעקט זיין נאַסען קאָפּ פון אַ רויטע כוואַליע און האָט געשריען מיט כח:

„מאכט עס ניט צו שאנד!" און דער הימעל איבער מיין קאָפּ האָט זיך פונאנדערגעריסען, און א פייערדיגע שטימע האָט געשאַלט ווי א שופר: „מאכט עס ניט צו שאנד!"

און א מחנה לצים האָבען זיך בעוויעזען אין דער לופטען און האָבען זיך געדרעהט ווי א ווינדמיהל און האָבען ארויסגעשטעקט זייערע שווארצע, לאנגע צינגער, און קרימענדיג זיך האָבען זיי געקיכערט: „מאכט עס ניט צו שאנד, שאנד... שאנד... שאנד!"...

— שאנד! שאנד! — האָט עס געהוזשעט און געקיכערט ארום און ארום, און איך האָב א שווערען זיפץ געטאָן און — האָב ערוואכט...

די גירעכטיגקייט

פון דעם דומפפען און פערלאָרענעם קווארטאל פון יאָמער שיינט א ליכט; פון די חושך־נעסטער, וואו דאָס עלענד רעדט מיט בלאַסע ליפען צו די פערלאַכטע, קלינגט א וואָרט. דאָס האָט דער שוואכער פולס פון פאָלק ערוואכט. א פרישע קראַפט בעוועגט דעם אידענס הארץ, גירעכטיגקייט ערפרישט ווי טהוי די שלאַפע ברוסט פון שקלאַוו. און עס ערקלינגט א רוף:

„וועה צו זיי, צו די פערפיהרער, וואָס פערקרימען וואהרהייט, לענקען אָב דאָס פאָלק פון גראַדען וועג; וואָס שפּיעלען מיט דעם בראָך פון קרעכצער, מיט דעם וועה פון זאָרגער, מיט דעם זיפץ פון שוואכען; וואָס ציהען נוצען פון אונוויסענהייט, און גליק פון דלות.“

„צו די פערזאָרגער וועה!“ דונערט עס ארונטער פון די הימלען. „צו די פאלשע פרעדיגער, וואָס לאָקען אָן די מאסען צו די ליגנערישע פּלאָנטעריי פון זייערע דרשות. וועה צו זיי, די פאלשע ליפען, בעוועגט פון חניפה און פון שוחד; צו די גלאַטע צינגער, וועלכע ווארפען לעערע, אָבגעדראָשענע און קרומע פראזען אין פנים פון פעראָרעמטען, פערדומטען פאָלק.“

ליארמט דאָס: „א, ניין! איך וועל עס זיי נישט שענקען. איך וועל מיך נוקם זיין אָן זיי אים נאמען פון אונוויסענדען און פון בערויבטען. איך וועל ארײנלאָזען אין זיי דעם גיפט פון אייביגע פערדאמנים און פערניכטונג. איך וועל זיי איינהילען אין חרפה און פעראכטונג. איך וועל אראָברייסען פון זיי די מאסקע און זיי צונעגלען צום שאנד־קלאָץ מיט די אָבגעדעקטע שווארצקייט פאר דער גאנצער וועלט. און אויף די קהל'שע טעמפּלען און אויף די

אינסטיטוטען, וואו זיי שווינדלען אין מיין נאָמען, וועל איך ארויפ־וואַרפען מיין כעס, און אָבקעהרען וועט זיך פון זיי די מאַסע מיט א שוידער.״

„וועה,״ צוטראַגט זיך עס א שטימע דורך די וועלטען. „וועה צו די, וואָס רעדען נאָר פון ציון מיט די מיילער, וואָס גנב'ענען ארויס דאָס צוטרויען פון דעם פער'יתום'טען; וואָס קרוינען זיך מיט כבוד און מיט גדולה דורך דעם גלות פון דעם נע־ונד'ן, טראָגענדיג אין הארץ דעם אבשוים פון דעד וועלט. וועה צו זיי, די שאַרלאַטאַנעס, וואָס בעטריגען דעם לבנון, וואָס מאַכען רויט די ווייסע ליליען פון דעם שרון מיט זייער אונפערשעהמטע האנדלונג; וואָס מאַכען בלייך די רויזען פון דעם כרמל פאַר אויפרעגונג און כעס; וואָס טשעפּען אָן אָן זייערע שוואַרצע לאַצען די הייליגע קאָקאַרדע פון די אייביגע נביאים, און פּרעדיגען דעם אַלטען וואַנדערער א נייע גאולה, ניט גלויבענדיג אַליין אין זייערע נביאות.״

זאָגט די שטימע, וועלכע טראָגט זיך דורך די שטערען: „איך וועל מיך רעכענען מיט זיי אויף גיך, און שאַרף וועט זיין, און דויער־האַפט די ראַכע, וועלכע איך וועל אויסאיבען. איך וועל בע־גייסטערן די גרעסטע דיכטער פון דער צייט מיט דעם דורשט פון אמת און גערעכטיגקייט, און צוטראָגען וועלען זיך די ווערטער זייערע ווי בליצען דורך א כמאַרנעם הימעל; ווי דונערן, וואָס קייקלען זיך מיט טומעל אויף דעם רוקען פון די בערג; ווי א האָגעל איבער וועלדער; ווי א פייער דורך די סטעפּעס און א מבול איבער דר'ערד. איך וועל זיי קרוינען אַלס נביאים פון דעם פאָלק, וואָס איז בערויבט אין אַלע עקען פון דער וועלט, און זייערע נביאות וועלען ווי די צונגען פון א שרפה, נערייצט פון שטורם, אָבראַמען די ניעדערטרעכטיגע און די פּערפיהרער.״

„דאָך מיט די פאַלשע פּרעדיגער, פאַלשע ציון־לייט וועט זיך נאָך ניט ענדיגען מיין קאַמפף! אָ, ניין! איך וועל אויסשטרעקען מיין

פייערדיגען זעבעל געגען יעדען שווינדעל, יעדען אונזין, וועלכער זוכט א באַזעען אין דער מחנה פון די אידען, וועלכער רוקט זיין שווארצע פוס זיך איינצוגעסטען אין דעם בוזים פון די מאסען. ניט שוינען וועל איך קיינעם, קיינעם; אלע, אלע, אלע פונקט ווי איינעם וועל איך זיי א נעהם טאָן צום פערהער.“

„ווען וועט זיין די ארבייטער־פערפיהרער, וואָס שלינגען איין דעם לעצטען גראָשען פון בערויבטען קנעכט; וואָס נעהמען צו די שווער־פערהאָרעוועטע לוין פון דעם פערשקלאַפטען, פער־שפרעכענדיג איהם פאלשע הילף און פוסטען גליק. ווען, יא, דאָפעל ווען וועט זיין צו די ארויסגעבער פון די צבוע'יאקישע פובליקאציאָנען, וואָס ווידמען נאָר די שפאַלטען פון די בלעטער זייערע צו ליגען און כאבאר, וואס רעדען פון אמונה טראַגענדיג לולבים אין די הענד און צלמים טיעף אין הארצען, וואס רוקען זיך צום אָרון קודש מיט פערפלעקטע פינגער, וואָס שטופען זיך צום מזרח, און צו יעדען אויבען־אָן אי דאָ, אי דאָרט, אי אומעטום, ווייזענדיג די שווארצע יארמולקע, וואס קרוינט א לעערען קאָפּ, וואָס זיצט אויף א פערפוילטען גוף, וואָס מאכט טמא יעדען מענש, וואָס ריהרט איהם אָן. אָ, דאָפעל ווען צו די ארויסגעבער, וואָס זיינען ווי א נעסט פון שרצים מטמא יעדען רעיון וואָס איז הייליג, וואָס שלעפען יעדע ווירדיגע בעוועגונג נאָר צוריק, און האלטען אָב דעם פּאָרטשריט וועלכער שפּאַנט פּאָראוים.

„אויף אָט די ארויסגעבער וועל איך ארויפוואַרפען די גאַנצע ביטערקייט פון דער געוואלדיגסטער סאטירע פון דער שפּראַך דער ביטערקייט. און מיט דער גאַנצער געוואלט פון גלות וועט זי ארויפפאלען אויף זיי, וואָס האלטען אויף דעם גלות און פערשלעפען די ערלייזונג פון דעם מידען, וועלכער לעכצט נאָך רוה. פערשטומען וועלען די פערקויפטע קנעכט, וואָס שמירען זייערע בלעטער. דער שקר וועט פערטריקענט ווערען אויף דעם שפּיץ פון זייער פעדער

און וועט קיין קראַפט נישט האָבען מעהר צו געהן אויף דעם פּאַפּיער. זיי וועלען ענטפערן, דאָך לאַכען וועט די מאַסע מיט א צאָרן און דער ווידער־קול פון פאָלק'ס געלעכטער וועט צוברעכעז, ווי א גליהענדע גראַנאַט, דעם מוט פון דעם פערקויפטען שרייבער און זיין שווארצען בעל הבית.

„געשעהן וועט יעדעס וואָרט; קיין זילבע דערפון פערקלינגט אין ווינד. דער עלענד־פערטעל פון דער וועלט־שטאָדט האָט דער־פיהלט; זיין שמערץ בעוועגט דעם צונג. עס רעדט, עס רופט, עס וואָרנט און פערקינדיגט קריעג די שלעכטע. איך פערזיכער דאָס אין נאָמען פון דעם קרעכצער.

די גערעכטיגקייט!“

א מעשה פון מזרח-לאנד

... „צו דער זעלבער צייט האָבען זיך פערזאַמעלט 200 מיטגליעדער פון דער „אַמעריקאַן קאָלאָרד פּראָטעקטיוו ליעג“ אין 152 וועסט 53-טע שטראַסע, וואו די נעגערס האָבען אויסגעדריקט זייער סימפּאַטיע צו די בעליידיגטע אידען פון דעם ניו יאָרקער גהעטטאָ, וועלכע לײַדען אויך אונרעכט און פערפאָלגונג פּונקט ווי זיי, די נעגערס, לײַדען עס זינט יאָהרען-לאַנג אין דער וועסט זײַטע פון ניו יאָרק פון פערשיעדענע אַמעריקאַנער בויאַנעס“...

א ידיעה אין א אידישער צייטונג.

האָט איהר שוין וועון עס איז געהערט די מעשה מיט דעם פערוואָגעלטען פּרינץ? אויב ניט, וועל איך דאָס אײַך דערצעהלען.

מיט לאַנגע, לאַנגע יאָהרען צוריק האָט אין איינעם פון די רײַכע מזרח-לענדער געהערשט א גרויסער קעניג, וואָס האָט געהאַט א צולאָזענעם בן יחיד. דער קעניג האָט אָבער זיין זוהן זעהר געליעבט און האָט געזוכט תחבולות איהם אויסצומענשלען און מאַכען פאַר דעם ווירדיגען מאַן, וואָס זאָל בעשטייגען דעם גרויסען טהראָן און ירש'ענען די רײַכע מלוכה...

ער האָט געשיקט נאָך די גרעסטע פילאָזאָפען, און די בעסטע לעהרער פון זיין מדינה, זיי זאָלען איהם אַן עצה געבען, וואָס צו טהאָן מיט זיין פּרינץ, אָבער עס האָט ניט געהאָלפען. דער יונגער מאַן האָט נעהאַט א זעלטענעם קאָפּ, האָט אַלעס געוואוסט און פערשטאַנען, ער האָט אָבער ניט געפאָלגט און נאָך אויפגעטהאָן זאַכען, וואָס האָבען ניט געפּאַסט פאַר א פּרינץ.

ער פלעגט אריינגעהן אין קייזערליכען גארטען און צוטרעטען די שענסטע בלומען מיט זיינע פיס. ער פלעגט ארויסגעהמען די טייערסטע עדעל־שטיינער פון זיין טאטענס קרוין אוןווארפען אין בלאטע. ער איז אריין אין קעניגליכען פאלאץ און האט דארט איינעם פון זיין פאטערס טרייע דיענער גע'הרג'עט און האט נאכדעם געמאכט א בונט געגען זיין פאטער אליין...

ווען דער קעניג האט געזעהן, אז עס העלפט ניט קיין מיטעל, האט ער זיך בעשלאסען זיין זוהן צו פעריאגען ביז ער וועט זיך בעסערען.

די האפלייט האבען דאס דערהערט און זיינען נעקומען. די פירסטען האבען זיך דערוואוסט און פערזאמעלט. די שענע דאמען האבען געבראכען די צארטע הענד, זיי זיינען אלע געפאלען דעם הערשער צו די פיס און געבעטען און ביטער געוויינט.

„האב מיטלייד, הארר און געביעטער", האבען זיי געיאמערט, „ווארף ניט ארויף אזא חרפה אויף דיין לאנד און פערשטויס ניט אזוי גרויזאם דיין אייגען בלוט און פלייש!"

אבער דאס האט דעם קעניג נאך מעהר אריינגעבראכט אין כעס, און ער האט גוזר געווען — זיין זוהן זאל געהן.

און ער איז געגאנגען...

דער גאנצער הויף איז געשטאנען ווי פערגליווערט, די מיניס־טארען האבען געשאקעלט זייערע גרויע קעפ און האבען מורא געהאט צו ריידען: די דאמען האבען געוויינט אין זייערע פעכערס און די פאזשען האבען געביסען זייערע פינגער... דער קעניג אבער איז ארויף אויף דעם הויכען טהורם פון זיין שלאס ביין ברעג פון ים און האט אראבגעקוקט פון אויבען ווי זיין איינציג קינד געהט אוועק ליידען גלות.

לאנג האט ער נעקוקט און לאנג האט ער געוויינט אין דער שטיל, און די גרויסע טראפען טרערען האבען זיך נעקייקעלט

איבער זיינע אַלטע, איינגעצויגענע באַקען און זיינען אַריינגעפאַלען אין ים, און דער ים האָט אַנגעהויבען צו קאָכען...

יאָהרען זיינען פערגאַנגען און דער פערוואָגעלטער פרינץ האָט געוואַנדערט אין פרעמדע לענדער, וואו ער האָט די מענשען ניט געקענט און זייער שפּראַך ניט פערשטאַנען. דאָס איז שוין ניט מעהר געווען דער שטיפער פון אַמאָל, ניט מעהר דער לוסטיגער, פערשייטער בן יחיד. די צרות האָבען איהם אויסגעלערענט זיפצען, און אָפט פלעגט ער זיך פערטראַכטען און וויינען. דאָך ווי שלעכט איהם איז געווען, האָט ער זיך פאָרט ניט אונטערגעגעבען און האָט צום טאַטען ניט געשריעבען...

„נישקשה", פלעגט ער שטענדיג זאָגען צו זיך אַליין. „נישקשה, איך וועל אַזוי לאַנג געהן ביז איך וועל קומען אויף אַנ'אָרט. מען דערקענט דאָך, אַז איך בין ניט קיין פּראָסטער וואַנדערער".

און מען האָט טאַקע דערקענט אויף דעם אָבגעריסענעם אָרע־מאַן, אַז ער איז ניט אָרעם געבאָרען. זיין מאַנטעל, וועלכער איז שוין געווען צופוילט און צופיצעלט, האָט נאָך געטראָגען אויף זיך די סמנים פון גאָלדענע טרעסען.... צוקאָדערט איז געווען דער פירסטליכער מונדיר, אָבער פון אונטער די צודריבעלטע לאַטעס פלעגט נאָך אַרויסהייגען אַ גאָלדענער פאָדים... דער שווערד, וואָס איז געהאַנגען ביי זיין זייט, איז שוין לאַנג געווען פערראָסט און האָט אויסגעזעהן ווי אַ שטיק פערזשאַווערטע אייזען; ער האָט איהם צובראָכען און אַוועקגעוואָרפען... נאָר דער ליידיגער שייד האָט זיך נאָך געהאַלטען אויף די אָבגעבלאַקירטע גאַלונען. זיין העמד, וואָס ער האָט צוריסען איבער דער ברוסט פאַר פערצווייפ־לונג, איז געווען שוואַרץ און שמוציג, אָבער מען האָט דערקענט, אַז זי איז זיידענס...

יאָ, ער איז געווען אַן אָרעמאַן, אַ בלוטיגער אָרעמאַן, אָבער אַ בכבוד'ער. די אַלטע קעניגליכע שמאַטעס, וואָס האָבען האַלב בע־

דעקט זיין מיעדען גוף, האָבען איהם צייטענווייז געגעבען א צוטרעט צו איידעלע מענשען און צו א פיינער געזעלשאַפט. ווען עמיצער פלעגט איהם וועה טהאָן, פלעגען זיי זיך מאנכעס מאָל אננעהמען פאר איהם און ער האָט נעוואנדערט ווייטער.

דאָך קיין זאך דויערט ניט אייביג און דיזעלבע שמאטעס, וואָס ער האָט געטראָגען אויף זיך, זיינען איהם אראָבגעפאלען פון לייב; ניין, ער האָט זיי אליין אראָבגעוואָרפען פון זיך, זיי זיינען איהם געוואָרען צו לאַסט און ער האָט זיי ניט געקענט לעננער דולדען...

דאַן האָט ער צוריסען א זאק און האָט זיך איינגעוויקעלט, האָט ארומגעבונדען די צוואוואונדעטע פיס מיט אָניצעס, האָט צונויפגעלעגט די קעניגליכע שמאטעס אין א פעקעל און איז מיט זיי ווייטער געגאַנגען.

איצט האָבען איהם די איידעלע ניט מעהר דערקענט. אלע האָבען איהם בעטראַכט פאר א משוגע׳נעם, א ווילדען מענשען... איבערהויפט פלעגט מען לאַכען פון זיין פעקעל... און זעהענדיג, אז ער האלט עס אזוי טהייער, פלעגט מען איהם שלאָגען און וועלען אוועקנעהמען. אָבער ער האָט זיך געלאָזען שניידען זיין לייב און האָט זיין פעקעל פערטהיידיגט.

„רעספּעקט פאר מיין טהייערען פעקעל!..." פלעגט ער שריי־ען צו די יונגאַטשעס: „דרך ארץ פאר די שמאטעס, פאר וועלכע איהר זייט ניט אימשטאַנד צו בעצאָהלען."

דאָך וועגען אומקעהרען זיך צוריק אהיים, האָט דער אונגליק־ליכער קיינמאָל ניט געטראַכט... די צרות, וואָס האָבען פערענדערט זיין געשטאלט און זיינע קליידער, האָבען ניט געקענט איבערמאַכען זיין הארץ; ער איז געבליבען דער זעלבער עקשן, דער זעלבער פערביסענער ווי פריהער.

איין מאָל — דאָס איז גראָד געווען אין אָן אָרט וואו מען האָט רחמנות געהאַט אויף איהם — זיינען איהם פלוצלונג בעפאלען

יונגאטשעס און האבען איהם דוקא געוואלט דער'הרג'ענען אויף טויט. און זיי וואלטען איהם טאקע אפשר דער'הרג'עט, ווען עס וואלטען זיך ניט בעוויזען א באנדע בעטלער און זיך אנגענומען פאר איהם.

„לאזט איהם געהן, קונדסים", האבען זיי געשריען: „לאזט איהם געהן, שקצים, ער איז אונזערער...."

די יונגאטשעס האבען זיך צולאכט, אבער די בעטלער האבען זיך געשטעלט מיט זייערע וואנדער־שטעקענס...

„א רחמנות, א ביטערער רחמנות", האבען זיי געזאגט און געשאקעלט מיט די קעפ.

אט דאס האט געהאלפען! אט דא האט דער פערוואגעלטער פרינץ צום ערשטען מאל געוויינט מיט טרערען פון אמת'ער חרטה.

. . . .

. . . .

און דער פערטריבענער האט אנגעהויבען צו דיינקען וועגען אומקעהרען זיך צוריק אהיים...

נאפּאָלעאָן און הערצעל

(פּערזענליכע איינדריקע אויף דעם פיערטען ציון־קאָנגרעס אין לאָנדאָן אין דעם יאָהר 1900.)

צווישען די ערהאבענע, גייסטרייכע בילדער אין די גאַלערייען פון דעם ניו יאָרקער מעטראָפּאָליטען קונסט־מוזעאום געפינט זיך אן אונשטערבליכע געמעלדע פון דעם פראנצויזישען מייסטער מעסאָניע. דיזער זשעניאַלער מאהלער שטעלט פאָר, ווי נאפּאָלעאָן דער ערשטער ערשיינט פאר זיין ארמעע און ווי די גאנצע ריעזיגע מחנה ווערט פון דיזער ערשיינונג פּלוצלונג עלעקטריזירט. איהר זעהט, ווי די טויזענדער רויע שלעגער ווערען מיט איינמאָל לויטער גייסט. זייערע נשמות דריקען זיך דורך דורך זייערע שטארקע געזיכטער, דורך זייערע מעכטיגע פויסטען, וועלכע האלטען די צוימען פון זייערע ברענענדע פערד. אלע מיילער זיינען אָפען, אלע אויגען בליצען, אלע ליפּען צוקען פאר ענטציקונג, און פון די אויס־געשטרעקטע העלזער רייסט זיך ארויס א דונערנדער הורראַ, וועל־כער בלייבט הייגגען אין דער לופטען ווי א וואָלקען.

נאפּאָלעאָן זיצט אויף זיין ווייסען שימעל, דעם קאָפּ געבויגען. זיין שטערען איז גלאַט, זיינע באקען בעוועגען זיך ניט, זיינע ליפּען זיינען פערמאכט. ער זיצט ווי א גאָט אויף א וואָלקען פייער און בוינט זיין קאָפּ פאר זיינע אייגענע שעפּפונגען.

די ארמעע איז גרייט. ווען ער הייסט איהר איינגעהמען די אלפּען־בערג, ווערען זיי איינגענומען. ווען ער הייסט בעזיעגען די פּיראמידען פון אלט־עגיפּטען, ווערען זיי בעזיעגט. די העלדען קעמפּ־

פען מיט דעם שם המפורש פון זיין מעכטיגען קוק. ער גיט אין זיי אריין זיין העלדישען גייסט, און ווי די אומבעזיעגבארע עלעמענטען פון דער נאטור טראָגען זיי הימעל און ערד.

* * *

אָט אזא געמעלדע שטעלט פאַר דער ציון־קאָנגרעס ביי די ערשיינונג פון דעם נאפּאָלעאָן פון אידישען גייסט, דעם אונגעקרוינ־טען געקרוינטען הערשער פון אן אונגעקרוינטע געקרוינטע נאציאָן, פון דעם ארכיטעקט פון דער נייער אידישער היסטאָריע — דר. טהעאָדאָר הערצל!

ער פאנגט אָן צו בעטרעטען די פּלאטפאָרמע, און זיין מעכטי־גער גייסט טרעט איהם פאָראוים. איידער הערצל'ס מאיעסטעטישע פיגור ערשיינט נאָך פאר דער ארמעע פון ציון'ס דעלעגאטען, איז שוין דער גאנצער זאל פול מיט זיין כבוד, און דער אומבעזיעגבא־רער איינפלוס פון זיין גרויסער זעעלע פילט אָן יעדע ווינקעלע פון די אידישע נשמות. ער טרעט אויף, און אלע הערצער קלאַפּען מיט עהרפורכט, אלע אויגען בליצען, אלע ליפּען צוקען, אלע הענד הויבען זיך אליין צו א שטירמישען אפּלאוז, און אלע, אלע קעהלען זיינען פול מיט הורראַ־געשרייען, וועלכע רייסען זיך ארוים ווי דונערן פון מעכטיגע וואָלקענס.

אָבער וואס פאר א אונטערשייד —צווישען הערצל און נאפּאָ־לעאָן! ווען נאפּאָלעאָן איז ערשיענען פאר זיין מחנה, האט ער איהר בעגייסטערט צו פערגיסען בלוט און צו זעטיגען איהרע שווערדען מיט מענשען־פלייש. און ווען הערצל ערשיינט אין דער מחנה ישראל, שוועבט איבער זיין שטאָלצען קאָפּ ציון'ס ווייסע פאָהן פון תכלת, די שענע פאָהן פון שלום, דער הייליגער באַנער פון אייביגען פריעדען, פון אמת'ע ליעבע — פון אידישע ליעבע.

* * *

הערצל איז ישעיה'ס פערקערפערטע נבואה, וואס האט גערעדט פון דעם איבער־מענש, וועלכער וועט צושמעלצען זיין שווערד אין אן אקעראייזען, און זיינע שלעכטע מחשבות וועלען ווייכען פאר דער געטליכער ליכט פון ריינעם פערנונפט. נאפאלעאן האט ערא־בערט קרוינען און זיי פערטהיילט צווישען זיין משפחה. און הערצל איז פיעל מאל געפאלען אין אונגנאדע ביי זיין לעבענסבעגלייטערין דערפאר, וואס ער ליעבט איהר ניט אזוי שטארק ווי זיין געליעבטע ציון, און אפפערט אפילו זיין ברויט אויף דעם הייליגען אלטאר פון ליעבע צו זיין פאלק.

* * *

הערצל זוכט א קרוין, אבער ניט פאר זיך. ער וויל וויעדער קרוינען דעם אלטען פערשאלטענעם קעניג פון מענשליכעם וויסען און מענשליכע מאראל, וועמעס טהראן עס האט אמאל געגלענצט אין זוניגען מזרח. ער זוכט צוריק פאר דעם הערשער פון די גייסטיגע וועלטען זיין דרייפאכיגע קרוין: כתר תורה, כתר מלכות און כתר שם טוב, וועלכע דער גלות האט בעדעקט מיט דעם שטויב פון דורות און מיט דעם בלוט פון אונשולדיגע אידישע קרבנות.

* * *

מען מוז בייוואהנען א ציון־קאנגרעס אונטער דעם פארזיץ פון דעם אונשטערבליכען פיהרער אום צו בעגרייפען זיין גרויסע קראפט, וועלכע האט היפנאטיזירט א נאציאן. עס איז א געטומעל, א רויש, א הו־הא צווישען די הונדערטע דעלעגאטען אונטען און צווישען די טויזענדע בעזוכער אין די גאלערייען. מאנכע דעלעגא־טען האבען פרעטענזיעס צו דר. הערצל, מאנכע קלייבען זיך צו נעהמען איהם אויפ'ן פערהער און ארויספאהרען מיט הארבע קשיות. זיי ווילען טאקע וויסען איינמאל פאר אלע מאל, וואס עס וועט זיין די ענדע פון די אלע קאנגרעסען.... ווען וועט עפעס קומען א

שטיקעל אמת'ע ישועה אויף אירען.... אגב האָבען זיי טענות צו די אקציאָנס־קאָמיטעע. זיי וועלען נים שווייגען, זיי וועלען ריידען, זיי מוזען ריידען.... פלוצלינג דערזעהט זיך די שלאַנקע פאַלמענ־מעסיגע שטאטור פון דר. הערצל. זי בעצויבערט מיט איינמאָל די טויזענדע געסט און פערטרעטער. ער פאַנגט אָן ריידען, און אַלעס איז בעזיעגט. זיין קוק האָט מנצח געווען יעדע פערדרוס, יעדע ערגערניס, יעדע אונצופריעדענהייט. אַלעס איז בערייט צו טהאָן זיין ווילען. אַלע ציטערן פאַר איהם, אַלע ליעבען איהם, אַלע זיינען זיינע פרייוויליגע קנעכט, זיינע שקלאפען, זייגע קינדער!

אויף הערצל'ס טויט

א עמוד אש אין גלות' דונקלע וועגען!
אָ, הימעל'ס פאקעל צו בעלייכטען אונזער גאנג!
דו האָסט געשפּאַנט דעם יונגען טאָג אנטקעגען,
ערוועקענדיג אי פרייד, אי האָפנונג, אי געזאַנג.
יעצט ביסטו, גרויסער פייער, אויסגעגאַנגען,
פערלאָשען! לאַנג און שווארץ, און שרעקליך איז די נאַכט.
עס צישען אין דער דונקעלהייט די שלאַנגען,
די חיות ברומען און דער דונער קראַכט.
אָ, וועגווייזער געטרייער!
אָ, שדי'ס ריינער פייער!
ווי האָסטו אונז געלאָזען יעצט אליין?
ווי פינסטער, צו פעראירען!
ווער וועט אונז איצטער פיהרען?
ווי וועלען מיר אין טיעפען גלות געהן?
אָ, גאָטס-געזאַלבטער נביא, איד און גבור!
דו ביסט ניטאָ, וואָס בלייבט אונז איצטער איבער?

דאָס פאָלק

עס ווײנען די פרעהליכסטע פעדערס און עס קלאָגען די װיציגסטע פעליעטאָנען. דער גרעסטער פעליעטאָניסט איז טויט... דר. טהעאָדאָר הערצל איז געשטאָרבען!

„א פערהייראַטער מאַן געװען אָט דער הערצל? האָט עפּעס איבערגעלאָזען א װײב מיט קינדער?“ פרעגט מיך די פרוי פון ערשטען שטאָק, א פרומע פּראָסטע אידענע, הערענדיג װי איך לעז די צייטונג און בעדויער דעם טויטען.

יא, פרוי־לעבען, א פערהייראַטהער מאַן געװען, א פאָטער פון קינדער... א געטרייער, א הייסער טאַטע, האָט זיך פשוט מקריב געװען פאַר זיי.

אונגעזאַמט האָט געזאָלט זיין חתונה בײ זיין בכור ישראליק מיט דער מיוחסת ארץ ישראל. פאַר דער חתונה איז ער, דער טאַטע, דער געטרייער, גוטער טאַטע, געשטאָרבען... פאַר דער חופּה איז ער אװעק. ניט דערלעבט די שמחה!

א װעלט מיט יתומים האָט ער איבערגעלאָזען. בלודנע, אונ־גליקליכע. װעה, װעה, װאו װעלען זיי זיך אהינטהאָן? װאו װעלען זיי געפינען אַן אָרט פאַר זייערע מיעדע קעפּ? װאו װעלען זיי געהן? װער װעט זיי אריינלאָזען?... װער װעט זיך אָננעהמען פאַר זיי? װער װעט קריעגען זייער קריעג, מאָהנען זייער רעכט? א, װער װעט זיי טראָגען ביי זיך אין הארצען? עלענדע װאָגלער, פערשטויסענע, פערלוירענע נע־ונד׳ניקעס!

„האָט ער גאָר ניט איבערגעלאָזען קיין ירושה, קיין ביסעל אייגענס, קיין אייגענעם דאַך?“ האָט מיך די אידענע װייטער

געפרעגט מיט מעהר אינטערעסע. „זיינען גאר ניט געבליעבען קיין אפעקונעס, קיין משפחה, וואס זאל אכטונג געבען אויף די קינדער?“

א שווערע שאלה, פרוי־לעבען, זעהר א שווערע. ער האט יא איבערגעלאזען און ניט איבערגעלאזען... עס זיינען דא אפעקונעס און נישטא... עס איז פאראן א משפחה, א גרויסע משפחה, הלואי וואלט זי ניט געווען... וואלט זיין גלייכער פאר די יתומים...

ער איז געווען א בריה א מענש, א זעלטענער אויפטהוער. א הארעפאסניק און א חכם. לאנד און לייט האבען איהם געקענט און בעוואונדערט. קיין גרויס עשירות האט ער ניט איינגעשאפט... ער האט געהאט א רייכע נשמה, אפשר די רייכסטע, וואס האט זיך געפונען אין דעם אוצר פון די נשמות זייט לאנגע דורות. דאס איז געווען א צו־גרויסע, א צו־טהייערע נשמה פאר דער זינדיגער ערד. מען האט איהר דא ניט פערשטאנען, ניט געווען אויף איהר קיין מבינים. ווי א זעלטענער, אונשעצבארער דיאמאנט צווישען קינדער און ווילדע האט זי זיך דא ארומגעשליידערט. מען האט געווארפען אויף איהר בלאטע, געטרעטען מיט אונריינע פיס. מען האט איהר געוואלט צוברעכען, און גאט איז אין כעס געווארען אויף די מענשען און האט די גרויסע נשמה צוגענומען צו זיך פאר דער צייט... וועה, פאר דער צייט!

עס איז געבליעבען א גרויסע ירושה פון זיין זיידען. זי איז איבערגעבליעבען אין פרעמדע הענד, האט ער זי געוואלט אוועק־נעהמען, אויסלייזען, אויסקויפען, איבערלאזען פאר זיינע קינדער, די אמת'ע, די ריכטיגע, די איינציגע יורשים. בערג האט ער געריסען, וועלטען איינגעלעגט זיינס צו דערלאנגען. ער האט געהאט א טהייערע פעדער, האט ער געשריעבען טאג און נאכט צו בעווייזען, אז די ירושה איז זיינע, לכל הדעות...

„ניט פאר מיר,“ האט ער געזאגט, „דארף איך איהר. ניט פון מיינעטוועגען. איך וועל שוין מיין שטעדטיל בעשטעהן. וועל סיי־ווי־סיי ניט לאנג לעבען. דער שטרייט וועט מיך צוברעכען... איך וויל מיין זיידען׳ס אייגענס פאר די קינדער. די ארעמע, ארעמע קינדער!“

אין קייזערליכען פאלאסט האט ער אנגעקלאפט פאר הילף, מיט קעניגע האט ער גערעדט, מיט די גרעסטע הערשער. זיי האבען איהם צוגעזאגט צו העלפען... און ער וואלט אפשר איינ־געמאהנט זיין אלטען חוב, אזוי־צי־אזוי, ער וואלט עס אפשר נעקריגען. אבער דער טויט איז שנעלער ווי די הילף פון די געקרוינטע, און הערצל איז געשטארבען!

עס זיינען געבליבען אפעקונעס, אפטרופסים. זיי וואלטען געקנט א סך אויפטהאן, אבער זיי זיינען פערטהאן מיט זיך אליין. זיי איז גוט, פערגעסען זיי דעם עלענדען... זיי זיינען רייך, קענען זיי ניט פיהלען די ארעמע. זיי קענען, קענען העלפען, ווילען זיי ניט. שטעהט זיי ניט אן מחמת כמה טעמים. זיי זיינען גליקליך— זיינען זיי קאפריזנע, האבען זיי קרומע פלענער, משונה׳דיגע דעות. וועה איז די יתומים, וואס האבען ניט קיין טאטען! וועה איבער דעם קבר, וואס האט פערשלונגען א הארץ!

„נו, און וואס איז מיט ישראליק׳ן אליין?“ האט מיך ווייטער געפרעגט־די אידענע פון אויבען, גערירט ביז אין איהר טיעפסטען הארצען. „וואס איז מיט ישראליק׳ן אליין? ער האט דאך עפעס געזאלט טהאן א יחוס־שידוך? איז ער דאך מסתמא רייך, קען ער דאך נעהמען די יתומים צו זיך — זיינע ברידער און שוועסטער. פאר וואס זארגט ניט ישראליק פאר זיין בלוט און פלייש?“

אוי, פרוי־לעבען! זאגט, ווי רופט מען אייך?

„רחל“.

רחל קרוין! איך זעה, אז איהר זייט אן אמת׳ע אידישע

טאַכטער מיט א אידיש הארץ. אייערע אויגען זיינען פול, זיי געהען אריבער. איהר וויינט, רחל, איהר וויינט אויף דעם עלענד פון די אונגליקליכע יתומים. איהר מעגט וויינען, קיין אחריות, שענקט זיי עטליכע הייסע טרערען, דאָס איז די הייליגסטע מתנה פאר קינדער, וואָס פערליערען זייער טאַטען; פאר יתומים, וואָס האָבען ניט קיין היים; פאר א בלודנע סטאדע, וואָס האָט פער־לאָרען איהר פאסטוך.

די אידענע האָט געוויינט, און איך האָב פאָרטגעזעצט:

ישראליק'ס יחוס־שידוך איז צוגאַנגען, גאָר ניט געוואָרען. א יחסן איז ער געווען, כל זמן דער טאַטע האָט געלעבט. יעצט איז ער אן אָרעמער יתום... אן אונגליקליכער בעטלער. ניטאָ, ווער זאָל פאר איהם רעדען א וואָרט, ער איז צומישט און דערשלאָגען. ישראליק זעהט זיינע עלענדע און קען זיי ניט העלפען!

„נו," האָט די פרוי פון אויבען געזאָגט געערגערט. „עס זיינען דאָך דאָ „טשאַריטיס", צדקה־הייזער, עס איז דאָך דאָ א וואייזען־הויז, וואו מען נעהמט צו אָרעמע יתומים... א וועלט איז דאָך ניט הפקר."

וואָס רעדט איהר פון „טשאַריטיס", רחל? ניט וויסען זאָל מען פון זיי; קיין גוטער איד זאָל זיי ניט קענען. צדקה האָט נאָך קיינעם ניט גליקליך געמאַכט. די מאָדערנע צדקה געוויס ניט. וועה דעם, וואָס דאַרף דאָס נעהמען. ניט צדקה, ניט דאָס פער־שאָלטענע בעטעל־ברויט איז געווען הערצל'ס קוק אין לעבען. זעלבסטשטענדיג האָט ער געוואָלט מאַכען דאָס גרויסע הויז־געזינד, וואָס האָט געהאַלטען צו איהם זיינע אויגען.

„דו זאָלסט ניט בעטלען!" איז געווען דער ערשטער „לאו" פון זיינע עשרת הדברות.

„א רעכטליך געזיכערטע היים", אָהן חרפות און אָהן ביושים, האָט ער געשטרעבט צו געווינען. א „היימאַט אָהן שאנד", איז

געווען דער שלום־פונקט פון אלע זיינע חזיונות.

איהר רעדט פון א ווייזענהויז, רחל, א יתומים־הויז פאר די ארעמע קינדער. דאך וואו נעהמט מען אזא גרויסע יתומים־הויז פאר אזוי פיעל יתומים? וועלכע אנשטאלט אין דער וועלט וויל דאס האדעווען אזוי פיעל פרעמדע קינדער? א וועלט מיט יתומים, ווער קען זיי פערזארגען?

„וואס רעדט איהר, מיסטער?“ האט מיך די אידענע געפרעגט פערוואונדערט, מיט אויסגעשטעלטע אויגען. „וואס הייסט א וועלט מיט קינדער? וויפיעל קינדער האט ער דאס געהאט?“

פערצעהן מיליאן, פרוי־לעבען, פערצעהן מיליאן בלודנע יתומים צוזעעט און צושפרייט איבער דער גאנצער וועלט. וואו נאר עס פאלט א שטיין, טרעפט הערצל'ס א יתום; וואו נאר מען שלאגט א אידען, איז עס זיינס א קינד; וואו נאר מען טרייבט איינעם, איז עס איינער פון זיינע. אין קישינעוו האט מען פערגאסען זיין בלוט, אין רומעניען בלאנדזשען זיינע קינדער, אין מאראקא קרעכצען זיינע געליעבטע, אין אלע עקען וועלט זיינען די ארעמסטע און די אונגליקליכסטע זיינע קינדער, פאר וועלכע ער איז געשטארבען...

„איך פערשטעה ניט, וואס איהר רעדט דא,“ האט די אידענע געשטאמעלט, ווי א צודולטע, גלויבענדיג, אז איך בין אראב פון זינען, „וועגען וועמען רעדט איהר דאס? ווער איז ער דאס געווען אט דער הערצל?“

אונזער טאטע, אונזער פאטער אין גלות, און מיר ביידע, רחל, איהר און איך, זיינען צוויי פון זיינע יתומים...

די פרוי האט מעהר נישט געפרעגט. ווישענדיג די אויגען מיט'ן פארטוך איז זי ארויף בליפענדיג אויף די טרעפ...

„דר. הערצל איז געשטארבען!“ האב איך געהערט ווי זי האט געזאגט מיט טרערען צו א שכנה אויבען.

זי האט מיך ענדליך פערשטאנען.

די קראפט פון שענקייט

אכפרה אלע מעשה־ביכלעך און טהעאטער־שטיקער פאר איין קורצע מעשה׳לע פון אלטע צייטען. און אט דאס מעשה׳לע איז קיין פערפאסונג פון א דיכטער. דער מחבר פון „ראמעא און יוליא“ איז נאך דעמאלט ניט געוועזען. אט אזעלכע מעשה׳לעך פלעגט מען זיך א מאל, גאר א מאל, דערצעהלען בין מנחה למעריב אין די וויינגערטנער פון עין גדי. שפעטער האט זיי אויפגענומען דער מדרש תנחומא.

„און עס האט פאסירט —דערצעהלט דער מדרש— האט זליכה פוטיפר׳ס לוסטיגע, שענע ווייב האט געמאכט א מאלצייט פאר איהרע חבר׳טעס און פריינדינען, די „סאסייעטי־ליידים“ פון עגיפטען, און זי האט גערופען איהר טהייערסטען און הארציגסטען קנעכט.

— יוסף! יוסף! האט זי גערופען מיט א קלאפעדיג הארץ.

זיא האט ניט געקענט דערמאהנען יוסף׳ס נאמען גלייכגילטיג.

יוסף איז געקומען. זליכה׳ס אויגען האבען א פינקעל געטהאן...

— הער צו, מיין גוטער קנעכט, —האט די הייס־בלוטיגע עגיפטערקע נעזאגט מיט א פייער צו דעם יונגען העברעער, — איך וויל איבערראשען די פרויען פון מצרים מיט א גרויסארטיגע סעודה. דו זאלסט די סעודה צוגרייטען... פילל אן די קרוגען מיט דעם בעסטען וויין, און די זילבערנע טאצען מיט ניס, מאנדלען, טייטלען, באקסאר און אתרוגים... געה, טהו וואס איך האב דיר געהייסען, וואס איך האב דיר געבעטען.

יוסף האט זיך טיעף פערנייגט און איז ארויס. זליכה האט איהם נאכגעקוקט...

* * *

דער גרויסער זאַל ווערט פול מיט די שענע דאַמען פון פּרעה׳ס הויף. די שווערע זיידענע שלעפּעס פון זייערע פירסטליכע קליידער רוישען דורך די מאַרמאָרנע טרעפּ און ציהען זיך דורך די קריסטאַלענע זיילען, די גאָלדענע טרעפּען גלימצערן אין העלען שיין פון די ברענענדיגע שטורקאַצען, זעלטענע בריליאַנטען בליצען, בליאַסקען אין די אויגען, און די געטער זיינען פערפּוצט מיט וויינ־טרויבען און בלומען.

— יוסף! —האָט זליכה אַ רוף געטהאָן מיט אַ שטימע וואָס האָט מעהר נעגלעט ווי בעפוילען— יוסף!...

אַ דיקער עגיפּטישער פּאַרהאַנג, געשטיקט מיט גין־גאָלד און בעלעגט מיט זילבערנע טרעסען, האָט זיך האַסטיג פאַנאַנדער־גערוקט און עס האָט צוויי מאָל אַ בליץ געטהאָן, דאָס האָבען זיך בעוויזען יוסף׳ס אויגען.

— יוסף, מיין גוטער קנעכט, —האָט זליכה געזאָגט,— דו זאָלסט פערבלייבען דאָ אין זאַל בעדיענען מיינע געסט, דאָס איז אַ גרויסער טאָג.

יוסף האָט זיך פערנייגט.

דער פּאַרהאַנג האָט זיך פערצווייגען און דער קנעכט האָט צו־געטרעטען צום טיש...

וואָס מיינט איהר איז געווען דער סוף פון דער סעודה? פרעגט דעם מדרש! ער וועט אייך ערצעהלען, דער מדרש, ער האָט אַ זעלטענע גבורה אין דערצעהלען מעשיות. און דער סוף איז נאָך שענער פון דעם אָנפאַנג.

הערט זיך איין!

עס גיסט זיך בלוט פון די שענע פרויען־הענד, פערפלעקט די קאָסטבאַרע שטיקערייען. די אימפּאָרטירטע ראַצע־מאָרע פון צור און צידון, די טהייערע קליידער זיינען רויט פון דעם זודיגען זאַפט

פון די שענע עגיפּטערקעס... זיי האָבען מיט די מעסערס ניט געשניטען די אתרוגים. זיי האָבען זיך געשניטען די פינגער... זיי האָבען דאָס גאָר ניט געפיהלט און געשניטען, און געשניטען אַלץ טיעפער און טיעפער, און דאָס בלוט איז גערונען, גערונען און גערונען...

— מיינע טהייערע פריינדינען —האָט זליכה אויסגעשריען דערשראָקען, בעמערקענדיג וואָס זיי טהוען— מיינע טהייערע פריינדינען, זעהט ווי אייערע פינגער בלוטען... איהר האָט פערפלעקט אייערע פירסטליכע קליידער, פערפלעקט אייערע ווייסע זיידענע סאַנדעל־שיך. איהר בלוטיגט, בלוטיגט, מיינע פריינדינען.

— דאָס איז די שולד פון דיין קנעכט, —האָבען זיי געענטפערט דערשראָקען און פערשעהמט.— דאָס איז די שולד פון דיין דיענער. מיר האָבען אין אונזער גאַנצען לעבען אַזאַ פּאַרשוין ניט געזעהן. מיר האָבען זיך פערטיעפט אין זיין שיינענדיגען פּנים און פערגעסען אָן די מעסערס...

— קיין וואונדער, —האָט זליכה געזאָגט,— איך בלוטיג אויך...

אחדות

„פראלעטאריער אללער לענדער, פעראייניגט אייך!“

שאט! מיינט ניט, אז דאס איז דער אויפטהו פון די „אחרונים“. האט קיין טעות. דער רעיון פון אחדות איז עלטער פון קארל מארקס און פון באקונין...

בעט, זייט מוחל, דעם אלטען בטלן אין בית המדרש ביי'ם אויוועז, וועט ער אייך אויפמישען דעם מדרש תהלים. איהר וועט זיך מחיה זיין.

וואס א מדרש פערגינט זיך צו דערצעהלען!

...און די וואסערען האבען זיך געשטארקט און זיינען געקומען ביז דעם כסא הכבוד... און גאט האט ארויפגעשוועבט אויף זיי און האט געזאגט:

— עס זאלען זיך פערזאמלען די וואסערן!

ווען די ערד האט דאס דערהערט, האט זי ארויסגעגעבען בערג און טהאלען. עס זיינען געווארען גריבער, און עס זיינען געקומען די וואסערן און האבען זיי אנגעפילט... נאכדעם האבען זיך די וואסערן ווידער גע'כח'ט און גע'חכמ'ט מיט א גדלות: „מיר זיינען די שטארקסטע פון גאנצען בעשאף. קומט, ברידער־כוואליעס, לאמיר צודעקען דעם גאנצען פנים פון דר'ערד. עס איז צו ענג. מיר דארפען די גאנצע ערד... די גאנצע!...“

— שטיל, יונגאטשעס! האט דער בעשעפער א דונער געטהאן אויף די פלוטען. — שטיל זאל זיין, אייער גאנצע גבורה איז אט דאס ווערטה!

א ווינד האָט זיך אַ טראָג געטהאָן אין דער לופטען...

— איך וועל שיקען דעם זאַמד און איהם מאַכען פאַר אַ גרעניץ, איהר זאָלט איהם ניט קענען אריבער! — האָט נאָך ווייטער געליאַרעמט איבער די קריעגערישע טיעפּניסען.

ווען די עזות פּנים'דיגע וועלען האָבען דערזעהן די קערנער זאַמד, ווי קליין און דין זיי זיינען, האָבען זיי זיך ווידער געלץ'עוועט.

— וואָס קענען אונז אַזעלכע קליינוואָרג טהאָן? קאַי־און־שפּאַי!... דער קלענסטער פון אונזער חברה וועט זיך אַ לאָז טהאָן, וועט ער מאַכען פון זיי אַ תל.

ווען דער גרעסטער פון די קערנער זאַמד האָט דערזעהן זיינע ברידער, ווי דערשראָקען זיי זיינען, האָט ער זיך אָבגערופען צו זיי און האָט געזאָגט:

— אמת, אמת טאַקע, ברידערלאַך, מיר זיינען זעהר קליין, און ווען יעדער איינער וועט ליעגען בעזונדער, איז ער גאָר ניט נחשב. לאָמיר זיך נאָר צוזאַמענעמען אַלע ווי איינער און קיינמאָל אין לעבען ניט צושיידען. דאַן וועלען די כוואַליעס, די בעריהמער, זעהן אונזער כח און וועלען מעהר ניט שפּאָטען...

ווען די זאַמד־קערנער האָבען געהערט אָט די האַזיגע טענה, זיינען זיי צוזאַמענגעפלויגען פון אַלע עקען וועלט. זיי האָבען זיך פערזאַמעלט אין גרויסע מחנות אָהן אַ שיעור און אָהן אַן ערך, און האָבען בעלאַגערט די אָפענע ברעגען פון די מעכטיגע, ווילדע פלוטען.

די כוואַליעס האָבען זיך געוואָרפען און געשליידערט אַנטקעגען זאַמדיגען ברעג, און זיך אומגעקעהרט מיט אַ ברומעריי צוריק...

און אַ שטימע האָט זיך געטראָגען איבער די וואַסערן:

— בעטראַכט מיט שכל דעם פּלאַן פון די זאַמד און ווייסט,

אַז אפילו די קלענסטע קרעפטען ווערען אַ שטאַרקע מאַכט, ווען זיי זיינען פעראייניגט.

— אמת, האָבען געענטפערט די קערנער זאַמד, און דער רוקען פון אַ מעכטיגע כוואַליע האָט זיך אָנגעשלאָגען אָן ברעג און איז צובראָכען געוואָרען אין שטיקער...

דער רויטער אפגרונד

דער בלוטיגער יריד

גיסט זיך, גיסט זיך, טרעהרען־ליעדער,
גיסט זיך אָהן אַ סוף!
מיינע שוועסטער, מיינע ברידער
קוילעט מען ווי שאָף.
קינד און גרייז צוגלייך פערבלוטען
פון דעם שונא׳ס האַנד,
אין דעם לאַנד פון דעם „גיט־גוטען“,
אין דעם רוסען־לאַנד.

אַלע גאַסען פול מיט מתים,
מיט הרוגים פול.
איינגעבלוטיגט די טלתים,
און פערוויסט די שול.
טויטע גלידער אויפ׳ן עמוד,
אַלע סטענדערס שטום,
אויסגעלאָשען דער נר תמיד,
פינסטער אומעטום...

די חדרים שטעהען לעערע:
נאָר די פוסטע ווענד, —
אונזער יוגענד, אונזער עהרע
האָט דער פיינד פערלענד׳ט.
טויט דער רבי, די תלמידים,
אַלע פעהלען דאָרט,

די עלוים, די מתמידים
אויפ'ן גוטען אָרט.

כאָן און ווייב צושטיקערט ליגען
פאַר די הינד אין גאַס,
פאַר דעם פיינד אַ פערגעניגען,
פאַר דעם תליון שפּאַס.
וואו די טענצער און די שפּיעלער
האָבען אָפּט פערבראַכט,
טראָגט זיך אום דער טויט דער שטילער,
הערשט די שוואַרצע נאַכט.

אָט דאָס איז דער הלל הגדול, וואָס מיר, אידען, זינגען אויף רוסלאַנד'ס קאָנסטיטוציע. דאָס איז אונזער נייעסטער געזאַנג אין דעם צוואַנציגסטען יאָהרהונדערט.

אָ, ווער האָט דאָס גערעכענט מיר זאָלען הערפען אַ נייע „איכה“, ווען עס האָט שוין געהאַלטען ביי „אָז ישיר“ ?

מיר האָבען געשלאָגען דעם בייזען ים מיט אונזער „שטעקען“ און געמיינט, אַז ער איז שוין געשפּאָלטען.

פריי, מיט מוזיק און טענץ האָבען מיר גערעכענט אַריבערצו־געהן די אַלטע, קאַפּריזנע כוואַלעס...

מיר האָבען געמיינט, אַז „פּרעה“ איז בעזיעגט, אַז ציטערענדיג פאַר דער לעצטער מכה האָט ער ענדליך געהייסען זיינע קנעכט געהן דיענען גאָט לויט וואונש און ווילען מיט אַן אמת.

אָבער פּרעה האָט חרטה געהאַט און האָט אונז אָנגעיאָגט מיט זיין גאַנצע אַרמעע באַסיאַקעס, שפּיאָנען און קאַזאַקען, און ער האָט אונז געכאַפּט.

דער „רויטער ים" האט זיך נים א ווארף געטאן אויף די נוגשים, די שקלאפען־טרייבער און פייניגער, נאר אויף די גע־קנעכטעטע און זייערע בעפרייער.

ניין, דא איז קיין גאולה נים געווען. רוסלאנד'ס בעפרייאונג איז נאך נים געקומען, דעם אידען'ס געווים נים.

דאך ווערענד אנדערע געווינען דארטען כאטש עפעס, האבען מיר, אידען, פערלארען אלעס... מיט אויסגע'שחט'ענע קהלות טרעטען מיר אריין אין רוסלאנד'ס אבגענארטען גליק, נעבען אויסגעקוילעטע שטעדט, פערברענטע חדרים און בתי מדרשים לעזען מיר דעם געשענדעטען „פרייהייטס־מאניפעסט" פון א פערצווייי־פעלטע בעשעפענעס.

וואס פאר א גרויליגע איבערקעהרענים, וואס פאר א שווי־דערליכע ענטוישונג!

אמאל — דערצעהלט מען — איז אזא חתונה געווען....

א בעריהמטע חתונה. די וועלט האט מיט איהר געקלונגען, די גרעסטע הכנות האט מען געמאכט. קוכערס און בעקערס זיינען פון אויסלאנד געקומען. אין ווייטע מקומות האבען זיך משפחה גע־ריכט. ארעמע לייט האבען געצעהלט די טעג, און דער גאנצער געגענד האט געקאכט.

כלי־זמרים האבען נייע נגונים פערפאסט, דער מארשעלאק האט פרישע „מי שברך'ס" געגרייזעלט, שניידער האבען אראבגע־בראכט נייע מאדעס פון פאריז... די יונגע האבען געהאפט צו טאנצען און די אלטע צו כאפען א ביסען.

און דער גרויסער מאמענט איז געקומען.

אבער אין מיטען לוסטיגען מארש פון דער חופה איז דער כלה'ס טאטע געשטארבען.

די שמחה איז אוועק, דער טרויער איז געקומען. די פידלען האבען געביטען זייערע טענער, דער סמיק האט נים מעהר געטאנצט

ווי א משוגענער אויף די סטרונעס. א ווײלע איז ער געקראָכען ווי אן אבל צווישען מצבות און א ווײלע האָט ער געשטורמט ווי א ים, געברומט ווי אן אָסיען־נאכט, געריסען קברים, געזוכט א טרייסט...

ביי׳ם מארשעלאָק האָבען זיך די גראַמען פערפּלאָנטערט, זיינע וויצען האָבען זיך דערשראָקען און זייגען אנטלאָפען, און „גוסט" און „שטייגער" האָבען פערנומען דעם אויבען־אָן. אַנשטאָט לע־בעדיגע שטיקלעך האָט דער שטאָדט־חזן געמאכט „אל מלא רחמים", און די גאַנצע חתונה האָט געוויינט.

די כלה איז געשטאַנען נעבען איהר טויטען און געריסען איהר ווייסע חופּה־קלייד פאַר ווערטאָג. די רויז האָט זי פון איהרע לאָקען ארויסגענומען און האָט דאָס אוועקגעלייגט אויף איהר הייליגען בר־מנן, איהר טהייערען מת, דעם טאַטען איהרען...

אָט אַן דער ראַזיגער חתונה דערמאָהן איך זיך לעזענדיג וועגען טויטען אידישען פאָלק, דעם מחותן פון רוסלאַנד׳ס פרייהייט, וואָס איז אומגעקומען באלד נאָך דער גרויסער היסטאָרישער חופּה אזוי שנעל ווי מען האָט איבערגעלייענט די כתובה...

געקוילעט האָט איהם דער מלאך־המות און די שמחה איז פער־שטערט.

אָרעמער כלי־זמר! אומזיסט האָסטו דיינע פרייליכע טענץ גע־מאכט, דער טויט האָט אָבגענאַרט דיין פיעדעל און דו מוזט יעצט אַנדערש שפּיעלען...

וואָס׳ר א אונטערשייד צווישען פאָרשפּיעל און רומפּעל! ווי האָט מען פריהער געלאָבט, ווי מוז מען איצטער יאָמערען!

איך זעה מיט שרעק דעם טויפעל׳ס ראָלע,
און וואָס איך האָב איז נאָר א קללה.

אומזיסט איז וואָס איך זוך
מיין פאָלקס־נקמה צודערשרייען,
מען וויל קיין אויער מיר ניט לייען,
עס בלייבט מיר נאָר דער פלוך.

איך זוך אַ הילף, איך זוך אַ רעטער,
איך זוך אַ בליץ, איך זוך אַ שמעטער,
איך זוך אַ גאָט... איך זוך
אַן אויג, אַ פויסט, איך זוך אַ צאָרן
פאַר אַלע זינד פון אַלע יאָהרען.
אַלץ שווייגט, אַ חוץ מיין פלוך.

אַ, ערד, וואו איז מיין טהייל געבליעבען,
דאָס רעכט, וואָס מיר איז צוגעשריעבען
אין לעבענס גרויסען בוך?
פאַרוואָס מוז איך אַלץ געבען, געבען,
און קריעגען אַלס אַ לוין פון לעבען
דעם דורות־לאַנגען פלוך?

אַלטע שאלות, אַלטע קשיות אָהן אַ תירוץ, אַרויסגעוואָרפענע געשרייען. זיי העלפען ניט, זיי נוצען ניט, זיי געהען אין איין אויער אריין, דורכ'ן אַנדערען ארויס, זיי מאַכען קיין ווירקונג. די וועלט האָט זיי צופיעל געהערט און מיר...

אונזערע פּראָצענטניקעס וועלען באַרגען רוסלאַנד געלד אויף נייע מעטערם און נייע געוועהר. קאַצאַפּ האָט געקוילעט אידען אָהן אַ קאָנסטיטוציע און וועט זיי יעצט קוילען קאָנסטיטוציאָנעל.

— וואָס זאָלען מיר טאָן? הערען זיך טוואַלדען.

— שמר זיך!

— א היים, נאך ציון!

— זוכט א טעריטאָריע!

— אנאַרכיזמוס, נאַציאָנאַליזמוס!

— אידען, אין... שוהל אריין!

שווייג, דו דור הפלגה! פערשטום א רגע, דו ווילדער בבל!

איך הער אייך, איך הער אייך און שווידער. אלע קענט איהר ניט געדעכט זיין און איינציגוויים זייט איהר שעדליך. און ווייל דאָס לעבען קען אונז ניט פערביגרען, האָט אונז צונויפגעבראַכט דער טויט.

צו הונדערט אין א גרוב בעגראָבט מען אונזערע קדושים. דער קבר האָט אונז פעראייניגט, אויסגעגלייכט אונזערע סכסוכים, דעם מערדער׳ס האק — געבראַכט צו א פשרה. לעבעדיגע אידען קענען ניט קומען צו קיין בעשלום, טויטע אידען זיינען איינ־שטימיג...

שטיל ליעגען זיי אונזערע דעבאַטאַנטען און עקשנים. יונג אין אַלט,ביידע זייגען צופריעדען. ניט דער שפייט אויפ׳ן ארון קודש, און ניט יענער פער׳חרם׳ט ספינאָזא׳ן. ניט דער שילט דר. הערצעל, און ניט יענער שימפפט אויף קאַרל מאַרקס. דער שלעפט זיך ניט נאָך זאַנגוויל׳ען, און יענער קריכט ניט נאָך „אחד העם“....

בונדיסטען און אָרטאָדאָקסען, צוזאַמען שלאָפען זיי יעצט אין איין בלוטיגע בעט און זיינען רוהיג. דער פייערדיגער רעוואָלוציאָ־נער און דער פערגליווערטער בטלן, דער „שקל“ צאָהלער און דער אס־מילאַטאָר, דער רב און דער יום כפור טענצער — זיי האָבען אַלע שלום געמאַכט, עס איז אחדות ביי אידען, די העכסטע שטופע פון טאָלעראַנץ, די שעהנסטע מדה פון די מענשען. משיח צייט... משיח צייט...

אָ, הייליגע פאָגראָמען! אָ, געבענשטע האק!

וואס קיין נביא האט ניט גע'פועל'ט ביי אידען, האט דורכגע־ביהרט דער פאגראמשטשיק. און ניט נאר די טויטע אידען פון רוסלאנד האט ער פעראייניגט, נאר אויך די לעבעדיגע אידען פון אמעריקא און ענגלאנד.

וואס פאר א ליעבע דאס איז יעצט געווארען, וואס פאר א הייסע פערברידערונג! די אלטע היסטארישע שייכות פון אבות־אבותינו איז פלוצלונג יונג געווארען. די „איסט סייד“ און די „וועסט סייד“, ווינדזאר און ווייט־טשעפעל... וואס פאר א זעל־טענע חבר'שאפט ביז — איבער די פאגראמען! וואס פאר א בלוט־פערוואנדשאפט ביז — איבער די לויות!

יא, דערוויילע זיינען מיר ערנסט. די שחיטה־בילדער סקרובען אונז אויף, דער גרוך פון די מתים פערשלאגט אונזער ציניזם, אונ־זערע פערזענליכע קריוודעס. דער מפונק אויף עליות קלייבט יעצט ניט איבער. בעסער „איינס פאר אחרון“, איידער טשוועקעס אין מח. אלע זיינען ערנסט. דער איצטיגער פעליעטאניסט איז א קלאג־מוטער געווארען.

די בלוטענדע נאכטיגאַל

„אים אַנפאַנג וואַר די נאַכטיגאַל.
— — — — — — — — — — — — — — — —
זי בים זיך אין די ברוסט, דאַ פלאָס
איהר ראָטהעס בלוט און אוים דעם בלוט
איין שענער ראָזענבאום ענטשפּראָס
דעם זינגט זי איהר ליעבעס גלוט.“
(חיינריך היינע.)

אַבאַרג אידישע צייטונגען ליגען פאַר מיר, אָבער איך קען זיי ניט לעזען.

רוסיש־אידישע צייטונגען זייגען דאָס, פון אונזערע אידישע פריינד און ברידער אין רוסלאַנד'ס רעזידענץ־שטאָדט — אין פעטערבורג.

טעלעגראַמען! טעלעגראַמען, און טעלעגראַמען!

און יעדע טעלעגראַמע איז אַ פאָגראָם, אַ שחיטה, אַ בלוט־באָד. אידיש בלוט פליסט ווי וואַסער, און אידיש האָב און גוטס איז אַ רויב פון „הוליגאַנעס“ און באַנדיטען.

איך גיב אַ קוק אין די צייטונגען און וואַרף זיי אַוועק און כאַפּ זיי ווידער און וואַרף זיי ווידער אַוועק.

רויט ווערט מיר פאַר די אויגען. בלוט און פייער פילען אָן די לופט אַרום מיר. בלוט שפּאַרט מיר פון האַרץ און פון קאָפּ. איך זעה, די העלע גענעצט און די גאַנצע וועלט שטירצט צוזאַמען אין אַ רויטע, ווילדע מאַסע, און איך אַליין נאָר בלייב צו קוקען אויף לעבענס גסיסה.

עס ברענט און בלוטיגט די ערד, עס בלוטיגען די בערג און די טהאלען. עס ברענען און בלוטיגען די פעלדער, בלוט גיסט זיך פון די וואלקען, עס בלוטיגען און ברענען די שטערען אין הימעל.

די פויגלאך ברענען אין דער לופטען.

דורך בלוט און פייער פלאטערן זייערע רויטע פליעגעל. די גאנצע וועלט איז חרוב, דער סוף פון דער גאנצער בריאה איז געקומען.

„עס איז ניט געוועז קיין ערד ציטערניש!

„דאס האט ניט געטראפען אויפ'ן שלאכטפעלד אין מאנדזשוריען! קיין מלחמה איז ניט ערקלערט געווארען — און דער טעלעגראף ברייננט אונז די טרויעריגע ידיעה: 1000 מענשען זיינען פערוואונדעט און 500 גע'הרג'עט."

— צו וואס האט דאס אונז געלוינט? פרעגען די עלטערע מענשען — צו וואס האבען מיר זיך געדארפט אריינמישען אין דעם יעצטיגען אויפשטאנד אין רוסלאנד? ווען מיר וואלטען געשטאנען פון דער וויטען, וואלט מען אונז ניט געטשעפעט.

„א טעות, ברידער! א גרויסער טעות," שרייבען די בלעטער, „ווען מיר וואלטען שטעהען גאר בעזונדער, איז די געפאהר נאך גרעסער. מיר וואלטען האבען פיינד פון ביידע זייטען; אי די רעוואלוציאנערען, אי די כלומר'שע פאטריאטען. די ערשטע וואלטען ניט זארגען פאר אונזער פרייהייט, און די צווייטע וואלטען אונז סיי ווי סיי געשלאגען, וויל אידען מעג מען שלאגען."

ארעמער, אונגליקליכער הפקר־פאלק!

מען צווינגט דיך צו שטארבען סיי ווי סיי. איידער ווער עס פאלט, ליעגסטו ש ו י ן.

מיט דיין בלוט בעשפריצט מען א פרעמדען מזבח. מען איז דיך מקריב, א כשר'ן קרבן, אויף א טריפה במה אויפגעשטעלט פאר דער עבודה זרה פון א גייע צייט...

ווער וועט דאס זארגען פאר דיין פריוהייט?

אַ, דו פערשאַלטענער ווילקאַלאַק פון די פעלקער, וועלכער טראַגט אויף זיך דעם פלוך פון לעבען און איז אַליין זיין אייגענער קבר; וועלכער איז טויט צווישען די לעבעדיגע, און לעבט צווישען טויטע, און איז בלויז דער שאטען פון זיין אייגענעם „איך", און איז דאָך דער „איך" אַליין...

אַלזאָ ליעגען זיי פאַר מיר, די אידישע צייטונגען פון פעטער־בורג, אָהן אַ צענזור זייגען זיי שוין ערשיענען.

אָפען, אָפגעדעקט און פריי ליעגען זיי פאַר מיר, די שרעקליכע אידישע וואונדען. וואונדען אָהן אַ צענזור, וואונדען ניט קיין בע־האַלטענע, ניט קיין בעשמירטע און ניט קיין פערבונדענע.

ענטבלויזט, צואייטערט און צוטרובירט, שרייען זיי די אַלטע, אייביג נייע צוריסענע אידישע בלאַטערען, די וואונדען מיט מיילער, וואונדען מיט צונגען, וואונדען אָהן אַ היילונג.

אַ טויט חלשות בעפאַלט מיך. אַ בייזע נישט־גוטקייט שלאָגט מיר צום הארצען. אַ כעס און אַ רחמנות נעהמען מיך אַרום, אַן אַלטער כעס און אַן אַלטער רחמנות.

אַ, ווי גוט איז דעם הונד, וועלכער קען לעקען זיינע אייגענע וואונדען, ארונטערשלינגען זיין אייגענעם שמערץ; און האָט ניט קיין שכל צו פערלאַנגען אַ הילף פון אַנדערע!

אַ הילף וואָס איז נישטאָ.

ווי גליקליך איז די פערוואונדעטע חיה, וואָס טראָגט איהר וועהטאָג דורך די שטילע וועלדער; וואָס נאָר איהר אייגענע נאָרע הערט ווי דער שמערץ קריצט מיט די ציין און די יסורים קרעכצען!

ווי וואויל איז דעם בלינדען קראָט, אין דער פינסטערער לאָך פון דער שטומער ערד, וואָס ווייזט ניט דער פאַלשער זון זיין טרעהר און זיין שמייכעל, וואָס האסט די ליכט ווי פעסט און די לופט ווי סם המות!

ווי געבענשט זיינען זיי, די פאר־זיך לעבענס, וואס טראגען די רעזולטאטען פון זייער עקזיסטענץ אין זיך, און זוכען ניט קיין מיט־לייד, א פאנטאסטישען רעצעפט פון אן אויפגעקלערטען טייפעל.

דען וואס העלפט דאס סיי ווי סיי?

מיין ארעמע אומה! דו ביסט א פערוואונדעטע חיה, וואס טראגט אין זיך אלע גיפטיגע פיילען פון דער צייט.

האלב פערטרונקען אין דיין ווארעם בלוט און האלב שטעקען זיי ארויס, די פער'סם'טע שפיצען, פריי געגען הימעל, געגען די מענשען, געגען דער ציוויליזאציע.

דו שרייסט. די נאטור האט דיר פערליהען דעם פערפיהרע־רישען פערלאנג נאך רחמנות, דעם כח השכחה ווי א קאטץ. און פערגעסענדיג, אז דו ביזט צווישען חיות, שטרעקסטו אויס דייגע אינשולדיגע הענט נאך ליעבע, — נאך קריסטליכע „ליעבע“.

אבער די קריסטליכע ליעבע איז א גיהנום־פאנטאזיע. און דו ווענדעסט זיך צו דייגע אייגענע צוריסענע און צובלוטיגטע גלידער — צו דיינע אידען.

געלד פאדערט מען צו העלפען די אידישע אלמנות און די אייביגע קאליקעס פון די העלישע פאגראמען.

און געלד קומט פון אלע זייטען. אויף די פליגלען פון טעלע־גראף פליהען די אידישע טאלערס נאך די חורבן־שטעדט פון צוויר־שעטען רוסלאנד.

די אידישע מטבעה האט „קפיצת הדרך“: אט זאמעלט מען עס אין דעם אידישען סוועט־שאפ, און אט איז עס אין קישינעוו און אדעס.

מתים העלפען מתים, אבער די לעבעדיגע שווייגען!

פון צווישען די דומפפע קברים פון אידישען קווארטאל, אין דער נייער, פרייער שקלאפען־וועלט, טראגט זיך דער אידישער

קרעבץ איינגעוויקעלט אין ווערטה־פאפירען און צוגוזיפגעשמאלצען אין גאלד און זילבער.

וועלען מיר אבער דערמיט קענען פערלאטען און פערלייטען די גוואלד־ריסען און די לעבער אין דעם אידישען קערפער? און זיי־נען מיר שוין זיכער, אז דאס זיינען די לעצטע פאגראמען?

ווער וועט גיכער מיעד ווערען: מיר געבענדיג אדער רוסלאנד געהמענדיג?

ווי שען צייטונגען טרוימען!

„וועלען נאר די אידען קריגען גלייכע רעכטע, וועלען זיי נאר ווערען אמת'ע בירגער, וועלען דערמיט געגעבן ווערען ביי דער נייער רעכטליכער לאגע פון רוסלאנד די גאראנטיעס פאר א גע־זיכערטען לעבען פאר די רוסישע אידען.“

וואס פאר א זיסער חלום דאס איז!

האט ניט רומעניען א קאנסטיטוציע מיט געזיבעחטע רעכטע פאר אידען? האבען ניט די „וואלאכאיעס“ און אידינ־מערדער געגעבען א גאראנטיע צו די גרויסמעכטע פון דער וועלט צו בליי־בען מענשליך צו די אידען?

האבען מיר ניט געטרוימט אט דעם טרוים ביי אלע רעוואלו־ציעס אין אלע לענדער? האבען מיר ניט געבלוטיגט ביי אלע פרעמ־דע גאולות און בלוטיגען מיר יעצט אויך ניט פאר פרעמדע?

וואס פאר א ביטערער יאוש עס ליגט אין דעם אידישען טרויסט, וואס פאר א פאלשע נבואה אין די אמת'ע ליידען!

עס דערמאנט מיך אן דער לעגענדע פון דער פערליעבטער נאכטיגאל, וואס בייסט איהר אייגענע ברוסט ביז בלוט, און פון דעם בלוט בליהט א שענער ראזענבוים, און אט דעם דאזיגען ראזענ־בוים זינגט זי איהר „ליעבעס גלוט“.

מיין פאלק, דו ביסט א פערליעבטע נאכטיגאל!

אַט שטעהסטו פאַר מיר מיט אַ צוריסענע בלוטיגע ברוסט, מיט ליפען רויט פון דיין אייגענעם בים אין דיין אייגענעם לעבען זינגסטו די מאַרסעליעזע פון ישעיה׳ס „איבערמענש“, וועלכער שפּאַנט איבער דיר אַריבער צו ווערן שפּעטער האַס, וואָס דו ביסט איצט...

אָבער ניט נאָר איין וואונד זעה איך אין דיין ברוסט. פון טויזענד טיעפע וואונדען בלוטיגסטו, מיין פערליעבטע נאַכטיגאַל, מיין פאָלק, און נאָך איז דיין ליבּ אין גאַנצען ניט צוריסען.

וויפיעל מאָל וועסטו נאָך צובייסען דיין ברוסט? וויפיעל מאָל וועסטו זיך נאָך פערליעבען? דו זיסער פרייהייטס-זינגער! זאָג, איז נאָך אַלץ דיין פייער ניט אויסגעלאָשען, דיין אמונה ניט אויסגערונען מיט דיין בלוט, דיין ריינע נשמה ניט דורכגעפאַלען דורך די אָפענע וואונדען אין דיין פליישׂ?

נאַכטיגאַל!... נאַכטיגאַל!...

וויפיעל שענע געדאַנקען האָט נאָך די וועלט? וויפיעל זיסע חלומות, וויפיעל הימלען און וויפיעל שטערן אין זיי, וואָס זאָלען געווינען דיין בלוט, וויפיעל זונען? זאָג, וויפיעל ליבט, וויפיעל אירליבט?...

נאַכטיגאַל!... נאַכטיגאַל!...

וויפיעל תורות האָבען נאָך די געטער? וויפיעל באַרג סיני׳ס וועלען זיך נאָך רויכערען? וויפיעל לוחות וועסטו נאָך אַראָפּברייננגען פון די הימלען? וויפיעל „עגל׳ס“ וועט נאָך מאַכען די מענשהייט, און וויפיעל מאָל וועסטו נאָך מתפלל זיין פאַר איהר? וויפיעל מאָל וועסטו זיך נאָך בעטען, מען זאָל דיך בעסער „אויסמעקען פון דעם לעבענס רייסטער“ איידער פערניכטען אַ זינדיג פאָלק?... אַ, וויפיעל „נוגשים“ האָסטו נאָך צו בעקעמפּפען, און וויפיעל „אז ישיר׳ס“, וויפיעל פרייהייטס הימנעם האָסטו נאָך צו זינגען?

נאַכטיגאַל!... נאַכטיגאַל!...

אַ רויטער פעליטאָן

בילדער, סצענקעס און געדאַנקען פון אידישען קוואַרטאַל.

I.

בילדער!...

באַנטע, דו קענסט זיי ניט מאָלען. דיין „אינפערנאָ"
איז ניט אַזוי גוואַלד־שרייענד ווי קישינעוו און אדעס,
דיינע מחבלים זיינען בלויז זומער־פויגלעך געגען די שלוחים פון
שונא, און דו ביסט נאָר אַ מענש און ניט קיין אשמדאי צו ווער־
טערען די שוידערס פון די אידישע גאַסען.

אין דיין גיהנום, דאַנטע, פייניגט מען נאָר די זינדיגע, די
פינסטערע, די ווידערשפעניגע פון ליבט און אמת, די קלעק־נשמות,
אָנגעזאָפּט מיט נאַכט און אימה.

אין רוסלאַנד צופּיצעלט מען קליינע קינדער.

מוראִ'דיג איז דיין קריסטליכע פאַנטאַזיע, כמעט שרעקליך
ווי די אינקוויזיציע, קרייצ־ציגיש, רוימיש־קאַטוליש, אָבער דאָך
ניט רוסיש־פּאָגראָמיש.

אין דיין כח הדמיון האָט געשוועבט אַ העלע, אָבער ניט קיין
פּאָגראָם.

בילדער!

אָט ליגט אַ ברוסט פון אַ ן ערשטלינג, פון אויבען שמייכלען
דורך בלוט און אַש די אויסגעהאַקטע ציינדלאַך פון איהר קינד.

זיי לאַכען פון קריסטענטהום...

די קערפּערס פון מוטער און ליעבלינג זיינען צוטראַמפּעלט
געוואָרען אונטער די קלאָוען פון די משחיתים.

אַט האָט זיך אַ קייקעל געטהאָן אַ קאָפּ. אַ שוואַרץ־געקרויזטער פּרויען־קאָפּ, אייגעפלאָכטערט אין לאַנגע, זילבער־ווייסע פעדים.

די ארויסגעריסענע באָרד פון אַ זקן.

אַ שכור האָט דאָס יעצט אוועקגעבריקעט דעם אייניקעל מיט'ן זיידען...

אַט לויפט אַ בעסטיע, די רויטע צופרינעם צושויבערט היינ־גען אראָב אויף דער פערשמירטער, צובושעוועטער פּאַרצע. זיין כויל שוימט גיפט, און זיין אטהעם איז טויט און בראַנפען. די אייגען פינקלען ווי ביי אַ וואָלף, און זיין גאַנצער קוק איז פּחד.

אין זייגע בלוטיגע לאַפּעס צאַפּעלט זיך אַ קינד אויף אַ מעסער.

ער לויפט דאָס אריינוואַרפען אין פייער, וואו די עלטערען ברענען.

אַ קופּה אימה'דיגע געשטאַלטען, ווילדע, מאוים'דיג, האַריג און לייב דורכבויערענדע, שרעקליך ווי דער חלום פון אַן אלטען גזלן.

די קופּע ראַיעט זיך, שפּאַרט זיך, שטויסט זיך, טאַנצט און ברומט משונה'דיג.

דאָס פערהוואַלדעוועט מען אַ אידישע כלה. זי איז שוין לאַנג טויט, אָבער די שדים לעבען נאָך...

זיי לאָזען דעם טויטען קערפּער ניט קאַלט ווערען.

פרויען שטעהען ארום און פּאַטשען אין די הענד פאר שמחה.

קריסטליבע פּרויען!

אַט שלעפּט אַ שכור אַ זילבערנע מנורה, איהרע רעהרען זיינען אָנגעגאָסען מיט בלוט.

דעם חב'ס מנורה.

אַ באַנדע אויפגערייצטע פּרויען מיט מעסערס אין די הענד בעפאַלען אַ יונגע פערפּוצטע פּאַרשוין. רייסען ארונטער איהרע

קליידער ביז דעם צארטען לייב. דער נאקעטער קערפער ציטערט אונטער דעם גוואלד פון שאנד און שווערע.

— צוטרעט איהר!

— צושניידט איהר!

— רופט די מענער!...

און זיי רופען זייערע אייגענע מענער...

און זיי האלטען איהר אליין צו פאר די האר...

אנטקעגען ברענט א חדר און די פאליציי לאזט זיך די קינדער ניט ראטעווען.

פוך, פעדערען, צושמעטערטע שפיגלען, ארבייטער געצייג, ביי־כער, טלתים, חופה'ס און חופה קליידער שווימען אין בלוט נעבען בערג הרוגים, יונג און אלט.

„אינפערנא" ?

דאנטע, די געשיכטע האט דיך בעזיעגט, די צייט — אריבער־געפליגעלט, דאס לעבען האט דיך פערדונקעלט.

דו האסט געצייכענט א גיהנום, וואס ו ו ע ט ניט זיין, דער פארטשריט האט געמאלען דעם אמת.

דו האסט געזעהען א פאנטאסטישע העלע, וואו מען מאטערט טייטע קריסטען, אבער ניט דעם ריכטיגען גיהנום, וואו מען שטראפט לעבעדיגע אידען.

דו האסט געזעהן די קרבנות פון זינד, אבער ניט די אפפער פון פרייהייט. אין דיין „אינפערנא" איז מען מקריב אויפ'ן מזבח פון בייזען גייסט, דא שטארבט מען אויפ'ן אלטאר פון ליכט.

מען קען די שדים ניט פערגלייכען, די קרבנות אודאי ניט.

א, ניין. ניט דיין גיהנום, דאנטע,
ביט דיינע שדים, ניט דיין שטראף,
דא קוילעט מען אומזיסט ווי שאף
די אייביגע, די גוט־בעקאנטע,

וואָס צאָהלען לעבענס אָהן אַ סוף,
וואָס זעטיגען מיט זייער זאַפט
די טרוק'נע וועלט, וואָס לייהען קראַפט
דעם פאָרטשריט און די פרייע פּאָהן
צו קומען דאָרט, וואו ציוט ווייזט אָן.

אָ, ניט ווי אַלע יידען אידען,
דען אַנדערש איז דעם אידען'ס חטא.
זיין גאַנצער חטא איז, וואָס ער זעהט,
און איז מיט עולות ניט צופריעדען, —
ער ווערט געקרייציגט אַלס פּראָפעט.
אָ, ווייל זיין אמת איז צו שאַרף,
אַ סך צו שאַרף, דרום קלאָגט זיין האַרף
ביי יעדען בבל'ס פרעמדען טייך,
דרום איז ער ניט מיט מענשען גלייך....

אין יעדען לאַנד אַן אַנדער בכיה,
אין יעדען דור — אַן אַנדער וועה,
אַן אַנדער וועה און אימער געה
און קעמפּף, און שלאָג זיך פאַר אַ תחיה,
וואָס איז פאַר זיי, פאַר זיי, פאַר זיי.
אָ, גיב דיין לייב און דיין געביין
צו שאַרפע נעגעל, שאַרפע ציין,
בעשאַף אַ הימעל, אַ פּראָגרעס,
פאַר קישינעוו און פאַר אדעס!...
עד כאן בילדער.
יעצט קומען די „סצענקעס“ פון איחיישען קווארטאַל.
זיינען דאָס אָבער בלויז סצענקעס, וואָס שפּיעלען זיך יעצט אָב

אין דעם לאנד פון דערשטיקטע טשערנישעווסקיס, געהאנגענע לע־קערטס, פערברענטע אידישע קהלות?

זיינען דאס סצענקעס, וואס קומען פאר אין די האספיטעלער פון קישינעוו און אדעס, אויף די בית עולם׳ס פון די פערוויסטע שטעדט?

זיינען דאס סצענקעס, ווען רוסלאנד האט ניט גענוג לייוונד צו פערבינדען אונזערע וואונדען, גענוג בעטען צו לייגען אונזערע געמערדערטע און גענוג קברים פאר אונזערע מתים?

זיינען דאס סצענקעס, ווען אידיש בלוט פליסט אין אלע רי־נעס, און דער רוסישער אדלער שפרייט זיך אויף אונזערע הרוגים, די הרוגים אויף קידוש השם?...

זיינען דאס סצענקעס, ווען עס בלאנדזשען ארום מחנות עלענדע יתומים ווי בלודנע שאף, און עס איז ניטא קיין דערבארע־מער און קיין היים?

זיינען דאס סצענקעס?

— יא! סצענקעס אין פערגלייך מיט די סצענעס פון דער אידישער געשיכטע.

סצענקעס שטעהענדיג נעגען אונזער לאנגען גלות, אונזער האפ־נונג — אונזער האבע.

רוסלאנד האט ניט פערברענט אונזערע שטעדט, נאר איהרע!

רוסלאנד קוילעט רוסלאנד, איהר אייגענעם, פינסטערען, פער־פוילטען, אבגעלעבטען „איך“.

אונזערע שטעדט קען זי ניט פערברענען. זיי זיינען אונפער־ברענבאר, גייסטיגע שטעדט זיינען זיי, אונזערע; מדינות פון רוח הקודש, „רואה ואינו נראה“-וועלטען.

קיין שכור קען דארט ניט אריינדרינגען, קיין שפיאן — ניט קומען העצען און קיין קאנאנען זיך ניט אריינברעכען.

אָן אייביגער מויער שטעהט אַרום זיי, אַרום אונזערע שטערט. רוסלאַנד קען דאָרט ניט קומען, רוים און שפּאַניען האָבען אויך ניט געקענט.

אַרויסטרייבען האָט זי אונז געוואָלט, רוסלאַנד, אָבער זי האָט אונז אָפּגעטרעטען דעם וועג. דער הונדערט יעהריגער פיגסטערער, רוסישער גייסט איז פערשוואונדען פאר די ליכטיגע זון, וואָס שיינט אייף אונזערע גייסטיגע וועלטען.

סצענקעס?

געווים, צאַצקעס, שערבלאַך, אַ קינדער־שפּיעל!

לאַכען מאַכען זיי מיך, ווען איך פערגלייך זיי מיט דעם געווינס, מיט דעם טריאומף, וואָס מיר האָבען געוואונען.

קישינעוו און אָדעס!

ווי שוים צורינען זיי ביי מיר אין זכרון. ווי מיקראָסקאָפּישע פּינטלאַך פערשווינדען זיי געגען דעם מאָרגענשטערען פון אַ פאָלק, די „אוראָר" פון אַנייער צייט.

אידישע הרוגים!...

אַ פּעליעטאָן, אַ רויטער פעליעטאָן. די פריינהייט איז געוואָרען אַ פעליטאָניסט און האָט דיקטירט דעם טייוועל צו שרייבען...

און זי קען, זי קען, טישט קשה, זי האָט זיך נאָך ניט אויסגעוועבט.

די זעלבע מייסטערשטיק ווי אין פראַנקרייך, נאָר אַ ביסעלע אַנדערש, אַ ביסעל מעהר אַריינגעשטעקט די פען אין אידישען טינטער; אין דאָס אידישע האַרץ אָבער אויך אַ פעליעטאָן, צו וויינען און צו לאַכען... אַ מיש־מאַש פון וויץ און ערנסט, גאַל און רויזענהאָניג, שמעק־טאַבאַק מיט פּאַטוקע, אַ אידישער פעליעטאָן...

איך וואָלט שווערען, אַז דער פריינהייטס־גייסט איז אַ איד!

ער איז אַ איד, דען וויפיעל מען ברענט און בראָט איהם, בלייבט ער דאָך לעבען.

אַט זעה איך איהם, דעם פרייהייטס־גייסט, דעם איד. אַט שטעהט ער פאר מיר!

א באַרוועסער, אָהן א היטעל, דער שטורם האָט זי איהם אראָב־געטראָגען... אין איין האַנד א שטורקאַץ, אין דער צווייטער א פאַלמע; די ערד וויעגט זיך אונטער זיינע טריט און פאר זיין אָטהעם שטירצען טראָהנען; אויף זיין קלייד ליעגט דער שטויב פון אייביגקייט און זיינע אויגען זיינען פייער; ער שפּאַנט און יאָגט איבער די ערד, די וועלט בלייבט איהם פון הינטען... פאר איהם בליאַסקען די דורות און איבער איהם שפרייט זיך די אונענדליכ־קייט. די מענשען יאָגען איהם נאָך מיט שטיינער, העק און קאָסעס און אַלערליי כלי משחית. א רוימער שטראָם בעגלייט איהם, אָבער דאָס בלוטיגט זיין שאָטען. ער אַליין שפּרייזט פריי און זי־כער איבער קישינעוו און אַרעס...

II.

מיין שאָטען און איך

איהר ווייסט וואָס דאָס הייסט אַזוינס זיך פיהלען וואָל־וועל, זיין ביליג, געפאַלען ביי זיך אַליין און האָבען אין די אייגענע אויגען א פּנים פון חוזק?

דאָס קען נאָר וויסען און פערשטעהן א איד, וואָס בעגרייפט די קליינקייט פון זיין בעטרעף, די גרינגקייט פון זיין ווערטה צווי־שען די פעלקער אין דער צייט פון אידישע צרות.

איך בין א איד און איך ווייס דאָס, און פיהל דאָס.

זינט די פּאָגראָמען אויף אידען אין רוסלאַנד בין איך געפאַלען ביי זיך אין אמעריקא.

איך פיהל ווי איך בין נידעריג, שפל און איבעריג, און נאָך

מעהר: איך בין איבערצייגט, אז אלע פיהלען דאס, אז די גאנצע וועלט פיהלט דאס און יעדער איינער קוקט אויף מיר מיט פעראכטונג, אדער מען קוקט אויף מיר גאר ניט.

וואס פאר א צורה האט א עקעלהאפטער ווארעם, וואס פויזעט אין מיסט, א מוהאשקע, וואס בלאנדזשעט אין וואלד? ווער איהם דער לייב, דער וואלף, דער טיגער, דער פוקס, אדער אפילו די זשאווארקע שיינקען די מינדעסטע אויפמערקזאמקייט?...

איין טרעט — און דאס לעבט ניט מעהר. מיט'ן קוק ווערט דאס ניט, אבער קיינער קוקט גאר ניט אויף דעם...

איך בין אן אמעריקאנער בירגער, בין שטענדיג שטאלץ געווען: סטייטש, איך! ווער וועט דאס מיר וואגען צו בעריהרען? ווער וועט זיך דאס אונטערשטעהען מיך צו טשעפען, ווען דאס געזעץ בעשיצט מיך, די גערעכטיגקייט נעהמט מיך אונטער איהר פליגעל?

מיט אן אויפגעהויבענעם קאפ פלעג איך געהן דורך דעם אידישען קווארטאל, און אפילו אין דער 5טער עוועניו פלעג איך זיך איך ניט פערשעהמען. מיינע בירגער־פאפיערען זיינען געווען מיין שמירה, מיין „שיר למעלות“ און מיין מזוזה, וואס האבען מיך געהיט פון לצים און משחיתים.

איך בין א מענש, איך בין אן אמעריקאנער, האב איך געטראכט: אט איז מיין פאליסמאן, מיין סיטי מעיאר, מיין סענאטאר, מיין פרעזידענט, מיין אמבאסאדאר, מיין מיליטער, מיינע קריעגס־שיפען! מען וועט מיך היטען אין דערהיים און פערטהיידיגען אין דער פרעמד.

יעצט טראכט איך ניט מעהר אזוי. איך בין ניט מעהר דער אייגענער. זינט אידיש בלוט איז געפאלען אין קורס, פיהל איך זיך בחצי חנם'דיג... אין אן אנדער לאנד קוילעט מען אידען און מיר ליעגט דא דער חלק אויפ'ן האלז. איך געה דורך דער אידי־

שער גאַס, און מיין טרויעריגע פאַנטאַזיע בעגלייט מיך. איבער גאַנצע דורות שפּאַנען אריבער מיינע געדאַנקען אין א רגע. רויטע בריקען פערבינדען אין מיינע רעיונות קישינעוו מיט ניו־יאָרק און אדעם מיט שיקאַגאָ. די געשיכטע מאַכט „קפיצת הדרך“ אין מיין מחשבה, און איך זעה פלוצלונג פּאָגראָמען אין איסט בראָדוויי, אין קאַנאַל סטריט, אין וואָקער סטריט, אין בליקער סטריט און אפילו אין וועסט ענד עוועניו...

איך קוק אויף די דאָזיגע סצענעס, און א מורא נעהמט מיך אָן. מיר דאַכט, אז יעדער גוי איז א פּאָגראָמשטשיק, יעדער פּאָליסמאַן — א פערקליידעטער „הוליגאַן“, א „גראָמילאָ“, וואָס קען מיך יעדען אויגענבליק הרג'ענען, אומברייננגען מיין ווייב און קינדער, און בערויבען מיין פערמעגען.

איך בין מעהר ניט שטאָלץ ביי זיך, איך בייג איין מיין קאָפּ מיט הכנעה, מיט אונטערטהעניגקייט און טרעט אָב דעם וועג פאַר דעם קלענסטען שייגעציל. איך בין זיכער, אז ווען איינער זאָל מיך יעצט שלאָגען, וואָלט איך שווייגען; ווען אימיצער זאָל מיך בערויבען, וואָלט איך ניט וואַגען צו פּראָטעסטירען. איך וואָלט זיך געשעהמט צו געהן פאָדערן גערעכטיגקייט. איך ווייס, אז דער ריכטער וואָלט געטראַכט: „קוק נאָר אָן, ווער דאָ געהט זוכען רעכט! א נבזה'גער איד! אין אמעריקא איז ער געוואָרען א גאַנצער יחסן. דאָ איז ער ציטעריג ביי זיך, מען טאָר איהם צומאָל ניט א קלאַפּ טהאָן און ניט אָבנארען. פערדאַמטער שי...“

טיעף ביי מיר אין הארצען ווייס איך, אז איך בין פריי, אז פאָרלויפיג קען מען מיר דאָ קיין בייז ניט טהאָן, און דאָך וואָג איך וועגען דעם אפילו ניט צו דיינקען, דען איך פיהל, אז איך בין הפקר, הפקר פעטרושקע!

מיר וועהט אזוי טרויעריג צו מוט, אזוי אונערטרעגליך ביטער, אזוי מורא'דיג שלעכט, אז איך האָב מעהר צו קיינעם קיין צוטרוי־

ניט, אפילו ניט צו זיך אליין. איך ציטער זאגאר פאר מיין אייגע־
נעם שאטען און וואלט זיך וועלען אבארייסען און ערגעץ וואו אנט־
לויפען פון איהם, ווארום אט, האבט זיך, הויבט ער אויף א פויסט
מיך צו דער'הרג'ענען. און מיר דאכט, אז ער איז גערעכט אויך:
א איד דארף ניט לעבען. איך פיהל ווי מיין גאנצער „איך" רעבע־
לירט געגען מיר, געגען מיינע אידעאלען און איבערצייגונגען. און
מיין שאטען ווערט שטארקער פון מיר, און איך הער ווי ער רעדט.
איך הער ווי מיין אייגענער שאטען טענה'ט און בייזערט זיך און
שרייט:

— גוואלד, גזלן, וואס ווילסטו האבען פון מיר? ווילאנג איז
דער שיעור, איך זאל זיך נאכשלעפען נאך דיר, דו אייביגער שלע־
פער, ווילקאלאק, נע־ונד'ניק, טארבעניק, וואס דו'ביסט?... וואו
האב איך זיך שוין ניט אויסגעוואלגערט מיט דיר? אין וועלכע נא־
רעס, אין וועלכע לעבער און אין וועלכע בלאטעס בין איך דיר שוין
ניט נאכגעקראכען, דו פערשאלטענער אומרוה? עס איז מיר שוין
נמאס געווארען דאס וואגלען, דאס אלטע, וויסטע שלעפענים. גע־
נוג! עס איז מיר א חרפה, איך וויל דיך מעהר ניט בעגלייטען,
איך וויל ניט מעהר זיין דער שאטען פון א איד... זעה, ווי דין, ווי
איינגעהארט, איינגעקווארט, איינגעטריקענט און איינגעהויקערט
איך בין געווארען... וואו עס פאלט א שטיין, טרעפט מ י ך. אלע
שפייען מ י ר אין געזיכט. וואס בין איך דאס מחויב צו ליידען?
טשעפע זיך אב און לאז מיך פערשווינדען!...

גערעכטע טענות, ווי איך בין א איד, גערעכטע!

אין אמת'ן, ארעמער אידישער שאטען, וואס האט מען נעבאך
צו דיר? ועמען טשעפעסטו און ועמען בעריהרסטו? אונשולדיגער
חבר מיינער אין גלות, ווי קען איך פערוואונדערען דיין אונגעדולד,
דיין גערעכטען כעס, דיין ביטערקייט? ביסט גערעכט. האסט מיר
לאנג געגוג בעגלייט, און א סוף זאל דאס ווערען! צו־וואס זאלסטו

זיך אומזיסט נאָכשלעפּען נאָך מיר און צו־וואָס דאַרף איך היך סיי־וויסיי? דו ביסט מיר אויך געוואָרען אַ לאַסט, אַ משא. איך קען ניט זעהן ווי דו העלפסט מיר ליידען, און אָפּט, ווען דו ברעכסט די הענד, דו רייסט זיך די האָר פון קאָפּ, אָדער דו שפּרייטסט אויס דיינע אָרעמס געגען הימעל, דאַכט זיך מיר גאָר, אַז דו מישט מיר איבער...

דו אונגליקליכער שאָטען פון אַ איד, דו זאָלסט מעהר ניט זיין!...

און אָט, דאַכט זיך, מאַך איך אַ סוף און טשעפּע זיך אָב פון זיך אַליין. אָבער דער גלות לאָזט מיר ניט דורכפיהרען מיין וואונש. איך וואַג ניט זאָגאַר זיך אַליין צו בעריהרען. דען חאָטש איך בין קיינעם'ס ניט, בין איך אַלעמענס, אַזוי ווי די שטויב פון דער ערד, ווי די שטיינער פון ברוק. איך בין דער „רשות הרבים" פון דער וועלט, אויף וועלכען אַלע מעגען טרעטען, און מוז זיין שטיל און רוהיג און קיין ווארט רעדען קיין וואָרט. איך געהער צו אַלעמען, נאָר ניט צו זיך אַליין...

אַנדערע מעגען מיט מיר טהאָן וואָס זיי ווילען, זיי מעגען מיך אומברייינגען מיט אַלערליי מיתות משונות, אָבער איך טאָר ניט הויבען קיין האַנד געגען זיך. איך טאָר ניט מאַכען קיין פּאַגראָם אויף מיינע אייגענע צרות, אויף מיינע אייגענע ליידען. און איך בעט זיך ווידער איבער מיט מיין שאָטען, און ווידער שלעפּ איך זיך אַוועק איבער גוואַלד, און ער, מיעד און טרויעריג, שלעפּט זיך נאָך נאָך מיר...

ביטערע געדאַנקען! זיי צולעבערען מיך, זיי צורייסען מיך. און געהעטדיג אַזוי פּערטיעפּט אין די שוואַרצע מחשבות פון עלענד און יאוש, לויפט מיר פּלוצלונג אָן אַנטקעגען אַ אינגעל מיט אַן ענגלישער צייטונג, וואָס מעלדעט אַ נייעם פּאָגראָם אויף אידען.

איך כאַפּ די צייטונג, אָבער איך שעהם זיך עס צו לעזען עפענט־

ליך אין גאס. איך שעהם זיך פאר'ן שייגעץ, וואס שטעהט אויפ'ן ראַג, ער זאָל היגטער ארום ניט כאפּען א קוק אין צייטונג און זעהען, אז מען מעג נאָך אַלץ הרג'ענען אידען. איך וויל איהם ניט ווייזען די טרויעריגע מינע, וואס איך מאַך ביים לעזען.

א ווילדער כעס ברענט אין מיר אויף אויפ'ן קייבעל, וואָס פער'מסר'ט דעם אידישען חורבן פאר דער וועלט. צו־וואס דארף מען דאס צוקלינגען אונזער אונבעהאָלפענקייט צווישען די פעל־קער, וואָס האָבען אונז פיינד און זעהען א נקמה ?

און איך פיהל ווי זיך ארונטערלאָזען אין אטלאַנטישען אָקעאַן און צוּרייסען אין שטיקער דעם קופּערנעם רכילות־טרייבער, דעם ציוויליזירטען מסר פון דער נייער צייט, דעם בעהאַלטענעם פּלוט, וואס ליגט אין ים און פיהרט „פּאַטצטען" מיט מענשען...

ביז יעצט האָבען נאָר געוואוסט יחידי סגולה פון די אומות העולם, אז א איד איז א קהל'שע באק פאר אלעמען צו פּאַטשען. אונזער וואָלוועלקייט איז נאָר געווען בעקאַנט צו די גרויסע, די בעּ־לעזענע, וואס האָבען געזעהען אין דער וועלט־געשיכטע, אז אידען איז א מצוה צו שלאָגען. פּאר'ן חלאַפּ אָבער, פאר דעם גראָביאַן האָבען מיר נאָך געקענט מאכען א מינע פון עפּעס־רעכטס און „כטראַיען א וואָנצע", יעצט אָבער וויסען שוין אפילו די קליינע שקצים, וואס לעזען דעם „דזשוירנאל", אז א איד איז קיין מענש ניט.

עס ווערט מיר א חרפּה פאר דעם איטאַליענער מיסט־פיהרער, וועלכער איז דאָ צו יעדער צייט מעהר יחסן פון דעם גרעסטען אי־דישען באַנקיר. דען פּרובט חלילה וחס פערטשעפּען א איטאַליע־נער באַנאַנאַ־פּעדלער, וועט אייך קייזער עמנואל דערטרינקען אין זודיגע מאַקאַראַני. און א אידישער מיליאָנער מוז גלעטען זיין איי־גענעם געלד־זעקעל, ער זאָל מגן זיין אויף איהם. און זעהר אָפּט

טרעפט דאָס, אַז מען ליידיגט אויס זיין זעקעל און מען לייגט דאָרט אריין זיינע צובראָכענע ביינער.

דאָס איז דער שכל, פאַר וואָס אידישע באַנקירען און קאַפּיטאַליסטען האָבען אַזאַ דרך־ארץ פאַר אַ גוי'שען באָסיאַק און קיין רעספּעקט פאַר אַ אידישען קענער. דערפאַר האָבען זיי אויסגעלאַכט יעדע וואָרנונג צו העלפען שאַפען פאַר אידען בעצייטענס אַ היים, און זיי רוקען זיך יעצט מיט צדקה און שתדלנות. דערפאַר זיינען הערצעל און נאָרדוי געווען צוויי „שאַרלאַטאַנעס", פון וועלכע זיי האָבען אָבגעקעהרט די בייטעל און האָבען בעוויזען מיט ציפער, אַז אַלץ איז ווי עס דאַרף זיין.

אָט אַזוי האַלט איך די ענגלישע ציימונג און איך וויים ניט וואָס צו טהאָן מיט איהר. איך וואָלט עס צוריסען, ווען איך וואָלט דערמיט געקענט צורייסען די אידישע צרות, אָדער אַמוועניגסטענס מיין אייגענעם שמערץ. אָבער דיינקענדיג און טראַכטענדיג לייג איך עס צוזאַמען און לייג עס אריין אין קעשענע.

אָ, אידישע קעשענע! דער גאַנצער חורבן געהט ענדליך אויך צו דיר...

III.

דער שוואַרצער מאַרש

אשוואַרצער מאַרש אין דעם אידישען קוואַרטאַל! מען האָט קיין אָרון און קיין טוידטענוואָגען ניט געזעהען, די טוידטע זיינען בעגראָבען געוואָרען פון דער אַנדער זייט ים און אַ סך פון זיי זיינען צו קבר ישראל ניט געקומען.

אין פייער זיינען זיי אומגעקומען אַלע, אַלט און יונג, און זייער הייליגע אַש איז צוטרעטען געוואָרען מיט די אונרייגע פיס פון רוסישע הוליגאַנעס.

א לויה האָבען מיר געהאַט, אָבער נאָר די כשרה נשמות פון אונזערע טויטע האָבען מיר בעגלייט, די ריינע, אונשולדיגע נשמות, וועלכע האָבען מיטגעמאַרשירט מיט דער ריעזיגער מחנה אבלים דורך די אידישע גאַסען.

ביי אַן אָפענעם פענסטער בין איך געשטאַנען און געקוקט אויף די טרויער־אַרמעע, וואָס האָט פאַרשפּרייט די אידישע שכינה ווי אַ ריעזיגער שוואַרצער וואָלקען.

אַ פינסטערער נעבעל, אָנגעטרונקען מיט אידישע טרעהרען און דונקעלע געדאַנקען, איז געהאַנגען אין דער לופטען, אַ טומאַן פון מרה שחורה, יאוש און פערצווייפלונג האָט זיך געוויעגט אין דער הויך און דער גאַנצער געוואַלד פון גלות איז געפאַלען אויף די אַראָבגעלאָזענע קעפּ פון די מאַרשירער.

וועה, וועלכע מאַרשען מיר האָבען דערלעבט אין צוואַנציגסטען יאהרהונדערט. וועה, וועלכע אַרמעען עס ציהען פאַרביי די אידישע הייזער, וועלכע מוזיק מיר הערען, און וועלכע בילדער עס מאָלען זיך פריי און אָפען פאַר די אויגען פון דער גאַנצער מענשהייט!

פון פענסטער האָב איך געקוקט אויף דער וואַקסענדער מאַסע, וועלכע שווימט אָן פון אַלע זייטען. מענער, און פרויען, און קינ־דער. אַרבייטער האָבען אַוועקגעלייגט זייער געצייג, פרויען האָ־בען זייערע הייזער פערלאָזען, קינדער זיינען פון די חדרים געקו־מען און אַלע, אַלע, אַלע האָבען זיי זיך צוזאַמענגעוועבט, צוזאַמענ־געשמאָלצען און צוזאַמענגעקייטעלט אין איין גרויסע, שוואַרצע מאַסע — אין אַ לויה.

אזא טרויער־מאַרש האָט נאָך ניו יאָרק ניט געזעהען. אזא יאמער־צוג האָט זיך נאָך קיינמאָל ניט געצויגען דורך די פרייע און אָפענע גאַסען פון דער גרויסער וועלט־שטאָדט.

אזא אַרמעע אבלים האָט נאָך די וועלט ניט ביינעוואָהנט, האָט נאָך קיין אומה־ולשון ניט געהאַט; אַזעלכע לויות קענען נאָר טרע־

פען ביי אידען, וועמעס קרבנות אויף קידוש השם עס פאלען אהן אויפהער, וועמעס מתים עס שרעקען איבער די ציפער.

און כמעט אלע מארשירער זיינען געווען ארבייטער, אידישע ארבייטער, אידישע ארעמע לייט, וואס האבען געטהיילט זייער לעצ־טען ביסען מיט די יתומים און אלמנות, און פערלארענע קריפעלס אין דעם לאנד פון פאגראמען.

ארבייטער פאהנעס, דורכגעשלייפט מיט שווארצע בענדער און שווארצען טול, האבען געפלאטערט אין דער לופטען. הונדערטע טראנספעראנטען מיט פערדאמונגס־אויפשריפטען געגען די העללי־שע אכזריות פון א בלוטיגע, מענשענפרעסענדע ביוראקראטי האבען דורכגעשטרייפט די שווארצע מאסע.

די קאלירען פון די פערשיעדענע פאהנעס פון ארבייט האבען צוזאמענגעשטעלט אלע קאלירען פון רעגענבויגען, אבער קיין רע־גענבויגען איז דאס דאך ניט געווען... ניטא קיין רעגענבויגען פאר אונזער ארעם, אונגליקליך, עלענד פאלק, ניטא קיין טרויסט און קיין טרויסטער אויף דעם טויזענד־יעהריגען חורבן, וואס ציהט זיך אין פארטזעצונגען דורך אלע דורות אין אלע לענדער.

דורך אן אפענעם פענסטער האב איך געקוקט אויף דער אונ־גליקס־ארמעע, וועלכע איז געגאנגען שטיל מיט געזענקטע קעפ און אויסגעלאשענע הערצער.

דער ערנסט פון בית הקברות איז געלעגען אויף זייערע געזיכ־טער, ווייבער האבען געוויינט אויף'ן קול און די פריינד פון די אומגעקומענע קרבנות אין פערשיעדענע רוסישע חורבן־שטעדט, האַ־בען געבראכען די הענד פאר פערצווייפלונג.

איך האב געוויינט מיט בלוטיגע טרערען; אלע ביינער אין מיין גוף האבען געוויינט און אלע מיינע פריינד ארום מיר האבען געכליפעט אויפ'ן קול.

ווער קען דאס ניט וויינען ביי די לויה פון א פאלק, פון א

פאָלק, וואָס געהט נאָך זיין אייגענע לויה, א פאָלק, וואָס לעבט נאָר אום צו שטאַרבען, אַז די וועלט זאָל קענען לעבען. יאָ, אַז די וועלט זאָל קענען לעבען אויף דעם בלוטיגען סך־הכל פון זיינע טויטע...

פלוצלונג האָט דער אָרקעסטער אויסגעבראָכען אין טרויער־טענער. אַ שטראָם מיט וועהען האָט זיך א גאַס געטהאָן איבער די אבלים. די שפּיעלער זיינען אידישע געווען און יעדער מוזיקאַנט האָט אַריינגעלאָזען זיין טיעף־טרויעריגע אונרוהיג צו־וואונדעטע אידישע נשמה אין זיין אינסטרומענט. איך האָב דערהערט אין דעם ווילדען שוידערהאַפטען גלות־מאַרש אַלע יללות פון דער קלאַגענדער מענשהייט, אַלע וועה־געשרייען פון די דורות, דער פלוך און דער טרויער פון דעם אייביג געטרעטענעם.

באַלד האָט א קרעכץ געטהאָן דער כאָר אָן „הזכרות נשמות“. א בית עולם מיט שרעקען איז אַרויפגעפאַלען אויף מיר. איך האָב דערפיהלט, ווי די ערד זינקט אונטער מיינע טריט, ווי איך פערשווינד אין זיך אַליין, ווי איך פערליר זיך אין דעם שטורם פון דער קברים־מעלאָדיע. אפילו די טרערען האָבען זיך דערשראָקען און זיינען געבליבען פערגליווערט אין די היילען פון מיין הארצען, און מיין אייגענער כליפען און שלוכצען נאָר האָבען מיר אויפגעוועקט פון דעם שרעקליכען היגער־פלעט.

ווען איך האָב ערוואַכט, האָב איך דערזעהן ווי אַלע מיינע חברים און דערביישטעהער זיינען פערוויינט, אַלעמענס אויגען זיינען געווען רויט. שטום זיינען מיר אַלע געשטאַנען מיט איינגעהאַלטענע אָטהעמס און קלאַפּענדע הערצער און נאָכגעקוקט די גרויסע לויה, וואָס ציהט זיך אַלץ לאַנגזאַם אוועק און פערשווינדעט פון אונזער בליק.

קיינער פון אונז האָט ניט גערעדט. קיינער האָט געוואַגט צו עפּענען אַ מויל שטעהענדיג פאַר די ערנסטקייט פון דיזען היסטאָרישען טרויער־מאָמענט.

וואָס פאַר אַ ווערטה האָבען ווערטער ווען דאָס הארץ רעדט?
וואָס איז איבערהויפּט צו ריידען און צו זאָגען ביי דעם אָפענעם
קבר פון אַן אומה? ביסלאַכווייז, ביסלאַכווייז נאָר בין איך געקו־
מען צו מיין גאַנצען בעוואוסטזיין און מיין הארץ האָט אָנגעהוי־
בען צו וואַקסען מיט אַ שטאָלץ: — וואָס פאַר אַ גרויסע לויה מיר
האָבען נאָך!...

IV.

גלות מחברים

די יעצטיגע אידישע צרות אין רוסלאַנד וועלען אונז, ווי עס
שיינט, געבען אַן אָרמע נייע ליטעראַטען, סקיצען־מאַכער,
דראַמען־פערפאַסער, לירישע און עפּישע דיכטער, פּעליטאָ־
ניסטען און מחברים סתם אין דער וועלט. אַזעלכע
גרויסע היסטאָרישע ערשיינונגען מאַכען גרויסע רושם'ס אין מענש־
ליכע קעפּ און הערצער, און וועקען אויף ימים נייע מחשבות און
געפיהלען. מענשען פון אַ גאַנץ יאָהר ווערען פלוצלונג "אל דדם
ומדדים" און הויבען אָן נביאות צו זאָגען אין דער „מחנה".

מיט איייניגע טעג צוריק עפּענט זיך ביי מיר די טהיר און עס
קומט אריין אַ בלייבער, בעבערדעלטער אידעל מיט אַ נאַאיווער
שאלה:

— וואָהנט דאָ דער מאַן, וואָס שטעלט זיך אריין אין די
בלעטער?

— יאָ, וואָס ווילט איהר? — האָב איך איהם געענטפערט.

— איך האָב אַ שטיק אויף'ן קאָפּ, — האָט זיך דאָס אידעל
אָבגערופען, — איך וויל דאָס איבערשרייבען און פערפאַסען אין
עטליכע אַקטען, וואָלט איך פערלאַנגט אייער עצה.

— האָט איהר שוין אַ מאָל עפּעס געשריבען? — האָב איך איהם אַ טאָפּ געטהאָן, קוקענדיג אויף זיין תם'עוואַטען פּנים.

— מיין טאַטע איז אויך קיין שרייבער ניט געווען און איך בין אויך קיין שרייבער. איך האָב נאָר די שטיק אויפ'ן קאָפּ, ווייל איך פרעגען, אויב דאָס איז אַ גוטע שטיק. איך האָב געזעהען דעם אידישען טהעאַטער, איז דאָס גאָר קיין קונץ, מיין איך, אז איך קען דאָס אויך.

— און וואָס אייגענטליך בעשטעהט אייער שטיק? — האָב איך דעם נייעם דראַמאַטורג געפרעגט מיט איראָניע.

— דאָס הייסט, בעשטעהן בעשטעהט עס: מען וועט מאַכען „אל מלא רחמים" די טויטע אידען פון אדעס און מען וועט זינגען „יזכור". אַ חזן וועט זאָגען „קדיש" מיט משוררים. מען וועט זיך דאָרט פערליעבען אויך... און אדלער, דער אקטיאָר, וועט קומען אין האָספּיטאַל זעהן די פערוואונדעטע און שרייען און ברעכען די הענד....

— מיט אַזאַ שטיק אויפ'ן קאָפּ זייט איהר אַ גרויסער קאָפּ־שמיק, — האָב איך דעם שפּאָגעל־נייעם פערפאַסער ערקלערט. — אָבער איידער אדלער וועט ברעכען די הענד אין האָספּיטאַל, וואָלט מען אייך בעדאַרפט צוברעכען די פינגער פאַר'ן וועלען נעה־מען אַ פען אין האַנד.

דער אידעל איז אַרויס, און אַ צווייטער איז אריין. דאָס איז געווען אַ יונגערמאַן פון אַ יאָהר צוואַנציג, גלאַט געראַזירט, אַ בלאָ־נער, דאַרער, קליינער מענשעל מיט אַ פּאָאַר טרוימערישע אויגען. איך האָב דעם יונגען מאַן געבעטען זיצען און געפרעגט, וואָס איך קען טהאָן פאַר איהם.

— גאָר ניט, — האָט ער געענטפערט, — איך וויל ניט קיין טובות פון קיינעם. איך האָב געמאַכט אַ ליעד פון רוסלאַנד און וויל איהר זאָלט דאָס אריינשטעלען אין אייער בוך...

— אין וועלכען בוך? — האָב איך איהם געפרעגט פערוואונדערט.

— אין אייער בוך, וואָס איהר גיט ארויס, — האָט דער מאַן געזאָגט צוטראַגנען. — מען האָט מיין טאַטען געקוילעט אין קיעוו. האָב איך געמאַכט א ליעד, ווילען זיי דאָס ניט דרוקען...

— וואו איז אייער ליעד? — האָב איך איהם געפרעגט אונרוהיג.

— איך האָב דאָס אין געהאַנקען, — האָט דער מאַן געענטפערט שמייכלענדיג. — יא, איך האָב דאָס אין געדאַנקען, אָבער עס איז גאַנץ, גאַנץ און שטאַרק, היהרעוודיג איז מיין ליעד, בין איך געווען אין די צייטונגען, ווילען זיי דאָס ניט דרוקען, בין איך געקומען צו אייך...

— פאַרוואָס שרייבט איהר דאָס ניט אָן אויפ'ן פאַפּיער? — האָב איך איהם געפרעגט מיט א גרוים בתמיה.

דער יונגער מאַן האָט זיך עפּעס ווי ניט געריכט אויף מיין פראַגע. ער האָט א ווײילע געשוויגען און געענטפערט נאַאיוו און פערשעהמט:

— ווייל איך קען אליין ניט שרייבען...

V.

דער אידישער העלד

א ט אזעלכע בילדער מאַלען זיך אין דער אידישער גאַס טאָגטעגליך. די שחיטות אין רוסלאַנד האָבען צוטומעלט די קעפּ פון טויזענדע מענשען. שטומע נביאים זיינען אויפגעשטאַנען, משוגעים האָבען זיך בעוויזען, צוריסענע געפיהלען און געדאַנקען פילען אָן די אידישע הייזער, אבער אויך אמת'ע טאַלענטען און אמת'ע גבורים האָט דער אידישער קווארטאַל.

איך זיץ אזוי אין קאפע־הויז און נודע זיך ביי א גלעזעל טהעע מיט לעמאָן, די בראנפען פון דער אידישער אינטעליגענץ אויף דער איסט סייד, — ווען עס קומט פלוצלונג צו מיר א מאן אין שטעקט מיר אריין א געזונדע קרעפטיגע האנד מיט א „זייט געזונד“.

— פאהרט געזונד! — האב איך זיך אבגערופען, אנקוקענדיג דעם מאן, וועלכער איז מיר פארגעקומען האלב בעקאנט. ער איז געווען פון די מענשען וואס כאפען זיך א מאל אריין אין דער ליטע־ראַרישער קאפע הויז, טהוען א שמעק און געהען ווייטער. קיין ספעציעלע פריינד און חברים האבען זיי ניט. ז י י קענען א ל ע־מ ע ן, אבער זעהר ווייניג מענשען קענען ז י י. איך האב דעם מאן ניט געקענט.

— איהר קענט מיך ניט, — האט ער געזאגט אין געבראכענע אידיש, — אבער איך קען אייך, וויל איך זיך מיט אייך געזעגענען. ווער ווייס אויב איך וועל אייך שוין נאך א מאל זעהן.

— וואס איז געשעהן? — האב איך איהם האסטיג געפרעגט.

— עס איז גאר פיעל געשעהן, — האט ער געזאגט, — עס איז א „רעוואלושען“ אין רוסלאנד. דארט זיינען „מאססאקארס“ (פאַ־גראמען) אויף אידען, און איך פאהר אהין נעהמען געוועהר אין האנד.

— זייט איהר א בונדיסט, א פועל ציון אדער א ציוניסטישער רעוואלוציאנער? — האב איך געזוכט צו טרעפען.

— איך ווייס ניט וואס איך בין, — האט ער מיר ערנסט גע־ענטפערט, — איך ווייס נאר, אז איך בין א איד און בין „פולל אוו פייט“, פול מיט קאמפף, און איך וועל נעהמען „רעווענדזש“, נקמה וויל איך נעהמען פון די מערדער.

— האט איהר עפעס משפחה אין רוסלאנד?

— ניין.

— זיינט איהר שוין לאנג פון דארטען?

—איך בין דאָרט קיינמאָל אין לעבען ניט געווען, — האָט דער מאַן געמאַכט די איבערראַשענדע בעמערקונג, — איך בין גאָר א געבאָרענער אַן ענגלענדער.

איך האָב ניט געגלויבט מיינע אויערן וואָס איך הער.

— דאָס וועט זיין מיין דריטער פּרייז פאַר פרייהייט, — האָט דער מאַן מוטהיג פּאָרטגעזעצט. — איינמאָל האָב איך זיך געשלאָגען פאַר די בעפרייאונג פון קובא, א צווייטען מאָל האָב איך געקעמפפט פאַר די בורען אין סויטה אפריקא און יעצט פאָהר איך זיך אָנ־שליסען אַן די רעוואָלושאָניסטס אין רוסלאַנד.

איך האָב געקוקט דעם מאַן גלייך אין די אויגען און האָב דער־זעהען אין איהם דעם העלד. איך האָב איהם געדריקט וואַרעם זיין האַנד און איהם געבענשט פון טיעפען הארצען.

— אַט דאָס הייסט א מענש, האָב איך געטראַכט, אזעלכער האָט א ציעל אין לעבען און א טרויסט אין טויט.

איך האָב געפיהלט ווי די ערד אונטער זיינע טריט איז הייליג, און טיעף אין מיין הארץ האָט אויפגעלעבט א בעגעהר נאָכצופאָל־גען זיין ביישפּיעל, נאָכלויפען נאָך איהם, זיך אַנטשעפּען אַן א ברעג פון זיין פּאָלע און זיך כאָטש נאָכשלעפּען, אָבער אויך דערצו האָב איך קיין כח ניט געהאַט...

איך האָב זיך פערטראַכט און ארײַנגלאָזענדיג מיינע בליקען אין דער גלאָז טהער, האָב איך דאָרט דערזעהן א קליינעם מענ־שעלע. . . .

VI.

א קאַצאַפּ

בעשערט געווען אבער, אז די סצענע אין קאַפּע הויז זאָל זיין בעגלייט פון א בילד, וואָס האָט אויך א גרויסע שייכות מיט רוסלאַנד.

ארויסגעהענדיג מיט א בעקאַנטען פון קאַפּע הויז איז אונז אָנ־

געקומען אנטקעגען א הויכער, קרעפטיגער איד מיט א לאנגע בלאנדע באָרד, שעהן פערקאמט, זיין ראָק איז געווען אלט און אָב־גענוצט, אָבער ריין און זויבער.

מיין בעקאנטער האָט זיך מיט איהם ארומגעבאָפט. זיי האָ־בען ביידע גערעדט רוסיש, און איך האָב קיינמאָל ניט געהערט, אז א איד מיט א גרויסער באָרד זאָל אזוי שען ריידען רוסיש ווי דער הויכער, בלאָנדער מאַן.

— שלעכטע צייטען אין רוסלאַנד, — האָט דער איד געזאָגט צו מיר אין גוטע אידיש, אָבער זיין אקצענט האָט פער־מסר'ט רוסיש.

— יא, זעהר שלעכטע צייטען, — האָב איך איבערגערעדט זיינע ווערטער, און האָב איהם אָנגעקוקט פער'חידוש'ט.

— דיזער איד איז א געבאָרענער רוס, און האָט זיך דאָ מגיר געווען מיט זיין ווייב און קינדער, — האָט מיין בעקאנטער געמאכט די אונערוואַרטעטע ערקלערונג.

— זייט איהר געווען ביי דעם גרויסען טרויער־מארש? האָב איך איהם געפרעגט מיט א צומישטען געפיהל.

— בין איך דען קיין איד ניט? האָט ער מיר געענטפערט.

— האָט איהר געוויינט אויך? האָב איך איהם ווידער גע־פרעגט עפעס ניט־וויסענדיג אליין פאַרוואָס איך פרעג דאָס?

דער מאַן איז געבליעבען איבערראשט פון מיין ניט־ערוואַר־טעטער פראגע. ער איז אָבער באלד געקומען צו זיך און האָט גע־זאָגט.

— ניין! איך קען ניט וויינען... בין זעהר הארט אויף טרערען... כ'האָב נאָך קיינמאָל ניט געלאָזען קיין טרער....

— א קאַצאַפּ!...

VII.

שײלאָק דער איד

Thou callest me a dog
Before thou hadst a cause;
But, since I am a dog,
Beware my fangs.
(Shylock).

א צונג אָדער א פויסט; אײנגעבויגענע קניע אָדער אן אויפגעהויבענעם קאָפּ; וואָס איז יעצט חשב'ער?

די געשיכטע האָט אונז אַרײנגעשפּאַרט א מעסער אין בוזים, זאָל ער האָרט ליעגען בעהאַלטען? דער גלות האָט אונז געהאָדעוועט שלאָנגען אין הארצען, זאָלען זײ ניט װײזען, אז זײ זײנען גיפטיג?...

דער ראָבע גײסט האָט אָנגעפילט אונזער געדולד מיט עקספּלאָדירענדע שטאָפען, זאָל מען זײ דערטרינקען אין רויזענוואַסער?....

— יאָ! זאָגט די קריכיגקײט.

— נײן! זאָגט דער שטאָלץ.

די אָבגעהובעלטע יהודים פון ניו יאָרק האָבען געפּאַסט א בעשלוס, אז די אידישע צדקה אין אמעריקא פאַר אונזערע קרבנות פון די פּאָגראָמען, זאָל צוטײלט װערן אין רוסלאַנד צווישען אידען און קריסטען צוגלײך.

זײנען נאָך יעצט אויך די דאָזיגע האַלב־אידען אַזעלכע פלאַקקעפּ צו מײנען, אז מען מוז אויסנוצען יעדע געלעגענהײט א לעק צו טהאָן דעם קריסט?

מײנען זײ ווירקליך מיט חניפה און עקעלהאַפטער אונטערטהעניגקײט זיך אײנצושמײכלען בײ די אידישע שונאים, וועלכע שפּײען אויף דעם אידישען מיליאָנערסקען פּראָצענטניק פונקט ווי אויף דעם אידישען קאַרעבעלניק?

און לאַכט ניט הי גאַנצע קריסטליכע וועלט אין די הויפענס פון

דעם קריכערישען „מה־יפית“־איינפאל, דאָס נאכדעם ווי מען האָט געקוילעט, געברענט, געבראָטען און גערויבט אידען אין רוסלאנד, זאָלען אמעריקאנער אידען שיקען שטיצע פאַר קאַצאַפּעס?

דער טויטער פּאָביעדאָנאָסצעוו שטיקט זיך פאַר געלעכטער.

איז שוין אונזער צדקה ווירקליך אזוי גרויס און אונזער הילפּס־פאָנד אזוי איבערפול, אז מיר קענען בעשטעהן צו פערזאָרגען די רוסישע מוזשיקעס?

האָבען מיר שוין פערזיכערט פאַר די עטליבע מיליאָן אידישע קרבנות פון רוסלאנד אַ רוהיגע היים, אַ לאנד, אַ טעריטאָריע, וואו זיי זאָלען כאָטש אַמווענינסטענס קענען רוהיג שטאַרבען?

אָ, עקעלהאַפטער „מה־יפית“! פינסטערער גלות־איד!

וועה אייך, איהר „מה־יפית“ זינגער!
פוסטע הערצער, גלאַטע צינגער.
וועה צו אייך, איהר צרות ברינגער,
וואָס פערשוואַרצען אונזער פנים,
וואָס איהר בייגט זיך און איהר בוקט זיך
פאַר׳ן שונא, וואָס איהר רוקט זיך
אונ׳טרען קאַנטשיק פון די שונאים!

ניין! נישט „עין תחת עין“
זוכט איהר, אַנדערע כלי זין
ווילט איהר זאָלען אייך בעפרייען:
קריכען ווילט איהר ווי די ווערים.
איי׳רע ריטער, איי׳רע בייטשען
זוכט איהר אַנדערש אויסצוטייטשען,
ווען עס דונערט דער „פערצעהר איהם!“

אָ, איהר הערצען גלאַט געהובעלט,
שען בעטאָלערט, פיין בערובעלט,
אייער תרפה איז געדובעלט,
זינד און שאַנד איז אייער זינען:
איהר צוטרעט מיט שפּאָט די עהרע
פון דער העכסטער מענשענלעהרע
אום צו לעבען כאָטש ווי שפּינען...

יאָ, לעבען ווי שפּינען, אַבי לעבען!

רוף מיר פּאַרך, אבי גיב מיר א רובעל אויף שבת. די העס־ליכע, לאַקייסקע גלות מדה פון דעם מאָדערנעם פראַצענטניק.

וואָס פאר אַן אונטערשיעד צווישען דעם אמאָליגען שיילאָק און דעם הייגטיגען!

יענער איז געווען א מענש, א כאַראַקטער, א ראַכע־זיכטיגער, נקמה־נעהמענדער, עהרווירדיגער מענש, און דער יעצטיגער איז א הונד, א חונף, א שפּיאָן!

שעקספּיער׳ס שיילאָק איז דער פערקערפּערטער אידישער פלוך פון „על נהרות בבל“, דער פערהאַרטעוועטער, פערגליווערטער אידישער שמערץ, די גאַל פון גלות, אָנגעגאָסען מיט אויביגע בי־טערנים, וואָס זוכט זיך אויסצולייזען אויף די קעפּ פון די פייני־נער; דער יעצטיגער רעפאָרמירטער שיילאָק, פון צוואַנציגסטען יאהר־הונדערט, איז די פערקערפּערטע חניפה, די קריכיגקייט, דער עקעל.

ניט מיט א מעסער און א וואַגשאָל טרעט אויף דער יעצטיגער „מה־יפית“־איד, נאָר מיט אַן אַרויסגעשטעקטע צונג א לעק צו טהאָן און מיט אויסגעשטעלטע ליפּען צו קושען.

ווי געשמאַק דאָס איז אזעלכען א בריק צו טהאָן.

ווי בערוהיגען זיך דאָס די נערוועו, ווען מען קען אזוינעם אוים־האקען די ציינער, אָדער אַנשפייען און דער אונפערשעהמטער צורה?

מעגען מענשען אויסטייטשען שיילאָק'ן ווי זיי ווילען, ביי מיר איז ער א העלד, א גבור, א גלגול פון די מאקאבעער, א בר כוכבא. זיין וואוכעריי בעדויער איך ווי יעדער קראנקהייט, אָבער זיין מוטה פערגעטער איך.

איך ווייס ניט, אויב שיילאָק איז געווען א בעל צדקה, דאָך, אויב ער וואָלט געלעבט און געגעבען, וואָלטען דאָס ניט געקראָגען קיין קאַצאַפּעס.

ביי יעדען פּאָגראָם, ביי יעדען בלוט־בלבול, ביי יעדען אומ־זיסטען אנגריף אויף אידען, ערשיינט פאר מיר די ביטערע גלות־געשטאלט פון דעם איהישען „מוירטשענט אָוו וועניס", ווי ער שטעהט מיט דער וואָגשאָל און מיט'ן מעסער, פערלאנגענדיג דעם פונט לעבעדיגע פלייש פון זיין קריסטליכען פערשפּאָטער און פייניגער: —

„ביי אונזער היילינען שבת שווער איך צו האָבען דאָס, וואָס עם קומט מיר לויט קאָנטראקט... איהר וועט מיר פרעגען, פאר וואָס איך וויל בעסער האָבען א פונט צאַפּעלדיגע מענשענפלייש, איידער פינף טויזענד דוקאטען: איך וועל דאָס ניט ענטפערען. לאָמיך זאָגען, אז דאָס איז מיין פערגניגען, מיין הומאָר, איז פערענטפערט די פראגע?

„ווען יעדער דוקאט אין זעקס טויזענד דוקאטען וואָלט געווען אין זעקס טהייל און יעדער טהייל א דוקאט, וואָלט איך דאָס ניט גענומען, און וואָלט זיך געהאלטען אָן מיין קאָנטראקט."

בראוואָ, שיילאָק! ווען דו וואָלסט ניט געווען א פּראָצענטניק, וואָלט איך געזאָגט, אז דו ביסט שמואל הנביא....

VIII.

די בעדייטונג פון בליי און בוימעל.

א ומזיסט איז קיין זאַך ניט געשאַפען:
מיר דאַרפען ליכט, מיר דאַרפען וואַפען,
מיר דאַרפען בוימאייל, דאַרפען בליי.
דער מענש דאַרף אַלץ, וואָס קען איהם ניצען
אין שווערען קאַמפּף זיך צו בעשיצען,
צו לעבען און — צו לעבען פריי....

בוימאייל און בליי,ביידע צוזאַמען מאַבען חנוכה...
איך געדיינק, איך בין נאָך דאַן געווען א אינגעל:
מיין טאַטע פלעגט זיך פאַרען ביי זיין חנוכה־לעמפּעל מיט די בוימאייל, און איך פלעג זיין פערטהאָן מיט מיין פורעם און מיינע בליי.

איהם האָט ניט געקימערט מיינע דריידלאַך און מיך האָט ניט געאַרט זיינע ליכטלאַך, נאָר געפיהלט האָב איך, אז דאָס אַלטע חנוכה לעמפּעל וואָלט נאָר געווען א האַלבע זאַך אָהן מיין נייע דריידעל...

ווען דער ריח פון דעם טאַטענס בוימאייל פלעגט זיך צוזאַמענמישען מיט דעם געריך פון מיינע הייסע בליי, פלעגט דאָס ערשט נעהמען שמעקען מיט יום טוב, מיט חנוכה. מען האָט געפיהלט, אז עס איז עפּעס נייעס אין שטעדטעל.

דער טאַטע האָט געגאָסען זיין בוימאייל און איך האָב געגאָסען מיינע בליי און אזוי האָבען זיך געגאָסען די אַלטע זכרונות און די נייע האָפנונגען אין שטילער האַרמאָניע.

אונבעוואוסט האָבען מיר ביידע געטהאָן אונזער אַרבייט, מיין טאַטע און איך.

מיין פורעם איז אפילו געווען אַלע יאָהר א נייע, נאָר פון דעסטוועגען פלעגט שטענדיג אַרויסקומען דאָס זעלבע דריידעל....

א קינד האָט אָבער פיינד אייביג די זעלבע צאַצקע און ווען איך האָב אַמאָל געזאָגט דעם טאַטען, אַז איך וויל אין מיין פורעם אויסשניידען אַנדערע אותיות, האָט הייסט, איך וועל איבערמאַכען די פורעם, האָט ער מיר געזאָגט, „מען טאָר ניט"...

„אויף דעם דריידעל" — האָט געזאָגט דער טאַטע, — „מוזען שטענדיג שטעהן די בוכשטאַבען „נ", „ג", „ה", „ש". דאָס מיינט: נ ס ג ד ו ל ה י ה ש ם, א גרויסער נס איז דאָרטען געשעהן און מיט נסים שפּיעלט מען זיך ניט. א נס לאָזט זיך ניט איבערמאַכען, מען טאָר עס ניט איבערמאַכען...

די שטילע, הייליגע האַרמאָניע האָט זיך געענדיגט.

איך האָב געפרעגט דעם רבי'ן אויב מען מעג איבערמאַכען די פורעם מיט די אותיות, האָט ער מיך אָנגעקוקט ווי משוגע. איך האָב געפרעגט דעם שכן, האָט ער זיך אָנגעכאַפּט פאַר'ן קאָפּ...

גענוג! האָב איך געקלעהרט, און בין געוואָרען אויס מחותן מיט מיין אַלטע דריידעל... וואָס טויג מיר אַלע יאָהר צו שניצען אַ נייע פורעם, אַז עס קומט אַרויס די אייגענע זאַך, וואָס פאַר אַ־יאָהרען און פאַר צעהן־יאָהרען?

איך האָב איבערגעלאָזט מיין טאַטען ביי זיין פערשימעלטען לעמפּעל, וואָס פלעגט נאָר שמינקלען אין א ווינקעל איין וואָך אין יאָהר און שטעהן די איבריגע צייט פערלייגט מיט שמאַטעס, פער־שימעלט און פערלאָזען...

א סך, גאָר א סך חנוכה'ס זיינען פערביי און איך האָב אין גאַנצען פערגעסען אַן חנוכה לעמפּעל, אַן די הייליגע בוימאייל, און, דאַכט זיך, אַן טאַטען אויך... און איך וואָלט זיך אפשר מעהר אַן דעם אַלעם ניט דערמאָנט, ווען איך וואָלט פּלוצלונג ניט דערזעהען

דעם אַלטען חנוכה לעמפּעל אין קישינעוו אויפ'ן גאַס, שווימענדיג אין אַ טייך בלוט...

קוקענדיג ווי מיין טאַטענס היילינגטהום בלוטיגט, ווי זיין בוימ־אייל איז פערשוועכט, זיין חנוכה בעליידיגט, האָב איך זיך דער־מאָנט אָן מיינע הייסע, קאָכעדיגע בליי...

איך האָב ניט מעהר געדיינקט ווענען י ע נ ע פּורעמס און י ע נ ע דריידלאַך. איך ווייס שוין בעשטימט, אז די אַלטע פּורעמס און אַלטע דריידלאַך טויגען ניט, קענען ניט און טאָרען ניט אייביג טויגען, איך ווייס יעצט זיכער, אז „דאָרט" איז קיין „נס" אויך ניט געשעהן.

איך ווייס אָבער, אז הייסע בליי איז אַ ניצליכע זאַך, ניט אויף צו גיסען כשרה פלאַמבעס אויף טרפה סחורה. איך ווייס, אז ניט נאָר מען ק ע ן דערמיט מאַכען נייע דריידלאַך מיט נייע, גאַנץ אַנ־דערע אותיות און אַנדערע בעדייטונגען, נאָר אז דאָס איז אַ מ צ ו ה צו מאַכען...

איך ווייס, אז דעם טאַטענס חנוכה־לעמפּעל קען נאָר גערעטעט־ווערט ווערען דורך הייסע בליי, געגאָסען אין קוגלען, ניט אין קוגעל־טעפּ נאַטירליך, ווייל דאַן וואָלט מען דערביי געדאַרפט זינגען „מה־יפית" און ביי בלייענע קוגלען דאַרף מען זינגען די מאַרסעליעזע.

וואָס פאַר אַ גרויסער אונטערשיעד דאָס איז צווישען די צוויי געזאַנגען!

דער „מה־יפית" איז א י ד י ש און די מאַרסעליעזע איז מ ע נ ש י ש. דעם „מה־יפית" זינגט דער איד אין מ ע נ ש ע ן און די מאַרסעליעזע זינגט דער מ ע נ ש אין א י ד ע ן; דעם „מה־יפית" זינגט דער גלות און די מאַרסעליעזע זינגט די פ ר י י ה י י ט. דער „מה־יפית" חלומ'ט פון „אהבה בתענוגים" פון אַ צוקערדיגע ליעבע און די מאַרסעליעזע דונערט פון אַ גערעכטען צאָרען.

מיינט ניט חלילה, אז איך בין דאָס אַזאַ מענשען־פרעסער, אז

מיין נשמה איז דורכאויס אָנגעשאָטען מיט רויטע פעפער, גאָרצי־צען, ביטער־זאַלץ, קנאָבעל־יוך און ווערים־קרויט ; אז מיינע געפיה־לען זיינען פימפּסען־האָלץ, מיין פאַנטאַזיע א האַק און מיין האַרץ א מאַרמעל־שטיין.

איך בין א מענש ווי אַלע מענשען און ווען איך בין צייטענ־ווייז א איד אויך, איז דאָס בלויז א „שוואַכקייט", א פאַמיליען־פעהלער, נאָר אָהן אחריות... קיין סכנות ניט, מען קען מיט דעם דאָזיגען „פעהלער" אויסלעבען די יאָהרען, ווען מען זאָל נאָר ניט זיין אין קישינעוו, אדעס אָדער קיעוו...

איז אַלזאָ דערפאַר האָב איך היינט ליעב די מאַרסעליעזע און איך האָב עס טאַקע ליעב צו זינגען אַלס איד. די ווערטער מאַכען ניט קיין אונטערשייד. די מאַקאַבעער האָבען דאָס געזונגען מיט אַנ־דערע ווערטער, די פראַנצויזען מיט אַנדערע און איך זינג דאָס ווידער מיט אַנדערע :

שטעה אויף, דו שקלאַף פון די נאַציאָנען !
די נייע צייט קומט ענדליך מאָהנען
דיין אויפשטאַנד אין דער וועלט.
צו לאַנג איז איבער דיר געהאַנגען
דאַמאָקלעס שווערד. נו, ברעך די צוואַנגען !
איין מאָל זיך פעסט געשטעלט !

שטעה אויף און לאָז זיך מעהר ניט וויעגען
פון שוואַרצען חונף'ס זיסען ליעגען,
וואָס צוקערט דיר דיין שטראָף.
עס העלפט קיין בעטען און קיין שרעקען,
וועסט קיין זכות אבות ניט דערוועקען,
ניט אויפרייסען פון שלאָף.

שטעה אויף, דו אָרימער העברעער!
דען ביסטו ניט דער מאַקאַבעער?
אָ, זעה די שאַרפע צייהן!
די צייט פון נסים איז פערלאָפען,
דו האָסט אויף קיינעם מעהר צו האָפען
ווי נאָר אויף זיך אַליין.

אָ, ניט אומזיסט האָסטו געגאָסען
דיין בלוי אַלס קינד, דו האָסט געגאָסען
דיין אונטערדריקט, געשווינד!
דאָס בלוי איז נויטיג פאַר דיין לעבען,
דו זאָלסט זיך ביליג ניט ערגעבען,
דו ביזט חמכבי'ס קינד!

המכבי'ס קינד!

ווען ניט חנוכה, וואָלט איך אַט די ליעד ניט געזונגען. איך האָב פשוט מורא אידען זאָלען זיך ניט אזוי שטאַרק פערטיעפען אין די לאַטקעס, אז זיי זאָלען דעם רעכטען עיקר פון יום טוב ניט פאַר־געבען.

איך וויים, אז עסען קענען מיר ב"הש ווי אמת'ע מאַקאַבעער... אז מאָגענס האָבען מיר ווי עכטע העלדען, נאָר ווען עס קומט צו גע־בען קלעפּ, האָבען מיר פ י ס... און אין בעסטען אופן צינגער....

זייט לאַנגע דורות האָט דער איד געבענשט חנוכה־ליכט, זיך געפּאָרעט ביי זיין לעמפּעל און האָט אַלץ ניט פערשטאַנען די בע־דייטונג דערפון, ביז דער פּאָגראָמשטשיק האָט איהם ענדליך פער־טייטשט: — מיט א דובינע איבער'ן מח.

יעצט פערשטעהט ער די קאָמבינאַציע פון בוימאייל מיט בלוי, יעצט וויים ער, וואס ער האָט לאַנג ניט געוואוסט.

אָ, הלואי זאָל ער דאָס קיינמאָל ניט פערגעסען.

IX.

זעלבסט־שוץ

א, איהר קליינע ליכטעלאך!
איהר דערצעהלט געשיכטעלאך,
מעשה׳לאך אָהן צאָהל;
איהר דערצעהלט פון בלוטיגקייט,
בריה׳שאַפט און מוטהיגקייט,
וואונדער פון אַמאָל.

ליכט! ליכט! ליכט!
עס איז ליכטיג אין דעם אידישען קווארטאל.
עס איז חנוכה!
חנוכה! וואָס איז דאָס אזוינס?
אָט וואָס דאָס איז:

פאר׳ן הולטאַי איז דאָס א יום טוב פון קאָרטען שפּיעלען, פאר׳ן זולל וסובה — א וואָך פון לאטקעס, פאר׳ן פאנאטיק — א מעשה מיט נסים, פאר׳ן מוכר־ספרים — א קעשענע מיט קליין־געלד, פאר די כלי קודש — א פעטער יאָהר־מארק, פאר דעם דיינקער אָבער איז דאָס דער „יאָהרצייט“ נאָך די העלדען פון דער „סאמאאָבאָראָנא“, פון דער „זעלבסטשוץ־געזעלשאַפט“ פון דעם אידישען פאָלק.

פאר דעם דענקער זיינען די יעצטיגע אידישע גבורים אין רוס־לאנד ניט מעהר ווי א פאָרטזעצונג פון זייערע אמאָליגע ברידער, די מאקאבעער, וואָס האָבען אויך געשטרייטען געגען בלוטיגע יונים און שונאי ישראל.

ביידע, אי הי אמאָליגע, אי די איצטיגע העלדען זיינען ארויס־געטרעטען געגען דער שרעקליכער מלכות „יון הרשע“, וואָס האָט בעשלאָסען צו מאכען א תל פון אידען.

די איראָניע פון דער געשיכטע!

מיט צוויי טויזענד יאָהר צוריק האָבען אידען אָנגעפאַנגען זייער קאַמפף געגען יונים און ערשט יעצט ענדיגען זיי איהם. עס לעבען נאָך ביידע: דער יון און דער מאַקאַבעער. און דער צוואַנציגסטער יאָהרהונדערט וועט ענטשיידען דעם זיעג.

„על הנסים ועל הנפלאות"!

באַפּט ניט!

וואָס פאַר נסים זיינען דאָס דאַמאָלסט געווען? וועלכע וואונדער זיינען געשעהן, וועלכע איבערנאַטירליכקייטען?

זיינען אראָבגעקומען מלאכים פון הימעל זיך אָננעהמען פאַר אידען? האָבען די שטערען געשאָסען מיט פייער? זיינען נשתנה געוואָרען די מעשי בראשית?

חלילה!

די יונים זיינען בעפאַלען ארץ ישראל ווי די היישעריקען. זיי האָבען איינגענומען ירושלים, פערוויסט דעם בית המקדש, פעראונרייניגט דאָס לאַנד מיט געצען, אונטערדריקט די אידישע שפּראַכע, געמאַכט פּאָגראָמען אויף אידיש אייגענטהום, געפּייניגט אַלטע לייט, פערגוואַלטיגט פרויען און גע'הרג'עט קינדער.

עס זיינען קיין נסים ניט געשעהן.

און וואָס־מעהר דאָס פאָלק האָט געשוויגען, האָט די טיראַניי געהערשט, ביז עס האָט זיך פערוואָלט דעם הויפּט פון יענע יונים, אַז אַ אידישער כהן זאָל מקריב זיין אַ חזיר אויפ'ן מזבח.

עס זיינען קיין נסים ניט געשעהן.

אָבער אַ פאָלק בעשטעהט ניט פון לויטער דינע ריטלאַך, וואָס לאָזען זיך בויגען. אין דעם וואַלד פון אַן אומה געפינט זיך אויך דער שטאַרקער דוב, דער מעכטיגער אייכענבוים, וואָס לאַכט פון שטורם און געוויטער.

די יונים האָבען געהייסען און דער כהן האָט געפּאָלגט. אַ ריי־מעל איז ער געווען, האָט ער זיך געבויגען...

דאָס פאָלק האָט געשוויגען, דער טיראַן האָט געקוואָלען, דער הימעל איז געווען צו הויך, די מאַסע — צו נידעריג, דער מענש צו שוואַך און דער שטן צו שטאַרק.

אָבער דער העלד האָט געוואַכט. דער קערען פון חנוכה האָט געשלומערט אין אַ האַרץ און דאָס האַרץ האָט געוואַכט.

ניט די „בהמה טמאה", וואָס איז געלעגען אויפ'ן מזבח, איז געווען דער קרבן, נאָר דער טמאַ'ר „נפש", וואָס האָט עס געוואָלט מקריב זיין און דער „רשע", וואָס האָט דאָס געפּאָדערט.

די ברכה איבער זיין שמוציגען אָפּפער איז פערגליווערט נע־וואָרען ביים זינדיגען פּריסטער אויף די ליפּען. דער שווערד פון די מאַקאַבעער האָט דורכגעלעכערט זיין זינדיגע ברוסט.

דער ים־האָהר האָט זיך געבויגען און האָט זיך שוין מעהר ניט אויסגעגלייכט....

דער שווערד האָט בעוויזען דעם „נס". אַ טויט פאָלק איז פּלוצלונג אויפגעשטאַנען תחית המתים. דער שם המפרש פון דעם העלדישען גייסט האָט פערקעהרט ריטלאַך אין דעמבעס, שוואַלבען זיינען אָדלערס געוואָרען און ציקעלאַך — רייסענדע חיות.

אָבער פאַרפאַלען! עס איז דאָך געווען אַ „נס מן השמים" און מען האָט אונז דאָך אַריינגעשמוגעלט דעם „על הנסים" אין סדור.

אפשר דערפאַר רעכענט מען דאָס ניט די געשיכטע מיט די מאַקאַבעער צווישען די „הייליגע שריפטען", וועלכע שווייבלען און גריבלען מיט איבערנאַטירליכע וואונדער. ווי קומט אין אַ היי־ליגע שריפט אַ מעשה מיט קולאַקעס, מיט א י ד י ש ע קולאַקעס, וואָס האָבען זיך געהויבען אויף זייער אייגענעם חשבון, און האָ־בען פשוט בעזיעגט דעם שונא מיט מענשליכע כחות?

סטייטש, וואו איז גאָט געווען?

ביז די מאַקאַבעער האָבען אידען געהאַט זייער פערטיידיגונג אין הימעל, אַלע נצחונות, ביז יענער צייט, זיינען פערשריבען אין תנ"ך. פון דעם אַלטען יוחנן כהן גדול אָבער, דעם העלדישען טאַטען פון יהודא המכבי, פאַנגט זיך אָן די מאָדערנע געשיכטע פון אידישע זעלבסט־פערטהיידיגונג.

די געשיכטע פון די חשמנאים איז די געשיכטע פון פראָגרעס. די מאַקאַבעער זיינען געווען די ערשטע זאַך־בעוואוסטע אידען, וואָס האָבען אויפגעטראָטען מיט וואַפען אין די הענד געגען אַן אויסגעַרעכנעטען שונא.

יאָ, דאָס און ניט עפּעס אַנדערש איז די סיבה פאַרוואָס מען האָט אָט די העלדען־געשיכטע ניט אַריינגענומען אין תנ"ך, זי איז ניט געווען הייליג, אָבוואָהל מען שלאָגט זיך דאָרט פון גאָטס וועגען, און מען האָט דאָס איבערגעלאָזט צווישען די „אַפּאָקריפען", די נאַכביבלישע שריפטען. אין יענע ניט־הייליגע זאַכען, וואָס טאָרען ניט געבונדען ווערען צוזאַמען מיט'ן תנך"ל, געפינט זיך אויך די געשיכטע פון יהודית און הפרנוש; דאָרט ווערט דאָס דערציילט די העלדישקייט פון דער אידישער „יונגפרוי פון אָרליאַנס", די „זשאַן'אָוו אַרק" פון ארץ ישראל.

* * *

טויזענדער יאָהרען נאָכאַנאַנד האָבען אידען געוואַרט אויף נסים און האָבען פערלאָכט אין זיך דעם גייסט פון די מאַקאַבעער. דורות־לאַנג האָבען זיי פערביטען דעם שווערד אויף קריכערישע שתדלנות.

זיי האָבען געפייערט דעם „נס חנוכה" און האָבען אַלץ געהאַט אין זינען, אַז „אַלע ימים טובים וועלען בטל ווערען. נאָר פורים וועט בלייבען". די נסים וועלען קיינמאָל ניט אונטערגעהן.

יעצט אָבער הויבען זיי אָן ביסלעכווייז צו פערשטעהן, אַז ניט פורים, נאָר חנוכה וועט בלייבען. ניט תעניתים, געוויין און

געבעט, ניט שתדלנות פון שעהנע נקבות, ניט „מה־יפית“ נגונים פאר'ן פריץ, ניט כאבר און מתנות וועלען ראטעווען דעם איד, נאר זיין אכטונג צו זיך אליין.

ניט די ספר תורה וועט ראטעווען דעם קולאק, נאר דער קולאק וועט ראטעווען די ספר תורה. דער שווערד און ניט די יארמולקע, וועט שיצען דעם איד אין די בלוטיגע לענדער פון זיינע שונאים.

* * *

ניט די יעצטיגע יונים, נאר זייערע פינסטערע אבות האבען אונז שוין ארויסגעטריבען פון געדולד און געצוואונגען צו נעהמען א שווערד אין האנד, אבער דער איד האט דאס שפעטער פער־געסען.

זיין אייגענע „שווארצע מאה“, זיינע טרוסען, זיינע פאלשע נביאים און זיינע שטענדיגע פערפיהרער האבען איהם געהייסען האפען און ווארטען, מתפלל זיין און בעטען, אבער ער איז יעצט ענדליך ווידער ארוים פון זיין געדולד און געלאזען זיין כלי זין אויסגלייכען זיינע סכסוכים.

„על הנסים ועל הנפלאות!“

די פאעזיע פון דאס ביסעלע בוימאייל אין בית המקדש, וואס האט „דורך א נס געברענט פולע אכט טעג“, איז זעהר שען, אבער אט דער נס איז נאר געשעהן דעמאלט, ווען דער „בונד“ פון די מא־קאבעער האט פערטריבען דעם שונא, בעפרייט ירושלים, בעניים דעם טעמפעל און ארויסגעווארפען די געצען.

ערשט דעמאלט האט דאס ביסעלע „בוימאייל“, וואס איז גע־ווען אין דעם פאלקס בית המקדש, זיך פאנאנדערגעפלאקערט, גע־ברענט און געברענט א לאנגע צייט און עס ברענט נאך און ברענט איצט אויך און וועט אייביג ברענען...

* * *

„הנרות הללו קודש הם!“

„די דאָזיגע חנוכה ליכטעלאַך זיינען הייליג. מען טאָר זיך מיט זייער שיין ניט בעדיענען.“

נאַטירליך טאָר מען פאַר זייער שיין ניט לעזען קיין פינסטערע צייטונגען, וואָס שימפּפען אונזערע מאַקאַבעער... ניט שרייבען קיין הכשרים אויף טרפה זאכען, ניט שפּיעלען אין קאָרטען און ניט צעה־לען קיין גנבה׳שע געלד.

עס איז אָבער א מצוה נעבען די חנוכה ליכטלאַך אָנצולאָדען א רעוואָלווער, צו לייענען רעוואָלוציאָנערע שריפטען, צו רעכענען די נדבות אויף וואפען פאַר די רוסישע אידען און — צו שרייבען דיעזען פעליעטאָן.

„הנרות הללו“!

איך קוק אויף די חנוכה ליכטעלאַך און א פרייד געהט מיר דורך׳ן הארצען. ענדליך האָט מען זיי פערשטאַנען. זייט לאַנגע דורות ווי זיי לייכטען און ווינקען, און ריידען און ערשט יעצט האָט מען קוים בעגריפען וואָס זיי זאָגען און ווילען.

און מען פאָלגט זיי.

חנוכה — וואָס פאַר א שענער יום־טוב דאָס איז! נעהמט מיר צו אַלע ימים טובים און פורים דעם ערשטען, נאָר לאָזט מיר מיין חנוכה! נעהמט מיר צו דעם פורים! איך טרינק ניט קיין בראַנפען זיך אליין צו פערטומלען און איך האלט ניט פון „דרייען“ צו פערטויבען א צווייטען.

לאָזט מיר מיין חנוכה, דעם הייליגען אנדענקען נאָך מיינע מאַקאַבעער, נאָך מיינע טהייערע בעליעבטע העלדען פון אמאָל און איצט. לאָזט מיר מיין חנוכה, דעם „יאָהר־צייט“ נאָך אידישע גבורה, אידישען נצחון, אידישען זעלבסט־רעספּעקט און ערהאַבענעם שטרעבען.

זאָלען זיי אייביג ברענען, די הייליגע חנוכה ליכטעלאַך, דער

סימבאָל פון מענשען־ווירדע און מענשליכקייט, זאָלען זיי אייביג ברענען און מיר דערמאָהנען אָן מיין יוחנן כהן גדול, מיין יהודא המכבי מיט זיינע ברידער, אָן מיין קישינעווער שמש, מיין ליבארסקי און נאָך און נאָך גרויסע שטארקע נשמות, וואָס זיינען געפאלען אויף קידוש השם, געפאלען פאר דער מענשהייט, געפאלען אויף אייביג צו שטעהן!

אָ, נעהמט מיר צו מרדכי׳ס זאק מיט אש פון קאָפּ, די פאסטענים און טויט־שרעק פון אחשורוש׳ס אידען, און גיט מיר דעם מאקאבעער לאָרבער־קראנץ, דעם אייביג גרינעם לאָרבער פון זעלבסט־ערקענטנים און העלדען־מוטה.

אָ, נעהמט מיר צו די „מגילה“ און גיט מיר דעם שווערד און דעם פאנציר. איך וועל בעסער פאלען ווי א לייב איידער קריכען ווי א וואָרעם.

און איהר אידען, וואָס בענשען חנוכה־ליכט, האָט אין זינען די גבורות און ניט די „נסים“, דעם קאמפף און ניט דעם „מה יפית“. ווען איהר מאכט די ברכה „להדליק נר של חנוכה“, טאָ האָט אין זינען אייערע מאקאבעער פון אלע ציימען. די וואָס האָבען געקעמפפט געגען דער „מלכות יון הרשע“ און געגען אנדערע מלוכות און הערשאפטען פון בלוטיגע רשעים געגען אלע טיראנען פון אלע דורות.

דער רויטער זונטאג

„הלעיטני נא מן האדם האדם הזה"
(בראשית, תולדות.)

א רויטער טאָג, אַ רויטע שטאָדט!
עס שוועבט פאר מיר דער מלאך,
וואָס ווייזט מיר אָן אַ קייזער'ס גנאָד
אַ צלם און א גלח...

עס איז געפאַלען און געקניעט
דאָס פאָלק אין בלינדען גלויבען,
דאָך אויפגעשטאַנען איז עס ניט,
עס וועט זיך ערשט ערהויבען.

יא, נייע מענשען אין דער גאנצער וועלט פייערן דעם געבורטס־טאָג פון דעם נייעם גייסט, וואָס איז געבאָרען גע־וואָרען דעם 22טען יאַנואַר אין רוסלאנד'ס רעזידענץ־שטאָדט.

ער איז געבאָרען געוואָרען ווי אַלע נייגעבאָרענע אין אַ טייך בלוט.

זיי קומען ניט מעהר פון הימעל, די גייסטער, זיי ווערען גע־שאַפען אויף דער ערד. גוט אָדער שלעכט, זיי זיינען אונזערע.

און זי איז אַ פלאָדנע מוטער, רוסלאנד. זי וואַרפט מיט נפשות. אַ צווילינג איז אין איהר בויך, צוויי עלעמענטען בריקען

זיך דאָרט, צוויי גייסטער האַלטען מלחמה: דער בייזער גייסט און דער גוטער.

איינער איז רויט, האָריג, בלוטיג און פול פערצוקונג ווי א טיגער. אַן אמת'ער איוואַן גראָזני, א רוריק, — ער רייסט זיך ארויסגעהן דער ערשטער...

דער אַנדערער איז א רוהיגע, שטילע, ווייכע בעשעפּעניס.

ער האַלט אָבער זיין רויטען ברודער פאַר א שפּיץ פּיאַטע און וויל איהם ניט לאָזען געהן פאָראויס...

„וואַרט," בעט ער זיך ביי איהם, „איך בין דאָך דער ערשטער, מיין נשמה איז א גרעסערע. אמת טאַקע, דו ביזט שטאַרקער, ביזט רויט, אָבגעטיעט וויא חיה, אָבער איך קום דאָך פריהער."

און דער רויטער לאָזט איהם אריין אלע ווילדע די באַכמאַטנע עלענבויגענס אין נאָפּעל, אז ער פערקאַיכט זיך און די מוטער ווערט משוגע פאַר יסורים...

אָט אזוי קאַטלעוועט זיך דאָס אין רוסלאַנד. די צוויי שונאים רוהען ניט. געהט די שוואַנגערע פאַרביי א קאַזאַרמע רייסט זיך דער רויטער און געהט זי פאַרביי א פאַבריק — רייסט זיך דער גוטער.

ביז עס איז געקומען די מעשה מיט דער בכורה.

דער רויטער איז געקומען פערשוויצט, צוקאָכט, הונגעריג און בלוטדורשטיג פון געיעג מיט א ווילד געשריי:

„פרעסען! פרעסען וויל איך, מיין אפּעטיט גענעצט ווי דער גיהנם, הב! הב! גיעב, גיעב וואָס ביי דיר געפינט זיך נאָר, גיעב ווארום איך פרעס דיך אויף מיט די ביינער!"

„כאַפּ ניט, ברודערקע," זאָגט דער גוטער. „איך האָב פון כל טוב. איך בין א בעל הבית, א בעל תכלית, איך וועל דיר אָנשטאָ־פּען פול געניג. מילא, וואָס קען איך מיר העלפען? אָבער גיעב מיר די בכורה, די בכורה, וואָס דו האָסט ביי מיר צוגע'גנב'עט

מיט גוואלד נאָך אין מוטערלייב... ראזבויניק! זולל וסובא, גיעב מיר מיין בכורה, גיעב מיר כאָטש א שטיקעל דעה אין מיין אייגען הויז און דו וועסט שוין פרעסען צוזעטצטערהייט, איך וועל דיר אָבקאָרמענען ווי א דבר אחר. די בכורה, רויטער הונד, די בכורה אהער!"...

און דער רויטער האָט פערקריצט מיט די צייהן.

„די בכורה ווילסטו? ווילסט אויך א דעה, ס'גלוסט זיך דיר אויך צו זיין בעל הבית? גוט! נא דיר די בכורה!... נא!... איך וועל זי דיר געבען צו צוהאלטען... נא, שטיק זיך. ווערג זיך מיט איהר, שלינג איהר ארונטער אויב דו קענסט... אָבער דו גיעב מיר די רויטע, אָט די רויטע, וואָס דו האָסט... דו הערסט! איך האָב ליעב צו זופען רויטע... אהער דערווייל, לאָמיך כליאָבען מיט'ן גאַנ־צען כח... א טיגער בין איך, רויטע איז מיין חיות... הא.. געשמאַק, א מאכל! גיעב מיר נאָך רויטע, נאָך, נאָך, רויטע פּאָדאוואַי"!....

אָ, ער האָט זיך אָנגעזופּט זאַט! פיעל עס האָט נאָר געקענט אין איהם אריין. איבער דער טרפה'נער מאָרדע איז דאָס איהם געראָנען.

האָבענדיג בעצאָהלט פאר דער בכורה, געבענדיג פאַר איהר, וועלכע איז אין גרונד גענומען געוועזן זיינע, אזא גוטען געשמאַקען מאָהלצייט.... איז דער גוטער געגאַנגען צום „טאַטען", צום באַטיוש־קאַ, פערלאַנגען די ברכות. ער איז געגאַנגען מאָהנען זיין „ויתן לך"....

אָבער דער „טאַטע" איז געוועזן א בלינדער....

ער האָט טאַקע געגעבען דעם גוטען די ברכות, אָבער דעם רויטען האָט ער דערלאַנגט דעם שווערד.

אזוי האָבען מיר דאָס „רויטע זונטאַגס" און שווארצע מאָנ־טאַגס און דאָנערשטאַגס אין רוסלאַנד.

די מדינה פון דער רויטער סעודה גיט די וועלט ניט נאָר די

גרעסטע טהייל נייעס פאר צייטונגען און שטאף פאר די שוידער־האפטעסטע טראגעדיעס, נאר זי גיט איהר אויך בלוטיגע ימים טובים, וואס וועלען קיינמאל ניט אראב פון קאלענדער.

זי האט אונז אידען געגעבען ספעציעלע אידישע טעג, זי האט פערדייכערט אונזער גלות און פערדונקעלט אלע חורבונות פון טרויער־פנקס, און זי האט געשאפען אזעלכע פייער־טעג, וואס וועד רען פעראייביגט פון שדים און מענשען צוגלייך...

אבער דער 22טער איז ביי מיר נאר 21 און א האלב.

א האלבער „1“ פלאנטערט זיך מיר צווישען די ציפער און איך וויים איהם ניט וואו אוועקצושטעלען. א האלבער „ציפער“ בלאנדזשעט ארום ווי א זינדיגע נשמה. ווי א גלגול איבער די שרעקליכע היסטארישע געשעהעניש און איך וויים ניט וואס דאס בעדייט.

דורך די בערג הרוגים נעבען דעם קייזערליכען ווינטער פאלאץ; דורך די בלוטיגע מחנות רייטער און פוס־געהער; דורך די קינדער פון קאזארמע און די קינדער פון פאבריק; דורך דער גאנצער מהומה זעה איך א האלבען מענשען.

א האלבער מענש ערשיינט ער מיר.

אט דאכט מיר איז ער אהן א קאפ און אט איז ער אהן א הארץ... איך זעה איהם ווי דורך א טומאן, נאר זיין גאלדענער צלם בליצט דורך דעם דיקען נעבעל, וואס פערשטעלט איהם פון מיין בליק.

א האלבער איז ער א גלח און א האלבער א מענש.

זיין פיגור בייט זיך פאר מיר ווי אין א פאנאראמע. גלח, מענש, צלם, העלד, שפיאן... אט איז ער אלץ און אט איז ער גאר ניט.....

ער איז אזוי גרוים און אזוי קליין! אזוי פינסטער און אזוי ליכטיג!

אַט דער האַלב־מענטש און האַלב... טייפעל פּילייכט, דער ספינקס פון דער ערוואַכטער רוסלאַנד, אַט ע ר פערשטעטרט מיר די בעדייטונג פון דעם רויטען זונטאַג, צוליעב איהם קען איך פון דעם טאַג ניט אַרויסטראָגען די פולע וויכטיגקייט.

ער וויעגט זיך מיר אין מיין געדאַנקען־בליק און איך וויים ניט, וואו איך זאָל איהם אוועקשטעלען, איך קען איהם אין ערגעץ ניט צופּאַסען. א האַלבער בוכשטאַב און איך וויים ניט, וואו ער קעהר זיך אַן.

עס פערדריסט מיך דער נייער גייסט זאָל געבאָרען ווערען אין „ג אַ פּ אָ ן'ס זונטאַג".

אגב אורחא. ווער איז גאַפּאָן? וו אַ ס א י ז ע ר? וו א ו א ו ן מ י ט וו ע מ ע ן איז ער?

איז גאַפּאָן דער נאָמען פון דער אַלטער רוסלאַנד? איז ער דער בת קול פון דער צוקונפט? איז ער נאָר אַזוי הויך, ווייל ער טראָגט א הויכע היטעל, קען מען איהם נאָר אָננעהמען ביי זיינע לאַנגע האָר?... איז זיין איינציגער גלאַנץ אין דעם רויטען זאָנטאַג זיין גאָלדענער צלם? האָט ער געוואָלט די מאַסען פיהרען אָדער פער־פיהרען?

אונגעוויסהייט, דיין נאָמען איז גאַפּאָן!

ניין, איך וויים ניט ווער ער איז, איך וויים ניט וואָס ער איז, איך וויים נאָר, אז ער האָט שוין ניט געדאַרפט זיין.

ער האָט אָבגעטהאָן זיין אַרבייט. גוט אָדער שלעכט, מען דאַרף איהר מעהר ניט.

ער לעבט צו לאַנג, גאַפּאָן, דאָס איז א שלעכטער סימן.

גוטע לעבען ניט אַזוי לאַנג, נאָך א רויטען זונטאַג שטאַרבט מען, מען טרייבט זיך ניט מעהר אַרום איבער דער וועלט, ווי א שפּוק, א דיבוק וואָס האָט אָבגעלעבט זיין צייט.

אָ, נעהמט איהם צו פון מיר, דעם ביין פון דער בלוטיגער

סעודה. איך וויל זיך מיט איהם ניט ווערגען און איך קען איהם ניט אַרונטערשלינגען, ער שטעהט מיר אין גרגרת.

גאַפּאַן! איך וואָלט וועלען אַריבערקריכען איבער איהם, איז ער גליציג. פערפּראָרענע וואַסער, ניין, פערפּראָרענע בלוט. אַט אַזוי, גלויב איך, וועט ער אויסזעהן אין דער געשיכטע. מען וועט זיך נאָר גליצען אויף איהם און ניט איינער וועט אומפאַלען...

מעטעאָרם וואַרפען זיך ניט אַזוי לאַנג אין די אויגען. איהר־ליכט אָבער ווינקען און ווינקען...

ער שטעהט פאַר מיר אין אַ טומאַן,
אַ רויך פערדעקט זיין פּנים,
איז ער דער שונא פון טיראַן?
דער העלפער פון די שונאים?

איך קען ניט זעהן וואו ער בעלאַנגט,
צו וואָסערע געשטאַלטען.
געשיכטע, מען וואָלט דיר געדאַנקט,
ווען דו וואָלסט איהם בעהאַלטען.

ווער ווייס?

וואס זיינען דאס פאר געוואלדען?
דאס געהט א פאלק צו קינד!

די אלטע רוסלאנד זיצט אויפ'ן בראכשטוהל און דער נייער גייסט איז איהר אקושאר. ער שטעהט גרייט „צו צונעהמען“ דאס נייע בעשעפעניס.

מיט אינסטרומענטען שטעהט ער, משמעות א שווערע גע־ווינערין...

און די „חבלי לידה“ זיינען שרעקליכע. די געווינערין קרעכצט, האלט זיך ביי די זייטען און שרייט, און איהרע גרויסע וועהען פערטויבען די וועלט.

וואס זי וועט „האבען“ אדער אויב זי וועט איבערהויפט עפעס „האבען“, איז א פראגע.

מעגליך, אז זי וועט בעגליקען איהר פאלק מיט פרייהייט, מעגליך, אז זי וועט האבען א פארזועהעניס, מעגליך — א טויטעס קינד, מעגליך — א מפיל.

זי האט זיך אפשר מיט עפעס אונטערגעריסען און דאס ברייננגט אויף דער וועלט אן אונצייטיגען נפש.

ווער ווייס?

אפשר וועט זי גאר שטארבען אין מיטען דערינען און! עס וועט גאר ניט זיין.

אפשר טראגט זי גאר ניט? אפשר דאכט זיך איהר נאר, אז זי שוואנגערט, אבער אין אמת'ן האט זי סתם א בויך־וועהטאג, קרעמפפען, רחמנא לצלן, און ווייטער גאר ניט?

וועד ווײם?

דאָס זײַנען אַלץ זאַכען, וואָס האָבען שוין פּאַסירט. און טאַקע רוסלאַנד גופא. זי האָט שוין אַ סך מאָל געמאַכט אַזעלכע תנועות. אַ צײַט לאַנג בלומרשט געבראָכען, געוואָרפען אַן אום־חן אויף נע־ווײַסע זאַכען, וואָס זי האָט אָפט זעהר האָלד געהאַט...

זי האָט, דוכט זיך, געפּיהלט, אַז עפּעס וואַרפט זיך, בעוועגט זיך, צאַפּעלט זיך, עפּעס גאָר אַ מין „ויתרוצצו", — אפשר גאָר אַ צווילינג?

וועד ווײם?

דאָס זײַנען אַלץ געוועזן סימנים פון אַ צוקינפטיגע מוטער. אַלץ זאַכען, וואָס האָבען געוויזען אויף עטוואָס ערנסטעס, עטוואָס נײַעס, און דאָך — אַ טעות!

יאָ, אַ גרויסער טעות איז דאָס אַלץ געוועזן. דאָס האָט מען זי, די אַלטע, פאַנאַטישע קאַצאַפּקע אײַנגערעדט, אַז זי איז אויף דער צײַט, אײַנגעשמועסט, אַז זי וועט באַלד „מיט מזל איבער־קומען"....

דאָס האָבען יונגע, אונערפאַהרענע דאָקטוירים, סטודענטען און ווײַבער, איהר אײַנגעדרומעלט אין קאָפּ, אַז זי „דאַרף האָבען", און זי — אָהן ווײַטערע שאלות — האָט גענומען קרעכצען... זי האָט זיך שוין אַ מאָל זאַגאַר אַרײַנגעלייגט אין בעט און געמיינט אָט, אָט!

„מלמדים" האָבען שוין געשיקט די קינדער קריאת שמע לײַ־ענען... חזנים האָבען זיך צוגעגרייט צו אַ „מי שברך"... מען האָט געשריבען „שיר למעלות'ן" מיט'ן „שדי קרע שטן"... אַלע האָבען זיך מכין געוועזן אויף אַ פרעהליכע צײַט.

פאַלשע האָפנונגען! עס האָט זיך אויסגעלאָזט מיט גאָר ניט. סײַ ווי סײַ אָבער זײַנען די יעצטיגע קרעכצען ניט קײן אומ־

זיסטע. זי שרייט, רוסלאנד ; זי רייסט זיך אויפ'ן הארצען, עפעס איז געווים דער מעהר מיט איהר.

בחנם מאכט מען ניט אזעלכע גוואלדען, אפשר וועט זי סוף כל סוף ווערען א מאמע ? לאמיר ווארטען נאך א ווייל, אפשר וועט מען איהר דאך געבען „מזל טוב".

ווער ווייס ?

נו, מורמעלט מען עפעס : „א פרעמדע זאך, נישט קיין עהרליך קינד, א ממזר'ל, א פרייהייטס-ממזר, א בעהעפטונג פון שטן, ניט דא געדאכט"....

ווער ווייס ?

מעגען אידען תהלים זאגען זי זאל גרינג איבערקומען ? מעגען אידישע דאקטוירים העלפען די געווינערין ? מעגען מיר זיך מישען אין דעם צער און אין דער שמחה ? מעגען מיר אנגרייטען לעקאך און בראנפען ?

די רבנים זאגען „ניין" און די חכמים זאגען „יא". עס איז א שאלת תשובה, א מחלקות לשם שמים, א מלחמה פון גאטס וועגען, א פראגע פון „קידוש השם" און „חילול השם"...

איהר פרעגט, וואס איך דיינק וועגען דעם ? —

ווער ווייס ?....

רוסלאַנד׳ס צוקונפט׳ס ליעד

טראַגט זיך, טראַגט זיך, פרייהייט׳ס קלאַנגען,
נאָך סיביר אין קאַלטען נאָרד,
דען צובראָכען רוסלאַנד׳ס צוואַנגען
האָבען די, וואָס ליעגען דאָרט!
דאָרט, אין איינזאַם ווייסטען צפון,
אָבגעשניטען פון דער וועלט, —
וואו זיי שמאַכטען און זיי האָפען
אין די טויטקייט פון די קעלט, —
דאָרט אַהין, אין יענע שנייען,
דורך מדבריות, פראָסט און אייז,
יאָגט זיך, טראָגט זיך, פרייד־געשרייען,
טראָגט די העלדען זייער פרייז!
זאָל צוקלינגען אייער גוואַלד
היים און קרעפטיג, שטאַרק און באַלד!
ביז די ווענט פון סאַכאַלין
זאָל דער פרייהייטס־ליעד אַהין, —
טראָגט די העלדען זייער פרייז!

ווי עס רוישט דער כאָר פון פרייע
רושם׳דיג אין ווילדען טאַקט,
ווען די מענשהייט ווערט אַ נייע,
און דער חלום ווערט אַ פאַקט!
ווי עס פלאַטערט דער בעטריגער
און עס בייגט זיך דער דעספּאָט,

ווען דער מענש ערוואכט אלס זיעגער
און דערקענט אין זיך דעם גאָט!
וואויל אייך אין די ווייטע עקען
פון דעם טויטפּולען סיביר!
דאָפּעלט וועט די „תחיה“ שמעקען
אייך, וואָס מאַטערט זיך פאַר איהר.
אין די גריבער, וואו איהר שמאַכט,
זעהט איהר העל ווערען די נאַכט,
קומט די פרייהייט אייך צו זעהן
מעלדענדיג: „עס איז געשעהן!“
ווייל איהר מאַטערט זיך פאַר איהר.

הערט! די גאַנצע וועלט איז נגון,
און א יעדער הארץ איז לוסט.
קינדער קוועלען אין די וויעגען,
און עס פרייט זיך יעדע ברוסט.
אין דעם לאַנד פון בלוט און צאָרען,
וואו די גאַסען זיינען רויט,
און דער אָרגעל האָט זייט יאָהרען
נאָר געשפּיעלט צו מאָרד און טויט;
אין דעם רייך פון קאַטעדראַלען,
שווינדט דעם טייפעל פריסט'ס געזיכט,—
איז דער אַלטער גענץ געפאַלען —
פאַר דעם נייעם גאָט פון ליכט.
ניי איז יעצט דער גלאָקענקלאַנג,
פאַרווערטס געהט די וועלט איהר גאַנג.
און עס רעדט איעדער קלונג:
אַלטע פעלקער ווערען יונג,
און עס שיינט א נייע ליכט.

אַה, איהר האָט געלעבט אַ פולע,
מענשען, איהר האָט פיעל געלעבט!
דען איהר זעהט די גרעסטע גדולה,
וואָס אַ דור האָט ווען ערשטרעבט.
שרעקליך האָט דער פיינד געטריעבען
זיינע רשעות ביז צום סוף,
דאָך אַ האַנד האָט לאַנג געשריעבען
אויף בלשצר'ס וואַנד די שטראָף...
אָט די האַנד וועט אייביג בלייבען.
שרעקט, טיראַנען, פאַר איהר שריפט! —
אייביג, אייביג וועט זי שרייבען
און איהר פען וועט טריפען גיפט.
טריפען וועט דער זעלבער וועה,
וואָס די הענקער פון ראָסיי, —
יעדען תליון אין זיין לאַנד,
דען עס שרייבט נאָך יענע האַנד,
און איהר פען איז פול מיט גיפט.

שליידער, „וואָלגאַ", דיינע וועללען,
אַז דער ברעג זאָל ווערן צוזעצט!
דו וועסט פון די טראָפּט-געזעלען
הערען אַנד'רע ליעדער יעצט.
און אויך איהר, געבענשטע אינדען
פון דער שטאָלצער טייך „נעווא",
קאָנקאָנירט יעצט מיט די ווינדען,
הויבט זיך אויף מיט אַ „הורראַה!"
אויף! דו בלוט-געטרענקטער „דניעסטער",
אין דער ווילדער וואָלאַכאַי,
שלאָג דיין פלוט אין אַ אָרקעסטער,

דיינע כוואַליעס זיינען פריי!
זאָל דער „דניעפּער“ און דער „ביק“
רוישען גרוסען צום מוזשיק,
שטורמען זאָל איעדער טייך
מיט דעם גאַנצען פאָלק צוגלייך,
זיי׳רע כוואַליעס זיינען פריי...

אוים מיט אייך, איהר קאַזעמאַטען!
אוים, איהר זייט גענוג געשפּייזט!
שוין ניט לאַנג וועט אייער שאַטען
שוועבען אויף דעם פרייען גייסט.
וואָס איהר האָט אין זיך פערשלונגען,
וואָס פערדעקט האָט דער אַסטראָג,
האָט מיט מאַכט אייך דורכגעדרונגען
און ערהויבען זיך צום טאָג.
הויך איז פרייהייט׳ס פאָהן געצויגען
און בעגריסט פון יעדען בליק.
ווען אַ פאָלק מאַכט אויף די אויגען
מאַכט זי זיי ניט צו צוריק.
יא, דער קנוט איז שוין גע׳גט,
דען די „בלינדע מאַסע“ זעהט,
וואָס זי האָט אַ מאָל געדיענט
וועט צובראָכען און פערשווינדט,
און דאָס קומט ניט מעהר צוריק.

אַרטיקלען און פעליטאָנען

פסח מצרים און פסח לעתיד

אָדער שעקספּיער און דיא ביבעל

מה תצעק אלי, דבר אל בני ישראל ויסעו.

(בשלח).

א גרויסער דיכטער האָט אַמאָל געזאָגט: ווען די גאַנצע ליטעראַטור פון דער וועלט זאָל אונטערגעהן און עס זאָל נאָר בלייבען שעקספּיער׳ס „יוליוס צעזאַר" וואָלט די מענש־הייט געהאַט אַ רייכע ליטעראַטור. איך זאָג: ווען די גאַנצע ליטעראַטור זאָל אונטערגעהן און „יוליוס צעזאַר" אויך און עס זאָל נאָר בלייבען די פּרשה „בשלח" וואָלט די וועלט געהאַט גענוג, וואָס צו לערנען און פון וואָס זיך צו בעגייסטערען.

דיעזע פּרשה איז דער „קלאַימעקס". דער העכסטער פּונקט אין דער אונשטערבליכער דראַמאַ פון יציאת מצרים, וועלכע פאַנגט זיך אָן מיט יוסף׳ס חלומות און ענדיגט זיך מיט „אָז ישיר".

אַלע גאָלדענע מאָמענטען, בריליאַנטענע עפעקטען און ריהרענדע סצענעס פון „וישב יעקב" ביז די „מכות בכורות" זיינען ווי אַ טהייערע שטיקעריי, וואָס וויקעלט זיך אַרום דער פּרשה „בשלח", וואו עס ליגט בעהאַלטען דער סוד פון דעם „פּסח מצרים און פּסח לעתיד".

ווען מיר ווילען פערשטעהן די טיעפקייט און ערהאַבענהייט פון דער בעפרייאונגס סדרה מוזען מיר וואַרפען אַ קורצען, פּסיכאָלאָגישען בליק אויף דעם שקלאַווענפאָלק און זיין בעפרייער. ווען

מיר וועלען בעגרייפען דעם כאראקטער פון דעם עגיפטישען קנעכט און די לאגע פון זיין פרייהייטס־קעמפפער, דאן וועלען אונז קלאר ווערען א סך פסוקים, וואס מיר קענען זאנסט ניט פערשטעהן.

וואס האט דאס פאלק אייגענטליך געטהאן ביז וואנען עס איז געקומען צום ים סוף? געפינען מיר אונטער דער גאנצער צייט פון משה'ס סכסוכים מיט דעם עגיפטישען טיראן, אז אידען זאלען ערמוטהיגען זייער בעפרייער מיט א גוטווארט, אדער מיט א ליבענסווערטהע טהאט?

קיין צייכען דערפון! אלץ, וואס מיר זעהען איז „ולא שמעו אל משה" און זיי האבען משה'ן ניט געהערט. פון דעם ערשטען מאמענט וואס ער האט אויפגעטרעטען פאר זיינע ברידער ביז צום סוף פון דער גרויסער דראמאטישער האנדלונג האט דאס פאלק גאר ניט געטהאן פאר זיך.

די געזונקענע שקלאווען האבען אויך ניט געגלויבט, אז זיי וועלען אליין דארפען עפעס אויפאפפערען צו זייער פרייהייט. — זעהענדיג די „צעהן מכות", ווי אלעס געהט מיט נסים, האבען זיי געמיינט, אז זיי מעגען רוהיג שלאפען און די גאולה וועט קומען סיי ווי סיי.

זיי זיינען געווען אזוי גייסטיג געפאלען, אזוי מאראליש טויט, אזוי מענשליך געזונקען, אז זיי האבען גאר ניט געוואלט צוברעכען זייערע קייטען און מען האט זיי נאך געדארפט צוצאהלען זיי זאלען זיך וועלען בעפרייען. און משה האט זיי ערלויבט אנצוכאפען ביי די מצרים טהייערע זאכען אויף קיינמאל אין לעבען אבצוגעבען.

א בעוויז, אז זיי איז ליעב געווען דער יאך און זיי האבען נאר אוועקגעלייגט די ארבייט זיך פערלאזענדיג אויף נסים און גאר ניט אויף זיך אליין — איז זייער פרעטענזיע צו משה'ן: „המבלי קברים במצרים לקחתנו למות במדבר": קארג קברים האט מצרים, וואס דו האסט אונז גענומען שטארבען אין דער וויסטע?"

פערגעסט ניט, אז אט די טענות האבען די אידען געהאט אין עטליכע טעג ארום נאך זייער ארויסגעהן פון עגיפטען; נאך איידער זיי זיינען געווען בעפרייט מיט אן אמת. זיי האבען ש ו י ן געוואלט גליקליך ווערען, ש ו י ן ניט געוואלט ווארטען, נאר געהן צוריק, צוריק אין יאך, צוריק זיך לאזען שפאנען. דאס, וואס זיי ארבייטען מעהר ניט „בחומר ובלבנים" און בויען ניט מעהר קיין „פתום און רעמסס" פאר פרעמדע, דאס איז ביי זיי געווען פעררעכענט פאר גאר ניט. שקלאווען! זיי האבען געקרעכצט און געארבייט; געקרעכצט און געקנעטען די ליים; געקרעכצט און זיך געלאזט שלאגען און דריקען פון די „נוגשים", די עגיפטישע „פארלייט", די „באסעס", געקרעכצט און געשלעפט דעם יאך פון די טיראנען; געקרעכצט און איינגעמויערט זייערע אייגענע קינדער אנשטאט ציגעל; געקרעכצט און געמאכט זייער „צאהל־ארבייט", זייער „סוועט־שאפ" שקלאווערייי; געקרעכצט און צופריעדען געווען כל זמן זיי האבען דעם „סיר הבשר". דעם פולען „דינער פעיל"... די פולע דאניצע...

דאס איז די פסיכאלאגיע פון א געבארענעם שקלאוו און דאס לערנען מיר אין פרשה „בשלח".

פונקט ווי די דראמא „יוליוס צעזאר" דערגרייכט איהר העכ־סטע שטופע דארט, וואו שעקספיער ווייזט אונז דעם שוואכען, אונבעשטימטען כאראקטער פון דעם רוימישען שקלאווען־פאלק, וועלכעס גיט באלד גערעכט ברוטוס, און באלד — מארק אנטאניוס, אזוי דערגרייכט אויך די גרעסטע פרייהייטס־דראמא פון אלע דורות איהר העכסטע שטופע אין „בשלח", וואו דאס אידישע פאלק ערשיינט אין זיין גאנצע וואקלענדע נאקעטקייט אויסגעקעהרט מיט דער נשמה דערויסען...

אבער די ביבעל איז גרעסער ווי שעקספיער און „בשלח" — טיעפער און העכער ווי „יוליוס צעזאר". דען ווערהענד שעקספיער

לאזט פאלען דעם פארהאנג איבער די שוואכקייט פון א פאלק, ווייזט אונז די ביבעל ווי מען קען דעם פאלקס שוואכקייט פערוואנדלען אין גבורה. דען משה הויבט אויף דעם אונוויסענדען שקלאוו צום ליכט, צו די אייביגע ליכט פון אמת. ער ווייזט זיינע שקלאווען, אז נסים קענען נאר געשעהן דארט, וואו דער מענש געהט האנד אין האנד מיט גאט; האנד אין האנד מיט דעם אידעאל און איז מוכן ומזומן זיך אויפצואפפערען פאר איהם.

די ביבעל ווייזט אונז די נשמה פון א אמת'ן העלד, וואס קען געווינען א מענשהייט און שאפט א נייע וועלט, א נייע ציוויליזאציאן.

ווען משה האט געזעהן, אז דער שקלאוו פערלירט דעם מוטה, אז ער וויל צוריק אנטהאן די קייטען; צוריק זיך אומקעהרען צו זיינע דריקער, ווען דער העלד האט דערזעהן די געפאהר האט ער זיך אבגערופען: „אל תיראו, התיצבו וראו את ישועת השם אשר יעשה לכם היום.... השם ילחם לכם ואתם תחרשון“: האט קיין מורא ניט, איהר וועט חלילה אליין גאר ניט דארפען טהאן. נישט קשה, עס איז דא א גאט, ער וועט שוין פאר אייך מלחמה האלטען און איהר וועט זיך שטעהן און קוקען“...

דער העלד האט געווארט אויפ'ן קריזיס ווען דער שונא וועט שוין זיין אזוי נאהענט פון הינטען און דער ים — אזוי נאהענט פון פארענט, אז אומקעהרען זיך צוריק וועט מיינען ט ו י ט, און דער שקלאוו וועט ניט האבען קיין אנדער ברירה ווי צו ריזיקירען, איינשטעלען האס לעבען און ארייננשפרינגען אין די כוואליעס...

און אזוי איז דאס מאקע געווען. דען ווען דער מאמענט איז געקומען האט זיך אבגערופען גאט צו משה'ן: „מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו!“... וואס איז יעצט פאר קולות? זאג די קינדער ישראל זיי זאלען געהן! יא, געהן פארווערטס, געהן אין די טיעפענים, און ניט ווארטען אויף נסים און דאן... דאן... „הרם את

מטך ונטה את ידך!"... הויב אויף דעם שטעקען און לאָז אראָב מיט כח, דערלאַנג, זשאַלעווע ניט... מיט גוטען ווערט א פאָלק ניט בעפרייט... דו טאָרסט אָבער ניט הויבען דעם שטעקען ביז דו זעהסט ניט, אז דאָס פאָלק איז מיט דיר, אז עס איז וויליג זיך צו אָפּפערען, אז עס פערשטעהט, דאָס עס האָט ניט מעהר וואָס צו פערליערען, אז עס מיינט זיין בעפרייאונג מיט אן אמת.

אָט דאָס איז אין קורצען דער סוד פון דער פרשה „בשלח", די גרעסטע וועלט פאָעזיע פון אלע צייטען. איהר מעגט בעהאַלטען האָמער, שעקספּיער, דאַנטע, מילטאָן און העגרי ידזשאָרזש, נאָר לאָזט אונז די פרשה „בשלח" און איהר האָט די וועלט גאָר ניט געשאַדט. אין „בשלח" ליעגט די געהיימניס פון דעם „פסח מצרים" און „פסח לעתיד", דער פרייהייטס פסח פון דער גאַנצער מענש-הייט, און אָט אין די פּאָאר בלעטלעך ליעגט די פילאָזאָפיע פון אלע רעוואָלוציאָנען און אלע גאולות, וואָס זיינען געווען און דארפען זיין ביז צום סוף פון די דורות.

דער סוד פון מתן תורה

והייתם לי סגולה מכל העמים
כי לי כל הארץ...
(שמות, יתרו)

אין דריי חדשים ארום, נאכדעם ווי די קינדער ישראל זיינען ארויס פון דעם לאנד מצרים, אין דעם דאזיגען טאג זיינען זיי געקומען אין מדבר סיני, און זיי האבען געצויגען פון רפידים, און זיינען געקומען אין מדבר סיני, און האבען געלאגערט אין דער מדבר, און ישראל האט גערוהט געגען דעם בארג, און משה איז ארויף צו גאט..."

ווי איינפאך די ביבעל גיט דאס איבער דעם „פארשפיעל" פון ישראל'ס גרויסע חתונה מיט אונשטערבליכקייט, וואו אלהים איז געווען דער מחותן, משה—דער מסדר קדושין און הימעל און ערד—די עדות, וואס האבען זיך געצייכענט אויף דער כתובה...

וואס האבען האן געדענקט די מחנה האלב-דערשלאגענע קנעכט? האבען זיי געוואוסט ווי הייליג די ערד איז אויף וועלבע זיי שטעהען? האבען זיי זיך געקענט מאכען א בעגריף אז די געטליכקייט וועט דא באלד אראבשטייגען פון די ליכטיגע הימלען און וועט זיך פארשטעלען פאר זיי; ריידען צו זיי דורך פייער און זיי איבעררייכען די טהייערע לעהרע במתנה אויף אייביג? האבען זיי געקענט דאן טרוימען, אז באלד וועלען זיי פעוואנדעלט ווערען אין אן „עם עולם", אין אן אייביגעם פאלק וועלכעס קיין קראפט אין דער וועלט וועט ניט קענען פערניכטען? האבען זיי זיך געקענט אויסמאלען אין זייער פאנטאזיע זייער גרויסען זיעג

איבער די פינסטערנים וואס האט דאן בעהערשט די פעלקער, זייער קומענדען טריאומף־צוג דורך די לענדער טראגענדיג אין איין האנד דעם פאקעל פון אויפקלערונג און אין דער אנדער האנד די ליכטיגע זון פון גלויבען? האבען זיי געוואוסט ווי גרויס דער מאן איז וועלכער האט זיי געפיהרט דורך דעם בוזים פון ים סוף און וועט באלד זיין דער דאלמעטשער צווישען זיי און דעם „אל שדי" שטעהענדיג צווישען שרפים און חיות הקודש, וועלכע האבען בעגלייט דעם בעשעפער פון די וועלטען אין דער אזיאטישער וויסטע? האבען זיי געקענט דאן אריינבליקען אין זייער צוקונפט און זעהן זייערע רוהיגע הייזער אונטער די פאלמען און צעדערען און זעהן זייערע קעניגע, כהנים און לוים, און די הימלישע טרוימער, וועלכע שטעהען אויף די אייביג־בליהענדע בערג פון יהודה, און זאגען נביאות אויף שטעדט און אויף לענדער, און בעשטימען דעם שיקזאל פון פעלקער און נאציאנען, און פראפעצייהען די צוקונפט פון דער מענשהייט ביז דעם סוף פון אלע דורות אין א שפראכע פון גינגאלד? האבען זיי געקענט דאן, האבענדיג נאר וואס אבגעזונגען די גרעסטע פרייהייטס־ליעד פון אלע צייטען, טרוימען פון א „איכה ישבה" פון זייערע שפעטערע וואנדערונגען אין גלות פעראכטעט און פערלאזען פון גאט און פון מענשען אהן א משה און אהן א טהייערען פריינד?

ניין! ישראל האט דאס אלעס דאן ניט געוואוסט; א בעוויז דערצו איז זיין קריעג געגען זיין געטליכען פיהרער; זיין וועלען זיך אומקעהרען צוריק קיין מצרים און זיין שפעטערע מעשה מיט'ן עגל. דער איינציגער, וואס האט דאס אלעס געזעהן און געוואוסט, איז געוועזען אלהים'ס פערטרויטער, דער טאטע פון די נביאים, משה, דער זוהן פון יוכבד. ער האט עס געוואוסט און האט עס שפעטער אלעס פאראויסגעזאגט. זיין קלארע און ליכטיגע אויג האט דורכגעדרונגען דעם דיקען פארהאנג וואס פערשלייערט די צוקונפט

און זיין אונערמיעדליכער בליק האָט אריינגעברענט אין די פער־באָרגענע סודות פון לעבען. ער האָט געקענט זיין פאָלק, ער האָט איהם געקענט מיט אַלע זיינע מעלות און חסרונות, פונקט ווי דער מייסטער קען זיין שטיק ארבייט וועלכע ער האָט אליין געמאַכט. ער האָט געוואוסט אויף וואָס ישראל איז פעהיג און האָט איהם שפּעטער געוואָרענט; ער האָט איהם פאַר'ן טויט איבער־גע'חזר'ט די גאַנצע געשיכטע פון זיין וויעגעלע ביז דעם לעצטען טאָג.

דאָך ווי גוט משה האָט געקענט אברהם'ס קינדער, האָט זיי דער בעשעפער נאָך בעסער געקענט. ער, וועלכער בעשאַפט דעם מענשען אין מוטער'ס לייב, ברייט אָן זיינע מחשבות, בלאָזט אריין אין איהם אָן אָטהעם און לענקט זיינע טריט דורך די בעהאַלטענע און אונערפאָרשליכע וועגען פון לעבען, ער האָט געקענט די אָב־שטעממלינגע פון זיין געליעבטען קנעכט, און אויס דאנקבארקייט צו זייער טאַטען האָט ער זיי געגעבען זיינע געזעצע מיט אזא אויפ־צוג און אויף אזא ארט, אז זיי זאָלען זיי אייביג געדענקען, אפילו דאַן, ווען זיי וועלען אַנטווענדען אַלע כחות זיך צו פערגעסען...

אָט אין דעם ליעגט דער סוד פון דער געוואַלדיגער סצענע וועלכע האָט זיך אָבגעשפּיעלט אויף דעם אייביגען באַרג, ווי די שריפט דערצעהלט עס ווייטער:

„און עס איז געווען אויף דעם דריטען טאָג, בעגינען! און עס איז געווען דונער'ען, און בליצען, און א שווערער וואָלקען אויפ'ן באַרג און די שטימע פון שופר א מורא ווי שטאַרק, און עס האָט געציטערט דאָס גאַנצע פאָלק אין דעם לאַגער. און משה האָט ארויסגעפיהרט די מאַסע געגען גאָט פון דעם לאַגער און האָט זיי אויסגעשטעלט אונטער'ן באַרג. און דער באַרג סיני האָט גערויכערט אין גאַנצען, וויל גאָט האָט אראָבגענידערט אויף איהם מיט פייער און עס איז אויפגעשטיגען זיין רויך ווי דער רויך

פון א קאַלף־אויוועץ און עס האָט געציטערט דער גאַנצער באַרג גוואַלדיג. און עס איז די שטימע פון שופר געגאַנגען און זיך געשטאַרקט זעהר. משה האָט גערעדט און גאָט האָט איהם געענטפערט אין דער הויך.״

דער וועלט־אַרכיטעקט איז ניט געקומען איבערשרעקען די אידען, ער איז אויך ניט געקומען זיך פאָרשטעלען פאַר זיי און ווייזען זיין גרויסקייט, ער איז זיי בלויז געקומען געבען א לעהרע מיט אַזאַ פאַראַד כדי זיי זאָלען איהר קיינמאָל ניט פערגעסען. ער האָט זיי געגעבען די ווערטער אין פייער, ווייל זיי זיינען אַן אייביגער פייער, וועלכע אַלע ימים זיינען ניט אימשטאַנד צו פערלעשען. ער האָט זיי געגעבען די תורה מיט א גוואַלד, מיט דונערן און בליצען, כדי קיין גוואַלד און קיין כח אויף דער וועלט זאָל איהר ניט קענען אוועקרייסען פון זיי. ער האָט זי געגעבען מיט א רויך, וואָס איז אויפגעשטיעגען צו די הימלען. א סימן, אַז מען וועט זיי אַמאָל זוכען צו פערניכטען מיט רויך און פלאַמען, און נאָר אין דעם זכות פון די פייערדיגע געזעצע וועלען זיי בלייבען לעבען, צום טראָטץ פון זייערע פייניגער און פערניכטער.

דערפאַר פייערען מיר דעם יום טוב שבועות מיט שמחה, מיט גלאַנץ און מיט פראַכט, מיט שטאָלץ און מיט בעגייסטערונג. אַבוואָהל אין גלות, צווישען בלוטיגע שונאים, דאָך זיינען מיר גליקליך מיט אונזער גורל, ווייל מיר זיינען די לעהרער פון דער מענשהייט און ניט ווילענדיג מוז די וועלט בייגען דעם קאָפּ פאַר אונז, ווייל מיר האָבען איהר געלערנט גלויבען, לעבען און ליעבען... עס איז אונז שלעכט. דאָך מיר זיינען זיכער אַז מיר וועלען ניט אונטערגעהן. די לעהרע, וועלכע איז דער „עץ חיים״ וועט אונז קרעפטיגען און מיר וועלען נאָך דערלעבען צו געניסען דעם פולען שכר פאַר אונזערע ליידען.

חשבון הנפש

תשב אנוש עד דכא
ותאמר: שובו בני אדם.
(תהילים).

אזוי ווי יעדער סוחר מוז פון צייט צו צייט דורכזעהן זיינע ביכער, אונטערציהען זיינע חשבונות און זעהן ווי זיי באלאנסירען; אזוי מוז יעדער מענש אם ווענינסטענס איין מאל אין יאהר דורכקוקען דעם רעקארד פון זיינע מעשים און זעהן וואו ער האלט אין דער וועלט; אויב ער איז חלילה ניט געבליבען מאראליש באנקראט.

אזא מין ארבייט פאדערט א גינסטיגע צייט. דער מענש מוז זיין אויפגעראמט ביי זיך און אויפגעלייגט זיך אוועקצוזעצען און נעהמען בלעטערען דעם פנקס פון זיין אייגענעם לעבען. דאס איז א חשבון וואס פאדערט אז דער קאפ און דאס הארץ זאלען זיין אין הארמאניע, דאס איז אן ארבייט וואס דער גאנצער מענש מוז זיין דערביי.

דער פריהלינגג וואלט נישט געווען די געווינשטע צייט פאר אזא מין רעכענונג. דאן איז מען צופיעל ענטציקט מיט'ן אנקומפט פון דער גאלדענער צייט. די נאטור הויבט אן אויפצושטעהן תחית המתים און דער מענש ווערט אויך א ביסעל יחסן'דיג... עס איז דאן אונמעגליך פאר דער נשמה זיך אבצוגעבען מיט קאלטע ציפער, וועלכע ווייזען דאס רוב א דעפיציט אויך...

דער מיטען זומער טויג אויך ניט פאר ערנסטע געדאנקען. דאן איז די וועלט צו קאכעדיג, צו רעש'יג, דאס לעבען האט דאן צופיעל

היץ, צופיעל צוביבער, די גאנצע נאטור כשוף׳ט און איז צו פערפיהרעריש מען זאל זיך קענען אבריסען פון איהר און מאכען א חשבון הנפש. דער טויטער ווינטער איז געווים ניט געשאפען פאר אזא הייליגע אויפגאבע, דאן איז דער מענש צו שטייף, צו טרוקען. ער זעהט נאר פאר זיך א טויטע וועלט, די געפיהלען קענען זיך ניט אויסברייטען און דער שטיק „עפר ואפר“ פערזינקט אין זיך אליין און שלומערט איין. . .

דער גינסטיגער מאמענט בלייבט אלזא דער חודש אלול. דאן זעהט דער מענש פאר זיך בילדער וואס ריידען צו איהם אהן ווערטער און הייסען איהם אראבנעהמען א מוסר. . .

אלעס וואס האט אזוי שען געגרינט און געבליהט הויבט פלוצלונג אן צו וועלקען און צו שטארבען. אט לאכט נאך די בלאט אויף׳ן בוים! דאך זי איז שוין ניט אין גאנצען גרין; איין העלפט איז שוין פערוויאנעט, באלד וועט איהר דער שטורם ארונטעררייסען און אוועקגעטראגען ווייט, ווייט פון דעם שענעם צווייג אויף וועלכען זי איז נישט לאנג צוריק געהאנגען... די רויז שמייכעלט נאך אויפ׳ן בלומענבייט, דאך איהר זיסע פארב הויבט אן צו שווינדען. איהר שמייכעל, וואס האט געצויבערט און געגלעט די זעעלע, ווערט פלוצלונג קראנק, מעלאנכאליש און דער מענש זעהט דאס, ער קוקט דערויף, דאס ווארפט זיך איהם נישט ווילענדיג אין די אויגען און בעטראכטענדיג דאס אלץ, טהוט עס איהם פלוצלינג א קלאפ אין הארצען: אט אזוי וועט ווערען א תל פון אלעם! . . .

דאן, ווען די נאטור גוסס׳ט, די צייט מישט דעם „מעבר יבוק“ און דער ווינד קומט מיט׳ן „מענה לשון“ איז אונמעגליך דער מענש זאל ניט אנהויבען ערנסט צו דיינקען. ער מוז דאן קומען צום בעשלוס, אז „אנו ימינו כצל עובר“, אונזערע טעג פערפליהען ווי א שאטען. . .

דאך דער גאנצער חודש אלול מאכט ניט אויף אונז אזא

ווירקונג ווי זיין ענדע, די צייט פון סליחות. די „געטליכע טעג" פאר דעם „יום הדין" מוז דער מענש זיך אליין א נעהם טהאן צום פערהער און ער האט געגנוג וועגען וואס זיך צו פערהערען, דען קיינער פון אונז קען זיך בעריהמען, אז אין דעם געיעג נאך פרנסה האט ער קיינעם ניט בעריהרט און קיינעם ניט געזוכט צו שאדען.

שרעקליך איז די מלחמה פון לעבען און שרעקליך די כלי זיין, מיט וועלכע מיר קעמפפען! אין דעם ווילדען מדבר פון אונזער עקזיסטענץ פאלט ניט קיין מן פון הימעל. געפעהרליך זיינען די פלענער, מיט וועלכע מיר שאפען אונזערע הצטרכות, פינסטער די מעטהאדען, מיט וועלכע מיר בעזיעגען אונזערע קאנקורענטען, און שוידערהאפט די נעצען, אין וועלכע מיר ווילען פאנגען דעם צאפעלדיגען פיש פון הצלחה...

ווער פון אונז קען שווערען אויף זיין עהרליכען עהרענווארט, אז ער האט קיין ליגען ניט געזאגט; אז ער איז ניט געגאנגען מיט הינטערוועגען יענעם צו שאדען; אז ער איז קיינעם גראב ניט אנגעקומען? וואס וואלט פון דעם מענשען געווארען, ווען ער וואלט אלץ אזוי געזונקען טיעפער און טיעפער אין עולות און וואו וואלט דער בעזער שטראם פון פערברעכען מיט זיינע מיליאנען רוישענדע כוואלעם פערטראגען דעם ווילדען האבון, דעם וועלט-פערשלינגער, דעם שאטענכאפער, ווען ניט דעם שמש'ס קלאפ אין לאדען: — „שטעהט אויף צו סליחות?!"

דער חודש אלול מיט זיין שופר, מיט זיינע סליחות, מיט זיין וועקסלענדע נאטור און ענדליך מיט זיין „יום הדין" איז ניט נאר א צייט פון מוסר און תשובה פאר דעם פרומען, נאר פאר יעדען איינעם וועמען דאס לעבען האט נאך אין גאנצען ניט טמא געמאכט. איינער מעג געהן אין שוהל אדער ניט, ער מעג זאגען סליחות אדער ניט, קוים איז זיין הארץ נאך ניט אין גאנצען פערשטיינערט, און ער זעהט און פיהלט, אז סיי-ווי-סיי איז אלץ פער-

גיינגליך און עס איז ניט כדאי צו שווימען ווייטער אין עולות — מוז זיך אין איהם ערוועקען דער מ ע נ ש, יא, דער מ ע נ ש אויב נישט דער איד!

ווענען טהוען מיר איבערהויפט א טובה מיט אונזער גוטס־קייט, ווען ניט זיך אליין? אונזערע טוגענדען, פונקט ווי אונזערע פערברעכענס בעלוינען און בעשטראפען נאר אונז אליין און דוקא אויף ד ע ר וועלט און ניט אויף א „יענע וועלט". מ י ר און נאר מיר א ל י י ן מוזען טראגען דעם רעזולטאט פון אונזערע מעשים.

אט דא ליעגט די גרויסע געהיימנים פון די ימים נוראים, אט דאס איז דער סוד פון סליחות! ווען מיר זעהען, אז מיר זיינען פערזונקען איבער'ן קאפ אין עולות, שלאגען מיר זיך אין הארצען „אשמנו".

און גרויס איז די חרטה, דען זי מאכט ווייך דאס הארץ. אין דער צייט, וואס דער מענש דערזעהט זיינע אייגענע פעהלער קען ער דאך נישט טראגען קיין שנאה אויף י ע נ ע ם.

דער סוד פון סליחות איז אלזא נאר צו ערוועקען אין דעם מענשען דעם מענש און ארויסרופען אין איהם די געפיהלען פון חרטה און פערצייהונג, דען די שענסטע רעליגיאן איז א ריינעם געוויסען.

חתן תורה

ששו אתה משוש כל המתאבלים עליה באבלה
וצרה, יהי גופו מכבד בכח להתאשרה.
(רשות לחתן תורה, רשות לחתן בראשית.)

זינט ישראל האָט פערלאָרען זיין פּאָליטיש גלייכגעוויכט און איז אראָבגעפאַלען פון זיין אייגנעם בארג אין א פרעמדען טהאָל, האָבען די ציניקער גענומען שפּאָטען, אז דער איד איז ניט מעהר קיין איד, און אז ער טאָר אפילו קיין אנשפרוך ניט מאַכען אויף זיך אליין.

מיט זיין פערלירען די מלוכה אויף דר׳ערד, האָבען זיי געשריי־בען, האָט ער אויך פערלאָרען דעם חן אין דער „מלכות שמים“ און איז נאָר אצונד דער נע־ונד׳ניק, דער בראָדיאגע פון די נאַציאָנען, אָהן א שווערד אין האַנד און אָהן א שר אין הימעל.

די טייערע אוצרות, וואָס זיינען געגראָבען געוואָרען אין די טיעפע גאָלד־מינעס פון דער אידישער נשמה; די הייליגע ברען־מאַטעריאַלען, וואָס זיינען געשעפּט געוואָרען אין די טיעפע קוואַ־לען פון זיין רייכען גייסט; די אייביגע וואונדער, וואָס זיינען גע־באָרען געוואָרען אין זיין געפליגעלטער פאַנטאַזיע, — דאָס אַלץ האָבען זיי ניט נאָר צוגענומען, נאָר אויך צוגעשריבען צו זיך אַלס זייער געזעצליכע ירושה, אַלס זייער אייגענטום.

מיט פערגלאָצטע אויגען רעדט דער שונא פון ישראל׳ס גרויס־קייט, פון זיינע נביאים און פערלאָרענע מלכים, ער בעמערקט אָבער דערביי, אז יענער ישראל איז שוין לאַנג געשטאָרבען און אָבגע־מעקט פון ספר החיים, און נאָר זיין שאָטען וואנדערט דאָס אום

צווישען די קברים און פערבלאָנדזעט אָפּט ביי די לעבעדיגע, זיי צו סטראַשען....

דער איצטיגער ישראל, זאָגט ער, איז אַ פאַלשער, ער שלעפּט זיך אום מיט לינקע פּרעטענזיעס, אַ שווינדלער איז ער, אַ סכנות׳דיגער אפּיקורס, אַ מצוה צו פערברענען איהם. ווען גאָט וואָלט איהם האָלד געהאַט, זאָגט ער, וואָלט ער איהם ניט אַזוי פערוואָר־לאָזט און ניט איבערגעלאָזט אויף הפקר, און אויב ער וואָלט טאַקע געלעבט, וואָלט ער זיך אַן עצה געגעבען. דעם אידען׳ס אונבעהאָל־פענקייט, שרייט ער, זיין פערהאַסט זיין אומעטום איז אַ בעוויז, אַז ער איז דער גייסט פון דער פערגאַנגענהייט, דאָס נעבעל־בילד פון אַ פערלאָרענע וועלט, דער רעשט פון אויסגעלאָשענע דורות, דער רויך פון אַן אָבגעברענטען מזבח... דער טויט... דער טויט...

דער שונא שרייט, אַז ער גיט אָב דער תורה מעהר כבוד ווי דער איד. אַז ער האַלט זי טייער ווי זיין אויג אין קאָפּ, בשעת ביי דעם אַרומשלעפּער, דעם ארץ ישראל־גלגול ווערט זי בזוי ומבוזה מיט איהם צוגלייך. און מען וואָלט דאָס איהם אפשר געגלויבט, דעם שקרן, ווען דער איד וואָלט ניט געוויזען אויף יעדער טריט, אַז רוים איז אַ ליגנערקע.

שטענדיג, ווען דער אָבגעפּרעסענער, ליידענשאַפטליכער שונא טרעפט אָן דעם בלייכען ישיבה־בחור, גיט דאָס איהם אַ שטאָך אין האַרצען, דען ער דערזעהט, אַז ישראל לעבט נאָך. יאָ, ער לעבט, ווייל ער ליעבט... „אדם כי ימות באהל“, נאָר דער וואָס קאָן אָב־געבען זיין לעבען אין בית־המדרש, זיך מוסר נפש זיין פאַר זיין אידעאַל, — דער איז דער אמת׳ער איד, דער ריכטיגער היטער פון דער תורה, דער איינציגער אייגענטימער איהרער.

ווי טייערע פּערעל אויף אַ גאָלדענער שנור ציהען זיך די ימים־טובים אין דעם חודש תשרי איינע נאָך די אַנדערע, און שמחת תורה איז דער בריליאַנטענער מעדאַליאָן, וואָס הענגט ביים ברעג.

אָבער אָט דער מערקוויאָן איז ניט קיין פּוסטער; אינעווייניג זיינען איינגעפּאַסט די יוגענד־בילדער פון די צוויי אַלטע געליבטע — ישראל און זיין תורה. שמחת־תורה איז דער זעלטענער טאָג, ווען „ישראל סבא“ פּייערט די גאָלדענע האָכצייט מיט זיין אַלטיטש־קער. דאָס איז דער גליקליכער מאָמענט, וואָס זיי ווייזען ביידע דער וועלט, זייערע שונאים און פּייניגער אויף להכעיס, אַז זיי לע־בען, זיי זיינען דאָ און וועלען אייביג זיין צוזאַמען.

ווי איינער, וואָס איז אַוועק אין מלחמה און האָט געשוואָרען זיין געליעבטער, אַז ער וועט זיך אומקערן צו איהר, ווען דער קריעג וועט זיך ענדיגען, אַזוי קעהרט צוריק דער אַלטער היסטאָרישער העלד יעדעס יאָהר פון זיין פערצווייפעלטען קאַמפּף און פאַלט אויף דער ברוסט פון זיין געליעבטער, וואָס האָט געבענקט נאָך איהם, און פרעהט זיך אַ טיעפע נשמה־פרייד — עס איז ביי איהם שמחת תורה!

דער העלד האַלט זיין צוזאָג, כאָטש די שלאַכט איז נאָך ניט געענדיגט און בלוט פּליצט פון אַלע זייטען. דאָס רייסט ער זיך אַוועק נאָר אויף אַ ווייל פון דעם שוידערהאַפטען שטרייט. מיט אַ דורכגעשאָסענעם, צולעכערטען גוף ווי אַ זיפּ און מיט בלוטיגע וואונדען אין קאָפּ און האַרצען נעהמט ער אַרום זיין האַרצענ׳ס טרייע. ער דריקט זי צו זיין צוריסענער ברוסט און קושט זי מיט זיין העכערער זעעלע און זי עטעמט אין איהם אריין די הימ־לישע פּאַרפומען פון דעם עץ־החיים. עס דונערן די האַרמאַטען, די קריעגס־טרומייטען שאַלען, די פיינד, ווי הונגעריגע וועלף פון אַלע זייטען, קריצען מיט די שאַרפע צייהן, פּויסטען דריקען זיך צו־נויף און שווערדען סטראַשען אין דער לופטען. באַלד, באַלד וועט ער צוריקקעהרען און זיך פערטיידיגען, דאָך טרייהייט האָט ער איינ־מאָל צוגעשוואָרען און ער האַלט זיין שבועה.

בעטראַכטענדיג אונטער וועלכע אומשטענדען ישראל פּייערט

זיינע ימים טובים, דורך וועלכע סכנות ער רייסט זיך דורך און קומט צו זיין לעבען׳ס־בעגלייטערין — קאן קיין ספק ניט זיין, אז ער לעבט, אז ער איז דערזעלביגער, דער אונפערלעשליך־פייערדי־גער „סנה“, דער מדבר־חלום פון זיין נביא, אז ע ר און ע ר אליין נאר איז דער „חתן־תורה“. יא, ער איז דער חתן־תורה, ווייל ער איז דער „חתן בראשית“, דער ע ר ש ט ע ר, וואס האט זיך מיט איהר פערקניפט און דער איינציגער, וואס פערהיט איהר מיט דער געפאהר פון זיין נשמה.

מעג דער שונא ריידען וואס ער וויל, מעג ער זיך ווארפען מיט פאלשע רייד אויף די אייביגע אוצרות פון דעם אייביגען נגזל, — עס איז אומזיסט. ער וועט זיי ניט קאנען צונעהמען פון איהם, ווייל ער פאסט ניט פאר זיי און זיי — פאר איהם. „ישראל ואוריתא חד הוא“, די תורה און דער קישינעווער שמש זיינען איינס...

פייער, איד, דיין שמחת תורה! חתן, נעהם ארום דיין כלה! ישיבה־בחור, טאנץ הקפות, די רייניגקייט איז דיינע; דו האסט איהר אויפגעהאלטען אין גלות. העלד, פערבלוטיגטער בעל־מלחמה, קעהר צוריק צו דיין געליעבטער און פאל אויף איהר הארצען!

עמוד, עמוד, עמוד ר׳ ישראל סבא, חתן התורה וחתן בראשית!...

דער בעל תשובה

דו מעגסט זיך וועלען איבערצייגען
דאָך הימעל, און שטערען שווייגען.

מיט א שענע עטליכע יאָהר צוריק איז א ניו יאָרקער אידישער סטודענט, א בן־הרב, אַוועקגעפאָהרען קיין דייטשלאַנד ענדיגען זיין שטודיום אלס ראַבינער.

דאָס איז געווען א זעלטענער יונגער מאָן און די רייכסטע קהלה פון ניו יאָרק האָט געוואַרט מיט אונגעדולד, דער עילוי זאָל זיך צוריקקעהרען און אָננעהמען ביי איהר די אָנגעזעהענע שטעלע פון זיין פערשטאָרבענעם פאָטער.

אז מען וואַרט, דערוואַרט מען זיך, און די גליקליכע שעה האָט געשלאָגען.

אזוי ווי א סוחר, וואָס איז אַוועק אין די „מרחקים“ און ברייננגט צוריק זיינע שיפען בעלאָדען מיט כל־טוב, אזוי האָט זיך דער יונגער מאָן צוריק־געקעהרט א היים בעלאָדען מיט קענטעניסען און מעשים־טובים.

זיין טיטעל „דאָקטאָר דער פילאָזאָפיע“, האָט דער יונגער גע־לעהרטער ניט בעקומען אויף אזא אופן, ווי מאַנכע ראַבינער האָבען דאָס איינגעהאַנדעלט אין דייטשלאַנד.... ניין, ער האָט די חכמה ניט אָבגענאַרט.

ער איז ניט אַרומגעגאַנגען צו די רייכע אַלמערס מיט ספרים, דערלאַנגענדיג דעם בוך א לעק און יענעם א שמעק; ביי איהם איז די וויסענשאַפט געווען ווי ברויט און די לעהרע ווי וואַסער, אָהן וועלכע מען קען ניט לעבען. ער האָט געלערנט, געפאָרשט, גע־

זיפט און געזיפט דעם אמת. און דער נאָמען פילאָזאָף האָט איהם געפּאַסט ווי דעם פריהלינג זיין גרינע דעקע און דער זון איהרע גאָלדענע שטראַהלען.

די קהלה האָט זיך אַ וואָרף געטהאָן צו דעם יונגען מאַן מיט אָפענע אָרעמס, זי האָט איהם אוועקגעשטעלט זיין טאַטענס שטוהל ביי דער רעכטער זייט פון אָרון הקודש פון איהר טעמפּעל — דער פּרעכטיגסטער טעמפּעל אין דער נייער וועלט, — און איהם געבעטען מיט הכנעה, ער זאָל זיין דער „ממלא מקומו“.

דער דענקער האָט זיך אויף אַ ווײַלע פערטראַכט, האָט אַ קנייטש געטהאָן זיין הויכען גאונישען שטערן און האָט זיך אוועק־געזעצט אויפ'ן כסא־הרבנות... אַ ראַבינער דאַרף אָבער ריידען צו זיין געמיינדע און דער יונגער מאַן האָט זיך אוועקגעשטעלט האַל־טען זיין ערשטע דרשה.

די פּערל, וואָס מען שעפּט אַרויס פון ים'ס שטילען בוזעם, זייי־נען ניט אַזוי רייך, ווי עס זיינען געווען זיינע ווערטער; דער בלויער הימעל איז ניט אַזוי טיעף, ווי עס זיינען געווען זיינע געדאַנקען, און דער טהוי, וואָס קוסט די יונגע גראָזען, איז ניט אַזוי פריש, אַזוי ערקוויקענד, ווי עס איז געווען זיין אויפטהאָן אין גאונות, און דאָך.... דאָך האָט דער עולם אויפגעשווידערט ביי דער דרשה. מען האָט זיך דערשראָקען... עס איז געוואָרען אַ שטילע אויפרעגונג צווי־שען די מענער, די פרויען האָבען גענומען ציטערען, דער פּרעזי־דענט פון דער קהלה האָט זיך אַ פּאָר מאָל אויפגעשטעלט; ניין, ער איז אויפגעשפּרונגען פון זיין שטוהל אויבען־אָן.... מאַנכע דאַמע האָט געצופּט איהר זיידענעם טאַשענטוך פון אומגעדולד און מאַנכער באַנקיר האָט זיך געביסען דעם פּראַק פאַר יסורים... אַלע זיינען געווען אונצופריעדען און דער צווייטער ראַבינער האָט גע־נומען מורמלען: „ער זאָל אַרונטערגעהן“...

דער גרויסער בעל־דברן האָט ניט גערעדט פון גאָט, ניט פון

אידישקייט, ניט פון גלויבען, ניט פון דער תורה... אין געגענטהייל, ער האָט אריינגעלאָזען דעם שארפען צאָהן פון חקירה אין די יסודות פון דער אמונה און האָט געוואָרפען א שאָטען אויף השארת־הנפש... ער האָט נאָר געפּרעדיגט מוסר און פילאָזאָפיע, ער האָט געהייסען זיין גוט, אָבער ניט פרום. ער האָט געהייסען טהאָן גוטעס צוליעב גוטעס אליין, ניט ערוואַרטענדיג דערפאַר קיין שכר פון „יענער זייט קבר" וואָס, נאָך זיין מיינונג, איז ניט מעהר ווי א „פאַנטאַזיע". ער האָט געזאָגט, אז א מענש איז מחויב צו זיין גוט, ווייל ווי א „בר דעת" דאַרף ער וויסען, אז צו זיין גוט און עהרליך איז רעכט, שען און עדעל, און אז צו זיין שלעכט איז מיאוס, נידעריג און געמיין.

דער יונגער מאַן האָט געמיינט, וואָס ער האָט גערעדט, ער איז געווען איבערצייגט, אז ער זאָגט דעם אמת. ניט ווי די מעהרסטע פּרעדיגער, ביי וועלכע דער שטענדער און דאָס הארץ זיינען צוויי קאָנטראַסטען. און אלע האָבען מודה געווען און וועלען אייביג מודה זיין, אז וואָס עהרליכקייט אָנבעטרעפט איז דער דאָזיגער מאַן עהרליך געווען, ווייל ווער וועט עס וואַרפען א חשד אויף זיין עהרליכקייט?

ניין, דער טעמפּעל האָט איהם ניט געקענט האַלטען פאַר א רב, דען באָטש די קהלה איז שוין דאַן געווען א רעכטען „תחום־שבת" פון אמת'ער פרומקייט און מען האָט זיך שוין אָנגעהויבען קלייבען אויסצוטהאָן די היטעל ביים דאַוונען, — א זאַך וואָס איז שפּעטער מקוים געוואָרען, — דאָך האָט זי זיך ניט געוואָלט שיידען מיט דער אמונה, די ירושה פון אבות אבותינו...

ער איז אָבער ניט געבליבען אליין, עס האָבען זיך אַרומגע־קליבען אַרום איהם הונדערטער רייכע און געבילדעטע הערען און דאַמען, וואָס האָבען איהם געהאָלפען גרינדען די בעוואוסטע „עטהי־

קעל קולטור סאָסייעטי", ד. ה. א פעראיין פון נאָר אידישע פריי־דענקער פון דער הויכער געזעלשאַפט.

דער בעגייסטערטער רעדנער און פילאָזאָף האָט זיך א נעהם געטהאָן צו זיין נייער ארבייט מיט דער גאנצער קראַפט פון זיין נשמה. ער האָט גערעדט יעדע וואָך צו טויזענדער פרייהייטס־ליע־בענדע מענשען, וואָס פלעגען קומען הערען זיינע פרייע, הויכע און שענע געדאַנקען. זיין נאָמען איז געשטיגען פון גרויס צו גרעסער. דען וואָס זיינע רעדען האָבען ניט געקענט אויפטהאָן, האָבען אויפ־געטהאָן זיינע אייגענע פערפאַסטע ווערק, וואָס האָבען איהם גע־מאַכט א שם עולם.

דער מענש בלייבט אָבער זעלטען אויף איין אָרט. ער איז א געהער, א וואנדערער, וועלכער האלט שטענדיג אין איין שפּאַנען ווייטער. און וואו ער געהט געהען מיט איהם אַלץ מיט זיינע גע־דאַנקען. וואנדערענדיג אויף דעם ווייטען וועג פון לעבען מיט אָפענע אויגען און א פאָרשענדען גייסט, מוז ער שטענדיג קריגען נייע נסיונות, נייע איינדריקע, וואָס פערגרעסערען און בערייכערען די אוצרות פון זיין חכמה און פיהרען זעהר אָפט דערצו, ער זאָל אָנהויבען אַנדערש צו דענקען און קומען צו אַנדערע בעשליסונגען, צו אַנדערע רעזולטאַטען. איבערהויפּט הויבט דער מענש אָן צו ווארפען א ספק אין די חשבונות פון זיין יוגענד, ווען ער זעהט, אז זיין לעבענסטאָג איז באַלד פארביי, אז זיין זון הויבט זיך שוין אָן צו נייגען נאָך מערב־זייט און ער איז נאָך ווייט פון יענעם אָרט, וואו ער האָט געהאָפט צו געפינען א מקום מנוחה פאר זיינע פאָר־שענדע מחשבות. יא, אזוי ווי א רייזענדער, וואָס געהט אַליין דורך א טיעפען, אונבעקאַנטען וואַלד, ווערט פּלוצלינג צומישט און דער־שראָקען פאר די געדיכטע, דונקעלע ווייטקייט און הויבט אָן — גלויבענדיג, אז ער בלאָנדזשעט — צו זוכען נייע וועגען אָדער געהן צוריק, אזוי ווערט אמאָל דער פאָרשער, דער פילאָזאָף, דערשראָקען

פאַר דעם מורא׳דיגען פּלאַנטער פון סודות, וואָס רינגלען אַרום די נאַטור, און הויבט אָן צו קלערען און זוכען נייע סברות, אָדער גהען צוריק.

...כ׳האָב גענוג געהערט און געזעהען
און בין אַ שוטה ווי געוועזן.

די דאָזיגע ווערטער האָט אויסגעשריען דער געלעהרטער דאָקטאָר „פאוסט" אויף די אַלטע יאָהרען, און דאָס אייגענע האָט אויך איצט אויסגעשריען דער געלעהרטער דאָקטאָר.

דאָך „פאוסט" איז געוועזן אַ „גוי" און אונזער פילאָזאָף איז אַ איד, — דאָ ליגט די גרויסע נפקא מינה. ווען „פאוסט" האָט זיך דערוואוסט, אַז ער ווייס ניט, האָט ער זיך איבערגעגעבען צום טייוועל, און ווען אונזער דענקער איז דערגאַנגען, אַז ער קען ניט דערגעהן, האָט ער זיך אַ וואָרף געטהאָן צו דער אמונה...

דער פּרעדיגער פון ריינעם מוסר, דער חכם, דער ווייסער און דער קענער שטעהט פאַר די מיטגליעדער פון זיין אפיקורסישער סאָסייעטי מיט פערבראָכענע הענד, אָבער מיט דערזעלבער עהרליכקייט ווי אַמאָל אין טעמפּעל און שרייט אויס אין דער הויך:

„איך ווייס ניט!"

מען דאַרף זיין גרויס, זעהר גרויס זיך צו בעשליסען צו אַזאַ געוואַלטיגען שריט, אַרויסצוגעהן פריי און אָפען פאַר דער וועלט און זאָגען, אַז מען האָט „געהאַט אַ טעות" — דאָס קען נאָר טהאָן אַן עהרליכער, אַן אויסגעבאַפּטער מענש. מאַנכעס מאָל ליעגט מעהר שכל און מוט אין אָבגעבען דאָס שווערד, איידער צו פיהרען אַ פערלאָרענע מלחמה. און דער בעריהמטער לעהרער און פרעדיגער פון מוסר האָט אָבגעגעבען דאָס שווערד, וואָס ער האָט אַרויסגעצויגען געגען הימעל...

ער זאָגט איצט צו זיינע צוהערער, וואָס האָבען געגלויבט, אַז ער ווייס אַלעס און האָט זיך דערגרונטעוועט ביז דעם רעכטען פונ-

דאמענט, אז עס איז פאראן אן „עפעס", א גרויסער, געהיימער, אל־מעכטיגער און אלהערשענדער „עפעס", וואס קיין שטערבליכער האט עס ערפארשט און וועט ניט ערפארשען. ער איז אין דעם פרט ניט דער איינציגער צווישען די גייסטיגע פרינצען פון זיין פאלק.

היינריך היינע, דער גרויסער „לץ", וואס האט געמאכט וויצען אויפ'ן הימעל און סאטירען אויף די טהרה־ברעט, האט שפעטער גע־קלאגט מיט א ביטערען געוויין אויף דעם, וואס ער האט געביטען זיין גלויבען:

„קיינע מעסע ווירד מאן זינגען,
קיינען קדיש ווירד מאן זאגען,
ניכטס געזאגט און ניכטס געזונגען
ווירד אן מיינע שטערבע־טאגען".

נאר ביי אזעלכע גייסטיגע העלדען ווי א שפינאזא פערמאכען זיך די אויגען מיט דעם געדאנק, ווי זיי האבען זיך געעפענט. אונזער העלד איז געווארען א בעל־תשובה...

טיפּען און פּרעטענזיעס

I.

אידישע באַנקראָטען. — אַ שוסטער מיט אַ רבנישע נשמה. — חדר, בית המדרש און השכלה. — דער „השחר“ און דער „של“ה הקדוש“. — די מילבען פון בית המדרש. — דער סך הכל פון אידישע האָפנונגען.

עס זיינען פאַראַן אַ סך מענשען אין אונזער גרויסער וועלט, אבער ניט אַלע קענען איין אינטערעסירען. דאָס רוב זיינען זיי פּאַרעווע — נישט מילכיג, נישט פליישיג, ניט קאַלט און ניט וואַרם. זיי בעגעגענען איין שטענדיג מיט דער זעלבער צורה, דערצעהלען איין שטענדיג די זעלבע מעשיות און פערלאָזען איין מיט דעם זעלבען „צום וויעדערזעהען“.

די מענשהייט וואָלט געהאַט אַ פּנים ווי אַ סטאַדע ווייסע גענז ווען זי וואָלט ניט געהאַט איהרע עקסטראַ טיפּען און כאַראַקטערע, וואָס זאָלען זיך וואַרפען אין די אויגען און אַרויסרופען אַ מאָל אַ וויץ, אַ מאָל אַ שמייכעל, אַ מאָל אַ בעוואונדערונג, אַ מאָל אַן עקעל, אַ מאָל אַ קללה און אַ מאָל אַלעס צוזאַמען.

יעדעס פאָלק האָט זיינע טיפּען, זיינע כאַראַקטערע, זיינע אויסגענומענע פּאַרשוינען, וועלכע פערקערפּערן מיט זיך זיין פיזישע און גייסטיגע פעהלערהאַפטיגקייט.

אויב מיר, אידען, קענען זיך ניט מעסטען מיט די פעלקער אין פרייהייט און פריידען, אין טיפּען זיינען מיר פּונקט אַזוי רייך, אויב ניט רייכער, ווי זיי. מען דאַרף נאָר גוט דורכשטודירען די

ניו יאָרקער „איסט סייד“ אום אויסצוגעפינען ווי רייך עס איז דער „סטאק“ פון אונזערע כאראקטערע.

וואָס משונה'דיגע ברואים אנבעטרעפט, האָבען מיר עס מעהר פון זיי, ווייל ביי אונז זיינען דאָ מעהר גייסטיגע באנקראָטען, מעהר פערפעהלטע צוועקען. מיר האָבען מעהר גייסטיגע קריפּעלס, מעהר צובראָכענע, צושטאָכענע, צוריסענע, צוביסענע און צוטרעטענע לעבענס. ביי אונז איז כמעט יעדער איד א „פּייליור“, א פערפעהל־טער צוועק. ווייל כמעט יעדע אידישע מאַמע האָט געטרוימט צו מאַכען פון איהר זוהן א רב און ווען ער איז געוואָרען עפּעס אנדערש איז ער שוין א פערפעהלטער צוועק. ער האָט איינגעזוינען מיט דער מאַמעס מילך דעם רב און זיצט גאָר ביים קאָפּול. דאָס איז א כאראקטער: א שוסטער מיט א רבנישע נשמה. דערפון קומט דאָס מן הסתם ארויס, וואָס ביי אונז איז יעדער איד א משכיל, א קענער, א יחסן און א בעל פּרעטענזיעס...

א מאָסע טיפּען און כאראקטערע האָבען אונז ארויסגעגעבען די קלויז, דער חדר און שפּעטער די זאַגענאַנטע „השכלה“. וואָס דעם מלמד'ס ענגער, שמוציגער ד' על ד'־יגער צימעריל און דער בית המדרש אונטער'ן אויוועון האָבען ניט אין גאַנצען פערקרימט און פערלאַהמט, האָבען עס שפּעטער געטהאָן די „מליצה“ און די „השכלה“, געשריבען און פערברייטעט פון „אויטאָדידאַקטען“, „סאַמאָאוטשקעס“, טרוימער, וואָס האָבען געזוכט צוזאַמענצופּאָרען שעקספּיער מיט רבא בר בר חנא. דער „השחר“ מיט'ן של"ה הקדוש“ האָבען זיך געקריגט ווי יעקב אבינו'ס שטיינער: דער האָט געשריען, אויף מיר זאָל אָנשפּארען ישראל'יק זיין פערטשיאַדעטען קאָפּ און דער אנדערער האָט געשריען, אז ער איז דער ריכטיגער שטיין... אמת, מען הערט זיי יעצטביידען נישט מעהר.

דער „השחר“ ליעגט נעבאך א „געבונדענער“ אין די ביבליאָ־טהעקען און דער „של"ה הקדוש“ רוהט צווישען די אלטע „שמות“

אבגעבלאקירט מיט געלע בלעטער, אויף וועלכע עס קריכען נאר ארום די בית המדרש מילבען... זייער איינפלוס איז אבער געבליע־בען און זייערע מחלקות באמבלען זיך נאך ביז אויף היינטיגען טאג אין די קעפ פון די „משכילים“...

מאדנע טיפען זיינען אונז געבארען געווארען אין יענער השכלה־צייט.

ישיבה בחורים, טעג עסערס און פערשיעדענע קלויזניקעס און מליצה שרייבער האבען זיך פלוצלונג א לאז געטהאן צו פוסען נאך וויען צו פריץ סמאלענסקי, ער זאל זיי העלפען ווערען פראפעסארען און פאליטיקער... דער גרויסער משכיל איז אליין געווען א קבצן. דער מאראלישער איינפלוס, וואס ער האט געהאט אויף דער וויענער אידישער געמיינדע, איז געווארען באנקראט דורך די פיעלע אורחים וואס ער האט איהר צוגעשארט און עס האבען זיך אנגעהויבען צרות.

די בעלי חלומות האבען ארומגעוואגעלט אין דער גרויסער שטאדט, דערנאך האבען זיי געוואגעלט אין אנדערע שטעדט. מאנכע האבען זיך כלומרשט צו עפעס דערשלאגען, די מעהרצאהל אבער זיינען יעצט מיט אונז אין קאלומבוסעס מדינה און זייער גאנצע מיה און מאטערנים איז געווען אויפ׳ן ווינד... די יארמולקע איז געבליעבען אין קלויז, די „תפילת הדרך“ האט זיך אבגעשטעלט אין וויען, די תפילין האבען זיך פערלארען אין פאריז, דער חלום האט זיך אויסגעוועבט אין דייטשלאנד, דער געזונד איז צובראכען געווארען אויפ׳ן וועג... און דער יאוש איז געקומען אין אמעריקא...

יעדער איינער פון די דאזיגע בעשעפעניסען איז געבליעבען—

פיזיש צובראכען
און גייסטיג פערלארען,—
דארט ניט דערקראכען
און דא ניט דערפאהרען.

דאָ קיין דיפּלאָמע
און דאַרט ניט קיין סמיכות,
סתם אַ נשמה
מיט אייביגע בריכות.

אָט די גייסטיג פערלאָרענע האָבען זיך אָבער פערגעסען אַז זיי האָבען בלויז געוואָלט לערנען און האָבען ניט געלערנט. זייער אַרומשלעפּען זיך דאָ, דאַרט און איבעראַל, זייער איבערנעכטיגען אין די הויפּט־שטעדט פון אייראָפּאַ און פּיעללייכט זייער הערען אַ דוצענד פרייע לעקטשורס אין אַ אידישען סעמינאַר אין דייטשלאַנד, האָט צורייצט זייער איינבילדונגס־קראַפט און זיי האַלטען זיך יעצט פאַר אידישע געלעהרטע, פאַר פילאָזאָפען, פאַר קריטיקער, פאַר שטערענזעהער און זאָגאַר פאַר דייטשע „יהודים“.

אין די „אינטעליגענטע“ קאַפע־הייזער פון דער „איסט סייד“ קענט איהר זעהר אָפט בעגעגענען אַ מאַן מיט אַ קורצען שטערן, מיט אַ סך רייד און מיט ווינציג לאָגיק. ער פינטעלט שנעל מיט די אויגען און לעזט לאַנגזאַם די אידישע בלעטער. ער טראָגט „פאָוסט“ אין בוזים־קעשענע, שילער אין אַרבעל און ספּענסער אין אַ סעטשעל. ער האָט אַלעס געלעזען און האָט קיין זאַך ניט פערשטאַנען. ווען די גלייכסטע זאַך קומט אַריין ביי איהם אין מח מוז זיך דאָס פערקרימען, ווייל ער האָט ניט קיין גלייכען שכל. ער איז אַ קריטיקער, אָבער זיין קריטיק איז אונבעשטענדיג ווי דער ווינד, וואָס ער וועט היינט ליבען וועט ער מאָרגען וואַרפען אָן דר'ערד. איהר וועט איהם ווייזען אַן אַרטיקעל איבער מציצה וועט ער אייך דערצעהלען אַז „דאָס האָט שוין געטהע געזאָגט“, וועט איהר איהם ווייזען אַ קריטיק אויף עליות — האָט דאָס שוין „שילער געזאָגט“, וועט איהר איהם לעזען אַ געדיכט איבער מצה שמורה, האָט דאָס שוין „קלאָפּשטאָק געזאָגט“, וועט איהר איהם ווייזען אַ וויץ איבער העסטער סטריט — האָט דאָס שוין היינע

געזאָגט; מיט איין וואָרט איהר קענט איהם מיט קיין זאַך ניט איבערראַשען.

וואָס פּרינציפּען אַנבעטרעפט איז ער וואָס איהר ווילט נאָר הערען און געדענקען: אַנאַרכיסט, סאָציאַליסט, קאָמוניסט, אינ־דיווידואַליסט, דעבסיסט, דעליאָניסט, רעפּובליקאַנער, דעמאָקראַט, אָרטהאָדאָקס, רעפאָרמער, חובב ציון, הערצעליסט, אחד העם׳יסט, סינגעל טעקסער א. ז. וו. א. ז. וו. ביז אין „השחר" אריין, ביז אין דעם „זוהר הקדוש", ביז אין „קב הישר", ביז אין סאַמע „נופת צופים" אריין...

וואָס עסטהעטיק אַנבעטרעפט איז ער איין עסטהעטיקער. ער רעדט פון מאַנירען און קראַצט זיך אונטער׳ן קאָלנער, ער דערצעהלט אייך פון זויבערקייט און טראָגט אַ שוואַרצען קאָלנער און אַ זעהר אונעסטהעטישער אָרט פון זיינעם אַ בגד איז קיינמאָל ניט צוגעשפּילעט. דער דאָזיגער איד האָט פּרעטענזיעס צו אידען, ער פאָדערט אַנערקענונג און איז אין כעס ווען מען וויל דאָס איהם ניט געבען. ווען איהר בעטראַכט אָט דעם אידען גוט און איהר זייט איהם ריכטיג תופס, פערשטעהט איהר דאָן, אַז איהר זעהט פיר זיך אַ — אַ וואָס?

אַ לעבעדיגע, שווערע קללה,
אַ גרויסער קרבן פון השכלה,
אַ בריאה פון אַ קראַנקער אומה,
אַ טויטער גייסט וואָס האָט קיין תקומה...

אַ לויכטער איד מיט גרינע דעות,
וואָס האָט אַ מאָל געטראָגען פאות
און טראָגט אַצינד די שווערסטע ביכער
און ווייס קיין איינעם ניט אויף זיכער.

פון צייט צו צייט ערשיינט אין דער איסט סייד אַ איד פון

אפּטאון. אמאָל האָט ער געפּערעלט, יעצט מאַנופעקטשורט ער. אמאָל האָט ער ניט געקענט קיין לשון קודש און יעצט קען ער ניט קיין ענגליש. אמאָל האָט ער גערעדט אויסגעצייכענט ליטוויש, יעצט צוברעכט ער זיך די צייהנער מיט דייטש. אמאָל האָט ער דערקענט א לאַנדסמאַן און יעצט קען ער ניט לעזען קיין זשארגאָן... ער רעדט נאָר אידיש ווען עס „דרייען" איהם „די שנים" און ווען ער דאַרף שילטען די „אידענע". דאָך וויל ער קען קיין זאַך ניט, קען ער אליין און קומט אין דער „איסט סייד" זיך בלאָזען און מאָהנען כבוד. ביי די דייטשע אידען איז ער א פּאָלאַק, ביי די פּוילישע אידען איז ער א ליטוואַק, ביי די ליטווישע אידען איז ער אַן אמעריקאַנער און ביי די אמעריקאַנער איז ער א גרינהאָרן. און ווייסט איהר וואָס ער איז אין אמת'ן ?... וואָס ? א...

אַן אַפּטאַונער, רייכער איד,
אַ פּערגלעטער, פּוסטער „שמערע",
וועלכער קומט אין העסטער סטריט
ביי די גרינע זוכען עהרע.
איז קיין שבת און קיין חודש, —
סתם אַ פּראָסטער אין־דער־וואָכען,
און ער האַלט זיך כולו קודש,
ווייל זיין ווייב האָט וואָס צו קאָכען.

II.

אידעלע, גיב געלד. — בעשעפּעניסען פון גלות. — די פרעמדע וועלט און די אייגענע. — אויף חתונות און אויף ברית'ן. — ליטעראַרישע פּסיכאָ־פּאַטען. — „יאַכנע" און די פּושקע גרעבלער. — אונז פעהלט קריטיק.

צו קיין אומה ולשון האָט מען ניט אַזוי פיעל פּרעטענזיעס ווי צו אונז אידען. די גאַנצע וועלט האָט צו אונז תביעות און טענות.

דעם געפעהלט ניט אונזער נאָז, דעם אונזער לשון, דעם אונזער מנהג, דעם אונזער דיינקען און דעם אונזער גלויבען. פאַר דעם זיינען מיר אַ רעטענים און פאַר דעם זיינען מיר צופיעל אָפען, פאַר דעם זיינען מיר צופיעל פאָרטגעשריטען און פאַר דעם זיינען מיר צופיעל פון הינטען, מיט איין וואָרט — מען האָט צו אונז פרעטענזיעס!

די שלעכטע און פערדאָרבענע וועלט שטעלט זיך אָבער ניט צופריעדען מיט די טענות אליין, זי האָט מורא טאָמער פערשטעהען מיר איהר ניט, שלאָגט זי אונז איהרע אַרגומענטען אין קאָפּ אַריין... — נאַ דיר! זאָגט זי, און פערשטעה וואָס איך מיין. ווען דו ווילסט איך זאָל אויפהערען צו האָבען פרעטענזיעס, טאָ גיעב געלד! גיעב, גיעב, וועסטו מיר געפעלען ווערען. דעק צו דיינע „פעהלערען" מיט אַ פליאַסטער פון גאָלד וועל איך ניט פרעגען קיין קשיות...

און מיר גיעבען, אַ ברירה האָבען מיר! מיר גיעבעןביידע זאַכען: אי בלוט, אי געלד, אָבער די פרעטענזיעס בלייבען די אייגענע.

דאָך וואָס קענען מיר האָבען צו דער וועלט פאַר איהר רשעות? זי איז, זאָגט זי, אונזערע קיין מחותנת'טע און איז ניט מחויב צו ליידען אונזערע „חסרונות". מיר האָבען עפּעס אַ מאָל יאָ געהאַט אַ שטיקעלע חזקה, זאָגט זי, נאָר מיר האָבען דאָס שוין לאַנג אָנגעוואָרען און יעצט וויל זי אונז מעהר ניט דולדען... יאָ, וואָס קענען מיר האָבען צו דער פרעמדער וועלט, ווען מיר ליידען נאָך צעהן מאָל מעהר אין אונזער אייגענער וועלטעל, פון אייגענע חברה, וואָס קומען צו אונז מיט פרעטענזיעס און מאָהנען און רייסען די פּאָלעס.

מיר האָבען אין אונזער מיטען אַ חברה, וואָס געהט אַרום מיט שטענדיגע טענות און תביעות און איז ברוגז, און סטראַשעט, און זידעלט, און בייזערט זיך. אַט די חברה לייט שרייען אויך, אַז מיר

טויגען ניט, אז אידען זיינען קיין פאָלק, אז ביי גוים וואָלט מען זיי בעסער בעהאַנדעלט, אז מען וואָלט זיי ממש ארומגעטראָגען אויף די הענד און אָבגעשאָטען מיט רענדלאך. זיי שרייען אויך: „גיעב, גיעב, יאַנקעלע, ועסטו זיין א כשר'ער, א פיינער, א טהייערער איד"... אָט די דאָזיגע פאראזיטען זיינען א ו נ ז ע ר ע. זיי זויגען ניט דאָס בלוט פון אנדערע פעלקער, עס איז א ליגען. דער אַנטיסע־מיט איז א געמיינער שקרן ווען ער בעהויפּטעט דאָס. אָט די חברה האָבען פיינד גוי'שע בלוט, עס איז טריפה... זיי האָבען ליעב צו זויגען דעם אידישען קערפּער, צו טאָטשען דעם אידישען גוף, צו ציהען דעם מארך פון דער אומה הישראלית און אריינלאָזען זייערע קרומע, שפּיציגע צייהן אין דער אויסגעשטרעקטער האַלז פון דער „שה פזורה".

אין אונזערע אמעריקאנער „איסט סיידס" געפינען זיך טיפען, פערזעהעניסען, וואָס דער גלות האָט אונז געבּאָרען אויף דעם שווארצען בראָכשטוהל פון אונזער עלענדקייט. מיר האָבען געהאַט אָט די דאָזיגע ברואים אין דער אַלטער וועלט. זיי האָבען פערבּי־טערט אונזער לעבען אין ליטע, פּוילען, גאַליציען און רומעניען און ווען די „שווארצע האנד" פון דער צייט האָט אונז אריבערגעשליי־דערט פון דער זייט ים, האָט זי אונז נאָכגעוואָרפען די דאָזיגע נפשות.

מיר האָבען דאָ אידען, וואָס בונטעווען זיך אויף כל ישראל און שלעפּען זיך ארום מיט „גימפּעלס פּרעטענזיעס", פּונקט ווי אָהן זיי וואָלט ניט געווען דער נס פון יציאת מצרים, און ווי אָהן זיי וואָלט די „כנסת ישראל" געוואָרען באַנקראָט.

דאָ און דאָרט טרעפט איהר זיך א אידען אין א לאַנגען „פּרינץ אַלבערט", א הויכען קאַפּעלוש און א ווייסען שניפּס. פרעגט איהם, וואָס טהוט ער, וואָס וויל ער, וואָס וויים ער, ווענען זוכט ער — וועט ער אייך קיין תירוץ ניט געפינען. ער האָט עפּעס א מאָל דורך

א צופאל א קוק געטהאָן אויף א גמרא, א שמעק געטהאָן א מדרש, א לעק געטהאָן א זוהר, א טאפּ געטהאָן א ילקוט, האָט קיין זאך ניט פערשטאנען, קיין זאך ניט געזוכט צו פערשטעהן און איז זיך אזוי סתם אין דער וועלט א איד א למדן, וואָס לעהרנען קען ער ניט, ארבייטען פאסט איהם ניט, זיך ניצליך מאכען וויל ער ניט, ער איז, — וואָס איז ער?

א איד, וואָס קען גיסען
אויף חתונות און ברית'ן,
אַ זאָגער, אַ זינגער,
וואָס זוכט נאָר די קלינגער
אָהן חרפה, אָהן בושה, —
וואָס שטעקט אוים א פיסעל
און רוקט זיך צום שיסעל,
און פאָרדערט ירושה.

דאָ און דאָרט טרעפט איהר א פוסטע כלי אָהן בילדונג, אָהן טאלאנט. ער האָט געהאט אמאל דאָס גליק אָדער דאָס אונגליק, אז זיינער א „מאמר“, א „שיר“ אָדער א „סאטשינעניע“ ניט דאָ געדאכט זאל ערגעץ וואו געדרוקט ווערען אין א צייטונג על פי טעות און דאָס האָט איהם שוין געמאכט פאר א ליטעראט, א שרייבער, וואָס שרייבען קען ער ניט, קיין קריטיק פערטראָגט ער ניט, קיין שכל פערמאָגט ער ניט. ער איז, — וואָס איז ער?

אַ ליטעראַרישער פסיכאָפּאַט,
אַ זשוק וואָס קריכט פון בלאַט צו בלאַט....
אַט איז ער דאָרט, אַט איז ער דאָ,
און גיעבט אייך קיין מנוחה שעה.
און בייזערט זיך און איז אין כעס,
וואָס קיינער קויפט ניט זיין משוגעת.

דאָ און דאָרט טרעפט איהר אָן אַ בריה מיט אַן איינגעבוי־גענעם קאַפּעלוש, פון אונטער וועלכען עס שיינט ארויס אַ פּעטע, אַ גלאַנציגע יאַרמולקע. זיין באָרד איז צוכראַשטשעט און פערלעגט אין קאָלטענעס, פון בוזעם שטעקט ארויס אַ פּאַטשיילקע וואָס איז אין ערשטען גלגול געווען, דאכט זיך, אַ רויטע. זיינע שיך זיינען שמוציג, איין הויז אונטערגעקאַשערט און איינע אריבערגעלאָזען. ער געהט איבער'ן גאַס מיט אַ סעטשעל אין האנד און ביכער אונטער'ן אָרים. קומט אריין ביי אייך אָהן אַ גוט מאָרגען און נעהמט אַ שטוהל אָהן אַ שאלה. שטעלט זיך ארויף אויף איהם ווי אַ גאַנצער בעל הבית. עפענט אויף זיינע „כלים“, נעהמט ארויס אַ בלעכענע פּושקע, שלאָגט איהר צו צום וואַנט און דערצעהלט אייער „יאַכנען“, אַז זי זאָל דאָרט אריינלייגען, וואָרום ער וועט קומען „ארויסנעהמען“. ניט אייער יאַכנע דערצעהלט אייך, ניט איהר ווייסט וואָס דאָס איז, ניט איהר ווייסט ווען דאָס איז, ניט איהר ווייסט צו וואָס דאָס איז און ניט איהר ווייסט פיר ועמען דאָס איז. דאָס איז גאָר פּשוט געקומען אַ מין „בן יקיר“, אַ שלישי'ניק, אַ ששי'ניק, מיט אַ פּוריע מיט פּרעטענזיעס, פּונקט ווי ביי איהם אין פּושקע וואָלט געלעגען די גאולה... ווי אין זיין „רויטע“ פּאַטשיילקע וואָלט געווען איינגע־בונדען דער סוד פון תחית המתים און אין זיין פערשמאָלצענע יאַר־מולקע וואָלט געווען צוגעקלעפּט דער שם המפורש.... דאָס איז אויך אַ...

אַ בריה וואָס האָט לייכטע הענד
און טשעפּעט זיך אָן גלייכע ווענט....
וואָס קלאַפּט אַהין און קלאַפּט אַהער,
און הייסט אייך לייגען נאָר וואָס מעהר.
ער קלאַפּט, און נעהמט, און צעהלט, און געהט,
און די איבריגע פערשטעהט...

צעהנדליגע אזעלכע טיפּען קענט איהר געפינען אין אונזערע

„איסט סיידס“. דאָס זיינען פּאַראַזיטען, וואָס ווילען לעבען אויף דעם חשבון פון דעם כלל. דאָס זיינען ברואים געבאָרען אין גלות־מיסט. ביי אנדערע פעלקער קענען זיך אַזעלכע בעשעפּעניסען ניט ערציהען. ביי פעלקער, וואָס האָבען אַ היים און אַ קולטור, ווען איינער לאָזט זיך אוועק אויף הפקר קען ער אמווייניגסטענס קיין אנשפּריכע ניט מאַכען. ביי אונז אָבער איז נאָך די דאָזיגע חברה פּראָמינענט. ביי מענשען וואָס בעזיצען אַ קריטיק, אַ געזונטע פאָלקס־מיינונג און האָבען צו אַלץ אַ וואָג און אַ מאָס געהט דאָס גאַנץ אנדערש צו. ביי אונז אָבער האָט דאָס נע ונד'קייט, דאָס ארום שלעפּען זיך געמאַכט אַזאַ פּערדרייעניס, אז מיר ווייסען ניט „ווער איז ווער“.

אָך, ווי נויטיג מיר דאַרפען אַ קריטיק, וואָס זאָל ווייזען וועמעס פּרעטענזיעס צו אידען עס זיינען די גערעכטע און ווער עס וואַרפט זיך אַרויף אויפ'ן כלל מיט חוצפה און געמיינהייט.

אונז פעהלט אַ מאָס, אונז פעהלט אַ וואָג,
דערפאַר איז שרעקליך אונזער פּלאָג.
אונז פעהלט אַ וואָג, אונז פעהלט אַ מאָס,
דערפאַר איז יעד'רער בעל הבית.

חאַצקעלע משורר

דאָס איז געווען אַ איד, וואָס פלעגט האַלטען אין איין ריידען פון עשירות, פון ווערען אַ גרויסער מיליאָנער, ניט האָבענדיג קיינמאָל אַ סענט ביי דער נשמה און שנאָרענדיג דאָ אַ מיטאָג און דאָרט אַ וועטשערע.

„איך גלויב", פלעגט ער שטענדיג זאָגען, „אין ענערגיע, אין מענשליכען פלייס, אין אונערמיעדליכע ארבייט". און דאָך פלעגט ער שלאָפען ביז צוועלף אַ זייגער ביי טאָג און די איבעריגע צייט פלעגט ער פערברענגען אין שרייבען זשאַרגאָנישע פּאָעזיע...

דער קאָפּ זיינער איז געווען זעהר אַ שאַרפער און אַ פלינקער. ער האָט געהאַט אַ כח אויסצוקלערען צוואַנציג פּלענער אין אַ מינוט און אויפצייגען מיט ראיות ברורות, מיט אותות ומופתים, אַז אַלע פּלענער מוזען זיך ענדיגען מיט מיליאָנען. צום שלום פון אַלע חשבונות אָבער, פלעגט ער בעטען לייהען אויף מיטאָג.

עס פלעגען זיין צייטען ווען ער פלעגט זיך אַרומטראָגען מיט אַ גליקליכען געדאַנק אַ חודש אָדער צוויי. דאַן פלעגט ער שמייכלען אַליין צו זיך און זיין פּנים פלעגט לייכטען פאַר שמחה. אין מינוטען פון אַזאַ בעגייסטערונג פלעגט ער ניט געהן, נאָר לויפען איבער'ן גאַס, זיך אָנקלאַפּען אָן זיין בעסטען בעקאַנטען און איהם ניט בעמערקען.

ווען ניט איך, וואָלט מען איהם אַמאָל געהאַט איבערגעפאָהרען אין מיטען קאַנעל סטריט.

ווען חאַצקעלע פלעגט זיך אָפּט פערטיעפען אין זיינעם אַן

איינפאַל, פלעגט ער פערגעסען וואו ער איז אין דער וועלט און פלעגט נעהמען געהן גלייך מיט די רעלסען פון די סטריט קארס.

אַט אין אַזעלכע מחשבות האָב איך איהם איינמאָל אָנגעטראָ־פען ווי ער איז געלאָפען און האָט געשמייכעלט און ווען ניט איך, וואָלט ער שוין לאַנג געווען א שוכן עפר, דען די פערד פון סטריט קאר האָבען איהם שוין געהאַלטען ביין דערלאַנגען א „שלום עליכם“.

ווען איך האָב איהם א כאַפּ געטהאָן הינטען פאַר׳ן קאָלנער און א שלעפּ געטהאָן אָן א זייט, איז ער גאַנץ קאַלט און געלאַסען ארויסגעפּאָהרען מיט די ווערטער:

— ווי געפעהלט דיר מיין פּלאַן ווענגען חתונה האָבען מיט א גביר׳ס א מיידעל און ציהען „אַפּטאון“, האַ ?

— דאָס געפעהלט מיר שוין זעהר גוט, האָב איך איהם געענט־פערט א קוק געבענדיג אויף זיינע ברוגז׳דיגע שיך, וואָס האָבען געקרימט די נעזער אויף אַמעריקאַ.

— אַזוי, געפעהלט עס דיר יאָ ! האָט ער אויסגערופען בעגייסטערט.

— אויב מיר געפעהלט איז קיין קשיה ניט. האָב איך איהם געענטפערט איראָניש. די פראַגע איז נאָר ווי געפעהלט עס ד אָ ר ט ע ן ?

— פערלאָז דיך אויף מיר, עס וועט שוין רעכט ווערען, האָט ער מיר האַסטיג אונטערגעכאַפּט. פערגעס ניט פון דעסטוועגען אַז איך בין —

— א קבצן, במחילה, האָב איך אונטערגעכאַפּט.

— א שרייבער, האָט ער געזאָגט.

— אין זשאַרגאָן, האָב איך צוגעזעצט.

— א איד וואָס האָט א נאָמען, האָט ער געשריען.

— פאַר א שנאָרער, האָב איך געענדיגט.

— הערסטו, חכם! האָט ער געמאַכט אַ מינע ווי ער וואָלט מיר געכאַפּט ביי אַ גרייז, דערפאַר איז דאָך מיין פּלאַן, איך זאָל חתונה האָבען מיט אַ רייכע מיידעל און „מופען" אַפּטאָון. און ער האָט געזוכט מיט אַלע כחות מיר צו בעווייזען ווי גערעכט ער איז.

ווען איך האָב איהם ענדליך אַ פרעג געטהאָן ווער דער אַפּ־טאָונער גביר איז, פון וואַנען ער קען זיין מיידעל, און ווער עס רעדט איהם דעם שדוך, האָט ער מיך אָנגעקוקט ווי מען קוקט אָן אַ משוגענעם.

— וועלכער גביר? וועלכע מיידעל, וועלכער שידוך, וואָס ביסטו משוגע? האָט ער מיר פערוואונדערט געפרעגט און אָנגע־קוקט ווי אַ מטורף. דערווייל איז דאָך נאָך גאָר ניט מיט גאָר ניט. דאָס איז דאָך בלויז איינער פון מיינע פּלענער און אַז דער פּלאַן איז ניט קיין שלעכטער דאָס וועסטו מודה זיין. האַ, ווי מיינסטו?

— ווי זאָל איך מיינען? האָב איך איהם געענטפערט, און האָב אויפגעהויבען די אויגען צו זיין אָבגעקראַכענעם קאַפּעלוש און געוואונשען „מזל טוב". אַ מטורף בלייבט אַ מטורף, האָב איך ביי זיך געטראַכט.

איך האָב אָבער באַלד חרטה געהאַט, ער איז בלויז אַן אונ־גליקליכער אידישער טאַלאַנט... ניין, ער איז ניט קיין מטורף! ער איז אַ אידישער טאַלאַנט, האָב איך ביי זיך געטראַכט, ווען איך בין אוועק פון איהם. ער איז שטאָלץ אויף זיין קונסט, ער מיינט אַז אימיצער דאַרף איהם דאָ האָבען, אָדער אַז אימיצער קימערט זיך אום איהם...

אין גרונט גענומען, דאַרפט איהר וויסען, איז חאַצקעלע ניט געווען קיין משוגענער, ער איז בלויז געווען אַ טרוימער, אַ פאַנ־טאַסט, ביי וועמען די פאַנטאַזיע האָט אַ ביסעלע איבערגעכאַפּט די מאָס און די פּאָעזיע האָט אַ קאַפּיטשקע צוגעהונקען...

ער איז ניט שולדיג געווען, זיין חשבון מיט וועלכען ער איז

ארויסגעפּאַהרען פון דער ליטע איז שוין גאָר געווען א גוטער: אזוי ווי אַמעריקאַ איז אַ טרוקענע מדינה, וואָס האָט ניט קיין לעק פּאָעזיע אויף אַ רפואה און אזוי ווי אַלע גרויסע משוררים זיינען אידען און אַלע אידען זיינען שטיקלעך משוררים... און אזוי ווי דאָס רוב אידען זיינען נאָך פון דעסטוועגען געבליבען אין דער ליטע, וועט מען איהם דאָ אויפכאַפּען מיטביידע הענד. צום סוף האָט זיך דאָס גאָר אויסגעלאָזען קאַפּויר. דען די זשאַרגאָנישע ליטעראַטור אין אמעריקא האָט מעהר פּאָעטען ווי גראַמען און מעהר „משכילים" ווי בלאַטען...

ער האָט באַלד אויסגעפונען, אז מען צאָהלט דאָ אַ שרייבער ניט פון וואָרט, ניט פון שורה, ניט פון אַרטיקעל, נאָר פון טינטער... און דער שוואַרץ יאָהר ווייס, זיי האָבען דאָ אַזעלכע גרויסע טינ־טערס אין אַמעריקאַ!... ער איז נאָך זאָגאַר געווען שטאָלץ אויף זיינע אידישע שרייבעריי, אָבער אין האַרצען האָט ער געפיהלט אז זיין איינציגע ישועה ליעגט אַפּטאַון צווישען די יהודים... ער האָט געלייענט אין די אידישע בלעטער אַז רייכע מוידען פערליעבען זיך אָפט אין אַן אָרעמען בחור. האָט ער געגומען טרוימען פון אַ „מאַיד מיט פּיסקעס" אונטערגעשלאָגען מיט אַ באַנק ביכעל. ער האָט נאָך גערעדט פון פּאָעזיע, אָבער זיין קוק איז געווען „ביזנעס", דאָך אזוי ווי חאַצקעלע איז ניט געווען קיין געבאָרענער ביזנעסמאַן פּלעגט ער נאָר בלייבען ביי זיינע אויסגעצייכענטע פּלענער.

מאַך מיט איינעם וואָס איז ניט קיין געשעפטסמאַן! ער איז פּאָרט אַ פּאָעט! געה, פערשפּאַר דעם ים מיט אַ שפּענדעל, נעהם אריין דעם באַרג סיני אין אַ קוגעל טעפּעל אָדער דעם לויתן אין אַ אייער גלעזיל; דאָס זיינען זאַכען, וואָס לאָזען זיך ניט. חאַצקעלע איז דאָך בערופען צו עטוואָס אַנדערעס, העכערעס און גרעסערעס, זיין אָרט איז פּאָרט ניט אין די ניעדעריגע מקומות... דאָס קינסט־

לער אויג זוכט זיך אויף עפּעס אָפּצושטעלען, אויף עפּעס שענעס, ערהאבענעס.

און וואָס זעהט מען אין דער „איסט סייד“? זאָל מען דאָס זעהן אויף שונאים!

היינט סתם געה שרייב מיר פּאָעזיע זיצענדיג אין אָרטשארד סטריט אויף א זעקסטען עטאזש, קוקענדיג אויף א פערשלומפּערטע בעל הבית׳טע מיט איהר דוצענד נאַקעטע פּופּקעס! חאצקעלעס פּאָעזיע האָט טאקע דערפאר נעבאך דעם גאנצען טעם פערלאָרען — און מען האָט איהם אומעטום אָנגעהויבען צו בעטראַכטען פאר א מטורף און ווער עס פלעגט איהם אָנטרעפען פלעגט איהם פרעגען פארוואָס ער ניצעוועט ניט איבער זיין מוזע. דאָס האָט נאָך מעהר צורייצט זיין כעס אויף דער „איסט סייד“ און דער איסט־בראָד־ווייער „אינטעליגענץ“, אויף צופוקענים האָט ער אָנגעהויבען שפּאַ־ציערען אפּטאון, אמאָל אויף אַן אמת און אמאָל אין געדאנקען, ער פלעגט זיך קויפען א טאָרבעצקע ניסלאך און אוועקגעהן קנאַקענדיג ביז סענטראַל פּאַרק.

שפּאַציערענדיג אמאָל דורך דער פינפטער עוועניו פלעגט ער זיך פערליעבען אין א רייכע שענהייט און פלעגט נעהמען מאַכען פּלענער ווי צו ווערען איהר חתן, גלויבענדיג אז ער דארף ניט זיין געפאלען כאָטש זי איז ערהויבען.

אָט דאָס איז אין קורצען חאצקעלע משורר, איינער פון די פיעלע בעטראָגענע, וואָס האָבען זיך געבראַכט צוטראָגען אין דער „איסט סייד“. איהר זעהט איהם זעהר אָפט, אָבוואָהל ער זעהט אייך זעלטען, און איהר בעדויערט איהם, אָבוואָהל ער לאַכט פון אייך...

נסיעות אין אידישען קווארטאל

ערשטער קאַפּיטעל.

אכח אויף גאַנץ אַמעריקאַ און גאַנץ בערדיטשעוו זיי זאָלען זיך קענען פערגלייכען מיט אונזער „איסט סייד“ אין יענקי־שאַפט אָדער אידישקייט, דען אין די ערב שבת'ן און ערב יום טוב'ען איז זי בערידטשעוו'ער ווי בערדיטשעוו און אין די ערב עלעקשענס איז זי ניו־יאָרקישער ווי ניו־יאָרק.

ווען משה רבינו און וואשינגטאָן זאָלען פּלוצלינג אראָבפאַלען אויף ראָטגערס סקווער, וואָלטען זיי זיךביידע דערפרייט: איינער וואָלט געקוואָלען פון די פרומקייט פון ראָטגערס סקווער פאַנטאַן, וועלכער ווערט אויסגעטריקענט אַלע ערב שבת און ערב יום טוב און מאָנטאַג און דאָנערשטאַג און וואַרט נאָר מען זאָל איהם אָנ־טהאָן א יארמולקע מיט א טלית קטן, — און דער צווייטער וואָלט אָנגעקוואָלען פון אונזערע אידישע צייטונגס ארויסגעבער, וואָס האָבען דאָ געבראַכט אזוי ווייט אין פּאָליטיקס, אז זיי פערקויפען איין בלאַט צו דריי פּאַרטייען און האָבען נאָך גענוג פּלאַץ און חוצפה צו פערדיגען עהרליכקייט.

דער אידישער קווארטאַל איז די עלעקשאָן־פאבריק פון ניו־יאָרק. דאָ ווערען פאבריצירט רעדנער, רעדעס, „קאַמפּיין ליטע־ראַטור“ און זאָגאר בירגער... כאָטש די אמת'ע נוצען פון די וואהלען, פון אלע וואהלען, שטאַדטישע אָדער נאַציאָנאַלע, האָבען די מיליאָנשטשיקעס פון די עלעגאַנטע גאַסען, דאָך די ארבייט ווערט געמאַכט פּונקט ווי העמדלאַך, „הויזלאַך“ אָדער „קעפּס“

אין דער „איסט סייד“. דאָ געפינען זיך די ריכטיגע „בעלי מלאכות“, וואָס מאַכען דאָס גוט און ביליג...

א גוי'אישען גייסטליכען, ליטעראַט אָדער פערלעגער מוז מען דערלאַנגען די ריכטיגע מטבע, עשיו האָט ליעב צו נעהמען מתנות, א אידישען רב'ל אָבער קויפט איהר פאַר א דאָלאר מיט א פערטעל, א אידישען שרייבער פאַר א „פינפעריל“ און א אידישע צייטונג פערקויפט זיך אויף פערשיעדענע אופנים. איהר קענט ביי איהר האַנדלען דעם פאַרענט אָדער דעם הינטען, זי וואַרפט זיך אויף אַלע זייטען און אַלץ אין גלייכען געלד...

דער אידישער קוואַרטאַל איז געוואָרען די „עסע־בעט“ (הסב־בעט) פון אַמעריקאַ'ס פּאָליטישען סדר, און ביי מאַקם דעם פרעסער אונטער'ן מאַטראַץ ליעגט דער שליסעל פון דער פּאָליטישער גאולה. א בעוויז דערצו האָט איהר, אַז א גרויסער גוי און נאָך א גרע־סערער ליגנער וואָהנט אין שכנות ביי אַן אַלטען שמש און געהט אַרום אויף אַלע אידישע ברית מילה'ס זוכען שטימען און אויף ברית'ן קען ער זיי טאַקע קריגען אויך...

באַלד וועלען מן הסתם א שען ביסעל איירישע גוים ווערען מיטגליעדער אין בית המדרש הגדול, איינער וועט זיך נעהמען נאָכ־זעהן די אידישקייט אין דער איסט סייד און א צווייטער וועט וואהרשיינליך אַריינציהען אין פּאַליש פון א בית הכנסת, וואו ער וועט עפענען א ספּעציעלע וועשעריי, א „לאָנדרי“ פאַר מלמד'שע נאַז־טיכלאַך כדי די בעלי בתים זאָלען איהם עלעקטען אויף א צווייטען טערמין.

אונזער מיסט באַרל.

עס איז דערפאַר קיין חידוש ניט, וואָס איך האָב זיך אַרויס־געלאָזט אין עלעקשאָן צייט איבער'ן אידישען קוואַרטאַל „צו זעהן

וואס עס הערט זיך". א פרייטאג איז דאס געווען, א איסט סייד פרייטאג פארנאכט ווען די אידישע שכונה איז סיי ווי סיי איג־טערעסאנט אפילו אהן די עלעקשאנס. מיין כונה איז געווען צו בעטראכטען דעם גרויסען פאליטישען מיטינג, וואס האט געזאלט פארקומען פרייטאג צו נאכט, טאקע אויף ראטגערס סקווער, אויף'ן רעכטען שפיץ אידישקייט פון דער נייער וועלט. עס איז נאך אבער געווען לאנג צו ווארטען, און איך בין דערווייל געגאנגען בעטראכ־טען דעם אידישען מארק.

געהענדיג דורך א שענע אידישע גאס האבען מיך פלוצלינג אבגעשטעלט דריי מיסט בארלס (פעסלאך בלע"ז) נעבען א ספרים סטאר, וואס זיינען געשטאנען אין דער ארדנונג פון א „סגל" אויף'ן מיטען טראטואר. אינטערעסאנט איז געווען די מיטעלסטע בארל, וועלכע איז געשטאנען אנגעלעגט פול, געהויפט מיט א „ווערך" כמעט מיט א קרוינדעל, און האט זיך גע'חן'עווט פאר די אנדערע צוויי. און האט זיך טאקע געהאט מיט וואס איבערצונעה־מען; זי איז געווען א אידיש בארל, פול מיט אידישקייט פון כל המינים.

כאטש עס איז שוין געווען צוויי וואכען נאך אלע ימים טובים, דאך זיינען נאך אין בארל געלעגען לשנה טובה קארטען, שמות פון סליחות, תפלה זכה'ס, מחזורים, רינגעלאך פון לולבים, לויזע ריטלאך פון הדסים און געבונדענע הושענות. אין מיטען האבען זיך געפלאנטערט ציצית, „ליעדער" פון אידישע „קאנצערט הייזער", שמחת תורה'דיגע פאהנעס, פסל'ע מזוזות, די עץ חיים'לעך פון א קליינע פאפיערענע ספר תורה'לע האבען ארויסגעשטעקט דורך „די שענע נקבה", א פארדרבלאט פון א איבערראשענדען ראמאן אין אייביגע פארטזעצונגען... דאס איז אלץ געווען אינוועניג, א ו י ף'ן בארל אבער פון דרויסען, איז געווען אנגעקלעפט א פאלי־טישער צירקולאר, מיט א הכשר, וואס האט זיך געלעזען בזה הלשון:

„קומט היינט נאָך קידעש (קידוש) אויפ׳ן קאָרנער ראַטגערס סטריט. דער גרעסטער אידען פריינד וועט ריידען. ער איז טאַקע אַליין אַן איירישער אָבער א קאַפּאָרע (כפּרה) אַנדערע אידישע קאַנדידאַטס פאַר דעם יאיקעל. קומט נאָך קידעש רעווערענד ראבבי פייקעראָוויץ וועט ריידען וועגען שאַבעס (שבת) און עלעקשאָן״.

איך האָב געהאַלטען שטאַרק פערמאַכט די נאָז נעבען באַרל, אָבער דעם צירקולאַר האָב איך איבערגעלייענט מיט אַלע זיינע גרייזען אַהין און צוריק מיט א תשר״ק. דאָס איז געווען די אינטע־רעסאַנטעסטע מיסט באַרל, וואָס איך האָב אין מיין לעבען געזעהן, עס איז אין איהר געווען קאָנדענסירט די גאַנצע אַמעריקאַנער אידישקייט, ליטעראַטור און פּאָליטיק...

אַ וועגעלע מיט „גאָר ניט״.

פון דאָרט האָב איך זיך אַריינגעשניטען אין קאַנעל סטריט. דער זייגער איז געווען אַרום דריי נאָך האַלבען טאָג. עס איז געווען א גרויסע מישענים און קאַבענים. אידען האָבען געמאַכט פער־שיעדענע געשעפטען אויפ׳ן מיטען גאַס. מען האָט געבאַקט קארטאָ־פעל, געפּרעגעלט פּאַמפּושקעס, געזויערט אוגערקעס, געמאַכט מאַרמאָלאַד, זיך געבראָכען, געשפּיעלט קאַטערינקעס, געצויגען גורלות, געפּרופט מזל דורך געלערענטע ווייסע מייזלעך און קליינע פּאַפּוגייען, מען האָט געשניטען בראָדעווקעס, פערקויפט ליעדער פון אידישען טהעאַטער, קינדערשע גאַווער־פּאַרטיכלעך, ווייבערשע אונטעררעק און „יום טוב בלעטער״...

אין מיטען פון אָט דעם טומעל און גערויש איז געשטאַנען א פּעדלער, אַן עלטערער איד, מיט א שטופּ־וועגעלע „גאָר ניט״. ער האָט שוין מן הסתם געהאַט אויספערקויפט זיין ביסעל סחורה. ביי

א ברעג װעגעלע זײנען נאָך געלעגען עטליכע פערפױלטע בארנעס, אָבער דאָס האָט ער משמעות בעהאַלטען פאַר זיך אױף שבת, און װען אימיצער האָט געװאָלט צוגעהן צו זײן װעגעלע, פלעגט ער שױן א געשרײ טהאָן: „גאָר ניט, גאָר ניט! געהט, געהט, גאָר ניט!“

ער איז נאָך אָבער געװען פאַר מיטאָג עסען. זײן װײב איז געקומען און האָט איהם געבראַכט, צוגעדעקט אין א טעלער, הײסע פיש — געװיס פון די װאָס זי האָט געמאַכט לכבוד שבת. דער פעדלער האָט אָבגעדעקט זײן מיטאָג, די פאַרע פון די הײסע פיש האָט זיך געטראָגען אין דער הױך, פונקט װי דאָס װעגעלע װאָלט געררױכערט א ליולקע... ער האָט זיך געװאָלט א װאָרף טהאָן צו די פיש און זײ פשוט אײנשלינגען, װען עס איז האַסטיג אױסגעװאַקסען װי פון דר'ערד אַרױס א גרינע אידענע מיט א נאַאיװע שאלה, קײענדיג א הײסע געבאַקטע קאַרטאָפעל:

— מישטער, װי טײער פערקױפט איהר הײסע פיש?

דער הונגעריגער פעדלער איז געװאָרען א צומישטער און האָט ניט געװאוסט װאָס צו טהאָן פאַר כעס און איבעררײַשונג, אױפעסען די פיש אָדער די אידענע. איך האָב זיך שטאַרק פאַר־נאַנדערגעלאַכט און בין אַװעק, בעטענדיג בײ גאָט איך זאָל קײנמאָל ניט דאַרפען זײן קײן גרינע אידענע...

אין העסטער סטריט־פאַרק.

איך האָב א קוק געטהאָן אױף'ן זײגער, עס איז נאָך אַלץ געװען צו פריה פאַר דער פּאָליטישער פערזאַמלונג און איך בין דערװײלע אַרײן אין העסטער סטריט־פאַרק. דאָס איז דער בעװאוסטער פאַרק, װאו עס װאַקסען מעהר יונגאַטשעס װי בױמער, און װעלכער פּאַסט זיך ריכטיג צו זײן שכן, דעם ראָטגערס סקװער פאַנטאַן, אײנער

האָט ניט קיין וואַסער, דער אַנדערער — קיין גראָז. פון דעסטוועגן האָבען ביידע גענוג בעזוכער, עפּעס קומען דאָרט אידען אַזוי ווי אויף קבר אבות, אויף אַלטע, הייליגע קברים. זעלטען ווער עס געדענקט נאָך, אַז מיט יאָהרען צוריק פלעגען אידישע ווייבער וואַשען ווינדלעך אין פּאַנטאַן און דער איסט־סייד באַק פלעגט דאָרט קומען טרינקען. דאַן האָבען נאָך אידען הנאה געהאַט פון דעם פּאַנטאַן. אפילו שמוציגע וואַסער, אָבער אידישע... יעצט איז דאָס אין גאַנצען אויסגעטריקענט. דאָס זעלבע איז מיט העסטער סטריט־פּארק. ווען ניט די „גרינע“ וואָס מען זעהט דאָרט שטענדיג, וואָלט מען גאָר ניט געוואוסט, אַז דאָס איז אַ גאָרטען...

לויט ווי עס שיינט אָבער האַלטען זיך די זאַכען אין וועקסלען. אויף׳ן פּאַנטאַן פאַנגט שוין אָן צו וואַקסען גראָז, מאָך און שוועמ־לעך, און אין העסטער סטריט־פּארק וועט מען באַלד פאָהרען מיט שיפלעך. אידען בייטען זיך אין אַמעריקאַ און מיט זיי בייטען זיך זייערע אינסטיטושענס. — אויב דאָס וועט אַלץ אַזוי אַרבייטען כסדר וועלען מיר נאָך אפשר זוכה זיין צו האָבען אויף׳ן אָרט פון אַלטען אידישען טהעאַטער אַן אָרענטליכע, לייטישע מענעזשערי מיט בכבוד׳ע חיות, וואו מען וועט טאַקע קענען זעהן מאַנקים, עזעל, פערד, באָפלאָס, חזירים, טכוירען, האָזען און פוקסען ווי זיי זיינען און ניט פערמאַסקירטע פאַר קעניגע, העלדען און גענעראַלען...

אין העסטער סטריט־פּארק האָט עס דערווייל געקאָכט, גע־פּרענגעלט מיט דער אידישער יוגענד, וועלכע האָט זיך געלערענט לויפען, ברעכען, וואַרפען, פייטען, שפּרינגען, קלעטערען און האָידען. אַלץ זאַכען אָהן וועלכע אַ איד בלייבט נאָר אַ איד, אָבער ניט קיין מענש. דערביי זיינען געזעסען די מלמדים פון אַט די קינדער, אַלטע, יאַדושליוועס, צונויפגעדרעהטע בטלנים פון „דערהיים“ און האָבען אָנגעקוקט פערביטערט זייערע תלמידים, שילטענדיג מיט טויטע קללות.

איך ווייס ניט, מיר דאכט זיך, אז די אָרימע אינגלעך זיינען נעבאך גאָר ניט שולדיג. אום צו זיין ריכטיגע אמעריקאנער דארפען זיי אלץ קענען. זיי דארפען זיך לערנען ב ר ע כ ע ן, ווייל „ברע־כען" איז דאָ דער ערשטער שריט צו עשירות... זיי דארפען קענען ל ו י פ ע ן, ווייל נאָר אַ ריכטיגער „לויפער" קען אין אמעריקא ווערען אַ גרויסער פּאָליטישען און קומען צו דער העכסטער מדרגה. זיי דארפען קענען ש פּ ר י נ ג ע ן, ווייל ווי אַ מאָל עס מאכט זיך שפּרינגט מען אריבער דעם גרענעץ און מען איז שוין אין קענעדע... זיי דארפען קענען ו ו א ר פ ע ן, ווייל נאָר אומ־וואָרפענדיג יענעם קען מען אין דיעזער וועלט אליין ביישטעהן... פ י י ט ע ן מוז מען דאָך געוויס קענען, מיט גוטען קענסטו קיין זאך ניט קריגען, ווייל דאָס לעבען איז אַ שלאכטפעלד, אָדער איך דיר, אָדער דו מיר. קלעטערען איז אַ נויטיגע זאך, ווייל דער אויבער־שטער שטאפּעל קומט קיינמאָל ניט ארונטער אליין צו דיר, דו מוזט אויף איהם ארויפקריכען, און טאָמער מוזטו אראָב, זאָלסטו ניט ארונטערפאלען מיט אַ מאָל, דו דארפסט זיך קענען האָידען, זיך וויעגען, הענגען אין לופטען, די וועלט זאָל מיינען, אז דו ביסט אַ קונצענמאכער, הענגסט אין דער הויך, און צאַפּעלסט זיך פון הנאה וועגען...

מלמדים, געה דערצעהל זיי צו וואָס מענשען דארפען אַ גימנאַסטיקע!

דער קאמפּיין־פערד.

איך בין אוועק פון העסטער סטריט־פּארק און בין געגאנגען אין אַן אונבעשטימטע ריכטונג. איך האָב מיר פערצייכענט פערשיעדענע בעמערקונגען ביז עס איז געוואָרען פינסטער, גוט

פינסטער און עס האָט זיך אָנגעהויבען קלייבען אַן עולם אויף ראַטגערס סקווער. א סך פון די יונגאַטשעס, אידישע יונגאַטשעס, וואָס איך האָב פריהער געזעהן ביי דער גימנאַסטיקע, האָבען יעצט געמאַרשירט פאָראויס מיט לאַנטערנעס, פייפלעך און פייקלעך און האָבען אַלע ווײַלע אויסגעשריען דעם נאָמען פון א פּאָליטישען. איך האָב צווישען די „מאַרטשערס" אויך דערקענט א סך אַלטע געזיכטער פון מיינע אמאָליגע שאָפּ־קאַמעראַדען, וואָס האַלטען נאָך שטענדיג אין איין „מאַרטשען" ביי די עלעקשאַנס. נאָר אמאָל מיט צוואַנציג יאָהר צוריק, געדענק איך, פלעגען זיי מאַרטשען אַליין און יעצט געהען שוין זייערע קינדער און פייפען...

עס האָט ניט לאַנג געדויערט און איך האָב זיך געפונען אין מיטען פון א געדיכטע מאַסע מענשען, דאָס רוב גרינע, וועלכע האָבען גאָר ניט פערשטאַנען, וואָס אידען געהען דאָ טהאָן. זיי האָבען געקוקט אַלע ווײַלע אויף'ן הימעל, אפשר וועט מען מחדש זיין די לבנה, אָבער אויף להכעיס איז גראָד געווען פערוואָלקענט און עס האָט געסטראַשעט מיט רעגען. פּלוצלינג איז געוואָרען א געשריי: „הורראה! טרי טשירס פאָר מר. ..." קיין נאָמען האָב איך ניט געהערט, נאָר מיר האָט אַלץ געקלונגען אין אויער דער נאָמען פון „רעווערענד ראַבבי פייקערעוויץ". און דער דאָזיגער ראַבבי איז דאָס טאַקע געקומען צו פאָהרען אויף א וואָגען באַלד נאָך קידוש, מיט נאָך עטליכע גוים, צו האַלטען א רעדע איבער „שבת און עלעקשען", פּונקט ווי די אידישע מיסט־באַרל נעבען ספרים־קרעמעל האָט דאָס אָנגעזאָגט ביי טאָג.

דער וואָגען מיט די פאַרשוינען האָט זיך אָבגעשטעלט אין צענטער פון דער מענגע. דאָס איז געווען א „קאַמפּיין וואָגען" ארומגעקלעפּט מיט קאַמפּיין ליטעראַטור, געשריעבען מיט גרויסע אידישע אותיות, די גרייזען האָבען אויסגעשטאָכען די אויגען, און טאַקע אַן די גרייזען האָב איך דערקענט דעם שרייבער... אינטערע־

סאנטער ווי אלץ איז געווען דער „קאמפיין פערד". דאס איז געווען א א י ד י ש ע ר פ ע ר ד. א „גלות פערד" מיט די ביינער. איך האב דערקענט דעם פערד נאך'ן רעווערענד נאך. ערב סכות האב איך זיי ביידען געזעהן אין ריווינגטאן סטריט ביי א וואגען סכך און מיט עטליכע טעג צוריק האב איך זיי ביידען אנגעטראפען אין א קעררידזש פאהרענדיג צו א חתונה... דער רעווערענד איז דאן, געדענק איך, געזעסען אין קעררידזש און דער פערד איז געווען איינגעשפאנט. שפעטער ווען דער קעררידזש האט זיך אבגעשטעלט, איז, דאכט מיר, דער רעווערענד אריין אין האלל און דער פערד איז געבליבען אין דרויסען... אין „קאמפיין וואגען" זיינען זיי געווען גלייכע יחסנים. ביידע: אי פערד, אי רעווערענד זיינען געווען אין דרויסען.

קוקענדיג אויף אונזערע צוויי העלדען: אויף דעם דיקען, גראב בייכעלדיגען דרשה'ער און אויף דער ארעמער אויסגעדארר־טער, הונגעריגער, מערידאלנער שקאפע נעבאך, האט איך אויף איינינע מינוט פערגעסען די קאמפיין און מיר האט אנגעפאנגען צו ארען א פראגע: ווער איז דא אייגענטליך אין גלות? דער פערד אדער דער רעווערענד? אויף ראטגערס סקווער איז אבער ניט דער פלאץ צו פילאזאפירען, נאך ביי א קאמפיין מיטינג דערצו, דען באלד האבען זיך אנגעפאנגען די קעמפיין רעדעס. עס איז מיר אונמעגליך צו געדייקען אלץ וואס די איירישע רעדנער האבען געזאגט. איבריגענס האב איך שוין געהערט די זעלבע „ספיטשעס" מיט א פערטעל יאהרהונדערט צוריק. דער פערד אבער האט משמעות גרויס הנאה געהאט, דען ער איז געשטאנען ביים וואגען און געשאקעלט מיט'ן קאפ... „אפילו א אידישער פערד, אבער ניט קיין גרינער", האב איך געטראכט, „אן אמעריקאניזירטער פערד", ער וואלט שוין באלד גליין געמענט „לויפען" פאר אלדערמאן,

און ער וואָלט אפשר ג ע ל אָ פ ע ן אויך ווען ער וואָלט ניט גע־הונקען. דען אַנדערע פערד זיינען געלאָפען און עלעקטעד געוואָרען...

אויסער די רעדנער וואָס זיינען געשטאַנען אין וואָגען און „געספּיטשט" און אויסער דעם רעוורענד, איז דאָרט אויך געשטאַנען אַ פעסעלע ביער און ווי אַ רעדנער איז טרוקען געוואָרען אין האַלז, האָט ער באַלד אָבגענעצט און ווייטער גערעדט. נאָך דער אָרעמער פערד איז נעבאַך געשטאַנען אַ פערשאַמכטער. דער ראָטגערס סקווער פאַנטאַן איז געווען אויסגעטריקענט, אָהן אַ טראָפּען וואסער. הערענדיג אַ סך בעצאָהלטע קאַמפּיין רעדעס, מעג מען פון זיי ווער ווייס ווי הנאה האָבען, מוז מען אַלץ מיט עפּעס פערטרינקען, ווען ניט קען מען חלש'ן...

נאָך די איירישע רעדנער האָט זיך אָוועקגעשטעלט ריידען דער רעוורענד ראַבבי פּיקערעוויץ. ווי ער האָט אויפגעמאַכט דאָס מויל, האָב איך געמוזט צומאַכען דעם נאָז. איך האָב איהם ניט געקענט הערען, מיר האָט זיך גערדאַכט, אַז עס שטעהט פאַר מיר יענע באַרל פון פּרים־סטאָר און איך בין אָוועק פון דאָרט ווי אַן אונטערגעשאָסענער.

צווייטער קאַפּיטעל.

האָט זיך געמעגט סטאַנליי בעשרייבען זיינע רייזען אין „דונ־קעלסטען אַפריקא", אַלעקסאַנדער פאָן הומבאָלד — זיין נסיעה אויפ'ן נאָרד פּאָל, סוויפט — זיינע יאַזדעס צווישען „קליינע מענשעלאַך" און משונה'דיגע ריעזען, און מענדעלע מוכר ספרים — זיינע „מסעות בנימין השלישי" און די שלעפּענים פון „פישקע דעם קרומען" — זיי האָבען זיך אַלע געמעגט בעשרייבען ווייטע מקומות און זעלטענע מענשען און זאַכען, א י ך וועל אייך

דערצעהלען פון מיין רייזע אין ד ע ר ה י י ם אין אונזער א י י ג ע־נ ע ם ק ו ו א ר ט א ל.

שרייבער, קינסטלער און רייזענדע פון די אומות העולם פאַה־רען נאָך איטאַליען, נאָך די שווייץ און מאַכען א „טור" ארום דער וועלט צו קריגען נייע איינדריקע, פרישע התפעלות פון אויסגע־כאַפטע ערטער, ברואים און „געשעהענישען"; א אידישער מחבר אָבער געפינט פון כל טוב, טאַקע ממש פון פ ו י ג ע ל מ י ל ך אין דער אידישער גאַס. א כפרה אפריקא, אזיע, דער נאָרד פאָל און אפילו די הרי חושך. אין דעם גרויסען, משונה'דיגען קעסעל גרוב — די איסט סייד געפינט איהר געגוג אזיאַטען, אפריקאַנער, עסקימאָסען, אינדיאַנער, ר י ע ז ע ן, און „קליינע מענשעלאַך" נאָך מעהר ווי איהר קענט זיך פאָרשטעלען...

און עס קאָסט גאָר ניט פיעל אויך. מען דאַרף קיין סך הוצאות דאָס אַלץ צו זעהן און זיך צו פערוואונדערען... פאַר א „ניקעל" קען מען מאַכען א רייזע פון די בראָנקס נאָך ריווינג־טאָן סטריט, למשל, און מען כאַפּט שוין נייע „איינדריקע" און „אויסדריקע", אז מען האָט דאָס לאַנג צו געדיינקען... דאָרט איז בה"ש א אייביגע דריקענים און שטיקענים, וואָס קוועטשט ארויס די נשמה, דאָס ביסעל לעבען און די קאָפּ כחות, וואָס מען האָט דאָ מיטגעבראַכט פון גאַליציע, בוקאָווינע, רומעניע אָדער ליטע, כאָטש די ליטוואקעס דריקען זיך און שטיקען זיך דאָ גאָר אין אַן אנדער נאַכבאַרשאַפט אונטער די ז ע ל ב י ג ע אומשטענדען און אין אַן אנדער זשאַרגאָן...

מעהר אינטערעסאַנט ווי שטענדיג איז אָבער אונזער קוואַרטאַל אין די ערב שבת'ן און ערב יום טוב'ן, ווען יונג און אַלט, מאַן און ווייב לאָזען זיך ארויס „אין גאַס" איינהאַנדלען סחורה און אגב טאַקע זעהן, וואָס עס טהוט זיך צווישען עולם, ווי עס האַלט דער קורס ביי די „שטופּ־וועגעלאַך", ביי די פיש און עופות, דען אזוי

ווי אידישקייט בעשטעהט יעצט מעהרסטענס פון א ק י ד־ר ע ל י־ג י אָ ן, דארף מען זעהן, אז דער טאָפּ זאָל זיך קאָכען און דער מאָגען זאָל מאָהלען, ווי אין פּסוק שטעהט: „שישו בני מעי", פרייט זיך, קישקעס, מען וועט אייך אָנפילען...

דערפאר איז אָבער סכות דער איינציגער יום טוב, וואס איז ניט לויטער מאָגען, און דער אידישער מארק האָט א חוץ „שמעקע־דיגע" פיש, אויך שמעקעדיגע אתרוגים, הדסים, הושענות, סכך, גרינע לולבים און „גרינע" אידען, וואס באַטען אריין אָט די דאָזיגע ארטיקלען אין „אלף השישי". זיי זיינען דאָס די „בולס" פון דער אידישער בערזע און מאכען, אז דער מארק זאָל זיך הויבען און פליהען אין הימעל אריין... און ערב סכות איז דאָס טאקע געווען, ווען איך האָב מיר געמאכט א רייזע אין קווארטאל צו בעטראכטען גאָר פון דאָס נ י י די א ל ט ע זאכען מיט מעהר פ ר י ש ק י י ט.

די זשארגאָן פון זשארגאָן.

דאָס איז שוין ניט דאָס ערשטע מאָל וואס איך האָב בעזוכט אונזער שכונה מיט דעם צוועק איהר גוט צו שטודירען, אָבער דאָס איז קיינמאָל ניט געווען ערב סכות, און עס איז שוין טאקע א שען שטיקעל צייט זייט מיין לעצטען בעזוך. עס איז דערפאר קיין וואונדער, וואס א סך זאכען, אויף וועלכע איך האָב שוין א מאָל ניט געוואָלט קוקען, זיינען מיר אויסגעקומען ניי ווי יעצט פון דער נאָדעל ארוים.

מיין וואונש איז געווען צו בעזוכען ריווינגטאָן סטריט און פיט סטריט, וועלכע שטעלען פאר אין די עקסטרא מארק־טעג א זעלטענע פאנאָראמא פון אידען און זאכען, א מין מענשישען

מוראשניק, א צומישענעש, א טהורם פון בבל, וואו עס טרעפען זיך צוזאמען אלע ששים רבוא זשארגאָנען פון אונזער מאמע־לשון. ריווינגטאָן סטריט איז דער גרענעץ פון די פערשיעדענע אידישע „גהעטאָס", וואָס שטעלען צוזאמען די גרויסע, די איינציגע גהעטאָ פון ניו יאָרק.

גאליציאנער, רומעניער, אונגארען, ליטוואקעס, בעסאראביער, בוקאָווינער, רוסישע, קאווקאזער, דייטשע יאהודים, טערקישע אידען און אידען סתם אין דער וועלט. דאָ קען א פילאָלאָג אין איין ערב שבת מאכען א פאָלשטענדיגען ווערטער־בוך פון אונזער אידישער שפּראכע, וואָס זאל טויגען אומעטום, אין טורנע, יאססי, בודאפעסט, טיפלים, מינסק, טשענסטאָכאָווע, סוכאָוואָליע, קאלווארי און בראָנזוויל. איהר הערט דאָרט, למשל, אלע פערשיעדענע אויס־שפּראכען פון די ווערטער „וואָס", „אייך" און „לעקאך". איהר הערט שרייענדיג: „וואָס", „וואוס", „וואועס", „אייך", „אך", „ענק", „עץ", „לעקאך", „לעיקאך", „לעקך", „לאיקאך" און „ליקיך". אין העסטער סטריט, ווען איהר זאָלט א סוחר אָדער אן אייער'ניצע נישט נוהג כבוד זיין, וועט איהר כאפּען אייער פסק אין קאפּולער ליטוויש, אין ריווינגטאָן סטריט אָבער איז מען אייך מכבד אין א מין לשון, וואָס איהר האָט אפילו אין חלום ניט געהרט. איהר וועט גאָר ניט וויסען אויב מען בענשט אייך אָדער מען שילט אייך, און איהר וועט דארפען קענען אלע לשונות פון דער וועלט צו פערשטעהען, וואָס פאר א „העכט" אייער פיש־פּעדלער איז געווען... עס איז דערפאר קיין וואונדער, וואָס איך האָב אויסגעקליבען ריווינגטאָן סטריט פאר ערב סוכות, דען העסטער סטריט איז, לויט מיין מיינונג, בעסער אויף ערב יום כפור... מען קען אָבער ניט אריינפאלען אין ריווינגטאָן סטריט, ווי א יון אין סוכה, און איך האָב זיך געלאָזען אהין דורך איינע פון אונזערע בכבוד'ע גאסען.

קונסט און דקדוק.

דאָס ערשטע, וואָס מיר האָט זיך אַ וואָרף געטאָן אין די אויגען איז געווען אַ בילדער־אויסשטעלונג פון פערשיעדענע געמעלדען, „קונץ־שטיקער“, ניט קיין טאַנדעטנע חלילה, נאָר טאַקע פּשוט האַנד־ארבייט. דאָס ערשטע בילד אין אַ „שאָו־קיים“, אַ גלעזערנע קעסטעל, אין דרויסען, האָט פאַרגעשטעלט כפּרות־שלאָגען, ווי אַ גרינער איד האַלט אַ ווייסען האָהן איבער די קעפּ פון זיינע צוויי שוואַרץ־חנ'עוודיגע אינגלאַך. עס איז אפילו געווען, ווי איהר ווייסט, ערב סכות, אָבער דאָס בילד האָט געטויגט אויף כפּרות אפילו אום שמחת תורה... אין פענסטער פון דער „בילדער־גאַלעריע“ איז ווידער געשטאַנען אַ בילד פון אַ רוסישען אדוואָקאַט, וואָס האָט אויפגעטראָטען אין אַ פּראָצעס געגען פּאַגראָמשטשיקעס אין רוסלאַנד, דערביי איז געלעגען אָט אזא מין צעטעלע:

„דאָס איז דאָס ריכטיגע בילד פון דעם קריסטליכען אַדוואָקאַט אין 2 „פּאָזישען“, וועלכער געהט אין סיביר“.

איך האָב מעהר ניט געקוקט. האָבענדיג די ערשטע פּראָבקע פון קונסט און דקדוק, בין איך געגאַנגען ווייטער.

אַ צווילינג שוהלכלאַך.

איך האָב זיך פערדרעהט אַ ביסעל אָן אַ זייט און האָב זיך פּלוצלונג אַנגעשלאָגען אָן אַ צווילינג שוהלכלאַך. דאָס זיינען צוויי־שטאָקיגע, אַלטע, געבריכטע הייזלעך וואָס שטעהען שוין איינע נעבען די אַנדערע זייט יאָהרען בתמימות, ווי צוויי אַלטע דרדקי מלמדים אין בית המדרש: איינגעהויקערט, שווינדזיכטיג, קויטיג און אָבגעריסען... אויף דעם צווייטען עטאַזש אָט פון די הייזלעך

געפינען זיך די שוהלכלאך, די קליינע בית המקדש'ן, און אויף איין מקום קדוש איז אויפגעהאנגען פאָלגענדע בעקאנטמאכונג:

„היער אין שוהל ווערט געדאווענט ערב ובוקר בהשכמה ביטווין 5 און 6 אַ גלאָק סטרייט. אַנדערע ביזנעס צו פרעגען אונטען.

אויסער די שוהל און די אַנאָנסען געפינען זיך אין די צוויי פּאלאצען פאָלגענדע ביזנעס: אַ „פאַבריק" פון מאטראצען, געשעפ־טען פון אַלטע מעבעל, אַ דאַמסקער שניידער, אַ גראַוויאָר און נאָך עפּעס, אַ חוץ מן הסתם אַ פאבריק פון באָרדערס און באָרדערקעס אין די צימערען. איך האָב אָנגעקוקט גאָט'ס דירה אין דער איסט־סייד און דאָס הארץ האָט מיר פערקלעמט פאר רחמנות אויף דער אָרעמער שכינה נעבעך, וועלכע האָט געווים אין דיזער אַטמאָספערע געמוזט קריגען די אויסצעהרונג און ליעגט ערגעץ־וואו אונטער אַ סטענדער און קרעכצט... אונגליקליכע שכינה! וואו עס איז איהר בעשערט געווען מגולגל צו ווערען!...

איך האָב געקראָגען ביי דעם דאָזיגען אָרט אַ מין הארץ־וועהטאָג, און קוקענדיג דאָרט אַלץ מעהר און מעהר, האָב איך בעמערקט אויף אַן איינגעבראָכענעם פארקאַן, נעבען די צוויי שוהלען, עטליכע אָבגעריבענע אפישען פון אידישען טהעאטער. פון איין אַפישע, געל און שמוציג ווי מאנכע אידישע פיעסען און פיעסען־קריטיק, האָבען זיך נאָר אָבגעשטעלט די ווערטער „ק ע נ י ג פ ו ן ד י ש נ אָ ר ע ר", אַ שטיק, וואָס מען האָט געשפּיעלט אין טהעאטער און וואָס דער איד שפּיעלט אין דער וועלט...

יא, „קעניג פון די שנאָרער", האָב איך ביי זיך געטראַכט און בין האסטיג אוועק פון דאָרט...

מילכיגע רעסטאָראַנטען.

איך בין געגאַנגען גלייך אין דער ריכטונג צו ריוווינגטאָן סטריט, פוןביידע זייטען גאַס האָבען זיך מיר נאָר געוואָרפען אין די אויגען קליינע שפּייז־קרעמלאַך און קעלערס מיט רעסטאָראַנטען, דאָס רוב „מילכיגע" רעסטאָראַנטען. אין דעם פענסטער פון איין „מילכיגען רעסטאָראַנט" זיינען געלעגען אויף אַ קעזיל אַזוי פיעל טויטע פליגען, אַז ביי מיר האָט אויפגעלעבט די שאלה, אויב דער קעזיל איז מילכיג אָדער פליישיג...

איבער'ן וועג פון אַט דעם פאַרעוועזען רעסטאָראַנט איז געוועזען אַ קרעמיל און דוקא אויך אַ „מילכיגע". אין פענסטער איז געשטאַנען אַ גיפּסענע קוה, אויף וועלכער עס איז געהאַנגען אַ צעטעלע וואָס האָט זיך געלעזען בזה הלשון:

„פּריסע פּיטער און צווערעך פון אונז אליין געמאַכט. טוי אונזערע מעלכעקעס פון באָר אָף העל אונטערגעזוכט".

ניש־קשה פון אַ אידיש! ניט אמת? איך האָב אָבער דאָך ווי דורך אַ נבואה פערשטאַנען, אַז „באָר אָף העל" מיינט „ב אָ ר ד אָ ו ו ה ע ל ט ה" און אָן די צומישענים פון „פּריסע פּיטער" האָב איך דערזעהן, אַז איך בין אין ריוווינגטאָן סטריט, וואו איין אָנאָנסע ווערט געשריעבען אויף אַלע זשאַרגאָנען, כדי מען זאָל איהר דאָרט קענען לעזען און פערשטעהן. דער „ס" אין די „פּריסע" איז געוועזען פאַר מינסקער און דער „י" אין „פּיטער" איז געוועזען פאַר טורנער אָדער יאַססי'ער.

קומענדיג אויפ'ן עק פון ריוווינגטאָן און סאָפאָלק האָב איך ערשט דערזעהן אַז עס איז ערב סכות. דער יריד האָט מיר אַנט־געגען געשריען ווי אַ ים. איך בין שיער פערטויבט געוואָרען פון דעם ערב יום־טוב'דיגען טומעל. ווי דער גערויש פון מעכטיגע

וואַסערען, האָט זיך געטראָגען דער ליאַרם פון די קויפער און פער־קויפער. איך האָב קוים אַ צעהנטען וואָרט פערשטאַנען.

באַלד אויף דער עק גאַס איז געוועזן אַ כאַפּענעש אויף אתרוגים, לולבים און הושענות. דער חסיד, וואָס האָט פערקויפט די אתרוגים האָט, זעהט זיך, ניט געקענט בעשטעהן צו דינגען דעם גאַנצען ראָג פאַר זיך, האָט ער געמאַכט שותפות מיט אַן איטאַליענער שטיוועל־פּוצער, וועלכער האָט געהאַט צוויי שטוהלען. אויף איין שטוהל האָט דער איטאַליענער געפּוצט שיך און אויף דעם צווייטען איז געוועזן אַ קראָם פון אתרוגים, און אַ חברה אידעלאַך זיינען דאָס געוועזן די קונים. גאָרגעל אידען: מיט לאַנגע, דאַרע, אויסגעצויגענע גאָרגעלס. האַרציגע אידען: מיט הוילע טרוקענע הערצער בעוואַק־סען מיט לאַנגע האָר. אידען קאָפּ־מענשען: מיט אָבגעגאָלטע קעפּ און פּאַטילניצעס פּונקט ווי אין זלאָטשעוו און מעזשביש. הויזען־אידען: מיט אונטערגעקאַשערטע קאָלאָשעס, איין הויז איבער די שטיוועל, דער צווייטער אינוועניג, און פון זעהר אַ ניט פּאָפּולערען אָרט האָבען אַרויסגעשטעקט בנפות'ן מיט כפול־שמונה'דיגע ציצות. אַט די אַלע אידען האָבען זיך געשטופּט, געריסען, גע־קוועטשט און געבריקעט צו קריגען דעם בעסטען אתרוג און ציליעב אַ „גראָשען" פּלעגט אָבגעהן דער שידוך.

דער איטאַליענער האָט זיך מן הסתם פריהער גאָר ניט פאַר־געשטעלט וואָס פאַר אַ מין שותפות ער מאַכט, אַז מען וועט איהם פערנעהמעןביידע שטוהלען און מען וועט ביי איהם אליין זאָגאָר דעם קאָפּ ניט אַרויסזעהן, דען ער איז געשטאַנען „מלא־רציחה". אָט, דאַכט זיך, כאַפּט ער זיין סטילעטאָ און שטעכט אַ חסיד. דאָס איז טאַקע נסים פון „איהם זאָל לעבען" וואָס דער רשע האָט איינ־געהאַלטען זיין גרימצאָרען און איז נאָר אָבגעקומען מיט איטאַליע־נער און ענגלישע „מי־שברך'ס".

„הושענות“ און „היי, שינים“.

דאָס מערקווירדיגסטע פון דער סכות וואָך אין אידישען קוואר־טאַל זיינען געווען די גוי'אישע הושענות פערקויפער ערב הושענה רבה פאַר נאַכט. ריווינגטאָן סטריט האָט געקישעט מיט זיי. אויף איין אָרט זיינען געשטאַנען א שורה אידען און שקצים און האָבען פערקויפט די גרינע ריטלאַך. די אידען האָבען געשריען: „הושענות!“ „אידען, הושענות!“ און די גוים ווידער האָבען געשריען: „היי, שינים!“ „היי, שינים!“ מען האָט ממש געזעהן, אז די אָרעמע גוים זיינען אונשולדיג אין בעליידיגען זייערע קונדען, דען פון וואַנען זאָל אַן איירישמאַן וויסען דעם אונטערשיעד פון „היי שינים“ ביז הושענות. און עס האָט טאַקע די גוים גאַר ניט געשאַדט סיי־ווי־סיי, דען דאָס רוב הושענות־קויפער זיינען געווען גרינע אידען און די, וואָס האָבען פערשטאַנען דעם גוי'אישען טעות האָבען סתם געשמייכעלט פאַר הנאה.

— נו, איהר קויפט דאָס ביי א גוי הושענות? — האָט געפרעגט איין איד דעם אַנדערען.

— פאַר וואָס קויפען זיי ביי אונז קריסטמעס־זאַכען? — האָט דער אַנדערער איד שנעל געענטפערט.

די צוויי אידען זיינען אריין אין הויכע דרכים, כמעט אין פּאָליטיקע, איך בין אָבער אַוועק ווייטער און האָב זיי איבערגעלאָזט דעבאַטירען.

קיין וואונדער האָט מיר אָבער ניט געפעהלט וואו איך האָב זיך נאָר געקעהרט, דען אוועקגעהענדיג פון די הושענות האָב איך פּלוצלונג דערזעהן, געגענאיבער א באַנק־געשעפט, א אידישע אפּטייק.

„דער בעסטער מלאך המות פאַר וואַנצען“.

דאָס איז אָבער געווען דער מערקווירדיגסטער אַפּטייק וואָס איך האָב אין מיין לעבען געזעהן, מעהר ווי איין פענסטער האָט דער אַפּטייק ניט געהאַט, און קיין אַנדער זאַך האָט מען דאָרט ניט געזעהן ווי, „וואַנצען־פּראָשקעס“ און „וואַנצען־ליקער“. אין מיטען פענסטער איז געשטאַנען אַ גרויסער ווייסער פּאַפּירענער טאָוועל מיט פאָלגענדער, זעהר אינטערעסאַנטער רעקלאַמע אין אידיש:

„דער בעסטער מלאך המות פאַר וואַנצען!
„שטאַרקער ווי קאַרבאָליק עסיד און אַלע
„אַנדערע גיפטען 10 סענט אַ פלעשעל, קומט
„און איבערצייגט זיך“....

איבערלעזענדיג די דאָזיגע רעקלאַמע, האָב איך זיך שטאַרק פערוואונדערט. איך האָב פשוט צום ערשטען מאָל אין מיין לעבען ערנסט אַ קלער געטהאָן וועגען אונזערע וואַנצען... ערשט אַ וועלט האָבען מיר דערלעבט, אַז עס איז גאָר אויף די וואַנצען קיין טויט ניטאָ און מען דאַרף גאָר פאַר זיי אַן עקסטראַ מלאך המות, און אַ גאַנץ בעזונדערן אַפּטייק אין ריווינגטאָן סטריט...

דערפאַר האָט אָבער דאָס לעצטע בילד, וואָס איך האָב געזעהן, מיך געמאַכט גליווערן און שיער פערקיהלט די בלוט אין מיינע אָדערן. דאָס איז געווען אַ זאַך, וואָס איך האָב קיינמאָל ניט גע־דיינקט צו בעגעגענען אין לעבען, און הלואי וואָלט איך דאָס ניט געזעהן!

דאָס חלה־טישטיכעל

עטוואָס אָבגערוקט פון דער קאָבענים און טומלענים, אויף אַ שטיקעל ליידיג פּלאַטץ, איז געשטאַנען נעבען אַ שטופּ־וועגעלע מיט

רעשטלאך פון פערש־ידענע וואלענס, קארטון, פערקיל, סאמעט און באטיסט — א בלייכע, טויט־בלייכע יונגע פרוי. דער פערקערפער־טער עלענד.

זי פלעגט ניט לאזען די ווייבער שטארק גראבען אין ווענעלע און פלעגט זיי אליין פראבירען אבשטויסען צוריק פון די „סחורה", אבוואהל מען האט געזעהן, אז זי איז זשעדנע נאך לייזונג.

זי האט אבער ניט פיעל געלייזט. ערב סכות פאר־נאכט, ווער דארף יעצט רעשטלאך?... די קינדערשע קליידעלאך און פארטיכ־לאך, און פארהאנגלעך, וואס מען האט געדארפט אויף יום טוב, זיי־נען שוין געמאכט.

פלוצלינג איז צוגעלאפען אן עלטערע דיקלאכע פרוי און האט זיך אריינגעווארפען אין ווענעלע מיט א האסטיגען געשריי:

— מיסעס, האט עץ עפעס א שאין שטיקעלע פאר א חלה־טישטיכעל?

די בלייכע פרוי איז נאך בלייכער געווארען און האט א קוק געטאן אויף דער אלטער מיט כעס דערפאר, וואס זי האט א קלאפ געטאן אין ווענעלע...

— אזא יאהר אויף מיר וועלכע פיינע שטיקלאך דא איז פא־ראן — האט זי אבער באלד געענטפערט מיט א שמייכעל, וואס האט פער'מסר'ט שמערץ — אט איז א שטיקעלע טאקע נאר א ברכה צו מאכען, גוט אפילו פאר א פרוכת אדער א מענטעלע...

די דיקליכע פרוי האט אבער געוואלט אליין אויסקלייבען...

און ווארפענדיג די שטיקלאך האט זי זיך אנגעשטויסען אן א קינד, וואס האט זיך אויפגעכאפט מיט א געשריי...

די אלטע פרוי האט א ציטער געטאן און מיט שרעק און פער־וואונדערונג האט זי אויסגעשריען:

— סטייטש! דא האלט מען א קינד?

מיט א שוואכע, ציטערענדע שטימע און זיך בעוואשענדיג מיט טרערען האָט די בלייכע געענטפערט:

— וואו דען זאָל איך עם האלטען?

דריטער קאַפּיטעל.

ביזטו דאָ, אָדער דאָרט,
ווייס דיין ריכטיגען אָרט.

פראגען זיינען ווי פּראָצענטניקעס: וואָס גיכער מען פּטור'ט זיי אראָב, איז אַלץ בעסער.

פראגען קינדלען; ווען מען לאָזט זיך זיי פּלאָדען, פערמעהרען זיי זיך ווי פּאָליטישע טובות און פרעסען אראָב דעם מוח.

ביסמארק, דערצעהלט מען, פלעגט דערזעהן א פּאָליטישע פראגע ביי א פּאָלק איידער די געשיכטע האָט נאָך געשאפּען דעם פּאָלק'ס נשמה, און פלעגט שוין נעהמען זוכען א תירוץ, אז דייטשלאַנד זאָל דערפון פּראָפיטירען.

ריטשארד קראָקער, א פיהרער פון די ניו יאָרקער שטאדטטאטעס, פלעגט נעהמען זוכען אן אויסרייד צו בע'גנב'ענען ניו יאָרק וויסענדיג אפילו, אז מען וועט איהם נאָר קיין קשיות ניט פרעגען.

די אַפּטאָונער דייטשע אידען האָבען אָנגעהויבען צו פערענטפערן די „איסט־סייד־פראגע", כאָטש קיינער פרעגט ניט נאָך זיי, א. ז. וו.

נאָר וועגען אויסנאהמען רעדט מען ניט.

א געוועהנליכער בשר ודם פאנגט זיך ערשט אָן ראנגלען מיט א פראגע־צייכען ווען דאָס האלט איהם שוין ביין גאָרגעל.

איהר וועט זיך דערפאר ניט וואונדערען, רבותי, וואָס מיך

ארט יעצט אזוי שטארק די פראגע וועגען „אידישען קווארטאל“, דאס הייסט: וואו איז דער אידישער קווארטאל?

די פראגע, דארפט איהר וויסען, איז גאר א גרויסע און מוז פערענטפערט ווערען אזוי גיך ווי מעגליך, כדי דער קינפטיגער אידישער היסטאריקער זאל זיך קיין קאפ ניט פערדרעהען און זאל גלייך ארויפשטעלען דעם פינגער אויפ׳ן רעכטען מיטען פון אידישען מיטעלפונקט און זאגען: „אט דאס איז דאס!“

אלזא, צו דער פראגע!

וואו איז הער ניו יארקער אידישער קווארטאל?

איז דער אידישער קווארטאל „העססטער מיט איהרע שוועסטער“ אדער ער האט זיך איבערגעקרויזשקעט אין די הויכע מקומות, אין די 5טע עוועניו, ארום סענטראל פארק אדער אפשר גאר אין סענטראל פארק גופא, וואו קאלווארייער דייטשקעס טראגען אלע שבת קוגעל פאר די וואוויארקעס? אדער איז אפשר דער סענטראל פארק גופא דער „העססטער סטריט פארק“ פון אפ־טאון?

מיר וואלט אט די פראגע קיינמאל ניט ארויף אויפ׳ן געדאנקען, ווען איך וואלט פלוצלונג ניט אריינגעקראכען אין איהר ביז איבער „די קנעכלאך“ אין רעכטען מיטען פון דער עלעגאנטער פינפטער עוועניו....

איך בין דערפון אזוי איבערראשט געוועזען, אז איך האב אין פלוג אליין נישט געוואוסט וואס דא איז געשעהן. האב איך פערבלאנדזשעט? האט דער אידישער קווארטאל פערבלאנדזשעט?... האב איך זיך בעשלאסען די זאך צו אונטערזוכען...

אז מען זוכט געפינט מען.

ערשט יעצט וויים איך וואו אידען וואהנען און איך וויים ניט וואו דער „אידישער קווארטאל“ איז.

לויט ווי מיר שיינט דארף זיך די 5טע עוועניו ניט פערשעמען

פאַר ריווינגטאָן סטריט. עס איז דיזעלביגע יענטע נאָר אַנדערש פערשלייערט.

אין ריווינגטאָן סטריט, למשל, דאַרף אַ בלייכע אידענע אַראָב־לויפען פינף עטאַזש אין קרעמיל נאָך אַ קעפעל קנאָבעל, און אין דער 5טער עוועניו בעשטעלט אַ מינסקער מיליאָנערקע אַ הערינג פער טעלעפאָן אויף „שיקס אַ גלאָק סאַרפ", ווען איהר מאַן וועט קומען פון „ביזשנעש".

דאָ פלאַנטערען זיך אויך אונטער די פיס אַלטע בכבוד'ע אידען מיט היימישע בערד און אַלטע אידענעס מיט שייטלען.

דאָס זיינען טאַטעס מיט מאַמעס אַראָבגעבראַכט עקסטרא פון אייראָפּא ניאַנטשען די קינדער, ארומפיהרען די קינדער־וועגעלעך אין „מאָונט מאָררים פאַרק", דער אָרטהאָדאָקסישער פאַרק פון דער 5טער עוועניו, און אכטונג געבען, אַז די קעץ זאָלען ניט פאַסטען קיין הפסקות.

די אַלטע מוהלים פון דער איסט סייד האָבען אוועקגעצויגען ניט ווייט פון קאַרנעגיע'ס פאַלאַסט און זייערע שילדען הענגען נאָך אַרום העסטער סטריט בלויז אויף זייערע קאָנטאָרען...

דער רעכטער צענטער פון מוהל־ביזנעס איז יעצט אַפּ־טאָון, וואו עס געפינען זיך ווי זאַמד און ערד שניידער מכל המינים... אפילו בייטעל־שניידער.

דאָס שאַדט אָבער ניט פון דעסטוועגען אונזערע נייע אַפּ־טאָונער צו פיהרען שטאַט ווי עכטע יענקים.

פינטאַגאָלער דייטשקעס, וואָס זיינען ערשט ניט לאַנג צוריק געזעסען מיט אייער, מיט אַלטע הויזען און לימינעס אין העסטער סטריט און האָבען געהאַט בלעך־קרעמלאַך מיט געבריכטע קאַפעליר־שען אין באַיאַרד סטריט נעבען בויערי — פוילען זיך ניט אין אַ מיטען מיטוואָך צו מאַכען „קאַפּע פאַרטיס" אין אַ האָטעל. און

עס איז מחיה צו הערען, ווי מיסעס קלאָג און מיסעס בראָך צוקלאָגען און צוברעכען דאָס ביסעל ענגליש.

אין דעם זינדיגען אפּ־טאָון קומען זיך צונויף הימעל און ערד. די ערשטע „היימישע" דורות פון דעם „ווילד בנים ובנות" מיט דעם „וימות", מיט די „קאַפּע פּאַרטים", מיט ווייבער וואָס שפּיעלען אין פּויקער פון „קריאת שמע" ביז „קריאת שמע", מיט אַלטע שניידער־באָסעס אין זיידענע צילינדערס, מיט יונגע „דראַמערס", און מיטעל־יעהריגע „דעזיינערס", אויך אַ מין שניידערס, מיט הינט וואָס ווערען געפּיהרט אַלע אין דער פריה אויף „נקיות", מיט העמדער־פאַבריקאַנטען, מיט גרונט אייגענטום־בעזיצער און ספּאָדר־ניצעס־פאַבריקאַנטען, מיט אַלץ, וואָס איהר ווילט נאָר הערען און געדענקען, אַט פּונקט ווי אין פּאַריז...

אין דער אפּ־טאָונער „גהעטאָ" קענט איהר קיינמאָל ניט וויסען אויב אייער אויג נאַרט אייך ניט, אויב אַלץ, וואָס איהר זעהט, זעהט איהר טאַקע מיט אַן אמת.

איהר טרעפט אָן אַ מאַדאַם מיט אַ קעסטעלע „היילערס טשאָקאָלאַד" אין האַנד. זי האַלט די קעסטעלע מיט אַזאַ עדעל־קייט און קאַיט דערוויילע. אין העסטער סטריט פּלעגט זי אויך קאַיען אין גאַס. דאָך אויב איהר מיינט, אַז אין דער קעסטעלע ליעגט טאַקע טשאָקאָלאַד, האָט איהר אַ טעות. די „לידי" עסט ניט קיין צוקערקעס, איהר באָבע האָט דאָס אויך ניט געגעסען. זי קאַיט דאָס אַ שטיק וואורשט, פּאַסטראַמע, אַ פּעפּעריל, אָדער נאָר אַ ביינעל. עס ווענדט זיך פון וועלכע מדינה זי קומט...

איהר זעהט ווי אַ יונגער מאַן אין אַ צילינדער־הוט און אַ טייערען סורדוט מיט דימענטענע רינגען אויף די פינגער לאָזט זיך ארוים פון אַן ערשטע קלאַסע אַפּאַרטמענט־הויז מיט אַ טייערען אימפּאָרטירטען סעטשעל פון קראָקאָדילען־לעדער און געהט איבער'ן גאַס.

דאָס איז דער יונגער מיסטער „קאַיק“ אַליין, אַ אידישער אַריסטאָקראַט.

וואו מיינט איהר געהט ער?

נאָך אַ קעסעלע ביער!

אין סעטשעל שטעהט דער בלעכערנער קעסעלע...

אונזער נייער אַריסטאָקראַט קען מיט פלעשער־ביער אַליין ניט פערטיג ווערען. ער איז געוועהנט צו זיין אַלטע קעסעלע פון דער איסט־סייד, וואו מען פלעגט איהם פערקויפען פאַר 5 סענט אַ גאַנצע וואַנע מיט מים אחרונים און ער פלעגט זופען פון קעסעלע.

געהן עפּעס אַזוי פּראָסט מיט'ן קעסעלע איבער'ן גאַס, ווי אַמאָל, איז ניט שען. שיקען די דיענסט פּאַסט עפּעס אויך ניט. די דיענסט דאַרף ניט וויסען ביי ווּעמען זי דיענט...

פוצט מען זיך אויס ווי דער „מלאך מיכאל“ און מען געהט אין קרעטשמים נאָך סחורה.

דער קרעטשמער איז אַן איירישער גוי און קען איהם סיי־ווי־סיי ניט...

אַלזאָ, ווי איהר זעהט, רבותי, איז דאָס עפּעס יאָ העסטער סטריט, ניט העסטער סטריט. דער קינפטיגער אידישער היסטאָרי־קער וועט דאַרפען שטאַרק שוויצען אויסצוגעפינען דעם אידישען קוואַרטאַל, אויב מיר ווילען איהם ניט העלפען בעצייטענס.

מיט איין זאַך איז די אַפּ־טאַונער „יודען־גאַס“ די לעצטע צייט שטאַרק אָבגעזונדערט פון דער אַלטער אידישער שכונה, נעמליך: מיט אָטאָמאָבילס.

מילא דאָס, וואָס כמעט אַלע אַפּ־טאַונער ליטווישע דייטשען האָבען הינד אין הויז, מאַכט זיי נאָך ניט פאַר מיוחסים, ווייל דער איסט־סייד פעהלט אויך קיין הינד ניט... אָבער די אָטאָמאָבילס שיינט טאַקע צו זיין אַ נייעס.

עס האָבען פּלוצלונג גענומען לויפען אָטאָמאָבילס, געטריעבען

מיט כשר'ע אייל, מיט אמת'ע „שמן זית", וואָס מען מעג ניצען אפילו ביים רבי'ן.

א שענע סצענע, דערצעהלט מען, איז פאָרגעקומען צווישען צוויי אידישע יענקיבעס אָדער יאַנקעליכעס, וועמעס אַטאָמאָבילס עס האָבען זיך צונויפגעטראָפען אויף דעם פאַראַדנעם ראָג פון די פינפטע עוועניו און סענטראַל פּאַרק.

די ווייבער, וואָס זיינען געזעסען אינוועניג, האָבען זיך דער־קענט... און געזאָגט אין שניפּישאַקער ענגליש זייערע „דרייווערס" (שאָפוירס) זיי זאָלען איינע די אַנדערע ניט אָבטרעטען דעם וועג.

א ווײַלע האָבען די צוויי ווייבער געשוויגען, אבער באַלד האָט אָנגעהויבען צו געהן אויף דעם אַלטען שטייגער:

„איטקע די אייערניצע, א בראָך זאָל זיך אריינכאַפּען אין דיין מאַן, דעם קעשעניק. היים דיין פוהרמאַן, ער זאָל פאָהרען, אז ארויספיהרען זאָל מען דיך, טאַטע זיסער. דו מיינסט, אז איך וועל דיר איצט אויך שווייגען ווי דאַמאַלס אין העסטער סטריט? דו מיינסט, אז דו וועסט זיך צוכאַפּען ביי מיר צום קערבעל און ארויסנעהמען די לימינעס, ווי דיין טאַטע, דער גנב, פלעגט ארויסנעהמען פון די צדקה־פּושקעס אין קאַלוואַריע? היים פאָהרען, דו הערסט? ווארום איך שליידער דיר מיין זיידענע טאַרבע אין דיין פאַרשיוועו סנוק!"

די צווייטע איז אָבער אויך ניט שולדיג געבליעבען קיין ענטפער און זיך אויפשטעלענדיג אין אַטאָמאָביל מיט א פּערקאַשערטען ארבעל האָט זי אויסגעשריען אויף'ן קוויטש:

„איך האָב דיך אין לאָמזע, דו הערסט? חיה'קע די לימינע מאַיד! דו מיינסט איך האָב שוין פערגעסען ווי מען האָט דיך געשמיסען אין מיטען גאַס, הא? א בראָך נאָך דיין זיידען, דעם סיבירניק. א יחסנ'טע געוואָרען אין אַמעריקע. א קליינינקייט, פּש, פּש, א כאַלעריע נאָך איהר! איהר מאַן

„מאניפעקטשעט", אז מאניפעקטשען זאָלסטו שוין מיט דער גסיסה, רבונו של עולם, זאָלסט הייסען דיין באַלעגאָלע (בעל העגלה) אוועקגעהן פון דאנען, דו הערסט? לימינע מאָיד, וואָרים איך קריך ארוים צופראסקע איך דיר ווי דעמאָלט אין עלעען סטריט. קוקט אָן א מינע, קוקט, א בראָך צו איהר. דו שלאק! פונקט ווי מיינער וואָלט גאָר ניט מאניפעקטשעט. זאָלסט הייסען דעם שייגעץ פאָהרען, דו הערסט? וואָרים איך צופראסקע איהם אויך!..."

צום ערגסטען איז געווען, וואָס ניט די שאפּוירס, ניט די פּאָליציי, ניט די אַלע מענשען ארום האָבען פערשטאנען איין איינ־ציגען וואָרט וואָס די צוויי „לײדים" רעדען. איין פּאָליציסט האָט געמיינט, אז ייי זיינען צוויי איטאַליענערקעס; אַן אנדערער האָט געזאָגט, אז זיי רעדען פראנצויזיש און קריגען זיך עפּעס איבער א געליעבטען...

— דאָס זיינען אינדיאנער לײדים, האָט זיך ארייגגעמישט אַן אַלטער איירישער זעלנער, וואָס האָט נאָך געדיענט אין אמעריקא'ס בירגער־קריעג און האָט זיך עטליכע מאָל געשלאָגען מיט די אמעריקאנער ווילדע שבטים...

ווען די פּאָליסלייט האָבען געמאכט א שלום צווישען די „לײדים", האָבען זיי נאָך גוט אָנגעשפּייט איינע די אנדערע אין די פּנים'ער און ארויסגעשטעקט די צינגער און זיינען אריינ־געפאָהרען אין סענטראַל פּארק.

— נו, ווער איז גערעכט? איך האָב באַלד געזאָגט, אז זיי זיינען אינדיאנער לײדים, האָט שטאָלץ בעמערקט דער אַלטער איירישמען, איהר האָט געזעהן ווי זיי האָבען זיך געשפּייט אין די פּנים'ער! אינדיאנער לײדים טהוען דאָס. האָ, האָ, איך קען די אינדיאנער אויסגעצייכענט. איך האָב צווישען זיי געוואוינט.

— נאָ, דהעי אַר שינים! — דאָס הייסט: „ניין, זיי זיינען

זשידעס", האָט זיך אָבגערופען א קליינער באָרוועסער ציימונגס־פערקויפער — אי נאָו... איך וויס...

נו, רבותי, וואָס זאָגט איהר? וואו איז דער „אידישער קוואָרטאל": וואו מ י ר וואוינען, וואו א י ה ר וואוינט אָדער וואו ז י י וואוינען?

ווי עס שיינט בלייבט נאָך דערוויל די פראגע ניט פערענט־פערט און זי בלייבט נאָך פיעל מעהר פערפלאָנטערט ווען מען זעהט, וואָס עס טהוט זיך אין די נייע אידישע קראָמען אָדער קרעמלאך, וואָס עפענען זיך ארום די נייע אידישע אריסטאָקראטען.

ווי גיך עס עפענט זיך עפּעס א שטיקעל קרעמעל אין דער פינפטער עווניו, אָדער אין א זייט־געסעל, קומען אראָב די „ליידים" נאָך „סואוועניררס", נאָך אנדענקונגס־צייכענס.

זיי אַרט ניט וואָס פאר א קרעמעל דאָס איז, זיי קענען גע־ברויכען יעדער סאָרט סחורה, אויב דאָס איז א פיש־קראָם איז ביי זיי רעכט א סטינקע, אבי אַן אנדענקונגס־צייכען.

קיצור ימים האָבען נעבאך די נייע סוחרים פון אָט די אמעריקאניזירטע קונדען.

די מאדאם קומט זיך אריין, טרינקט אוים א גלאָז מילך, פערבייסט מיט א בארנע, אַן עפּעל אָדער א צוקער־לעקעכיל און געהט אוועק מיט א שמייכעלע.

ווער וועט עס געהן אַן אפּטאונער מאדאם מאָהנען דערפאר? די איסט סייד איז דאָס? מען וועט דאָס אַרויפשרייבען דער שניידערקע אויפ'ן ביכעל? דאָ האָט מען דאָך צו טהון מיט גרונט־אייגענטהימער, מיט אפּטאונער.... אָט אזוי טרינקט מען א פּאָר קוואָרט מילך, מען עסט אויף א פונט אָדער צוויי צוקער־לעקעכ־לאך אָדער אנדערע זאכען און שאַ! ס'איז די פינפטע עוועניו!...

אין אמת'ן קען מען די אפּטאונער מאדאם ניט פערדענקען. זי קריעגט פון איהר מאַן א הונדערט דאָלאר א וואָך אויף דער

הוצאה, און דאָ איז אָבער ניט אריינגערעכענט קיין „פויקער“, קיין „קאַפּע פּאַרטים“, קיין באַל־טיקעטס און קיין אנדערע „נויטיגע“ זאַכען.

די מאַדאַם פערשפּיעלט אין קאָרטען און פערטרינקט די פּאָר דאָלאַר. מוז זי נאָך דעם געהן זוכען וואו עס עפּענען זיך נייע קרעמ־לאָך מיט „סואַוועניר“ און אַגב טאַקע כאַפּען א ביס און א זופּ מילך... א מענש קען דאָך ניט אויסשפּייען די נשמה...

אָט אזוי זוכט אַלץ די פינפטע עוועניו צו ווערען יענקיש און ווערט אַלץ מעהר יאַנקעליש און מיר ווייסען אַלץ ניט, וואו דער אידישער קוואַרטאַל איז.

דער קינפטיגער היסטאָריקער וועט האָבען א הארטען נוס צו קנאַקען.

פיערטער קאַפּיטעל

עס איז א לעבען אין אידישען קוואַרטאַל. אידען האָבען צוויי יום טוב'ן צוזאַמען: קריסטמעס און חנוכה. וועלכער יום טוב עס איז מעהר יחסן איז קיין קשיא ניט, ווען זיי קומען איינציגווייז איז דער קריסטמעס נאָך אַלץ מעהר יחסן, ווייל ער איז פּשוט איינטרעגליכער — ביזנעס, געשעפט. חנוכה פּטור'ט מען אָב מיט א בינטעל האַלבע פּרוטה'דיגע ליכטלעך, אויף קריסטמעס אָבער דאַרפען אידען פערשיעדענע פּרעזענטען, מתנות.

מען קען דאָך ניט זיין קיין גרינער!

קינדער זיינען שוין ברוך השם אונטערגעוואַקסען, זיי האָבען זיך שוין אמעריקאַניזירט, מען מוז פיהרען א מענשליכע הויז. אז א קינד גיט דעם טאַטען א קריסטמעס פּרעזענט, און דוקא א טלית, זאָל מען דאָס ניט נעהמען?...

נו, קען מען דאָך אַליין אויך קיין חזיר ניט זיין און מען דאַרף עפּעס אויך געבען. איז אָבער דאָך דער קריסטמעס אין וועג. מען גיט אַ קוק אויף דער מתנה, וואָס די אַלטע שטאָדט נוצרת האָט געגעבען דער וועלט, איבערהויפּט אונז אידען, פערגעהט שוין דער אַפּעטיט פון אַלע מתנות...

דער באַרג „שיני“.

עס דערלאָזט פּראָסט דאָס האַרץ ניט, אַז „היימישע אידען“, דאָס הייסט אידען, וואָס קומען פון אַן אָרט, וואו זיי האָבען קיין היים ניט געהאַט... און האָבען אַריינגעכאַפּט אַלע קריסטמעס־פּרעזענטען, וואָס אַ איד קען נאָר קריגען פון אַ קריסטמעס גוי — דערלאָזט פּשוט דאָס האַרץ ניט, אַז אַזעלכע אידען זאָלען זיך פּאַנאַנדער־מתנה׳ן און פריי׳ען גראָד אין דעם יום טוב. אמת טאַקע, אין אַמעריקאַ האָט זיך שוין דאָס אַלעס אויסגעגליכען, אידישע פילאָלאָגען האָבען ערקלערט, אַז „שיני“ איז אַ רמז אויף „סיני“ און ווען אַ קריסטליכער בויאַן וואַרפט שטיינער אויף אַ אידען און שרייט „שיני“, מיינט ער דאָס צו דערמאָנען דעם אידען אָן באַרג שיני (באַרג סיני), וואו עס האָט געוואָרפען און געשליידערט ווי יאָהריגע קדחת... ווי אין פּסוק שטעהט: „ירה יירה“.

דערפאַר אָבער ווען עס פאַלט קריסטמעס און חנוכה צוזאַמען איז דער תירוץ פאַרטיג, עס איז „שיטער און גלאַט“ פון אַלע זייטען. מען קויפט קריסטמעס פּרעזענטען מיט אַן אויסרייד אַז דאָס זיינען „חנוכה־מתנות“. אי, איז דאָך אַ קשיא: וואו און ווען האָבען אידען געגעבען חנוכה־מתנות? וואו איז גאָר פאַראַן אַ „רמז רמזים“, אַז מען זאָל חנוכה געבען פּרעזענטען?

איז אַ תירוץ: „לא קשיא“. עס איז קיין קשיא ניט. די אידישע

תורה איז געמאכט געוואָרען אויף אויסצואוואקסען... זי פאַסט זיך פאַר אַלע צייטען. מען קען פון איהר אַרויסדרינגען ווי פון אַן אויטאָמאַטישען רעסטאַראַנט אין בראָדוויי אַלע מאכלים: קרעפּלאַך, געהאַקטע הערינג, פאַמפּושקעס, לאַטקעס און אפילו חזיר מיט בעבלאַך און אַ דין אַז מן מעג נעהמען פּראָצענט... וואַרפט נאָר אַריין אַ מטבעה אין רב'ל, אָדער אין „סלאָט“ און עס וועט אַרויסגעהן אַ „מאכל“, אַז איהר וועט הנאה האָבען און עס וועט זיין כשר אויך. אין דער תורה איז קיין גרונד ניטאָ, ווי אין אַ עלעקשען ביער־גלאָז, וועלכע איז, דאַכט זיך, גאָר ניט אַזוי גרויס, און דאָך קענט איהר דאָרט דערטרינקען די גאַנצע אַמעריקאַנער פרייהייט...

איז אַלזאָ מעגען, הייסט דאָס, אידען געבען און נעהמען קריסטמעס־מתנות לכל הדעות און דער אידישער קוואַרטאַל איז טאַקע אַזוי פער'קריסט'מעוועט, אַז מען זעהט דעם חנוכה ניט אַרויס.

קריסטמעס און קריסט־מת.

אַ אידעל, אַ רב'ל, דאַכט זיך, פון די בעשעהרטע אַמעריקאַנער רבנים פון דער איסט סייד, וואָס בעשערען נאָך פאָרלויפיג די בערדלאַך און אַטוואָזשען זיך נאָך ניט צו גאָלען — האָט מיר געגעבען צו פערשטעהן, אַז קריסטמעס איז אַ מצוה זיך משמח צו זיין.

געטראָפען האָב איך דעם דאָזיגען רב'ל אין אַ ספרים־קראָם דינגענדיג אַ סידור מיט זשאַרגאָנישער איבערזעצונג. ער האָט מיר געזאָגט, אַז ער דאַרף דאָס פאַר זיין ווייב, נאָר רעדענדיג מיט איהם האָב איך פערשטאַנען, אַז ער דאַרף דאָס פאַר זיך.

אָט דער אידעל האָט מיר געזאָגט, אַז קריסטמעס מאַכט קריסט־מת. דאָס הייסט קריסטענטהום איז געשטאָרבען. דערפאַר

דארפֿען זיך אידען פרעהען און שיקען איינע די אנדערע פרעזענטען.

ווען איך האָב איהם געפרעגט אויב ער דענקט, אז אידישקייט לעבט, האָט ער מיר געוויזען אויף א ספר תורה...

נארישער רב'ל! ער געהט סטראשען די וועלט מיט קעלבערנע פעלכלאך...

איך האָב אָנגעקוקט אָט דעם רב'ל ניט רעדענדיג קיין וואָרט. וואָס איך האָב איהם געהאט צו זאָגען וואָלט אויף אן אָקסען פעל ניט ארויף...

א קאָלוואַריער דאטש.

די בעגעגעניש מיט דעם רב'ל האָט מיר שטארק הנאה געטהאָן און איך האָב זיך בעשלאָסען צו מאכען א שפּאַציער איבער די אידישע ספרים־געשעפטען אום אויסצוגעפינען, וואָס איז דאָ שטארקער: דער חנוכה אָדער דער קריסטמעס. איך האָב פערשטאַנען, אז די אמעריקאַנער אידישקייט דארף זיך אָם בעסטען אָבשפּיעגלען אין די ספרים־קרעמלאך פון דער איסט סייד און איך האָב קיין טעות ניט געהאט.

ווי איך בין אזוי געשטאַנען אין א סטאָרקע און געדונגען א פעקעל ציצות, מען זאָל זעהן, אז איך בין א איד... בין איך פלוצלינג איבערראשט געוואָרען פון א האַסטיגען אויסגעשריי:

„מעררי קריסטמעס!“

ווען איך האָב זיך א דרעה געטהאָן צום טיר, האָב איך דערזעהן ווי א איד האָט זיך אריינגעשלעפּט אין ספרים־קראָם מיט א קריסט־מעס־בוים, יאָלקע בלע"ז, און זיין פּנים איז געווען לויטער שמחה.

איך בין געבליבען אין גרוים פערוואונדערונג און דער מוכר ספרים האָט אויך אָנגערוקט די יארמולקע אָן א זייט, א ביסעל צום פּאַטילניצע צו און ער האָט בעטראכט זיין קונד.

— האבען זי די קליינינקע ליכטכען? — האָט דער קונד געפרעגט אויף צוקאַליעטשעטע דייטשמעריש, איבערבייטענדיג דעם קריסטמעס־בוים פון איין האנד אין דער אַנדערער. — מיין מאַמע איזט געקאָמען פון בארלין, יו נאָו, און זי איזט סרעקליך פראָם, יו נאָו, מוז איך איהר פּליזען.

— איהר מיינט דאָך חנוכה־ליכטלעך? — האָט איהם דער מוכר־ספרים א פרעג געטהאָן זיך א קראַץ געבענדיג אונטער'ן פּאַכווע, און האָט איהם דערלאַנגט א פּעקעל געלע, דינע ליכטלאַך, אמת'ע אידישע גלות־ליכט...

— אָט דאָס איזט דאָס! — האָט דער דאַטש געזאָגט — איך ווערדע דאָס אַנהענגען אויף דעם קריסטמעס טרי, יו נאָו, זי איזט נאָך צו גיך פון בארלין און איזט נאָך פראָם, יו נאָו...

אז דער מוכר־ספרים האָט איהם פערקויפט די ליכטלאַך און האָט „געריסען א פּאָס" איז דאָך איבעריג צו בעמערקען, אָבער אז דער קונד איז געווען א געבאָרענער א בארלינער, דאָס וועט איהר אַלע מודה זיין...

ער ניצט דאָס ניט.

פון דאָרטען בין איך אוועק אין אַן אַנדער גאַס זעהן וואָס עס קומט פאָר אין אַן אַנדער ספרים־קרעמעל. איך האָב פערשטאַנען, אז מיט די צוויי ספרים־קרעמלאַך, וואו איך בין געוועזען, ענדיגט זיך נאָך ניט אַמעריקא, און איך בין אריין אין איינע פון די בכבוד'ע אידישע ספרים־געשעפטען, וואו די בעלי־בתים פערקויפען פון א מזוזה ביז א טענעמענט־הויז.

אַזלאָ בין איך אריין אין דער דאָזיגער בעריהמטער ספרים־קראָם און איידער איך האָב נאָך געהאַט גענוג צייט זיך ארומצו־

קוקען, איז אריין א שענע, יונגע קריסטין מיט א גאָלדענעם צלם'ל אויף'ן הארצען און איז צוגעגאנגען גלייך צום מוכר ספרים...

ער האָט זיך עפּעס אזוי ווי א ביסעל פערשעמט. ער האָט זיך געגומען אויסהוסטען, האָט פערריכט די יאַרמולקע אויף'ן קאָפּ און האָט א גלעט געטאָן דאָס בערדיל.

— וועל, לידעי? — האָט ער זי געפרעגט, דריקענדיג שטארק די צוויי „וו'ן" פון „וועל" ווי אין שניפּעשאָק, און ווען די גויה האָט איהם ערקלערט, אז זי וויל קויפען א „קריסטמעס־פּרעזענט", האָט ער אויסגעגלאָצט אויף איהר א פּאָר אויגען ווי דער מלאך־המות...

עס איז ניט געווען אזוי לייכט פאר אן אפּ־טאונער קריסטליכע פרוי צו ערקלערען א איסט־סיידער מוכר־ספרים, אז זי וויל א זיידענעם טלית'ל פאר איהר אידישען גוטען פריינד'ס א אינגעל. זי האָט געהערט, אז דער אינגעל ווערט אין דער חנוכה־וואָך דריי־צעהן יאָהר, וויל זי איהם „סורפּרייזען", איבערראשען מיט א רעליגיעזע מתנה.

— דו זעהסט, — האָט זי זיך געווענדעט צום מוכר ספרים וויזענדיג אויף איהר גאָלדענעם צלם'ל — דאָס האָט מיר דעם אינגעל'ס פאָטער, מר. אייזעק, געגעבען א קריסטמעס־פּרעזענט און איך וויל איהם אָבדאנקען. מיר זיינען גוטע פריינד מיט די אייזעקס.

אָט די מעשה האָט פּאסירט א וואָך פאר חנוכה. נאָך קריסט־מעס אָבער, האָט מיר דערצעהלט דער מוכר ספרים, האָט מיסטער אייזעק אָבגעבראכט צוריק דעם טלית'ל, ערקלערענדיג, אז זיין אינגעל ניצט דאָס ניט און דארף דאָס ניט און אז דאָס איז געקויפט געוואָרען דורך א טעות, „ביי מיסטייק"... אייזעק האָט פערלאָרען א דאָלאר און אָבגעגעבען צוריק דעם קריסטמעס פּרעזענט...

אַ פרומער שניידער־באָס.

געהענדיג פון דער ספרים־קראָם האָב איך זיך דערמאָנט אָן דער געשיכטע פון דעם „גוטען שניידער באָס“, וואָס בענשט אַ גאַנץ חנוכה, יעדען אָבענד, נאַטירליך, חנוכה־ליכטלעך אין װערקשטאַט. ער הייסט אַלע ארבייטער מפסיק זיין פון דער ארבייט, אָבשטעלען אַלע מאשינען, זיך אויפהויבען פון דער ארבייט ביז ער בענשט אָב חנוכה־ליכט און אַלע ארבייטער ענטפערען „אמן“... דערצו האָט ער נאָך געקליבען געלד פאַר די אידישע קרבנות פון די פּאָגראָמען אין רוסלאַנד...

אָט די דאָזיגע געשיכטע האָב איך געהערט פון צוויי אידען, וואָס האָבען גערעדט וועגען דעם זיצענדיג אין אַ טראַמוויי. דאָס האָט מיך שטאַרק פעראינטערעסירט און זיך דערוויסענדיג דעם גוטען שניידער־באָס׳ אדרעס האָב איך זיך בעשלאָסען צו בעזוכען זיין װערקשטאַט צו דער צייט, וואָס ער בענשט חנוכה־ליכט.

איך בין שוין לאַנג אין קיין „סוועט־שאָפּ“ ניט געװען און דער געדאַנק אליין דאָס צו בעזוכען האָט מיך געמאַכט שווידערען. צוויי זאַכען וועל איך אין לעבען ניט פערגעסען: רוסלאַנד און די סוועט־שאָפּ. געגען רוסלאַנד׳ס טיראַנײַ האָב איך ניט פיעל גע־קענט טאָן. איך האָב פערלאָזען רוסלאַנד נאָך איידער איך בין גע־וואָרען אַ מענש. איך האָב איהר געאָפּפערט מיין קינדהייט און איידער איך האָב צייט געהאַט זיך אַ שפּיעל צו טאָן מיט דער יוגענד, האָט מיך דער גלות אריינגעשליידערט אין סוועט־שאָפּ, דער רוסלאַנד פון אמעריקא.

געגען די סוועט־שאָפּ האָב איך געקעמפּפט. גאַנצע ביכער האָב איך אָנגעווײַנט, גאַנצע טייכען האָב איך אויסגעוויינט, דאָס גאַנצע הארץ ארויסגעקלאָגט, מיין גאַל און מיין נשמה האָב איך

בענוצט אלס כלי־זין נעגען דעם סיביר פון דער מאָדערנער אמערי־קאנער אינדוסטריע, נעגען דער ספּעציעלער אידישער שקלאַפערײַ.

דער צופאל צו בעזוכען א סוועט־שאַפּ נאָך אזוי פיעל יאָהר, גראַד אום חנוכה, האָט אין מיר אויפגעוועקט פערשיעדענע רעיונות און שטימונגען. איך האָב זיך געפיהלט ווי איינער, וואָס האָט זיך געזעגנט מיט א פינסטערע, שרעקליכע ארורה, וועמעס אנדענקען עס האָט איהם געשראָקען, געהט אין עטליכע יאָהר ארום צו איהר צו גאסט. איך האָב געפיהלט ווי א בעפרייטער פון טויטען־קאַמער געהט בעזוכען זיין פריהערדיגע געפענגנים.

איך בין ארויף אויף אלע דונקעלע, דומפּפע, פערשאָלטענע, עלענדע טרעפּ ביז צו דער סוועט־שאַפּ, איך בין דאָרט אריין.

די חנוכה־ליכטלאך האָבען שוין געברענט און האָבען געהאלטען ביים אויסגעהן. פונקט אנטקעגען דעם בלעכענעם חנוכה־לעמפּעל האָבען זיך געמאַטערט, ווי די צאַנקענדע קנויטלאך, עטליכע יונגע, בליהענדע שניידער־מיידלאך, זיי זיינען אויך אויסגעגאַנגען. כאָטש די מאַשינען האָבען גערוישט און די ארבייטער האָבען זיך געצאַ־פּעלט, האָט זיך מיר פון דעסטוועגען געדאַכט ווי א ל ע געהען דאָרט אויס, ווי אלע שטאַרבען דאָרט פונקט ווי די דינע חנוכה־ליכטלאך, און אָט די ליכטלאך, האָט זיך מיר געדאַכט, ברענען ווי איבער גע־וואלד, און ווי פון זייערע פייערלאך פּראָטעסטירט דער שטאַרקער גייסט פון די מאַקאַבעער נעגען די אונבעהאָלפענקייט און שוואַכ־קייט פון די מענשען...

אָבער אין מיטען פון מיינע געדאַנקען בין איך פּלוצלונג אויפ־געשפּרונגען פון א געשריי: „מערדער! גזלן! גיב מיר צוריק מיינע צעהן דאָלאַר! מיינע אָרעמע צעהן דאָלאַר גיב מיר! גנב! דו בענשט חנוכה־ליכטלאך אין שאַפּ און בערויבסט אָרעמע גרינע!“

דאָס האָט געשריען א גרינער יונגער מאַן, ביי וועמען דער כרומער שניידער האָט גענומען צעהן דאָלאַר אויסצולערנען איהם

אַפּערייטאָריי, און איהם שפּעטער בעשעפטיגען ביי זיך, אָבער ער האָט דעם גרינעם ארויסגעטריעבען. איך האָב באַלד ערפאהרען, אז דער פרומער שניידער־באָס מאַכט ממון קרח פון די אָרעמע גרינע אידען.

דער גרינער אָבער האָט ניט לאַנג געשריען. דער שניידער־באָס, א איד מיט א רויטע בעזימדיגע באָרד, און זיינע זיהן האָבען דעם גרינעם יונגען מאַן צושלאָגען און צובלוטיגט און אראָבגעוואָרפען פון די טרעפּען.

די לעצטע חנוכה־ליכטעל האָט זיך פערלאָשען...

פינפטער קאַפּיטעל.

אז א מענש איז געוואָוינט צו רייזען קען ער ניט זיצען אויף איין אָרט, בפרט אזא מענש, וועמעס רייזע־בילדער עס האָבען נושא חן געווען ביי לייטען. אזא בעל נסיעה קען נעווים ניט מעהר פיהרען קיין בטלנ׳ישען לעבען; זיך ארייננריבלען אין א ספר און חלומ׳ן. איך רייד דאָס טאַקע וועגען זיך אליין. איך בין אזוי צוגעוואוינט צו וואנדערען מיט מיין נאָטיץ־ביכעל איבער׳ן אידישען קווארטאַל, אז קוים האָב איך זיך א פּאָר וואָכען אָבגערוהט, פיהל איך, אז דאָ האָבען זיך וועלטען איבערגעקעהרט, אז דער קווארטאַל איז אוועקגעלאָפען העט, א שטיק פּאַראוים, און איך וועל מוזען איינשפּאַנען דעם אמעריקאנער וועטער־נביא איהם צו דעריאָגען.

איך ווייס ניט אויב איך וועל קענען כאַפּען אלע בילדער און סצענקעס, וואָס איך האָב פערפעהלט, ווייל זיי בייטען זיך דאָ ווי אין א פּאַנאָראַמאַ. אָט איז שניפּעשאָק און אָט איז בראָנזוויל. אָט גיבען נאָך קבצנים געלד פאר קרבנות פון די פּאָגראָמען אין רוס־

לאַנד און אַט מעלדען בריעף, אַז דאָס איז שוין צוטהיילט צווישען הוליגאַנעס, פּאָגראָמשטשיקעס און פּראַצענטניקס. אַט זעה איך „פערברענטע" אפּיקורסים און אַט קריכען זיי ארויס פון אַש גע־לייטערטע אָרטאָדאָקסען מיט יארמולקעס אויף די קעפּ און מיט גאַט אין קעשענע. אַט זעה איך אַן אַגיטאַטאָר און אַט דערקען איך איהם אַלס פּעסימיסט...

אין א וואָך ווערט מען דאָ „איבערצייגט", ־מען פּראָפּאַגאַנ־דירט, מען איז זיך מיאש, מען ווערט א גרונט־אייגענטהימער, אָדער אַן אונטערקלייד־פאַבריקאַנט. אַט זעה איך בערג מיט נייע אי־דישע צייטונגען און אַט זעה איך בערגלאַך מיט מצבות נאָך די אַלע גליקען. אַט זעה איך ווי מען קריטיקירט, מען לאַכט, מען „בלאָפט", מען בעריהמט זיך, מען „שמייסט" און מען פּאָהרט.... און אַט געהט מען שוין צוריק פון מארק מיט אראָבגעלאָזענע קעפּ ווי גע'שחט'ענע כפּרות, עס איז שוין נאָך אַלעמען!

אַט דאָס אַלץ ווערט אָבגעטאָן אין עטליכע טעג, פּונקט ווי מיט א כשוף. עס האַלט אין איין שפּילען זיך, און דער פּאָרהאַנג אין איין פערקאַשערען און זיך ארונטערלאָזען. האָסטו פערפעהלט א סצענקע איז דאָס דיין אייגענע שולד. באַלד קומט א נייע סצענע, א נייע בילד, א נייער געדאַנק, א נייער טיפּ, א נייער עפעקט און דו ווייסט ניט דעם צוזאַמענהאַנג. אין איין וואָך ווערסטו א „ריפּ וואַן ווינקעל", א מין „חונה המעגל"; ניט דו קענסט דעם קוואַרטאַל, ניט דער קוואַרטאַל קען דיך. דו מוזט ווידער אָנ־פאַנגען פון „אלף בית" צו דעריאָגען העסטער סטרים.

מען „קיבוצט זיך".

אָבער ניט נאָר די בילדער בייטען זיך דאָ, נאָר דער לשון אויך. אונזער בעסערע העלפט פון דעם אונטערשטען טהייל פון

ניו־יאָרק — אונזער „דאון־טאון" — האָט זיך אויסגעאַרבייט אַן אייגענעם „כלי־זמר־לשון", וואָס ווערט נאָר פאַרשטאַנען אין געוויסע קרייזען. די „פּאַטריאָטען" און רכילות חברים פון פאַרשיעדענע קלייזלאַך האָבען זייער אייגענעם ווערטער־בוך, וואָס ווערט גע־ברויכט צווישען טהעע מיט מילך און טהעע מיט לעמאָן אין אינ־טעליגענטע קאַפּע הייזער.

זאָגט דעם אמת! אייער טאַטען האָט מען ווען עס איז „גע־קיבוצט"?

ביי אַן אינטעליגענטע גלאָז טהעע „קיבוצט" מען זיך.

איך וויים ניט אויב דאָס וואָרט „קיבוצען" קומט פון „קיבוץ־גליות", אָדער דאָס שטאַמט פון כיבוד, מכבד זיין, און מאַנכער אינטעליגענטער „למדן" האָט געמאַכט פון „כיבוד" „קיבוץ", און פון „קיבוץ" „קיבוצען" א. ז. וו. — איך וויים אָבער, אַז דאָס איז אַ גלות „קיבוץ", אַז גלות־אידען „קיבוצען" זיך, קהל'ן זיך, נעהמען זיך צוזאַמען אין האָפּטעס, און קיבוץ'ן אַרום אַ טויבען טהעע־טי־שעל, מיט געדולדיגע פּיס, און גיבען די צונג די שפּאָרען, דעם מח — אַ שמעק טאַבאַק, דעם אויער אַ שלאָף־טרונק און דעם קאַפּע־הויז אַ פּנים פון אַ היימישע חסידים־שטיבעל, אָדער עפּעס אַנדערש — און מען „קיבוצט זיך".

— נו, ווי געפעהלט דיר דעם בלאָפער'ס קיבוץ? גוט אריינ־געפאָהרען, האַ? — זאָגט אַ בלאַסער איד, מיט אַ דינעם אויסגע־צויגענעם נאָז, צווישען אַ זופּ טהעע און אַ ציה סיגאַרעט. — נישט־קשה, די וועכענטליכע „בראָדוועקע" וועט שוין מעהר ניט בלאָפען; נאָך אזא קיבוץ ליגט מען איינגעלייגט און מען האַלט ס'מויל.

— וואָס? ווילסט שוין מיר אויך קיבוצען? איך וועט אַ שטאַרקע גלאָז טהע מיט לעמאָן און אַ טיקעט אין רוסישען טהעע־אַטער, אַז דער קיבוץ איז קיין קיבוץ ניט, זאָגט, חברה קיבוצער, הייסט דאָס געקיבוצט?

אַט אזוי ענטפּערט א לאַנגער „חבר“ צווישען א זופּ און א גענעץ...

— און וואָס זאָגט איהר צו דעם וועכענטליכען „נעכטיגען טאָג“, ער האָט גוט דערלאַנגט די „לינקע יאשטשירקע“? גוט אריינ־געקיבוצט אלעמען? א כח אויף אלע קיבוצער!

—אָבער וואָס הערט זיך מיט'ן „באַראַבאַן“ און דעם „מאָרגען זשורלאַן“? זיי האָבען זיך פיין געקיבוצט!

— יא, א פיין קיבוצעל! — מישט זיך אריין אַן אויסגעדיענ־טער סאָלדאַט פון דער פערצייטיגער „בעוועגונג“, האַלטענדיג אין איין האַנד א פערלאָשענעם סיגאַרעט און אין דער צווייטער — א שטיק פּוטער־קוכען...

— הוררייי! טרי טשירס פאר דער „בראָדעוועקע“, פאר דער „יאשטשירקע“, פאר'ן „באַראַבאַן“, פאר'ן רוסישען טהעאַטער, פאר'ן „נעכטיגען טאָג“ און פאר'ן „מאָרגען זשורלאַן“ אָדער „שאַרלאַ־טאַן“! זיי זיינען אלע גוטע קיבוצער! הוררייי!

דערביי אָבער זיצט די גאַנצע צייט א פערשלאָפענער „גע־נאָסע“ אָנגעשפּאַרט אָן א לעדיגע גלאָז, פונקט ווי ניט איהם מיינט מען דאָס און פּלוידערט פון חלום: „קי....בוץ....קיבו....צען... נעכ־טיגער טאָג... באַ...ראַ... באַן... שאַר—לאַ—טאַן.“

דאָס איז א פּעסימיסט. ער האָט שוין אָט די אלע זאַכען לאַנג איבערגעלעבט, זיין איינציגער וואונש איז — מען זאָל איהם לאָ־זען שלאָפען און ער זאָל זיך איה"ש אויפכאַפּען צו דער סאָציאַלער רעוואָלוציע...

דער גאון פון בראָקטאָן.

אוועקגעהענדיג פון טישעל, בין איך ארויפגעפאַלען גלייך אויף דעם בראָקטאָנער „גאון“. דאָס הייסט, ניט חלילה אויפ'ן „גאון“

גופא. גאָט זאָל מיר היטען פון אזא פאַל, נאָר אויף זיינע איין אנאָנסע, אָבער אָבגעהיט זאָל איך ווערען פון אזא פאַל אויך. איך האָב זיך שיער אויסגעבראָכען די צייהנער אָן זיינע שבחים, און האָב זיך איינגעשמירט פון קאָפּ ביז די פּיס פון יענער צייטונג, וואו דער „גאון" האָט זיך אריינגעשטעלט....

אָט לייענט, כ'לעבען, און האָט הנאה!

א „גאון" אין בראָקטאָן, מאַסס.

„פון בראָקטאָן מעלדעט מען (!) דאָס דאָרט איז אָנגעקומען אַלס רב, מרא דאתרא, פּרעדיגער און פּרעזידענט פון היברו אַקאַדעמי (חדר בלע"ז) דער בעוואוסטער געלעהרטער ענד פילאָזאָף (סרעקלאד!) הרב הג. דאָקטאָר נח... זאָל לעבען... מיט דיזען גרויסען געלעהרטען, מטיף ומחבר שטאָלצירט די וועלט, (ער לאַכט דאָס). ער איז איינער פון יחידים ושרידים אשרי א"ד קורא, וואָס פעראייניגט תורה ותכמה, גמרא מיט פילוסופיא, (גיט א שמעק טאַבאַק!) ארמית, יונית לשון קודש און שפות לע"ז, ער האָט סמיכה פון ראָסיינער רב, הרב הג' אַלעקסאַנדער משה לפידות, קעניגסבערגער רב, מאיר ליבוש מלבים, ביאַליסטאָקער רב ענד פון רבי שמואל מאָהליווער, האָט דיפּלאָמאָס פון פערשיעדענע (?) אוניווערזיטעטען, ער איז איינער פון די בעסטע רעדנער אין ענגליש (גאָר אזוי!) און איינער פון די בעסטע שרייבער אין שפת הארץ (וואָס איז דאָס וויעדער?) דער מחבר פון ר' נחמן בר' לאַכמען, דער מעתק פון דניאל וגבריאל מארמית לעברית. ער איז געוועזען פון די בעסטע רבנים ענד דרשנים אין פילאדעלפיא (דאָס איז אַליין אמת). האָט פיעל געלייסטעט פיר יודענטהום אין אַלגעמיין ענד די י ו ג ע נ ד בעזאָנדערס (דאָס מיינט מען ווידער מלמדות). בראָק־טאָן מעג כ'לעבען שטאָלצירען מיט אזא וויכטיגע פערזאָן (א שאלה) ענד מיר (דער אדווערטייזמענט) זאָגען יפה בחרתם.

נו, רבותי, ווי געפעלט אייך דער צעטעל? איך ווייס אסור

וואו די קליינע בראָקטאָון טהוט זיך נעבאך אהין מיט אזא גרויסען „גאון“? ער וועט דאך דארט פאנאנדערשפארען די ווענד און אויפהויבען די דעכער. א רחמנות נעבאך אויף דער אָרעמער בראָק־טאון! וואו וועט זי יעצט אהינקומען? אז בראָקטאון איז ניט גענוג גרויס פאר בראָקטאון און פאר'ן „גאון“ איז מעהר ווי זיכער. איז מיר איבערהויפט א חידוש ווי אזוי אזא גרויסער, גוואלדיגער, הויכער, באכמאטנער „גאון“ האָט זיך גאָר דאָרט אריינגעקוועטשט? איינס פון די ביידע. אָדער בראוקטאָן וועט מוזען אָבטרעטען דעם „גאון“, אָדער דער „גאון“ בראָוקטאָון'ען, און דער צווייטער פאל וועט משמעות זיין דער אמת'ער.

שען איז אָבער, וואָס דער „גאון“ האָט זיין „סמיכה“ פון לויטער טויטע גאונים. לפידות איז שוין לאנג טויט. דער מלבים איז אויף יענער וועלט א קארגען פערטעל יאהרהונדערט, דער מאָהליווער איז טויט פון א יאָהר 9. ווי בעקאנט, פאר דער גרויסער אידישער וועלט, האָבען „מלבים“ און „מאָהליווער“ קיינמאָל קיינעם קיין סמיכה ניט געגעבען. ווייטער איז דעם „גאון'ס“ העתקה פון דניאל ווי אויף צופוקענים געגומען פון רש"י און דאָרט, וואו דער בראָקטאון'ער „גאון“ מישט זיך אריין, איז גרויסע צרות. ווען ניט דער גרעסטער „פילוסוף“ און רעדנער „בשפת הארץ“ וואָלטען מיר אויך ניט געוואוסט, אז בראָקטאָון האָט א „אידישע אקאַ־דעמיע“. צוליעב דעם אליין האָט שוין געלוינט מיין יעצטיגע נסיעה אין אידישען קווארטאל. זאָל די וועלט וויסען, וואָס בראָקטאון האָט....

סיי־ווי־סיי האָט אָבער דער „גאון“ פון בראָקטאון, מאסס., צוגענומען אלע טיטלען פון דער גאַנצער וועלט. גאָט וויים, ער איז אפשר א מאנדארין אויך. ווען ער וואָלט בעצאָהלט פאר נאָך א פּאָר שורות, וואלט מען איהם אויסגערעכענט דעם גאנצען יחוס...

האָט, הייסט דאָס, דער בראָקטאון'ער „גדול“ אלע טיטלען און

איך האָב ניט קיין ברעקעל טיטעל פאר דעם ברוקלינער פּאָעט, וועלכער איז דאָס ווערט, דערפאר וואָס ער וויל קיין געלד ניט פאר זיין פּאָעזיע. איך האָב מורא, אז איך וועל זיך מוזען אריבער־כאפּען אין ברוקלין צוליעב דעם ברוקלין'ער, דען אויב ער איז ניט קיין „גאון", דער ברוקלינער פּאָעט, א בעל־דברן איז ער א געוואל־דיגער, און ער איז ווערט איך זאָל איהם קענען פערזענליך.

לעזט און ערקוויקט זיך:

„צו מיין פיעל געליעבטע ציימונג לעבען!
„אזוי ווי איהר האָט פון מיר קיינמאָל קיין גראמען געהערט,
זאָג איך אייך בעפאָר, אז עס איז קיין פּעני ניט ווערטה.
איך מיין ניט חלילה איהר זאָלט מיר דערפאר עפּעס געבען,
איך פערדין מיר עטליכע טאָלער און מאך מיר א פיינעם לעבען.
אַ טאָלער אַהין, אַ טאָלער אַהער,
איך ווייס ניט וואו איך בין און וואָס איז מיט מיר דער מעהר.
איך וועל בעטען דעם עולם ער זאָל זיין רוהיג און שטיל,
וועל איך אָנהויבען צו מאָלען ווי א מיהל.
אז עס וועט זיך אויפהויבען ביז'ן זיעבעטען הימעל.
און אין מיינע ווערטער זאָלט איהר האָבען א געפיהל.
אָט דאָס איז געווען מיין שטיקעל הקדמה,
נור איך פאַרשטייי אז אייך האָט אָנגענומען א קליינע הסכמה,
מיינע ליעבע ברידער זאָל גאָט געבען אָבער און ווידער
מיר זאָלען קומען אין אונזער פאָטערלאַנד מיט געריידער."

אזעלכע פּאָעטען קען מען אויך נאָר געפינען אין אידישען קווארטאל, פונקט ווי די גרויסע „גאונים", הימעלשרייענדע ארטיס־טען און געפעהרליכע קינסטלער. וועה די גוים, וואָס האָבען זיי ניט, און וואויל אונז אידען, אז מיר האָבען זיי! וואויל אייך, ברוק־לין, בראָקטאָן, וואשינגטאָן, פּיטסבורג און כל קהלות הקודש און ועל כולם — וואויל דיר, ניו יאָרק!

זעקסטער קאַפּיטעל.

(אַ פּסח'דיגע נסיעה)

אין אַ בריטשקע דורכ'ן אידישען קוואַרטאַל. דאָס איז געווען מיין פעסטער בעשלוס. און איך האָב דאָס דורכגעפיהרט.

איך בין חלילה נישט געפאָהרען פון מאָדע וועגען. ווען איך האָב געקענט געהן אין דער „איסט סייד" מיט געזונדע, קרעפטיגע טריט, זיכער און רוהיג, אָהן אַ שטעקען... האָב איך דאָס געטהאָן. איך האָב פיינד צו פאָהרען, וואו מען קען געהן צו־פוס... יעצט אָבער פאַלט דאָס מיר שווערלאַך.

יאַ, דאָס מאָל בין איך געפאָהרען.

איך וואָלט אפשר געריטען, קען איך דאָס ניט. איך האָב נאָך קיינמאָל אויף קיינעם נישט געריטען. איך בין נאָך קיינמאָל ניט געווען „אויפ'ן פערד" אויסער אויף דעם „פעגאַזוס", דער געפליגעלטער, פייערדיגער שימעל, וואָס טראָגט די דיכטער אין די עולמות עליונים. אַזאַ פויגעל איז אָבער געווען אַ רחמנות צו טרייבען דורך די „איסט סיידער" בלאָטעס...

סאַי ווי סאַי יום טוב, האָב איך געטראַכט, איך וועל דורכ־פאָהרען דעם אידישען תחום און זעהן ווי מיינע אָרעמע ברידער לעבען. ווי זיי פרעהען זיך מיט דעם „יום חרותנו". איך האָב שוין לאַנג זייערע בלייכע פּנים'ער ניט געזעהן, זיך צווישען זיי ניט געפרעהט און נישט געוויינט.

איך וואָלט דאָס געטהאָן אין אַ מיטען וואָך, דאָך זייער וואָכעדיגע צורה איז מיר צו גוט בעקאַנט, זי האָט מיך געקאָסט צו פיעל יאָהרען. ווען דער קוואַרטאַל לעבט אויף אין מיר, איז אין מיין זכרון נישט יום־טוב'דיג. איך זעה אין איהם זיין פינסטערע, ביטערע ענגשאַפט, אין זיין דריקענים און עלענד, ווען ער פרייכט פאַר יגיעת נפש. איך בין דערפאַר געפאָהרען אום יום־טוב.

אַ אידישער געשפּאַן.

בעשעהרט געווען אָבער מיין נסיעה צו זיין אין גאַנצען אידיש. אפילו דער געשפּאַן איז אויך געווען אַ אידישער. איך וועל חלילה

נישט זאָגען, אַז דער פערד איז געווען אַן אָרטהאָדאָקס, אָדער אַ ירושלמי, אַז זיינע פּאַטקאָווּעס האָבען געהאַט אַ הכשר, ספּעציעל געכשר'ט לכבוד פּסח; איך וויל אויך ניט זאָגען, אַז די בריטשקע האָט געהאַט אַ מזוזה... איך קען זיך אפילו נישט בעריהמען, אַז איך האָב געדונגען דעם געשפּאַן אין דער אידישער גאַס, אין אַ אידישען שטאַל, אויף וועלכען עס זיינען אויפגעשריעבען די לוסטיגע פּסוקים פון די שבעה ברכות: „קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כלה... גילה, רינה, דיצה, חדוה"... א. ז. וו. ניין! איך קען זיך דערמיט ניט בעריהמען, דען איך האָב גאָר געמאַכט דעם מסחור ביי דעם סאַמע גוי'שען גרענד סענטראַל דעפּאָ.

איך בין צוגעגאַנגען צו אַ קוטשער אין אַ ליוורעי מיט געלע קנעפּ און אַ הויכען הוט און האָב איהם אַ פרעג געטאָן:

— וויסטו וואו פיפטט סטריט איז?

— רידזש סטריט אויך.

— עססעקס סטריט?

— לודלאָוו סטריט אויך.

— מאָנראָו סטריט?

— טשעררי סטריט אויך.

— נו, און די רעדאַקציעס פון די אידישע ציטונגען?

— איהר מיינט הפּנים, אַז איהר רעדט דאָס דאָ צו אַ גוי. האָט מיר דער קוטשער געענטפערט ווי ברוגז'לאַך. — איהר דאַרפט וויסען, אַז איך בין אַ יאַהודי.

— אַ „יאַהודי"! איך בין געבליעבען שטעהן אַ פערבליפטער און האָב אויסגעשטעלט אויף איהם אַ פּאָר אויגען ווי מצה־קניידלאַך. איך האָב מורא פאַר אַ „יאַהודי", ס'הייסט פאַר אַ דייטשען איד, וואָס קען קיין דייטש ניט און איז קיין איד ניט. איך וויים, אַז „יאַהודים" האָבען פיינד דעם אידישען קוואַרטאַל, און זייערער אַ חברה־מאַן קען מיך נאָך פערפיהרען דער שוואַרץ יאָהר וויים אַוואו. איבערהויפּט די ניו יאָרקער „יאַהודים", וואָס זוכען איבערצופיהרען אַלץ, וואָס אידען האָבען איינגעפיהרט. דער קוטשער האָט געזעהן מיין פערלעגענהייט און האָט מיר עפּעס ווי וויסענדיג ערקלערט, אַז זיין טאַטע איז געווען אַ סאַפּעטקינער און די מאַמע אַ מינסקער, אַז ער איז געקנעטען און געפלאָכטען פון גאָלע ליטוואַקעס...

אַ שטיין איז מיר אַראָב פון הארצען. איך האָב זיך מיט דעם

מינסקער „יאהודי“ אביסעל צו׳טענה׳ט, אין ענגליש נאטירליך. ער האט גערעדט נאר ענגליש, ער איז געווען א געבארענער אין פארסייט שטראססע... דער כלל, מיר זיינען מושוה געווארען און איך בין אריינגעקראכען אין בריטשקע. קריכענדיג האב איך געווארפען א בליק אויף דעם געשפאן, אויפ׳ן סוס און אויף די לאבעדריקעס, עפעס האב איך שוין אויף זיי געקוקט מיט א פער־דאכט... זיי זיינען, דאכט זיך, געווען אין דער בעסטער ארדנונג, נאר אן פערד׳ס אראבגעלאזענעם קאפ האב איך ווי דערקענט, אז ער איז א אידישער...

פערד, גנב און קאפעלוש.

די בריטשקע איז געווען אן אפענע, א „הענסאם קעב“ כדי איך זאל קענען אלץ און אלעמען גענוי בעטראכטען. דער קוטשער איז געזעסען אויף א הויכען זיץ פון הינטען און איז אויסגעקומען גלייך מיט׳ן דעכעל.

— וואו זאל איך פאהרען צום ערשטען? האט מיך דער קוטשער געפרעגט

— אין גאליציאנער געגענד, האב איך איהם געענטפערט, און ער האט א קנאק געטהאן מיט׳ן בייטש.

עס איז אוועק ווי געשמירט.

ער איז אריינגעפאהרען מיט מיר אין האוסטאן סטריט, איז אבגעפאהרען איינינע קווער גאסען און איז געבליעבען שטעהן. האוסטאן סטריט איז פערנומען, זי איז „נישט צום האבען...“ א לעבעדיגער בארג ראיעט זיך אין מיטען וועג און די טראטוארען „גימזשען“ מיט מענשען. אין מיטען פון אט דער דאזיגער גרומאדע שטעהט א פאליציסט און הויבט אלע רגע זיין „וואלגערהאלץ“ איבער אן אלטען, אבגעקראכענעם רעקעל, אין וועלכען עס איז איינגעוויקעלט א בינדעל דארע ביינער, וואס הייסט „גנב“.

וואס דער בלייבער, צושראקענער, אידישער יונגערמאן האט גע׳גנב׳עט, ווייס איך נאך יעצט אויך ניט, איך ווייס נאר, אז מען האט איהם געכאפט און געשלאגען מכות רצח. א גנב, — אבער עס האט מיר פערקלעמט דאס הארץ ביז טרערען, א ביטער געפיהל האט מיך ארומגענומען צו חלש׳ן קוקענדיג אויף זיין צובלוטיגט, צו׳הרג׳עט פנים. און איך וואלט אפשר גע׳חלש׳ט פאר ערגערנים און עקעל ווען אין סאמע מיטען פון דעם מענשישען מוראשניק,

הארט נעבען מיין בריטשקע, וואָלט ניט געשטאַנען אַ בעיאָהרענטע בתולה אין אַ-גרויסע פריהלינגס־היטעל אויפ׳ן קאָפּ, און אמת׳ע לאַנקע מיט גראָז, זאַנגען און בלעטער, וואָס מיין פערד האָט זיך לאַנגזאַם געקאַיט...

די נקבה האָט זיך נעבאַך געוואָלט ראַנגלען, אָבער די הענד זיינען איהר געווען צוגעדריקט צו די זייטען, דער מענשען־שטראָם האָט זי אַריינגעטראָגען אין מיטען פון דעם צומישעניש, זי האָט זיך ניט געקענט אַ קעהר טהאָן און דער פערד איז געשטאַנען גלייכגילטיג, ווי ניט איהם מיינט מען דאָס, און האָט געטהאָן דאָס זייניגע...

אַ שטאָדטיש פערד, האָב איך געטראַכט, עס וויים אפילו ניט דעם חילוק פון אמת׳ע גראָז און פאַלשע... היינט האָב איך סתם מורא געהאַט מען זאָל איהם ניט „לינטשען“ פאַר׳ן עסען די „חמץ׳דיגע זאַנגען“ אום פסח אין מיטען גאַס... דאָס איז אפשר געווען דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבען וואָס איך בין געוואָרען אין כעס אויף אַ פערד... איך האָב פשוט רחמנות געהאַט אויף דער אָרעמער בתולה, וואָס האָט בעצאָהלט מיט מיטאָגס פאַר איהר פסח׳דיגען קאַפּעלוש... און דאָ שטעהט אַ פערד און עסט איהם אויף... מיין קוטשער האָט זיך קוים מיט צרות אַרויסגעדרעהט פון האָוסטאָן סטריט, נאָר פאַר מיין געדאַנקען־בליק האָט אומ־געשוועבט דער צו׳ממית׳טער גנב און די צוקאַיטע היטעל...

קריזים.

פאָהרענדיג האָב איך געזוכט דעם געוועהנליכען יום טוב פון דער אידישער גאַס: כאָטש די געמאַכטע פרעהליכקייט פון דעם אידישען אָרעמאַן, אָבער איך האָב דאָס ניט געפונען. דאָס איז געווען דער צווייטער טאָג פון די ערשטע טעג פסח. דאָס וועטער איז געווען גינסטיג פאַר שפּאַציערגאַנג, פאַר פרעהליכע יונגע מיידלאַך און בחורים, נאָר אַנשטאָט די לוסטיגקייט פון לעבען איז געהאַנגען אַן אומעט אין דער לופטען.

עס האָט זיך ניט געשפּירט די צייט פון „שיר השירים“ אין אידישען קוואַרטאַל. דאָס לעבען איז עפּעס געווען ווי איינגעשרומפּפען, די גאַסען האָבען געאָטהעמט ווי יאַדושליווע, קורץ און כריפּגע.

איך האָב געזעהען דעם גאַליציאַנער אידישען טיפּ וואָס איז

אזוי כאראקטערנע גלות־אידיש. דא און דארט זיינען געשטאנען אדער געגאנגען קופקעס אידען, גאליציאנער אידען, מיט געגאלטע פאטיל־ניצעס ביז טיעף הינטערן קאפעל, מיט יוסטע, בכבוד'ע בערד, מיט צילינדער היטלען אויף די קעפ און לאנגע ליולקע ציביקס אין די חסיד'ישע מיילער... זיי האבען אלע גערעדט, מאנכעס מאל זיך וויעגענדיג, האבען געמאכט מיט די הענד, מיט די גראבע פינגער, געקוועטשט מיט די פלייצעס און געשמייכעלט, אין אלגעמיין אבער האבען זיי נישט אויסגעזעהן „האל בתעצומות'דיג"...

קינדער האבען געקישעט און זיך געפלאנטערט אונטער די פיס. אומעטום זיינען זיי פול געוועז, וואו מען האט נאר געווארפען א בליק. עס האט ווי דערמאהנט אן מצרים, וואו אידען האבען זיך „געווידמעט" און געפרוכפערט אויף להכעיס... נישט פיעל קינדער האבען געטראגען נייע רעקלאך, אדער שיכלאך, די מעהרסטע כמעט זיינען געוועזן קוים בעקליידט און בעשוכט. זייערע פנים'לעך זיינען ניט געוועזן בעגאסען מיט דער שכינה פון יום טוב, זיי זיינען געוועזן בלייך און ניט איבעריג מוטהיג.

נאר קינדער פון דעסטוועגען, זיינען זיי געלאפען, געשפרונגען, האבען געקלעטערט, געשטיפט, געשריען, געשפיעלט פילקעס. מיר האט זיך אבער געדאכט, אז זייער פילקע פליהט ניט מיט אזא שנעלקייט ווי אמאל; אז זיי האבען איהר ניט קיין כח צו ווארפען און איך האב א טראכט געטהאן: א פילקע וואס ווערט געווארפען מיט די קראפט פון „מעות חטים" פליהט ניט ווייט...

די פיער קשיות.

פאהרענדיג דורך דעם גאליציאנער געגענד האבען זיך מיר נאר געווארפען אין די אויגען די הונדערטע רעסטאראנטען און רעסטאראנטלעך מיט זייערע „כשר לפסח'ס", מיט זייערע טויזענדע קוריאזע, פערגרייזטע אויפשריפטען אויף די שילדען און פענסטער. איך האב געלייענט די דאזיגע אנאנסען און געקלערט: אויב אין די רעסטאראנטען איז אזוי אויסגעקאכט ווי אויף זייערע שילדען איז „אויסגעלעגט", אויב אין די פסח'דיגע געריכטען זיינען דא אזוי פיעל „גרייזען" ווי אין די אויפשריפטען, דאן וועט אם ווענינסטענס באלד נאך יום טוב שווינדען דער קריזיס אין דער אינדוסטריע פון גלויבער־זאלץ...

איבערהויפּט האָב איך זיך געוואונדערט אויף די הונדערטע „קוויק לאָונטש" רעסטאָראַנטען, די על רגל אחת - קיכען. אמאָליגע יאָהרען האָט מען זיי ביי אידען גאָר ניט געזעהן. דאָס איז אַן אַמעריקאַנער אויפטהו. „איל זיך־טראַקטירען", „האָררי־אָפּ"־ המוציא׳ס, זיי זייִנען דער פּראָדוקט פון אַמעריקאַניזירונג...

אַמאָליגע יאָהרען האָט מען כאָטש אין אַ אידישען כשר רעסטאָ־ ראַנט געגעסען אַ האַלבע שעה נאָכאַנאַנד און פערטרונקען מיט אַ כּפל שמונה׳דיגען „אַרבייטער פריינד" ביז מען האָט זיך אָנגעגעסען מיט „דיספּעפּסי", מיט מאָגען־קאַטאַר, יעצט אָבער געדויערט דאָס דריי מינוט און מען איז אַ פאַרטיגער... דער כלל, מיר פּראָגרעסירען.

צום שטאַרקסטען האָט מיך פעראינטערעסירט אַ מילכיגער טראַקטיר, אַ „דעירי", וואָס האָט געהאַט אויפ׳ן פענסטער דעם דאָ־ זיגען מערקווירדיגען אויפשריפט:

„כשר׳ע דאַירי לפּסח און קוועק לאָנש קאַנטער, מילכיקעס אַ
ספּעציאליסט, גרעסטער קאַלבס בראַטען אין שיטי.
קומט שנעל און צאַיגט זעך איפּער".

איך האָב זיך אָנגעהויבען אַליין צו פרעגען פיער קשיות. ע ר ש ט ע נ ס: אויב דאָס וואָרט „דאַירי" מיינט דאָס ענגלישע וואָרט „דעירי", אַ מילך־געשעפט, אָדער טאַקע ווי עס איז אויס־ געלעגט אויפ׳ן פענסטער „ד אַ י ר י", אַ בויך־וועהטאָג, שלשול, ניט פאַר קיין אידען געדאַכט. צ וו י י ט ע נ ס: ווי קומען פליישיגע מאכלים אין אַ מילכיגער גאַר־קיך? ד ר י ט ע נ ס: ווי קומט אַ גרויסער קאַלבס־בראַטען, דער גרעסטער אין „שיטי" אין אַ „קוויק לאָנש" „קאַנטער" אין אַ „איל־זיך" טראַקטיר? און פ ע ר ט ע נ ס, צו וואָס דאַרף מען אַ „קוויק לאָונטש"־רום אין אַ קריזים? ווער האָט דאָס קיין צייט ניט?

איך וואָלט אפשר פּראָבירט זוכען אַ תירוץ אויף די פיער קשיות, אבער דאָ האָט מיין פערד געקראָגען מיט אַ „קניידעל" אין זייט און האָט אָנגעהויבען לויפען ווי אַן אָבגעבריהטער.

אַ כל בו׳ניק מיט אַ המשך.

ניט ווינציגער מערקווירדיג אין דעם געדיכטען אידישען קוואַר־ טאַל איז די וואַריאַציע, די פערשיעדענאַרטיגקייט פון די קראָמען, געשעפטען און „פּרנסות", וואָס געפינען זיך אין איין איינציגער

טענעמענט־הויז. מיך האָט געאַרט די פראַגע, ווי אזוי א פּרעמדער קען אמאָל דערגעהן א טאָלק אין אזא מין „דזשינגעל“, אזא ווילדען פּלאָנטער, אזא כל בו'ניק?

איין הויז אין דער גאַליציאַנער שכונה האָט איבערטראָפען אַלע אַנדערע אין דעם געמיש פון מסחרים און „פרנסות“. דאָרט איז געווען אַן אמת'ע „פּאָפּורי“ פון געשעפטען, א וכל מאמינים־הויז.

זי איז פון אונטען ביז אויבען געווען פערשמירט מיט בלאָטע און מיט ביזנעס...

ברוכגאָרטלען, קאָרסעטס, קוליעס, שליסלען, א געל־גיסער, א מוהל, א „רעוורענד“, אַן אַפּטייק, א דאַמסקער שניידער, א קוזשנע, א „מכשף“, א שטאָל און, להבדיל, א חסידישער מנין...

איך האָב געזוכט א שטיקעל המשך צווישען אָט די אַלע מכשירים, מטלטלים און אַלץ מיט אַנאַנדער, און האָב קוים מיט צרות געקענט בלויז עפּעס צוזאַמענשטעלען כלאמר: אויב דו ווילסט א שליסעל צום קאָרסעט, טאָ גרייט זיך פאַר איינס אָן א פּאָר קוליעס, און אפשר א ברוך־גאַרטעל אויך....

ליכט און שאָטען.

איך האָב געהייסען דעם קוטשער פאָהרען פּאַוואָליע. וואָס טיעפער איך בין אריין אין קוואַרטאַל, אַלץ אינטערעסאַנטער איז ער געוואָרען.

אָט שטעהט א גרינגער אין א פּאָר גרויסע שטיוועל מיט לאַנגע כאַליאַוועס נעבען א שמוציגע קעסטעל אויף צוויי שטעקענס. דאָס איז א „קאַמערא“, א פאָטאָגראַפישער אַפּאַראַט, און דער גרינער איז א „פאָטאָגראַפער“... ער מאַכט פאַר א „ניקעל“ א „בילד“ אויפ'ן מיטען גאַס. דאָס איז א גאַלערי, וואָס קאָסט ניט קיין דירה־געלד.

דער „אַפּאַראַט“ איז אָנגעשטעלט אויף צוויי אָרימע, בלייכע קינדער, א אינגעלע מיט א מיידעלע, נאָך גרינע, זעהט זיך, די מאַמע שטעהט דערביי און קוועלט. פאַר פינף סענט וועט זי האָבען די „בילדער“ פון איהרע קינדער. זי וועט דאָס אפשר אוועקשיקען אין דערהיים צו דער באָבען...

ווי טרויעריג אינטערעסאַנט!

איך האָב זיך נעבען דער דאָזיגער „פאָטאָגראַפיע“ אָבגעשטעלט. עס איז צוגעקומען א הויכער, דאַרער איד אין א מין „פרינץ

אַלבערט", וואָס האָט זעהר קאָמיש אויסגעזעהן. דעם אידענס באָרד איז געווען צואוואָרפען אין אַ פּאָעטישער אונאָרדנונג... איין „קאַלאָשע" האָט געשטעקט אין שוך און די צווייטע איז געווען אריבערגעלאָזט. אויפ'ן האנד האָט ער געטראָגען אַ קינד פון אַן אונ־בעשטימטען קאָליר... וואָס האָט געהאַלטען ניט אין קיין צו ריינע הענטעל אַ שטיק צוגעסמאַליעטע מצה... דער איד האָט אַ קוש געטהאָן דאָס קינד, איך האָב זיך פערקוקט... דאַן האָט ער דערלאַנגט דעם „פאָטאָגראַפער" אַ „ניקעל" און האָט געהייסען זיך ארונטערנעהמען.

איך וויים ניט ווי די בילדער זיינען ארויסגעקומען, איך וויים אויך ניט ווי אזוי אזא מין „גאַלערי" ארבייט, איך וויים נאָר, אַז אויב העלקייט און דונקעלקייט שפּיעלען אַ ראָלע אין דער פאָטאָ־גראַפישער קונסט, איז דאָ געווען גענוג ליכט און שאָטען...

קאָרנער „איך וויים ניט".

מיר זיינען ווייטער געפאָהרען און קומענדיג צו אַ „קאָרנער", אַן עק גאָס, האָב איך האַסטיג געהייסען זיך אָבשטעלען.

— נישטאָ דאָ איבעריגס וואָס צו זעהן, — האָט דער קוטשער צו מיר אריינגערעדט.

— שאַדט ניט, — האָב איך איהם געענטפערט, שטעה! זאָג מיר וואָס דאָס איז פאַר אַ „קאָרנער"!

דער קוטשער האָט זיך אָבגעשטעלט, זיך ארומגעקוקט אין אַלע זייטען און געענטפערט: „איך וויים ניט, נישטאָ אויפגעשריעבען קיין נאָמען פון אַ גאַס אין דער גאַנצער „איסט סייד".

איך האָב פערנאָטירט „קאָרנער איך וויים ניט".

מיך האָט אייגענטליך ניט געאַרט דער „קאָרנער", נאָר דאָס איינגעהויקערטע, איינגעבראָכענע בריעפקעסטעל, וואָס דאָרט איז געשטאַנען. אַ ביטערער רחמנות האָט מיך אָנגענומען קוקענדיג אויף דעם דאָזיגען קעסטעל. איך האָב, דאַכט זיך, קיינמאָל אין מיין לעבען אזא אומעטיגע, טרויעריגע און פערצווייפעלטע בריעפ־קעסטעל ניט געזעהן. מיר האָט געשיינט, אַז דאָס קעסטעל איז אַלט און צובראָכען געוואָרען פאַר דער צייט, בלויז פון די יסורים פון די בריעף, וואָס געפינען זיך דאָרט... אַ ים מיט אימה'דיגע רעיונות זיינען איבער מיר געקומען דענקענדיג וועגען דעם דאָזיגען בריעפ־קעסטעל פון דעם פער'חושך'טען אידישען קוואַרטאַל, וועמען אזוי

פיעל אָרימע און עלענדע פערטרויען זייערע שווערע הערצער.

ווען איך בין געזעסען אין אַזעלכע אומעטיגע מחשבות, איז צוגעקומען צום קעסטעל אַ מיידעל, האָט אויפגעהויבען דאָס צו־בראָכען דעקעל, אַביסעל נאָכגעדענקט, און שנעל אַריינגעוואָרפען איהר בריעף. איז נאָך געשטאַנען אַ רגע פערטראַכט און לאַנגזאַם, און ערנסט אַוועק צוריק.

ניס, צייהנער און פאָנאָגראַפען.

מילא אַז דער אידישער קוואַרטאַל איז בעריהמט פאַר זיינע פעדלערשע „פוש־קאַרטס“, שטופּ־וועגעלעך, איז שוין קיין נייעס ניט. ניטאָ וועגען דעם פיעל וואָס צו רעדען, די דאָזיגע ערשיינונג האָט מיך נישט איבעראַשט. איך וויים, אַז אַ סך, גאָר אַ סך אָרימע מענשען שטופּען פון אָט די שטופּ־וועגעלעך ווי־עס־איז דורך אַ שטיקעל חיונה. אויפפאַלענד און אויסערגעוועהנליך איז מיר אבער פאָרגעקומען דאָס, וואָס כמעט אַלע „פוש־קאַרטס“ זיינען געווען פול מיט ניס און ניסלעך, גרויסע און קליינע.

די שייכות פון פסח מיט ניס איז פאַר מיר געווען אַ האַרטער נוס צום צוקנאַקען. איך האָב דאָס ניט פערשטאַנען. מיך האָט דאָ אויך געאַרט נאָך אַ זאַך. ווער קנאַקט אין אַמעריקאַ אַזוי פיעל ניס, אַז אַלע האָבען ביי די היגע פרייהייט די צייהן פערלאָרען ?... איך האָב זיך אָבער באַלד דערמאָנט אָן די גרינע, איבערהויפּט די רוסישע, זיי קומען נאָך אַריבער מיט צייהנער נאָך אַמעריקאַ...

די אינטערעסע פון די „פוש־קאַרטס“ מיט די ניס האָט זיך גלייך פערלאָרען אין די משונה'דיגע מוזיק פון צוויי הייזעריגע פאָנאָגראַפען, וואָס האָבען געזונגען פון צוויי בעזונדערע צוקערקעס־קרעמלאַך פוןביידע זייטען טראָטואַר. איינער האָט געזונגען „מיר, מיר אידעלעך“, און דער צווייטער קאַרוזאָ'ס אַריע פון „לוטשיא דע לאַמערמור“. ביידע „מנגנים“ האָבען זיך געריסען אויף דער גאַל, פונקט ווי איינער וואָלט וועלען אַריבערשרייען דעם אַנדערען.

משמעות, אַז מיין פערד איז פון די מוזיק שטאַרק בעגייסטערט געוואָרען. ער האָט אויפגעהויבען דעם קאָפּ און האָט זיך גענומען אַרומקוקען... ער האָט זיך פשוט געוואָלט אָבשטעלען, נאָר ער האָט דערשפירט דעם בייטש און האָט זיך האַסטיג פערקירעוועט צוריק אַהיים....

ביבעל און באבעל

אויפ'ן בארג, אונטער'ן בארג
שטעהען א פאר דייטשען,
מיט די לאנגע בייטשען,
הויכע מענער זיינען זיי,
קורצע קליידער טראגען זיי,
אבינו מלך א. ז. וו.
(א פאלקס-מאטיוו.)

מיט ליעב אונז אונזער גאסט!
מיט ליעב זאלען מיר לעבען.

פראפעסאר פריעדריך דעליטש, דער פערפאסער פון „ביבעל און באבעל", איז דא.

ער איז א דייטשער געלעהרטער און איז געקומען אזש פון דייטשלאנד, פונקט ווי דא איז אמאל געקומען זיין חנ'עוודיגער לאנדסמאן דר. אלווארד, צו דערצעהלען, אז אידען זיינען גנבים. דער אונטערשיעד איז נאר דאס, וואס אלווארד האט געזאגט, אז אידען גנב'ענען געלד, און דעליטש זאגט, אז מיר אידען האבען נע'גנב'עט די תורה.

נאך א בעריהמטער דייטש האט א מאל „אויפגעוויזען" מיט אותות ומופתים, אז אידען האבען גע'גנב'עט „כל נדרי", אז אידישע נשמות זיינען טרוקען ווי א דייטשער קיווער, אהן א טראפען מוזיק אדער פאעזיע און אז היינריך היינע איז בלויז געווען א „פאליטי-שער בדחן".

וועלכער פון די „דייטשען מיט די לאנגע בייטשען" עס טהוט

אונז מעהר ווען איז א שטארקע פראגע. אָבער ווי זאָגט עפעס די מסכת בבא קמא „הצד השוה שבהם“, דאָס הייסט, די אונטערשטע שורה איז, אז „דרכם לילך ולהזיק“, אז זיי זיינען אלע דריי מזיקים.

עס איז קיין פראגע ניט, אז פּראָפעסאָר דעליטש איז אַ קענער. אויב אַ אידישער רב וואָלט געמענט קענען לשון קודש, וואָלט דעליטש געקענט זיין אַ רב הכולל אפילו אין בראַנזוויל, דאָך אויב דער געעהרטער פּראָפעסאָר מיינט, אַז ער האָט מיט זיין „ביבעל און באבעל“ שוין אַלץ בעוויזען, האָט ער אַ טעות.

הערט אדרבא!

נאָך כמה יאָהרען זוכען און גריבלען האָט ער ערשט קוים מיט צרות „אויסגעפונען“, אז די עשרת הדברות, אפשר די עשר מכות אויך, זיינען קאָפּירט געוואָרען פון די באַבילאָניער.

אויב אַזוי, הייסט דאָס, איז גאָר קיין „מתן תורה“ ניט געווען, איז גאָר גאָט אויפ׳ן בארג סיני ניט אראָב און משה איז אין הימעל ניט ארויף. (דאָס האָט דאָך די גמרא שוין לאַנג געזאָגט. דער זעצער.) אידען האָבען גאָר קיין אייגענעם גאָט אויך ניט, זאָגט דעליטש, זאָנדערן זיי האָבען איהם געבאָרגט ביי די כנענים און אַזוי ווי די כנענים זיינען שוין לאַנג טויט, האָט זיך ביי אונז אָבגעשטעלט זייער גאָט, אָבער ער איז אַ פרעמדער. יעצט, אַז מען האָט אונז געפּאַקט ביי דער האַנד, מוזען מיר איהם אָבשטעקען צוריק.

אַ שענער עסק, כ׳לעבען!

מיט איין וואָרט, פּראָפעסאָר דעליטש האָט ענטדעקט אַ „באבעל אין ביבעל“, דאָס הייסט דערלאַנגט דער אידישער אמונה „מיט אַ גובערנאַטאָר אין זייט“.

מען קען ניט לייקענען, דאָס איז אַן ענטדעקונג, נאָר איך מוז זאָגען דעם ענטדעקער, אַז איך האָב אויך עפּעס ענטדעקט און נאָך

אפשר א וויכטיגערע זאך ווי זיינע. ער איז געגאנגען אויסגראבען די אלטע באבילאנישע קולטור, וואס ליעגט שוין לאנג אין דר'ערד, אום אויסצוגעפינען דארט דעם אמת, וועלכער ליעגט אויך אין דר'ערד, איך אבער האב געעפענט די אידישע קברים גופא, און איך האב אויך געפונען...

איך וויים ניט אויב מיר האבען קאפירט די באבילאנישע תורה, איך האב אבער אויסגעפונען, אז מיר האבען קאפירט דעם דור הפלגה.... מיר האבען ניט נאר א בבל אין חומש, ווי דעליטש זאגט, נאר אין אונזער גאנצען לעבען, רבותי, ווי איך זאג אייך.

וועלענדיג ארויפקריכען אין די וואלקען און זיך פערהערען מיט דעם רבונו של עולם, וועלכער איז לויט די נייע ענטדעקונג גאר ניט אונזערער, זיינען מיר אזוי צומישט געווארען, אז מיר ווייסען ניט איינע פון די אנדערע. די „אויבערשטע" פערשטעהען ניט די אונ־טערשטע און יעדער איינער טהוט פונקט פערקעהרט ווי ער דארף טאן...

עס איז דער טהורם פון בבל.

פון דעסטוועגען האט דעליטש אויפגעטאן א גרויסע זאך. ערשטענס, וועלען די אידען אויפהערען צו האבען פרעטענזיעס צום רבונו של עולם פאר וואס ער האלט זיי אזוי לאנג אין גלות. זיך דערוויסענדיג אז אונזער גאט איז בלויז אונזער שטיעף־גאט, אז ער איז אונזערער א ווילד־פרעמדער, וועלען מיר אנהויבען זוכען א מי־טעל זיך אליין צו העלפען.

נאטירליך האט אבער דעליטש, מיינענדיג זיך נוקם צו זיין אן די אידען, דערוויילע „ארייגערוקט א קלין" דעם אנטיסעמיטיז־מוס. פון איין זייט פרעהען זיך די אנטיסעמיטען, וואס די „ביבעל איז א ליגען" און אידען זיינען גנבים, פון דער צווייטער זייט אבער, קריינקט דאס זיי, וואס די קריסטען וועלען מעהר ניט קענען האבען

צו אונז קיין פרעטענזיעס, אז מיר האָבען גע'הרג'עט זייער גאָט, וועלכער איז גאָר א באבילאָניער.

דער צלם וואָלט שוין סיי ווי סיי לאַנג ארוים פון דער מאָדע, ווען מען וואָלט ניט בעדארפט אויף איהם קרייציגען די אידען....

דערפאר האָבען זיך דאָס געפונען אמת'ע, גאָטספאָרכטיגע גלחים, וואָס ווילען זיך פערהערען מיט דעם פּראָפעסאָר, וועלכער האָט זיי צופייפט דעם גאנצען עסק... און אפילו די רעפאָרם־ראבבים האָבען זיך אויך דערשראָקען. וואָס וועלען זיי יעצט טאָן? אויב קריסטענטום איז אויך א „בלאָף" און דער „ראבבי פון נוצרות" איז דורך דעליטש'ס ענטדעקונג אויך „נעצר" געוואָרען, איז טאקי א מיאוסקייט.

די אָרטהאָדאָקסישע רבנים זיינען שוין דערפאר א סך רוהיגער. זיי געהט גאָר די גאנצע מעשה ניט אָן. זיי ווייסען פּשוט פון קיין שום פותר חלום ניט.

ניט זיי ווייסען, אז עס איז פאראן א דעליטש, ניט זיי קענען די ביבעל און ניט זיי קימערט די אידען. ביי זיי ליעגט די גאנצע אידישקייט אויף'ן יאטקע קלאָץ און זיי היטען זי, ווי עכטע.... רבנים....

עס קען ר' קוצין און ר' איץ
ניט מעהרער ווי דעם יאַטקע קלאָץ.
וואָס אָרט זיי ביבלישע קריטיק?
אין „בשר כשר" רוהט דאָס גליק.
מען דאַרף קיין פאָרשונג און קיין זין,
אבי מען קוילעט לויט דעם דין....
א הכשר דאָ, א הכשר דאָרט,
און אידען זיינען אידען פאָרט, —
מען היט דעם גאָרגעל און דעם פּראָד,
און האָט די גאַנצע וועלט אין באָד.

יאָ, מען פיהרט אונז אין באָד פון אַלע זייטען.

דעליטש קומט און דערצעהלט, אז די גאנצע תורה איז די ארבייט פון באבילאָנישע גלחים, אלזאָ האָט זיך שוין דער קישינע־ווער שמש אומזיסט מוסר נפש געווען נעבען דער סופר תורה, דער רבי׳ל יאפפע פון בית מדרש הנאָדעל האָט אומזיסט געשאָלטען דר. הערצל אין טאָטענס טאָטען אריין דערפאר, וואס ער האָט ניט געלייענט קיין קריעת שמע, און איך אליין כאָפּ אָפּט א שטיין אלס איד אויף נבוכדנצר׳ס חשבון...

א געוויסער דאָקטאָר וויעדער, וואָס איז געווען אָנגעשטעלט ביי די ניו יאָרקער „יוניטעד היברו טשאַריטיס" צו אונטערזוכען קראַנ־קע אָרעמע לייט, האָט אָפּען ערקלערט, אז אידען האָבען גאָר גוי׳שע קעפּ. דער דאָקטאָר האָט דאָס אויסגעפונען מעסטענדיג די קעפּ פון די אָרעמע לייט. און ער איז גערעכט, דער דאָקטאָר: אז דו ביסט א קבצן, האָסטו א גוי׳שען קאָפּ אויף זיך, ווען דו וואָלסט געהאַט א יהודי׳שען קאָפּ, וואָלסטו געשפּיעלט אויף דער בערזע.... און ער איז אויך א צווייטען מאָל גערעכט, דער דאָקטאָר: אידען וואָס געהען צו די היברו טשאַריטיס, האָבען קיין קעפּ ניט...

דען שטעלט זיך נאָר פאר!

א געבריכטער „ביגלער" געהט צו די טשאַריטיס נאָך א ברוכ־גארטעל, מעסט מען איהם גאָר דעם קאָפּ און מען געפינט אויס, אז ער איז א טאָטער, אז ער שטאַמט גאָר פון „פּתרסים" און „כסלחים", אָדער פון די „חצר׳מות׳ניקעס". הייגט וויבאַלד אז יאָ אזוי, טאָ וואָס ווילסטו פון די היברו טשאַריטיס? אז דו ביסט א כסלח, טאָ געה צו די כסלחים און זאָלען זיי דיר העלפען...

און מערקווירדיג! וויפיעל קעפּ דער דאָקטאָר האָט געמאָסטען ביי די אידישע אָרעמע לייט, זיינען זיי אלע געווען פרעמדע קעפּ.

אלזאָ, איינער זאָגט, אז מיר האָבען גע׳גנב׳עט די עשרת הדברות, דער אנדערער זאָגט, אז מיר האָבען גע׳גנב׳עט קעפּ.

ס׳הייסט אונזער תורה איז ניט אונזערע און מיר אליין זיינען אויך ניט אונזערע, בכן קומט אוים לויט דער דאזיגער לאגיקע, אז מיר אליין זיינען גאר ניט מיר, אז מיר עקזיסטירען גאר ניט, און אז מען שלאגט אידען דארפען מיר שווייגען. וואס ארט דאס אונז? זאלען די אידען שרייען.... אז א איד כאפט א קלאפ אין קאפ, דארף דאס איהם קימערען ווי דער פאר א יאהריגער שנעע. זאל זיך דער כסלוח זארגען...

בלייבט נאך איבער די איינציגע פראגע ווי קומט א אידישע צורה אויף א גוי׳שען קאפ און ווי קומט דארט איבערהויפט א איד־דישע נאז? איז אבער ווידער פערקעהרט דער תירוץ, אז טאקע אן דער נאז אליין דערקען איך, אז מיר זיינען אידען. א איד דארף א לאנגע נאז צוליעב פערשיעדענע טעמים.

ערשטענס דארף ער א לאנגע נאז, ווייל ער מוז איהר אומעטום ארייננשטעקען. צווייטענס, דארף ער א לאנגע נאז, כדי זיינע רע־דעל־פיהרער זאלען איהם האבען ביי וואס צו פיהרען. דריטענס, דארף ער א לאנגע נאז ער זאל קענען דערשמעקען דעם ריכטיגען טעם פון דעם דאקטאר׳ס אנטראפאלאגיע און דעליטשעם ארכע־אלאגיע און זאל אזוי מאדנע פערקרימען די נאז זי זאל אויסזעהען ווי א גרויסער פראגע צייכען....

בנוגע מיר אליין, ארט מיך ווייניג ווער איך בין און פון וואנען די עשרת הדברות שטאמען. קוים זאגען זיי, אז מען טאר ניט גנב׳־ענען און רצח׳ענען בין איך איינפערשטאנדען מיט זיי — און בין א איד.

שמחת תורה׳דיג

שוין אוים מיט „ס״ם“, דעם אבזר.
עס הויבען זיך די פיסלעך.
מען זאָגט אַ נייעם מחזור,
און מען פערזוכט צו ביסלאך....
און אין א נייעם קרענצעל,
בעפרייט פון מרה שחורת, —
כאַפּט דער איד אַ טענצעל
און ווערט א „חתן־תורה“.

ענדע גוט, אלעס גוט! געקומען זיינען די ימים טובים אָנגעבלאָזען, סטראשענדיג, מיט א פוריע ווי א קליינשטעדטעלדיגער דאָזאָרצע: „געה אוועק ווארום איך פראסקע“! געענדיגט אָבער האָבען זיי זיך פרעה־לאך און לעבעדיג ווי א היימישע חתונה מיט א רומפעל.

אָנגעפאנגען האָבען זיי זיך, די ימים טובים, מיט „ימים נוראים“, מיט מורא׳דיגע טעג, מיט סליחות, תפלה זכה׳ס, שופרות און מלקות, און ווער וויים וואו מיר וואָלטען נאָך פערקראָכען אלץ אזוי, פערטרייבענדיג דעם שטן, ווען ניט דער שמחת תורה, וואָס האָט א געשריי געטאָן מיט דער אויטאָריטעט פון א ניו יאָרקער פאָליסמאן:

— סטאָפּ דאָט!

יעצט איז שוין א גאנץ אנדער מעשה, מען נעמט א ביסעל בראָנפען און מען געהט א טענצעל ארום באָלמעמער.

א שענער יום טוב שמחת תורה! א לעבעדיגער יום טוב!

ער הייסט לעבען און זיך פרעהען. ער מאכט דעם אלטען, צרה־דיגען, צובראָכענעם ישראליק׳ען גאָר פון דאָס ניי פאר א „חתן“. עפּעס א נייע מאָדנע מין חתונה, א גאָלדענע האָכצייט....

און דער מידער, דערשלאָגענער, קוים זשיפּעדיגער „חתן“ נעמט פּלוצלונג הויבען די צוקאליעטשעטע, צובלוטיגט־וואונדיגע פיס, און פאנגט זיך אָן ווידער צו דרעהען ארום זיין „כלה“, די אל־טעטשקע, די איינגעשרומפּענע „זקנה“, וואָס מען האָט אויסגעפּוצט פאר איהם אין „עסיג און אין האָניג“ און עס נעמט איהם נאָך ווידער אָן א חשק, דעם אלטען יצמח, איהר א קוש צו טאָן...

דער חזן מיט די משוררים דערמאָנען איהם די אלטע נגונים. די ערשטע ליעבע ערוואכט. ער כאפּט זיך אויף, דער אלטער בעל־עבירה, און רוקט זיך נאָך ווידער צו און גיט דער באָבעצע א קיצעל, פונקט ווי ער זאָל זאָגען אָהן ציינער, זיך פערהוסטענדיג אויפ׳ן קול:

— געדענקסטו, געליעבטע, ווי מיר האָבען א מאָל געלעבט א טאָג אין די וויינגערטנער פון עין גדי? געדיינקסט, דו, אלטער, פער־וועלקטער אתרוג מיינער, ווי איך פלעג דיר ברייננגען די שענסטע רויזען פון שרון און דו פלעגסט זיי איינפלעכטען אין דיינע לאָקען, אין די געקרויזטע, שווארצע לאָקען, וואָס פלעגען פלאַטערען אין ווינד?

אוי, ביסטו דאמאָלס שען געווען, א פּרינצעסין!

געדיינקסטו נאָך אונזער אמאָליגען שדכן און די אונטערפיה־רער אונזערע, און די טייערע כלה־מתנות?....

געדיינקסטו נאָך דעם טאַטען? די נדן וואָס ער האָט דיר געגעבען; דאָס הויז, און דאָס פעלד, און דעם גאָרטען, און די בע־דיענערשאפט?...

ניטאָ, ניטאָ מעהר קיין שפּור דערפון, אלץ אוועק, אוועק ווי א זומער־חלום נעבען ירדן.... און די שולד איז מיינע, יאָ, מיינע

און ווייטער קיינעמס ניט. איך ווייס איך בין ווערטה שמיץ... איך בין ווערטה, איך בין ווערטה.... איך, אלטער ימח שמו'ניק!... איך...

דאָ מוז מען איהם דערלאַנגען אַ קאַפּעטשקע אין מויל אריין, דעם אונגליקליכען „חתן־בחור“, ער זאָל זיך פערגעסען, פערטומלען אַ ביסעל און ווידער אָנהויבען זינגען אַ פרעהליכעס...

דאָס איז אַ גרויסער מאָמענט, דאָס איז שען, ערהאַבען, אַיי־דישלאַך, נשמה'דיג, שמחת תורה'דיג. און קוקענדיג, פערגעסענדיג נעהמען זיך מיר אויך הויבען די פיס, עפּעס ווי אין אַ טרוים, און עס ווילט זיך מיר אויך כאַפּען אַ פאָהנע מיט אַ ליכטעל און אויס־שרייען:

„שישו ושמחו בשמחת תורה“!...

אָבער דאָ כאַפּ איך זיך פּלוצלונג אויף פון דעם זיסען דרעמעל און בלייב שטעהן אַ צומישטער: איך ווייס ניט וועלכען פאָהן איך זאָל נעהמען?...

דאכט זיך אַיין שוהל, אַיין פאָלק, אַיין אומה אידען, און אזוי פיעל פערשיעדענע פאָהנעס! דאכט זיך אַלץ אידישע פאָהנעס, מיט אידישע אותיות, אידישע צאַצקעס און אידישע פּסוקים פון אויבען, און דאָך איז מיר שווער אויסצו־קלייבען די ריכטיגע. שוין אָבגעזעהען דערפון, וואָס זיי זיינען אַלע פאַפּיערענע, וואָס מען צורייסט מיט אַ בלאָז, בעלאַנגען זיי נאָך דערצו צו פערשיעדענע לאַגערען...

און ווי מאָדנע אָט די פּאַפּיערענע פאָהנעס אונזערע זיינען אויסגעארבייט! וואָס'ר אַ צומישעניס, אַ תוהו ובוהו עס הערשט אויף זיי! ווי ווילד, ווי מטושטש די פיגורען און געשטאַלטען אויף די דאָזיגע פאָהנעס זיינען צונויפגעפּאַרט!

דר. הערצל און דער ווילנער שטאָדט־מגיד, דר. נאָרדאו און אַ גבאי פון ארץ־ישראל פּושקעס, אַן אַמעריקאַנער פּרעזידענט מיט דעם קראָטינגער עלוי, ישראל זאַנגוויל און דער טאָלנער קטן, אַ ספר

תורה און א מענעדזשער פון א „קאָנצערט האַל“, משה רבינו מיט די לוחות און א אידישער קאַנדידאַט פאַר שעריף!...

אידען קלייבען ניט איבער. גיט זיי א פאָהן וועלען זיי אריינשטעקען א ליכטעל און זינגען „שישו ושמחו בשמחת תורה“!.... אידען שרעקען זיך ניט פאַר פאָהנעס און פאַר תורה׳ס, זיי נעמען דאָס סיי ווי סיי ניט ערנסט.

האָסטו א תורה וועלען מיר איהר מקבל זיין, אויף מאָרגען וועלען מיר מאַכען אַן עגל און טאַנצען און שרייען: „אלה אלהיך ישראל! אָט האָסטו, ישראל׳יק, א נייעם טאַטע פאָטער, און שפּרינג קדוש!....“

אָט טאַקע נאָר דערפאַר אליין בלייב איך ניט געטאַנצט, שוין זייט יאָהרען ווי איך זוך אַן אַלגעמיינע פאָהן און קען איהר ניט אויסקלייבען... איך וואָלט שוין, דאַכט זיך, געפונען איינע, מיר האָבען זיי בה"ש אזוי פיעל, זיינען אָבער פאַראַן אויף יעדע פאָהן צוויי פּנים׳ער, צוויי צורות: איינע ציהט מיך צו און די צווייטע שטויסט מיך אָב.... דערפאַר קען איך זיך ניט מיטדרעהען מיט׳ן עולם צו די הקפות, שפּרינגען ווי א באָק פאַר שמחה און ארונטערקריכען מיט „כל הנערים“, מיט דער גאַנצער כאַפּטע אונטער איין טלית און זאָגען „המלאך הגואל“...

צוויי פאָהנעס זיינען אָבער יא פאַראַן (נאָר ניט אין שול), צו וועלכע איך בלייב געטריי. יא, צו צ ו ו י י פאָהנעס, אָבער נאָר צו א י י ן ה א ל ב ע פון יעדערע, וועלכע מאַכען א י י ן ג א נ צ ע, איין ריינע, הייליגע, כשרה פאָהן, פאַר וועלכע איך וואָלט זיך געלאָזט ממית׳ן, וועלכע איך וואָלט פערטיידיגט מיט די בלוט פון מיין לייב און מיט די מארך פון מיינע ביינער. ביי מיר זיינען ב י י ד ע פאָהנעס א י י ן פאָהן און ב י י ד ע תורה׳ס א י י ן תורה, ביי וועלכע איך האָב אַן אייביגע „שמחת תורה“ און ארום וועלכע

איך געה שטענדיג הקפות מיט אן אויפגעהויבענעם קאָפּ און אן אויסגעשטעלטע ברוסט, מיט פרייען מוטה און אָפענע אויגען.

און ניט פון א מערען אָדער בוריק איז דער לייכטערל אויף מיין הייליגע, שטאָלצע פּאָהן געמאכט, ווי דאָס איז געמאכט ביי דאָס רוב פאָהנען־טרעגער.... מיין הארץ האָב איך ארויסגענומען און האָב אויף מיין פּאָהן ארויפגעשטעלט, א לייכטער האָב איך גע־מאכט דערפון און א גרויס ליכט האָב איך אין דעם לייכטער אריינ־געשמעקט, מיין פלאַמענדען גייסט, צו בעלייכטען די גאַנצע וועלט מיט דער אמת׳ער שיין פון דער ר י כ ט י ג ע ר ת ו ר ה...

א י ד ע ן און א ר ב י י ט ע ר, איהר פערשטעהט מיך?

און וואָס אייגענטליך אַארט מיך, אז איהר פערשטעהט מיך ניט? מעגליך, אז איהר וועט מיך דערפאר בעסער בעלוינען, דען אָפּטמאָל וואָס ווייניגער איהר פרשטעהט א זאך, אלץ מעהר פער־געטערט איהר דאָס.

איהר פערשטעהט ניט אייער גלות, דערפאר איז ער אייך ליעב געוואָרען. איהר בעגרייפט ניט אייער יאָך, דערפאר איז ער אייך גרינג צו טראָגען. איהר קענט ניט אייער בלוט־זויגער, דערפאר דיענט איהר זיי אזוי טריי און איבערגעבען, איהר זעהט ניט אייער אונטער־גאנג, דערפאר טאַנצט איהר אויף׳ן ראנד פון אייערע קברים און פאַלט אין זיי איין מיט איבערראשונג.

וואָס ווייניגער איהר ווייסט
אַלץ מעהר געפינט איהר טרייסט
און פרייד, און לוסט אין ליידען,
וואָס קנאַפּער איהר פערשטעהט
אַלץ לוסטיגער איהר געהט
צום חלף ער זאָל שניידען.

איהר זעהט פאר זיך אַ וועלט
און ווייסט ניט אז זי פעהלט
אי אייך, אי איי׳רע ליעבע.
איהר זעהט און ווייסט ניט וואָס,
און האָט ניט קיין פערדראָס,
און זוכט ניט נאָך די סיבה.

איהר קענט ניט אייער נויט
דרום זעהט איהר ניט דעם טויט,
וואָס גלאָצט אייך גלייך אין פנים.
איהר ווייסט ניט אייער שטאַנד,
דרום הויבט איהר ניט קיין האַנד
אַנטקעגען איי׳רע שונאים.

דאָס לעבען קומט און געהט,
אַ ראַשער ווינד פערוועהט,
דאָך איהר פערבלייבט צופריעדען.
יא, אייער וועה בלייבט שטעהן,
איהר האַלט עס צו אליין,
אָ, ארבייטער און אידען!

דערפאר טאַקע, ארבייטער און אידען, ווערט שמחת תורה אזוי גרויסארטיג געפייערט דאָס אנדענקען פון משה׳ן, וועלכער איז, ווי עס שיינט, געווען א ריכטיגער אידען־פריינד און אן ארבייטער־פריינד, וואָס האָט דער ערשטער מיט טויזענדער יאָהר צוריק ארייננעהאַקט אין דר׳ערד אן עגיפּטישען פּאַרמאַן און געלערענט די בלוט־זויגער דרך ארץ פאר שלאָגען א אידישען טאָגלוינער. אָבער אידען און ארבייטער האָבען זיך צו שפּעט ארומגעזעהען

ווער משה איז געווען, אז ער איז פון זייערטווועגען געקראָכען אין די הימלען און האָט געהאַט צוליעב זיי שטענדיגע „פּייטס“ מיט אַלערליי לומפּען, קרח׳ס און עמלקים.... ערשט יעצט מאַכען זיי פון זיינטוועגען א שנעפּסעל און פרעהען זיך מיט איהם, ערשט יעצט פאַלען זיי אויפ׳ן שכל. דאָס איז נעבעך שטענדיג דער אונגליק מיט אונזערע אידעלאך, וואָס יעדער איינער פון זיי מיינט אז ער איז אליין א משה און יעדער „אלדד ומידד“ וויל נביאות זאָגען אין דער מחנה. דערפאַר האָבען מיר שטענדיג אזוי פיעל משה׳ס.... אז מען דערקענט קיינמאָל ניט דעם ריכטיגען משה׳ן ביז וואנען ער שטאַרבט.

א ריכטיגער משה ביי אידען מוז פריהער שטאַרבען, אום מען זאָל איהם אריינשטעלען אין מחזור און שרייען „טרי טשירס פאר משה רבינו“! דאן אויך טוען דאָס נאָר אידען, ווען זיי זיינען א ביסעלע מבושם׳דיג. און אפילו דאן פערגינען זיי דאָס איהם אויך ניט און „בשעת חדוה“, ווען זיי שרייען „משה שמח בשמחת תורה“, רעכענען זיי אויס א גאנצען צעטעל פון די, וואָס האָבען זיך אויך מיטגעפרעהט מיט איהם. דאָס הייסט: נאַ, זעה, אז דו ביסט פאָרט קיין יחסן ניט. זעה, אז דוד האָט זיך געפרעהט און שמואל האָט זיך געפרעהט און אליהו האָט זיך געפרעהט און אברהם׳ל האָט זיך געפרעהט און יאנקעל האָט זיך געברעהט און אפילו שלמה האָט זיך אויך געפרעהט. און ווי ווייט שלמה האָט זיך געפרעהט אום שמחת תורה זאָל אייך „דער גבאי זאָגען“, ווען ניט פרעגט, זייט מוחל, זיינע טויזענד פלונית׳טעס, וועלען זיי אייך דערצעהלען.....

איי איז דאָך די קשיא, שטייטש? איז דער תירוץ: מיר האָבען א פאָלק מיט „משה׳ס“...

היינט האָבען ווידער אידען א נאַטור איבערצוזאָלצען.

פריהער קענען זיי דיך גאָר ניט, זיי לאָזען דיך אוועק אויפ׳ן וואסער.... אָדער זיי טרעטען דיך סתם מיט די פיס, קוים אָבער

געפינט זיך א „בת פרעה", א בעריהמטע פערזאָן פון די אומות העולם און פּראָקלאַמירט דיך אלס משה, דאן וועלען זיך שוין א לאַז טאָן די „בני משה".... און וועלען דיר געבען מעהר נעמען ווי א אידישען שונד־ראָמאַן, וועלכער בעקומט ביי יעדעס מאָל איבערדרוקען אין דער זעלביגער צייטונג אַן אנדער נאָמען, ביז די מעשה קריגט אזוי פיעל נ ע מ ע ן , אז מען וויל איהר מעהר אין האנד ניט נעהמען.

ווען משה האָט זיך א ביסעל פערשפּעטיגט מיט די לוחות און די עגיפּטישע ציבעלע און קנאָבעל פּרעסער, דער קלאָגעדיגער דור המדבר, דאָס שקלאַפען־געזינדעל האָט זיך שוין ווידער געוואָלט בוקען פאר דער גאָלדענער קאַלב, האָבען זיי זיך א זאָג געטאָן מיט דעם געוועהנליכען שקלאַפען־מיסטרויען און גרינג־שעצונג צו אמת'ע בעפרייער:

„קומט, חברה, לאָמיר זיך מאַכען א געטעל! וואָרום אָט דער דאָזיגער, ווי רופט מען עפּעס, אָט דער משה, דער וואָס מאכט זיך פאַר א גאַנצען קנאַקער, זוימט זיך צו לאַנג". יעצט פערגעטערען אידעלאַך יענעם הייליגען אויגענבליק, ווען משה איז ארויף אין הי־מעל, און האָבען דערפאר משה'ן צוגעלייגט נאָך 9 נעמען צו דעם נאָמען, וואָס ער האָט שוין לאַנג געהאט אָהן זיי... אָט זיינען זיי, די צעהן נעמען ווי זיי שטעהען און געהען, אויסגערעכענט אין שמחת־תורה'דיגע יוצרות:

„משה, נתנאל, שמעיה, אבי סוכו, אבי זנוח, חבר, יקותיאל, טוביה, ירד און אביגדור."

נאַטירליך דאַרף יעצט משה אלע צעהן נעמען אויף צעהן כפּרות, אָבער ווידער דאָס אייגענע: וואָס טוט מען מיט אונזערע „משה'ס", ביי וועמען א לעבעדיגער משה האָט א פּנים ווי א לאָך פון אַן אויפגעגעסענעם בייגעל?....

איך ווייס דעם שווערסטען גראם צו גראמען
פונקט לויט מיין פערלאַנגען,
ווי מען קען א אידען צאַמען
בין איך ניט דערגאַנגען.

ער איז איצטער נאָך דער זעלבער,
וואָס אין מדבר פּרן.
און ער טאַנצט פאר גאָלד'נע קעלבער
ווי אין י ע נ ע יאָהרען.

ער איז נאָך דער קנעכט פערבליבען,
בלומרשט מענש דורך גויט נאָר, —
די נביאים, וואָס איהם ליעבען,
קען ער נאָך'ן טויט נאָר.

דער רעגענבויגען

פערשיעדענע קאָלירען פון לעבען

א

אַ גליק פאַר צייטונגען.

אויף אַלץ קומט אַ צייט, אפילו אויף די צייטונגען. זיי האָבען שוין לאַנג ניט געהאַט אַזאַ וואוילטאָג ווי די לעצטע פאָר יאָהר. עס איז דאָ יעצט נייעס אויפ'ן פוד. כאָטש נעהם און שרייב מיט ביידע הענד און בעט ביי גאָט אַ ווײדעל אראָבצוטרייבען די פליעגען, דען ווער האָט עס צייט דערצו? איהר מיינט, אז דאָס וואָלט געווען אזא גרויסע נייעס. די „הכמים זאָגען“, אז אדם הראשון האָט געהאַט אַזאַ עק. א בפירוש'ע גמרא: „זנב היה לאדם הראשון“, און אדם האָט געהאַט אַן עק, ווארום זאָלען דאָס ניט האָבען די צייטונגס שרייבער? זיי זיינען דאָך די זנבות האודים פון פאָלקס מיינונג.

דאָך, ווי עס שיינט, קען זיך א אידישער שרייבער ניט גלייכען צו אדם הראשון. אגב איז צייטונגס־שרייבעריי אַ „מעשה אָהן אַן עק“, גראדע ווי א שונד ראָמאַן, וואָס וואו איהר ווערט מיט איהם האַלטען, זייט איהר אַלץ אין מיטען... עס איז אַן אייביגע פערפּאַלענים ווי אין דאַנטעס גיהנום.... קוים ביסטו דאָרט איינמאָל אריינגעפאַלען, וועסטו שוין מעהר ניט ארויס.

ווי די זאַך איז אָבער, אבי די צייטונגס־שרייבעריי האָט אויפגעלעבט. די אַלטע נייעס איז שוין טאַקע ממש מיאוס געוואָרען.

אין אמת'ן וואָס זיינען דאָס געווען פאר געשעהעניסען? אלע טאָג די זעלבע פזמונים: א ניגער האָט פערגוואַלטיגט א קעז, א מילב האָט זיך אויסגעלונקען אן עהלענבויגען, ביי א מפּיל אין באָסטאָן רינט פון נעזעל, געשטעלט א חופּה אין א סוועט שאָפּ וכו' וכו'. דאָס איז שוין אלץ אזוי אלט ווי די בשר ודגים וכל מטעמים אין די „ערשטע קלאסע" כשרה רעסטאראַנען....

די לעצטע צייט אָבער לעבט, רעש'ט, קאָכט א וועלט. פריהער פלעגט זיך מאַנכע צייטונג דארפען מאַטערן צו פערפּאַסען א „פּאָגראָם הינטער די הרי חושך", שפּעטער פלעגט קומען אן אנדער צייטונג און דאָס אויסכאַפּען מיט קולי קולות, אַז דאָס איז גאָר איהר פּאָגראָם און די גאַנצע המוציא מיט האָניג קומט נאָר איהר. יעצט זיינען אַזעלכע זאַכען ניטאָ. איך וועל קיינמאָל ניט פערגעסען ווי א בלאַט, וואָס זאָגט, אַז זי האָט ששים רבוא לעזער חוץ קאַליקעס, שבת גויה'ס און גרים, איז א מאָל ארויס מיט א געוואַלט ארויסכאַפּענדיג א „ספּעציעלע דעפּעשע" פון אן אנדער צייטונג, וועלכע האָט זיך אויף דעם געמאַטערט אפשר אכט טאָג. די דאָזיגע בלאַט איז דאַן ארויס אין איינעם פון איהרע שפּאַלטען מיט א לשון, וואָס האָט געקלונגען אומגעפעהר אזוי:

„בלאָף, בלאָף, בלאָף!

„גלויבט ניט יענע צייטונג, זי איז א בלאָפערקע. דאָס איז אונזער פּאָגראָם. מיר האָבען אָנגעזאָגט כל ישראל די שרעקליכע, שטוינענדע, צופּוקענדע, הימעל און ערד, בערג און טהאָל, יבשה און ימים אויפריהרענדע נייעס. מיר זיינען שטענדיג די ערשטע אויסצורופען אין דער מחנה ישראל אלע פּאָגראָמען, מיר ברייגנען אלע צרות אויף אידען.... מיר, מיר אַליין און קיין אַנדערער קיינער קען דאָס ניט.... מיר האָבען אייביג געבראַכט און וועלען אייביג ברייגנען אַלע אידישע קלאָגען אין אמעריקא... מיר האָבען דערצו ספּעציעלע שרייבער,

אמת׳ע מזיקים, וואָס קיין רעדאקציע האַלט זיי ניט און וועט זיי ניט האַלטען.... אַלעס, וואָס זיי שרייבען איז א געוואַלט אין דער וועלט, עס הויבט זיך אַ מת. מיר האָבען ספעציעלע קאָרעספאָנדענטען פון יענער זייט פישון און חידקל און אין כוש זיינען מיר ווי ביי אונז אין דער היים. לייענט ניט קיין אנדער בלאַט, לייענט נאָר אונזערע. אַי, איז אונזער בלאַט שען, א מחיה, אַ פיינע ציטונג, אַנדערע בלעטער טויגען ניט, אונזערע טויג.... זוכט אלע רדיפות, אלע מסרות, אַלע לומפעריי געגען אידען נאָר ביי אונז אַליין.... אַלע בלעטער וואַרטען ביז זיי קריגען נייעס, מיר דרוקען זאָגאַר אוידער זיי פאַסירען. מיר ווייסען וואָס עס טהוט זיך אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט, מיר ווייסען וואָס עס געהט פאָר ביי אידען און ביי גוים.... פערגעסט ניט, אז ניט אומזיסט האָבען מיר ששים רבוא לעזער צווישען האָטענטאָטען און כינעזער.״

* * *

עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז ווען עס האָגעלט מיט נייעס, געהט מען ניט ארוים מיט אזא ערקלערונג צו „פאָלק ישראל״. דאָס פאַסירט נאָר דאן, ווען עס איז א הונגער אין די רעדאקציעס און מען דארף האָבען א ליטעראַרישען העלד צו נעמען א שורה ליגען און איהר אזוי אויסציהען, אז זי זאָל גרייכען פון איסט בראָדוויי ביז דעם טייך באַיקאַל. יעצט אָבער איז דאָס ליהודים, אמת׳ע פאָגראָמען, אמת׳ע שרפות, אמת׳ע מלחמות און אמת׳ע טעלעגראמען.... יעצט איז ניטאָ וואָס זיך צו ערגערען. הרג׳עסטו יאפאנעזער, מערדער איך קאָזאקען, קריכסטו אין קאָרעא, קריך איך אין טיבעט. שניידסטו אָב א בריק אין פינג יאנג, קער איך אום ראַקום אַ טריין אין נאַגאַסאַקי, זינקסטו א שיף, זינק איך א פלאָטע, עס איז א מלחמה — די צייט פון זינקען....

* * *

יאָ, זינקט, וואָס גיכער! דאָס איז וואָס מיר ליגט אויפ׳ן שפּיץ

צונג, ווען איך לייען פון די געזונקענע קריעגס־שיפען און טראַנס־פּאָרטס אין לאנד פון די „געלע", וועלכע זיינען ווי עס שיינט גאָר ניט קיין „גרינע". זינקט, וואָס פריהער איז בעסער. איהר זייט דערצו געשאפען געוואָרען, די וועלט וועט זיך ניט אייביג שפּיעלען אין מענשען־יאטקע. זינקט, עס זיינען שוין גענוג געזונקען פּאר אייך און איהר וועט ניט זיין די לעצטע. איך וויים, איהר זייט ביידע גערעכט, איהר שלאָגט זיך דאָס אינ׳ם נאָמען פון „ציוויליזאציאָן" און „גערעכטיגקייט".... איהר מאכט עס יעצט געשיכטע, וועלט־געשיכטע. זינקט, אז איהר פערשטעהט ניט בעסער. זייַ דערצעהלען מיר פון דעם „פאַלען און אויפשטעהן פון נאַציאָנען", — קיין גוטער איד זאָל אייך ניט קאָנען! רוסלאנד איז דאָס איינע פון די געשטיגענע נאציאָנען. איהר קיסר וויל דאָס ניט קיין קריעג, ער האָט געהייסען די פעלקער צוברעכען די שווערדען, הארמאטען און טאָרפּעדאָס, און ווערען הענדלער פון אלטע אייזען, „דזשאָנק דילערס", וועהרענד ער אליין האָט זיך אָנגעטאָן אין כלי זין פון קיווער ביז די אָבזאצען און טראכט: גלויבט, איהר נארישע שוטים, דאָך מיינע באָמבעס וועלען פּלאצען, מיינע ביקסען וועלען קנאַקען, ווי פליגען וועט איהר פאלען. די פעלקער האָבען איהם כלומרשט צוגעשאָקעלט מיט די קעפּ, און דער בעריהמטער פּילאַנטראָפּ קאַרנעגיע, וואָס „שעהמט זיך צו שטארבען רייך", האָט געשאָנקען אין האאג די „מלאכי שלום" א „פריעדענס טריבונאל"....

צוברעכען ווילען זיי די שווערד,
ער זאָל אַלס אקער־אייזען דיענען,
צו אקערען מיט איהר די ערד
אום דאָרט צו זוכען, צו געפינען
נאָך אַ שאַרפערע געוועהר,
וואָס זאָל קענען שניידען מעהר.

* * *

און דאָך וואָלט איהר זעהן, זאָגט מיין לאַנדסמאַן איציק ביילע דער געלערם, אז עס איז גאָר קיין מלחמה ניטאָ, און קיין פּאָגראָם אודאי ניט. אז די גאַנצע זאַך איז לא היה ולא נברא. עט, סתם א מעשה בעלמא, אָהן א ברעקעל ממשות. עס איז לחלוטין גאָר ניטאָ קיין יאפּאַן, און קיין יאפּאַנצעס און די גאַנצע געשיכטע איז נאָר אויסגעטראַכט.

— נו, וואָס זאָגסטו היינט, איציק? האָב איך איהם געפרעגט, ווייזענדיג א „ריכטיגע" פאָטאָגראַפיע פון רוסלאַנד'ס א געזונקענע קריעגס־שיף אין אַן ענגלישע צייטונג, — ווערסט שוין יעצט צווייפלען, אז עס איז פאַראַן א יאפּאַן און מען זינקט שיפען?

— דאָס איז דאָך די קלאָגעדיגע, הילצערנע מולטערס, אין וועלכע איך פאָהר אלע טאָג צו דער ארבייט, — האָט איציק געזאָגט ערנסט, — זי האָט שוין כלעבען טאַקי געמעגט איינגעזונקען ווערען, דען קיין גוטס וועט פון איהר ניט ארויס, אזא אַלטע, פערפוילטע מולטער.

איציק איז א זעלטענער מענש. אין „דערהיים" איז ער געווען א מלמד, דאָס הייסט אויף דעם אמעריקאנער שניידער־לשון: „אַן אַפּרייטער פון הייזקעס". אין אמעריקא איז ער אויך געקומען על פּי סיבה. ער האָט גאָר געהאַט א טיקעט נאָך שווידען און ווייס נאָך עד היום ניט ווי אזוי ער האָט פערבלאָנדזשעט אין קעסל־גאַרדען. ער איז שוין דאָ צעהן יאָהר און האָט נאָך קיין אי־דישע צייטונג ניט געלייענט. איציק גלויבט נאָך אַלץ, אז מען טאָר ניט שילטען דעם קיסר... און טראָגט נאָך איינגענעהט דעם פּאַספּאָרט אין טלית קטן. דעם רוסישער „פּערציגער", וואָס ער האָט מיטגעבראַכט, האָט ער נאָך אַלץ ניט אויסגעביטען. איהר קענט נאָך ביי איהם שטענדיג פּועל'ן, אז ער איז טאַקע אין שווי־דען און ניט אין טשערי סטריט. ער וויל ניט ווערען קיין בירגער, ווייל ער גלויבט, אז אידען וועלען דאָ קיין מאָל קיין דעה ניט האָ־

בען... ער איז א בחור, ווייל ער גלויבט ניט די ווייבער, און איז א „הייזקע אפרייטער“, ווייל ביי קליינע „הייזקעס“ — זאָגט ער — דאַרף מען קנאַפּער נייען....

ווען עס ווערט מיר אָפּטמאָל שטאַרק אומעטיג אויפ'ן האַרצען פון צופיעל וויסען און פערשטעהען, בין איך מקנא מיין לאַנדסמאַן פון טשערי סטריט. איך וואָלט וועלען זיין איציק ביילע דער גע־לערם און מאַכען „הייזקעס“ אום זיך צו פערלייכטערען....

ב

א רב הכולל.

אוי, טאטע, דו לאַכסט? ס'איז א קלאָג צום געלעכטער.... געה, זאָג וויצען, וואַרף „חכמות“, ווען א פאָלק איז אין טרויער און דאָס האַרץ ווערט צוטראַסקעט פאַר יסורים!

עפּעס א קאַטאָוועס, וואָס דאָס איז געווען פאַר א וואָך! א טויטער צדיק מיט לעבעדיגע קלעפּ. צושפּאָלטענע מחות און צו־בראָכענע שויבען. ערד־ציטערנים און סטרייקס, דונערען, בליצען, אספת הרבנים, און סתם גנבה, גזלה און רציחה.

ווען איך וואַרף אָבער א בליק אויף די אַלע זאַכען און דערזעה אין מיטען די העכסט טרויעריגע פּאַסירונג מיט דעם ניו־יאָרקער רב הכולל, זיין לעבען, זיין טויט און זיין גרויסע לויה, פערגעס איך אָן אַלץ און פערטראַכט זיך. איך דערמאָהן זיך אָן לעגענדעס פון אַלטע, גאַנץ אַלטע צייטען, ווען אידען האָבען גע'מסר'ט א „בעל תוספות יום טוב“, איהם אריינגעוואָרפען אין תפיסה און שפּעטער איהם פערהייליגט און נאָך, און נאָך עהנליכע אַלטע „סקאַזקעס“ און מעשיות אָהן א צאָהל, פון וועלכע עס ווערט ניט פריילאַך... די געשיכטע מיט ר' יאַנקעלע חריף איז אפילו אויף א גאַנץ אַנדער אופן, איז גאַנץ אַנדערש, אָבער אויך ניט קיין לוסטיגע. עפּעס קלינגט זי אויך אַזוי אַלט און אַזוי אומעטיג...

עס איז געווען אַ רב, אַ „חריף“, אַ „גאון“ און אַן „אמת׳ער צדיק“. מען האָט זיך דערוואוסט פון איהם אין איינע פון די „ברכי הים“ און מען האָט איהם אַראָבגעבראַכט ער זאָל ווערען אַ מנהיג ביי אידען, אַ מדריך און אַ מגן הדור. מען האָט איהם עמפּפאַנגען מיט גרויס כבוד, מען האָט געקושט דעם שטויב פון זיינע שיך. „ברוך אתה בבואך!“ האָט דאָס געקלונגען אין אַלע גאַסען... עס איז אַוועק אַ קורצע צייט און דער עולם האָט זיך אָבגעקעהרט פון צדיק, מען האָט איהם פערלאָזען. פריהער איז איהם געוואָרען אומעטיג, שפּעטער איז ער געוואָרען טרויעריג, גאָר שפּעטער איז ער געוואָרען הונגעריג און אַ היבשע צייט שפּעטער איז ער געוואָרען קראַנק און גאָר שפּעטער, שפּעטער איז ער געשטאָרבען. דאַן האָבען איהם אידען געמאַכט אַ גרויסאַרטיגע לויה, מיט קאַרעטען איז מען געפאָהרען, מען האָט געקושט די פערד, וואָס האָבען געפידרט זיין טויטענוואַגען... און מען האָט געזאָגט „צדק לפניו יהלך...“

אַ טרויעריגע, זעהר אַ טרויעריגע געשיכטע, נישט וואהר? ניטאָ קיין מאַטעריאַל פאַר אַ לעבעדיגען, וויציגען „רעגענבויגען“. די קאָלירען זיינען אַלע אַזוי שוואַרץ, אַזוי מרה־שחורה׳דיג און קאַלעמוטנע! און דאָך, און דאָך האָט דיזע שוידערהאַפטע דראַמאַ אויך איהר קאָמישע זייט.

אין מיטען פון די הונדערט טויזענד אבלים, וואָס זיינען נאָכגעגאַנגען נאָך דעם ארון פון דעם טויטען חריף, אין מיטען פון אָט דער געוואַלטיגער מענגע איז געגאַנגען אַ אידענע אונטער־געקאַטשעט איין ברעג קלייד אונטער׳ן פאַרטוך, די לינקע באַק איינ־געמאַכט אין מעהל און דער שפּיץ נאָז אין סאַזשע און האָט זיך געהאַקט אין קאָפּ מיט קולות: „וועה איז אונז“, האָט זי געשריען, „אַ קלאָג איז צו אונז אַ גרויסער, וואו וועלען מיר איצט נעהמען

הכשרים אויף בשר כשר?..." ווי שווער מיר איז געווען אויפ'ן הארצען, האב איך דאך געמוזט א שמייכעל טאן.

נארישע אידענע, האב איך געטראכט, דער מאן, וואס דרוקט די „הכשרים" לעבט דאך, די משגיחים זאלען מאריך ימים זיין לעבען, גאט צו דאנקען, אויך; געשטארבען איז דאך נור דער רב הכולל... נו, מילא, וואס קען דאס העלפען? „השם נתן והשם לקח"... אידען וועלען געפינען אן אנדער רב, און וועלען נאך איה"ש ווייעדער זינגען „ברוך אתה בבואך" און „צדק לפניו יהלך..." גישט־קשה, „כי לא אלמן ישראל", אידען זיינען נאך א פאלק. מען וועט אויך אייביג ניט וויינען, נאך א פאר שעה און דער רב וועט רוהען אין „גאט'ס שוים"... די אגודת הקהלות פון ניו־יארק קענען זיך ניט אוועקזעצען אויף דר'ערד און קלאגען, מען דארף זעהען די קבצנים זאלען ווייטער צאהלען...

נאר וואס וויים א אידענע? זי שרייט סתם אין דער וועלט אריין. זי מיינט, אז פריהער האט דאס דער רב הכולל געוואוסט פון יעדע „קלייניגקייט". א איד א חלוש, א בעל יסורים, מען האט איהם גאר ניט געקענט דערצעהלען פון יעדעם פיצעלע, מען האט געמוזט שאנעווען זיין געזונד... און וועגען „הכשרים" איז א קנאפע סכנה, קוים האט מען זיי איינמאל אויפגעהאנגען, וועלען זיי שוין הענגען... אלעס, וואס אידען האבען יעצט צו זארגען, איז שטעלען א שטיין אויפ'ן צדיק'ס קבר, די אלמנה זאל כאטש וויסען וואו שפעטער צו קומען אויסגיסען איהר ביטער הארץ...

יא, שטיינער פאר צדיקים! דאס איז אלץ, וואס זיי האבען ביים לעבען, און דאס איז, וואס מיר גיבען זיי נאכ'ן טויט... א שאד וואס איך בין ניט קיין מצבה־שלעגער! זאנסט וואלט איך אויף דעם רב־הכולל'ס מצבה אויסגעקריצט אט די דאזיגע צייל‏ען:

אייביגע שטיינער

אָט דאָ רוהט אַ צדיק,
אַ מגן הדור,
וואָס האָט אין עניות
פערבראַכט זיינע יאָהר.
זיין שם האָט געקלונגען,
זיין תורה געברענט,
ער האָט זיינע טעג נאָר
אויף לערנען פערווענט.
און דאָך האָט ער קיינמאָל
קיין מנוחה געהאַט,
קיין דירה קיין רעכטע,
קיין ברויט ניט צוזאַט.
פער׳יתום׳ט געוועזען,
פערגעסען, אַליין,
און דאָך ניט פערגעסען
צו קריגען אַ שטיין....

מערקווירדיג איז אָבער ווי די לעצטע צייט איז געווען אַ סדרה מיט שטיינער! אַ שפּאַנישער פּראָפעסאָר האָט אויסגעפונען, אַז דער שטיין, וועלכען יעקב אבינו האָט זיך אונטערגעלעגט צו־קאָפּענס, געפינט זיך יעצט אין לאָנדאָנער פּאַרלאַמענט און עס שטעהט אויף איהם דער ענגלישער טהראָן. שפּאַניען, דאַרפט איהר וויסען, איז אַ מבין׳טע אויף שטיינער.... אַ שענע פּאָר יאָהר האָבען מיר זיך ארומגעטראָגען מיט אונטערגעהאַקטע „זשעברעס“ פון שפּאַניען׳ס שטיינער. דער נאָמען שפּאַניען מאַכט אויף אונז זייט דאַן אַזאַ שרעקליכען רושם, אַז מיר האָבען אפילו מורא פאַר אַ שפּאַנישע פליעג...

איך בין יעצט אויפגעבראכט אויף זיך אליין, וואס איך בין ניט קיין אבגעארדנעטער אין דעם ענגלישען פארלאמענט. איך וואלט דארט געכאפט יעקב אבינו'ס שטיין און דערלאנגט דער אלטער ימח־שמו'ניצע, ענגלאנד, אין קאפ. זאל זי וויסען, אז אידען זיינען אין כעס. הערט אדרבא, זאגט אליין! האט זיך „פריסוואיעוועט" אונזער חומש'ל און האט איהם דוקא זעהר ליעב, זינגט אידישע הללויה'ס, האלט אן עולם ומלואו פון אונזערע נביאים, אפילו פון אונזערע געלד־זעקלאך... נאר ווי עס קומט צו אונז קבצנים, מאכט זי מיאוס'ע שטיק.

שוין זייט יאהרען ווי מען האלט אין ענגלישען פארלאמענט אין דערמאהנען רומעניען אן דעם „בערלינער פערטראג", אז זי דארף ניט טרינקען קיין אידישע טרערען,—און רומעניען הערט דאס ווי דעם קאטער. נישט־קשה, ווען די מיקראסקאפישע מלוכה'לע וואלט געוואוסט, אז ענגלאנד מיינט דאס מיט אן אמת, וואלט זי געקראגען אן אפענדיסיטים פאר מורא. זי וויים אבער, אז די אלטע שטעקט אין דער שטיל ארוים א צונג.

ג

גט'ן און טארבעס.

לויט די בעריכטען פון די אמעריקאנער געריכטס־הייזער קומען דא פאר מאסען גט־פראצעסען און אין די מעהרסטע פון אט די פראצעסען האבען מאן און ווייב אויסגערעדט איינע געגען די אנדערע וואס אין קארט שטעהט און וואס עס שטעהט ניט. דער פנקס פון די גט'ן, אויף וועלכען עס זיינען אויסגעשריעבען די פערשיעדענע סבות, וואס האבען געפיהרט טויזענדע פארלאך צו א שיידונג, איז זעהר אינטערעסאנט.

מאסען גט'ן זיינען פארגעקומען צוליעב בארדער און בארדער־

קעס. אבער די מעהרסטע זיינען ארויסגעוואקסען ווי מאנכע אידישע ליטעראטען, רעווורענדס און פאליטישענס — אויס מאנגעל אין בעשעפטיגונג. עס איז ניט געווען פון וואנען צו לעבען האט מען זיך אזוי לאנג געריסען ביז מען האט זיך פאנאנדערגעריסען, און יעצט רייסט זיך ווידער יעדער פון די צוריסענע, וואס גיבער זיך ארונטערצורייסען אונטער א נייע חופה מיט צרות. דער טייפעל דארף נאר צונעהמען די ברויט פון שטוב און דער גט קומט שוין ממילא.

איהר מעגט אייך רעדען וואס איהר ווילט, איך פערשטעה ניט אונזער „אמעריצקע". איהר מעגט מיר אפילו צוהאקען אין „בשר כשר", ווייס איך אלץ ניט, פארוואס דא קומען פאר אזוי פיעל גט'ן. ביי אונז אין גלילעו פלעגט ארעמקייט ניט זיין קיין סיבה פאר א גט. גראד פערקעהרט. דאס האט נאך מעהר פערשטארקט די פעטליע פון דער פאמיליע, דער קנופ פון דער הייראט איז נאך ענגער געווארען... ניטא וואס צו עסען, איז אויך קיין אחריות, טארבעס זיינען דא? געהען ב י י ד ע אין די הייזער. ביי אידען איז די הויפטזאך די טארבע. א איד גיט טאקי, ער זשאלעוועט ניט, ער מוז אבער זעהן די טארבע פון אויבען, ער מוז אנטאפען דעם שנארער, ווי דער פסוק זאגט „וימש חושך"... זאלסט קומען צו א אידען סתם אזוי ווי א שטיקעל מענש און איהם דערצעהלען אז דיר איז א נויט, וועט ער דיר אנקוקען ווי א משוגענעם: סטייטש! אויף וועלכען אידען איז דאס קיין נויט ניט? וועלכער איד, וואס איז טאקי וואס מען רופט א איד, איז דאס ניט אין גלות? וועמען שיט זיך דאס די עשירות איבער די לאפטשעס? גאנץ אנדערש איז דאס אבער, ווען איהר געהט ארייז מיט דער טארבע, דאן איז ניטא קיין קשיות און מען מוז אייך דערלאנגען...

און א אידישע טארבע איז ניט א טארבע ממש ווי ביי „זיי בניהם", ביי אידען א טארבע איז גאנץ וואס אנדערש; ביי אידען

איז אַ לץ אַ טאָרבע. אַ חיבור איז אַ טאָרבע, אַ צילינדער־הוט — אַ טאָרבע, אַ כתב רבנות — אַ טאָרבע, אַ צייטונג — אַ טאָרבע, פּאָליטיק — אַ טאָרבע. כמה טאָרבעס טובות למקום עלינו! ווער איז דאָס אימשטאַנד אויסצורעכענען אַלע טאָרבעס וואָס גאָט ברוך הוא האָט צוגעטהיילט זיין פאָלק ישראל? וואויל איז דעם וואָס האָט אַ שטיקעל טאָרבע ביי אידען, אָט וואָס פאר אַ טאָרבע דאָס זאָל ניט זיין, שלאָגט ער זיך דורך זיין וועלטעל און האָט נאָך אַ מאָל אַ „שאָו“ זיך ארויפצוארבייטען... דאָס ערשטע וואָס אַ איד זאָרגט איז: „וואו נעהמט מען אַ טאָרבע?“ דאָס איבריגע גיט ער זיך שוין אַן עצה. איהר הערט ווי אַ איד וויינט אין „שמונה עשרה“, ווי ער קלאָגט און שרייט מיט תחנונים: „אוי, טאַטע, הארציגער, דערבארעם זיך, טאַטע פאָטער, האָב רחמנות!“ וואָס, מיינט איהר, בעט ער? — אַ טאָרבע! דער איד, וואָס דאַרף קיין טאָרבע, האָט שוין לאַנג אויפגעהערט דאַוונען...

ניין, ביי אידען איז דלות ניט געווען די אורזאַכע פאר אַ גט. אַ אידען פאַסט די אָרעמקייט ווי די גמרא זאָגט: „ווי׳א רויטען צוימעל אויף אַ ווייסען קיזשאַק“. וואָס הייסט? גאָט גיט דאָך די אָרעמקייט, היינט ווער וועט דאָס געהן צוליעב דעם זיך גט׳ן. אפילו פריעדריך שיללער, וועלכער איז גאָר געווען אַ דייטש, נאָר ניט קיין קאַלווארער און ניט קיין אַנטיסעמיט, האָט אויך געזאָגט: „ראוּם איזט אין דער קליינסטען היטטע פיר איין גליקליך ליעבענד פּאַאר“. דאָס הייסט אויף „רעגענבויגען“ לשון אונגעפעהר אזוי:

אפילו אין אַ שטיבעל,
וואָס איז גרויס ווי אַ גריבעל,
האָט מען אויך קיין פאראיבעל,
וואו מאַן און ווייב
זיינען איין לייב.

מען דאַרף ניט האָבען קיין גרעסערען קבצן ווי מיין רבי ישראל יאָקיש לעמעל איז געווען; עס איז טאַקי ממש ניט געווען וואָס צו בייסען און וואָס צו ברעכען, ער פלעגט נעבעך א גאַנצען טאָג „עסען" די תלמידים און קאַיען די ערד אויף וועטשערע; דאָך האָט זיך די רבי'צין מיט איהם ניט געג'גט, אין געגענטהייל, זי האָט איהם נאָך אונטערגעהאָלפען. טאָמער האָבען איהם א מאָל אויסגעפעהלט קינדער, ער האָט געהאַט א שוואַכען „זמן", פלעגט זי זיך אַליין אונטעררוקען מיט א צווילינג. זי האָט איהם פערזאָרגט מיט אַן אייגענעם „חדר" און ער האָט געהאַט געננג צו קנעלען...

פאַרווייז פלעגען זיי קומען און ווי אויף להכעיס האָבען זיי אַלע געלעבט. שלמה'קע מזיק איז געקומען מיט בערקע צאַיבאַק, לייבקע שטשור איז געקומען מיט יאַנקעלע זשעברע, יאַשקע פּיפּעץ איז געקומען מיט חעמקע לופּאַץ, די איבריגע זיינען געקומען איינ־ציגווייז, אָבער אַלץ „זיעבעטלאַך", גאָט האָט זיי געגעבען זיין חלק, דעם חלק אלה ממעל צום זיעבעטען חודש. „ובני ישראל" און ישראל'ס חברה, „פּרו" האָבען זיך געפּאָרעט אַלע אין איינעם אין איין אַלקיר, „וישרצו" און זיי האָבען זיך געווידמעט, „וירבו" זיי האָבען זיך געמעהרט, „ויעצמו במאד מאד" און זיי האָבען זיך געשטאַרקט א גוואַלד, „ותמלא הארץ אתם" און עס איז פול געווען מיט זיי גאַנץ גלילעוו. וואו מען האָט א שטיין געוואָרפען, האָט מען געטראָפען אין ישראל יאָקיש'עס א קדיש.

זעהט איהר, ווען מושע ראַניע שאַשע גיטעלס, אַזוי האָט מען נערופען מיין רבי'צין, וואָלט ניט געהאַט קיין קינדער וואָלט טאַקי געווען א גט־פּראָצעס. עפּעס א קאַטאָוועס א איד זאָל חלילה קיין קינדער ניט האָבען; ניט איבערלאָזען א דור... א שענעם פּנים וואָלט דאָס האָבען. אויף וועמען וואָלט מען געמאַכט פּאָגראָמען אין רוסלאַנד? וועמען וואָלט מען געיאָגט פון רומעניען און געמאָרדעט אין מאַראָקאָ? געגען וועמען וואָלט מען געמאַכט

א „איליען ביל“ אין ענגלאנד, א באיקאט אין לימעריק, א דרייפוס־געשריי אין פראנקרייך א. ז. וו. ? אידעלאך דארפען זעהן עס זאל זיין לעבעדיג אין שטעדטעל, עס זאל זיין „ליהודים!“

ד

תשליך און כפרות.

גאט צו דאנקען, אויסגעליידיגט דעם פעקעל! אויסגעטרייסעלט וואו נאר אן עברה'לע, וואו נאר א שטיקעל חטא און עס געהט זיך גאר גרינגער אויפ'ן „טאפ פלאר“...

אוים, אוים עברות, דער שווארצער חטא וואס מיר איז געבליעבען איז די פעדער. די שווארצע ממזרת מיט איהר קליינע געשליפענע מיילעלע, דיעזע מרשעת קלעפט אן מיר ווי א קלעק. זי טשעפעט זיך ניט אב און צווינגט מיך אלץ מעהר צום זינדיגען...

און די זינד פון א צייטונגס־שרייבער, רבותי, איז זעהר שווער צו פטור'ן מיט „תשליך“, ווייל ווי זאגט עפעס דער קאזאק זאל לעבען:

„טשטא נאפיסאנא פעראם,
טא ניע ווישיביאש קאלאם“.

דאס הייסט אויף פראסט אידיש, ווי די אידישע אידען פערשטעהען דאס און ווי דייטשע יאהודים וועלען דאס ניט פערשטעהן:

דער פעדער'ס זינד פערבלייבען קללות,
אומזיסט דאס אויסשאקלען די פאלעס.

אלע שרייבער זינדיגען, אבער א אידישער שרייבער איז דער גרעסטער „חטאת“ אין דער וועלט, דען ער זינדיגט אומזיסט, עס בעצאהלט זיך איהם ניט ווי עס בעצאהלט זיך א שטייגער א שרייבער ביי די אומות העולם, וועלכער בייט שקרים אויף רענדלאך.

היינט סתם אין וואס בעשטעהט דער גאנצער חטא פון א אידישען ליטעראט, מישטיינס געזאגט, — אין זאגען דעם אמת... ביי די אידען איז בה"ש אלץ פערקעהרט, האבען אידישע עברות אויך א גאנץ אנדער פנים. דער גוי זינדיגט מיט רציחה און דער איד זינדיגט מיט רחמנות. דער גוי מיט הרג'ענען א מענשען און דער איד — מיט אן אבגעבראכענעם פטום.

אט געהט אן ערה אידען צום וואסער, די הייליגע סטאדע, די צאן קדשים געהען צום טייך... אפרייטערס, בייסטערס, ביגלער, פעדלער, זיי געהען צו תשליך, ארייננווארפען די עברות אין טיעפען תהום. א שאקלעריי, א געוויין, א געבעט.

וואס איז? וואס איז געשעהן? אין וואס בעשטעהט זייער חטא? — זיי קענען קיין לעבען ניט מאכען. דער גרעסטער פער־ברעכען ביי אן ארעמאן איז זיין ארעמקייט. וואלט ער ניט געווען קיין ארעמאן, וואלט ער פערשפארט צו ארבייטען האלב אומזיסט, און ארבייטען אומזיסט איז אן עברה... און פערליערען א סטרייק איז א גרויסע עברה, אויף וועלכע יום כפור איז אויך ניט מכפר... ווען ער וואלט ניט זיין קיין קבצן וואלט ער געווען א נגיד און א נגיד האט ניט קיין עברות...

פיעל אידישע הויז־אייגענטהימער, באנקירען, אייזענבאהן־מאגנא־טען, בערזען־ספעקולאנטען און קליידער־פאבריקאנטען האט איהר בעגעגענט געהענדיג צו תשליך? קיין איינעם ניט! זיי זיינען ניט זינדיג, און אויב זיי האבען א ביסעל חטאים, לאזען זיי דאס איבער דורכ'ן זומער אין בעטה ביטש, אין סאראטאגא ספרינגס, ביי דעם האדסאן ריווער, אויפ'ן ים הגדול, פאהרענ־דיג נאך איראפא, אויף די אלפען פון דער שווייץ, אויף די וואסערן פון איטאליען, אין עגיפטען, אין פאריז און אין אל' די שווארצע יאהרען. זיי בעשטאטען דאס אזוי, אז אפילו דער טייפעל אליין קען זיך במחילה אונטעררייסען זיי צוזאמענזוכענדיג, און דער

קטיגר שרייט טאקע דערפאַר אוים: „טשאַרט פּאַבערי!“ און לאָזט זיי לויפען ווי די משוגענע הינד.

ווי איהר זעהט, רבותי, געהען די רייכע אויך צו תשליך, זיי וואַרפען און טרייסלען אויך אוים די פּאָלעס, זיי לופטערען אויך אוים אביסעל די קעשענעס, אָבער אויף א גאַנץ אַנדער אופן. אין אַלגעמיין שילדערט זיך אין קורצען די תשליך אומגעפעהר אזוי:

אַראָפּ אַ רעשטעל מעשים רעים
און אלץ איז גוט און פיין.
אריינגעשליידערט די חטאים
אין טיעפען ים אַריין.

אויסגעליידיגט די קאַפּאָטקעס
פאר די סטינקעס און די פּלאָטקעס,
פאר דעם וואַסערס גוטע ברידער,
און מען נעהמט זיך חטא'ן ווידער.

ניין, איך פערשטעה ניט, וואָס מען האָט צו די אָרעמע פּיש, נעבאך, צו די בעשעפעניסען פון אַן אַנדער וועלט, וואָס זיינען גאָר די פּיש־פּעדלער די נשמה שולדיג? וואָס קאָרמעט מען זיי מיט פרעמדע זינד, מיט לייטישע פערברעכען? אַ קיילעכדיגער שניי־דער־באָס גיט אַ שווערען טאָג ארבייט און וואַרפט אַרויף די זינד אויף אַ סטינקע. איינער האָט אַ פאַלשען ברייזעל און שליידערט אַרויף זיין חטא אויף אַ שלייען. דער פּראָצענטניק, וואָס טרינקט בלוט פון אָרעמאַן, טרייסעלט אוים זיינע עברות צום קאַראַש, וואָס קוויקט זיך נעבאך מיט וואַסער....

דאָס זיינען זאַכען, וואָס איך פערשטעה ניט און דעם איינציגען טעם, וואָס איך געפין פאר די תשליך, איז ניט מעהר ווי דאָס, וואָס די פּיש זיינען נעבאך שטום און קענען ניט פּראָטעסטירען. עהנ־ליך צו די תשליך איז אויך דאָס כפרות שלאָגען. די ווייסע הוהן

איז פערזאנטוואָרטליך פאר דאָס שווארצע ווייבעל, וואָס זינדיגט צו א קאָפּ אין דער פינסטער, און דער האָהן איז שולדיג, וואָס דער בעל הבית האָט לאַנגע הענד און קרומע מחשבות.

דאָס איז, נעבאָך, דער גורל פון די שטילע און שוואַכע, וועלכע קענען זיך ניט אָננעהמען פאר זיך און מוזען טראָגען די זינד פון די גרויסע און שטאַרקע פערברעכער...

און עס וואָלט כלעבען געווען א מורא צו טרינקען די וואסער פון טייך נאָך תשליך, עסען די פיש אָדער די כפּרות, וועלכע זיינען אָנגעפּיקעוועט מיט עברות, ווען די גאַנצע מעשה מיט די תשליך און מיט די כפּרות שלאָגען וואָלט ניט געווען א נעכטיגער טאָג. חברה טרייסלען די פּאָלעס און דרעהען ארום קאָפּ נאָר פון לייטענס וועגען, אָבער די אמת'ע חטאים טראָגען זיי אין הארצען.

אַלטע צרות.

זיי טהוען כלומר'שט תפילה
און בלייבען ניעדערטרעכטיגע.
די שוואַכע און די שטילע,
זיי ליידען פאר די מעכטיגע.

דאָס זיינען אַלטע צרות
פון אַלטע, אַלטע צייטען,
יאָ, תשליך און כפּרות
צו נאַרען גאָט און לייטען.

ה

גוזמאות ביי אידען.

יעדעס פּאָלק האָט זיינע גוזמאות. דאָך מיר אידען זיינען אין דעם רייכער ווי אלע פעלקער. גוזמאות, אָדער, ווי דאָס קען הייסען אין פּראָסט אידיש, איבערטרייבונג, זיינען גאַנץ אלטע זאכען און שטאַמען נאָך פון יענער צייט, ווען די פאַנטאַזיע האָט

געארבייט מעהר ווי דער שכל און דער מענש האט אומגעשוועבט מיט זיין כח הדמיון אין די עולמות עליונים.

די אומות, וואס זיינען אין פערלויף פון די טויזענדער יאהרען געזעסען אויף איין ארט און האבען זיך געווידמעט צום פראקטישען לעבען, האבען בלויז יענע גוזמאות, וואס איז געבליבען פון אמאל אין זייערע פאעטישע מעשה'לעך. אבער אזוי ווי מיר אידען שוועבען נאך ליידער אין עולם הדמיון ביז היינטיגען טאג, בענוצען מיר זיך מיט משונה'דיגע איבערטרייבונגען איבעראל.

דער מענש, וואס האט זיך צו רעכענען מיט טרוקענע פאקטען, איז ווייט פון גוזמאות; אבער דער מענש, וואס פארעט זיך מיט חלומות, איז ניט מקפיד אויף די לאגיק און ער ערלויבט זיך צו איבערזאלצען זאכען טויזענד מאל מעהר ווי זיי זיינען. די אומות, וואס זיינען געזעסען אויף אן ארט און האבען זיך בעשעפטיגט מיט קאלטע לעבענס-פראגען, האבען אויסגעבילדעט די אויסגערעכענטע און וויסענשאפטליכע טעכניק, וואו עס זיינען קיין איבערטרייבונגען ניטא און אלעס ארבייט נאך א געוויסען געזעץ, און אונזער פאלק, וואס האט שטענדיג געמוזט וואנדערן און האפען אויף נסים, האט אויסגעבילדעט די פאעטישע איינבילדונגס-קראפט מיט איהרע געוואלטיגע איבערטרייבונגען.

דער אונטערשיעד צווישען אונז און די פעלקער איז דאס, וואס זייער מיטהאלאגיע איז שוין לאנג טויט און, אנשטאט צו דיענען די געטער און דערצעהלען פון זייערע מלחמות און ליעבעס און פערשיעדענע וואונדער, בעשעפטיגען זיי זיך יעצט מיט דער וויסענשאפט; ווערהענד אונזער רעשטעל נסים פערגרעסערט זיך פון טאג, און אונזערע גוזמאות האלטען זיך אין איין פערמעהרען.

מיר זיינען, נעבאך, אזוי אויסגעהונגערט, אזוי אויסגעדארט געווארען אין גלות; מיר האבען זיך אזוי שווער און ביטער אנגעהארעוועט און אנגעפלאגט, — אז ווען משיח וועט קומען, וועלען

וואַקסען פּאַרטיגע בולקעס, קוילעטשעס און קיכלעך אויף די ביימער. מען וועט ניט דאַרפען אָפּקומען שבת מיט אַ קעלבערען קעפּעל אָדער אַ שטיקעל לונגען. עס איז פאַראַן אַ „שור הבר“, וואָס עסט אויף טויזענד בערג אַ טאָג, און דעם חברה־מאַן וועט מען דאָס קוילענען פאַר אידען אין יענער צייט, וואָס וועט זיין אייביג שבת. ניט מעהר קיין ביליגע פישלעך, עס לעבט אַ „לויתן“, וואָס איז ארומגעדרעהט ארום דער וועלט און האלט דעם עק אין מויל... נאָך יעדען גירוש, נאָך יעדער גזרה און נאָך יעדען פּאָגראָם וואַקסט צו אַ שטיקעלע נס, אַ וואונדערעל און אַן איבערנאַטירליכע האָפענונג אויף עטוואָס בעסער, דען היתכן, אַז אזוי וועט עס בלייבען?...

„די געוואָהנהייט איז די צווייטע נאַטור“, זאָגט אַן עולם'שעס ווערטעל, און די גוזמאות האָבען זיך אונז אזוי איינגעוואַקסען אין די ביינער, אַז זיי ווייזען זיך ארוים אין טעגליכען לעבען אויף יע־דען טריט, און אויב זיי זיינען ניט שעדליך, זיינען זיי אָבער ניט זעהר פּראַקטיש און דאָס רוב זיינען זיי אויך שטאַרק שעדליך. עס האַלט שוין אזוי ווייט, אַז עס איז כמעט ביי אונז קיין מיטעלוועג, קיין דרך הממוצע ניט פאַראַן. מיר זעהען נאָר עקסטרעמען. אַ צדיק אָדער אַ רשע, אַ פילאָזאָף אָדער אַ אידיאָט, אַ ריעז אָדער אַ קאַרליק, „ויתן לך“ אָדער די תוכחה... די מאַיאָריטעט פון אונזער פאָלק האָט זיך אָנגעזויגען מיט גוזמאות, וואָס שפּיגלען זיך אָפּ אין זיין אַרט דענקען, אין זיין אַרט רעדען און זיין אומגאַנג מיט מענשען.

מיר ווייסען, צום ביישפּיעל, אַז ר' אליעזר בן חרסום איז געוועזען אזוי רייך, דאָס ער האָט פערמאָגט „טויזענד שיפען אויפ'ן ים און טויזענד שטעדט אויף דער יבשה!“ אָט די גוזמאות ווייזען זיך ארוים אין אידישע צייטונגען, אין בע־

ריכטען פון אידישע שוהלען און חברות, וואָס ווארפען זיך מיט „גאונים“, „מפורסמים“, מיט „משכילים“, מיט „מנגנים“, מיט „מטיפים“, מיט „עשירים“, מיט „פילאַנטראָפּען“ און מיט וואָס איהר ווילט נאָר הערען און גערענקען. דאָס לעבען האָט אונז אַזוי צוטומעלט און צודרעהט אַז מיר זעהען זאכען אַנדערש ווי זיי זיינען, און יעדע זאַך ווערט ביי אונז אין מח פערקלענערט אָדער פערגרעסערט. מיר זיינען אַזוי איינגעוואָהנט מיט די גוזמאות, אַז מיר קענען זיך אָהן זיי ניט בעגעהן.

מיר ווילען אויף קיין פאַל ניט צוגעבען, אַז עס זיינען פאַראַן שטופען אין מענשען פונקט ווי עס איז פאַראַן שטופען אין דער נאַטור.

איז דאָס שוין אָבער ניט די העכסטע צייט פאַר אונזער פאָלק אוועקצוואַרפען די גוזמאות און אָנהויבען צו בעטראַכטען מענשען און זאכען ווי זיי זיינען?

פערשיעדענעס

צאַצקעס

קויפט פאר אייער קינד א צאַצקע און ערגערט זיך ניט ווען עס צוברעכט זי, דען צאַצקעס קענען ניט און טאָרען ניט אייביג לעבען. אויב ניט יעצט איז שפּעטער, זיי מוזען צובראָכען ווערען סיי ווי סיי. א קינד וואָס האלט זיך צו לאַנג מיט א צאַצקע בעלאַנגט צו דעם פּראָסטערען זאָרט; זיין מארך איז ניט טהעטיג און זיין מח שפּעקולירט ניט. וואָס קליגער א קינד איז אַלץ גיכער ווערט איהם מיאוס זיין שפּיעלצייג, אַלץ שנעלער צוברעכט ער דאָס, און וואָס קליגער די עלטערן זיינען, אַלץ גיכער קויפען זיי איהם נייע שפּיעלצייג, ער זאָל ווידער האָבען, וואָס צו צוברעכען.

צאַצקעס זיינען א קינד'ס פריינד אין לעבען. זיי זיינען אויך זיינע ערשטע לעהרער.

נארישע טאַטע־מאַמע גיבען זייער קינד א צאַצקע און ווילען, אז דאָס קינד זאָל זיך דערמיט האלטען אין איין פרעהען, וועהרענד זיי אַליין זוכען שטענדיג נייע סענזאַציאָנען אין די צייטונגען, נייע ראָמאַנען, נייע טעאַטער־שטיקער, נייע מאָדעס, נייע לידער צום זינגען און נייע בעקאַנטשאַפט אין דער וועלט, נייע פריינד צו בעזוכען און נייע מענשען צו בערעדען. די צאַצקעס קומען לויט די יאָהרען. די שפּיעלצייג, וואָס איהר גיט א קינד פון א יאהר וועט איהר נישט געבען א קינד פון פינף אָדער זעקס יאהר. די צאַצקעס, וואָס איהר גיט ווידער אזא קינד וועט איהר ניט געבען צו קינדער פון צוועלף, דרייצעהן יאהר, און זייערע צאַצקעס וועלען ווידער נישט טויגען פאר קינדער פון פינף־און־צוואַנציג, פערציג אָדער זעכציג יאָהר. אנדערע יאָהרען, אנדערע צאַצקעס,

אנדערע בעגריפען און אנדערע שפּיעלצייג. די צאַצקעס קומען לויט דער עלטער. אונז געפעלען ניט מעהר „יענע" חכמות, „יענע" פריידען און „יענע" גליקען. מיר צוברעכען זיי און זוכען אלץ „אנדערע", שענערע, בעסערע און קינצליכערע, און אויב מיר אליין קענען זיי מעהר ניט צוברעכען און פערניכטען, דאַן שטעהען אויף אנדערע און טהוען דאָס...

בעשטראָפען קינדער דערפאַר, וואָס זיי צוברעכען צאַצקע און ווילען א נייע, אַן אנדערע, קומט פון צו־וועניג וויסען און פער־שטעהען דעם קינד'ס נשמה און פון דעם ניט־בעגרייפען, אַז אין קינדישע צאַצקעס ליעגט די פילאָזאָפיע פון לעבען און די טיעפע געהיימנים פון דעם אייביגען קאַמפף צווישען די געגענוואַרט און די צוקונפט; צווישען דעם קאַלטען קאָנסערוואַטיזמוס און דעם ברענענדיגען פּראָגרעס.

ווי פיעל קרבנות האָט שוין די מענשהייט געבראַכט פאַר'ן צוברעכען די אלטע צאַצקעס און זוכען נייע! די אלטע דורות האָבען שטענדיג געשריען, געשאָלטען און געשלאָגען זייערע „קינדער" מכות רצח דערפאַר, וואָס זיי האָבען ניט געהיט די צאַצקעס, וואָס מען האָט זיי געגעבען, און האָבען זיי צובראָכען אין שטיקלאַך. די וועלט וואַקסט ווי א קינד און זי קען זיך ניט פרעהען מיט די זעלבע זאַכען. די מענשהייט האָט שוין צובראָכען און צוריסען א סך „צאַצקעס": רעליגיאָנען זיינען צופּיצעלט געוואָרען ווי פּאַפּיערענע שיפלאַך, אלטע, אנערקענטע וואַרהייטען זיינען צובראָכען געוואָרען ווי הילצערנע שווערדלאַך, און עלעמענטען זיינען צושמאָלצען געוואָרען ווי די בליי פון חנוכה־דריידלאַך. די אלטע שוטים האָבען דערפאַר געשמיסען צום טויט, און וואָס האָבען זיי אויסגעפיהרט? דער שטרעבענדער גייסט איז אַן עקשן און מיר פרעהען זיך מיט נייע „צאַצקעס"...

די קינדער זיינען אויך נישט אלע גלייך. איין קינד האָלט

אין האנד א שפּיעלצייג און וויל עס א ווארף טאָן אָן דר'ערד און צוברעכען. מען טהוט אויף איהם א געשריי: „נישט, וואָרום איך וועל שמייסען!"... דאָס קינד דערשרעקט זיך און טהוט עס ניט. אָן אנדערער אָבער, מיט א מעהר שפּעקולירענדען גייסט, מיט מעהר ענטשלאָסענהייט און ווענינער מורא, קוקט אייך גלייך אין די אויגען און טהוט דאָס זייניגע. דו שריי, סטראשע, שלאָג זאָגאר און איך צוברעך דאָך אָט דאָס, וואָס איך קען ניט ליידען. מאסען אזעל־כע איינגע'עקשנ'טע „קינדער" האָט געהאט די וועלט. מען האָט געשמיסען שפּינאָזא'ן, מען האָט איהם מיט די פיס געטרעטען: „ברוך'קע, טשעפּע ניט, א שאָד אזא פיינע צאצקע!"... דאָך האָט ער די צאצקע צובראָכען און געשליידערט אָן דר'ערד. דאָס זעלבע האָט געטאָן א גאלילעי, א לאסאל און א דארווין און דאָס זעלבע טהוען נאָך קאפּריזנע קינדער אויף היינטיגען טאָג.

א שען פּנים וואָלטען מיר געהאט ווען מיר וואָלטען זיך נאָך יעצט געשפּיעלט מיט תרח'ס, כדרלעומר'ס און סנחרב'ס „צאצקעס". פיין וואָלטען מיר אויסגעזעהען ווען מיר וואָלטען נאָך יעצט פער־ריסען די קאפּאָטקע און געטאנצט מיט דער צאצקע וואָס אהרן האָט אונז געמאכט אין דער מדבר...

גיט די קינדער צאצקעס, זשאלעוועט ניט און גריזשעט זיך ניט, ווען זיי צוברעכען דאָס! נישט־קשה, זאָלען זיי זיך שפּיעלען. ווען איהר זייט יונג געווען האָט איהר זיך אויך געשפּיעלט, און אפילו איצטער שפּיעלט איהר זיך אויך, דען אלץ וואָס איהר האָט און וועט האָבען זיינען און וועלען זיין ניט מעהר ווי צאצקעס....

קעניגרייכען, רעפּובליקען, טראָסטס, קירכען, יוניאָנס, צלמים, רויטע פאָהנעס, פּלאָטען, ארמעען, שפּראכען, מאָדעס, חכמות — דאָס זיינען אלץ „צאצקעס", וואָס וועלען צובראָכען ווערען ווי גראָשענע ליאלקעס און די „קינדער" וועלען זיך שפּיעלען מיט נייע צאצקעס...

מוטער־ליעבע

(פריהלינגס־געדאַנקען).

די זון שיינט, די ערד קליידט זיך אָן אין גרינס, די לערכען פויגעלע גיסט אראָב איהר געזאַנג פון די וואָלקען, די וואַלד־קאַפּעליע הערט זיך דורכ'ן לאַנד. דער פריהלינג איז דאָ; די גאָלדענע צייט פון ליעבע איז געקומען.

ליעבע?.... ליעבע?... איז דען דאָ אזא זאַך ווי ליעבע אויף דער וועלט? אויב די זינגער פון ליעבעס־ליעדער מיינען מוטער־ליעבע, דאַן זיינען זיי גערעכט, אָבער אזא ליעבע דאַרף קיין אויס־געכאַפּטע סעזאָנען, קיין עקסטרא צייט. אזא ליעבע איז אייביג יונג, אייביג פריש און גרין, ווי דער מאַי.

א מאַמע ליעבט איהר קינד אין א קאַלטען, וואָלקענדיגען דעצעמבער־טאָג, ווי אין דעם ליעבליכען מאַי, ווען די בלומען שפּראָצען.

די ליעבע צווישען א מאַן און א פרוי איז א משוגענע, זי האָט איהרע ווילדע קאַפּריזען און זי איז אונבעשטענדיג ווי דער וועטער, וועהרענד מוטער־ליעבע איז אייביג ווי גאָטהייט. עס איז טאַקע דערפאַר א הארבע שאלה אויב די ליעבע צווישען מאַן און ווייב דאַרף אזוי שען און גלענצענד בעזונגען ווערען ווי אין די פּאַרפיומיר־טע ליעדער פון ירושלים'ס דיכטער־פּרינץ און אין די שמעקעדיגע ליעבעס־געזאַנגען פון היינריך היינע'ס „בוך דער ליעדער“.

אונזערע אַלטע זיטענלעהרער, די בעלי־המשנה, האָבען גאַנץ גוט פערשטאַנען דעם אונטערשיעד צווישען א ליעבע, וואָס האָט אַן

א ו ר ז א כ ע, און א ליעבע, וואָס איז ריין און הייליג, אָהן א שום סיבה, אויסער די ליעבע אליין.

די ליעבע צווישען מאַן און ווייב איז, ווי דער תנא זאָגט, „אהבה התלויה בדבר", אַ ליעבשאַפט צוליעב ע פּ ע ס. דיזער עפּעס איז אָבער דורכאויס ניט קיין הייליגער. ער ווערט מיט דער צייט פערצעהרט פונקט ווי אַלץ, וואָס איז שטערבליך און פערגענגליך. די יאָהרען אָדער די אומשטענדען פערענדערן די א ו ר ז א כ ע, דעם ע פּ ע ס פון דער ליעבע, און דער רוהיגער, זיסער פאַמיליען־לעבען ווערט אָפט פערוואנדעלט אין א גיהנום.

מיר דארפען ניט ווייט זוכען אזעלכע ביישפּיעלען, וואָס זאָלען שטעלען די פּיעל־בעזונגענע ליעבע אין איהר ריכטיגע ליכט. די גנועץ־ביכער אין די געריכטס־הייזער זיינען אונבעשטרייטבארע עדות פון אויסגעלאָשענע ליעבע, וואָס האָבען זיך זאָגאר פער־וואנדעלט אין בלוטיגען האַס.

די „אַלבאַסטער קלאָרע הענטלאך" מיט די „ווייסע ליליען־פינגער" האָבען זיך פערוואנדעלט אין אייזערנע גראבלער, די „הימעל־בלויע" אָדער די „קארשען־שווארצע אויגען", וואָס פלעגען „קוויקען ווי דער מאָרגען און רעדען די הייליגע הימעל־שפּראך, וואָס שטעהט העכער פון דקדוק און ווערט פערשטאַנען שטומערהייט" — אָט די געטליכע אויגען פינקלען ווי ביי אַ טייפעל און ווארפען א פּחד. דער גוטער מאַן איז געוואָרען אַן אשמדאי און די גוטע פרוי — א לילית.

וואו איז די ליעבע? וואו איז דער הייליגער צויבער פון פאר דער חופּה? וועלכער שד האָט אויסגעבלאָזען דעם הימלישען שטורקארץ, וואָס האָט געפלאַקערט פאר'ן „הרי את מקודשת לי"?

די אורזאכע האָט זיך שנעל אויסגעניצט, דער ע פּ ע ס איז בעפריעדיגט, די „הייליגע ליעבע" איז גאָר קיינמאָל הייליג ניט געוועזן, זי איז אויסגעקראָכען ווי די האָר פון אַן אַלטען פעלץ, זיך

אויסגעברענט ווי א שטשאַפּע האָלץ און געלאָזען נאָך זיך אַ מיאוס'ן רויך — עס איז געוואָרען אַ סוף פון דער ליעבע.

יענע ערהאַבענע ליעבשאַפט, וואָס גלענצט אַזוי מאַיעסטעטיש אין די ראָמאַנען, אין די לירישע ליעדער און אויף דער ביהנע, יענע ליעבע איז קיין ליעבע ניט. די אמת'ע ליעבשאַפט איז די, וואָס דאַרף ניט קיין גרינגע לאַנקעס און זילבערנע טייכלאַך זיך צו בע־גייסטערען, דאָס איז די ליעבע צו קינדער.

שיללער בעזינגט אויך די ליעבע און ער זאָגט, אַז „די קלענסטע שטיבעלע איז גרויס גענוג פאר א פּאָר פאָלק וואָס האָט זיך ליעב". דער אמת איז אָבער, אַז די קליינע שטיבעלע ברענגט טאַקע גרויסע מחלוקות און די גרעסטע ליעבע ווערט איינגעקאָרטשעט אין אַן ענ־געז צימער. פון וואַנען קומט דאָס בעז לעבען? „ווען עס איז נישטאָ פון וואַנען צו לעבען", זאָגט אַ אידישעס שפּריכוואָרט, וועל־כעס איז פיעל ריכטיגער ווי שיללער'ס שענע חלומות אין זיין הערר־ליכען געדיכט „דער יונגלינג אם באַכע".

צופיעל האַרץ און געפיהל ווערט פערנוצט אויף דער ליעבע, וואָס דויערט אַ רגע, און צופיעל פערשוויעגען איז די ליעבע וואָס דויערט אייביג. עס איז דאָ אַ ליעבע וואָס איז גרויס גענוג אפילו אין דער קלענסטער שטיבעלע, דאָס איז די מוטער־ליעבע. אַ מאַמע געהט בעטלען צו שפּייזען איהרע קינדער, פאַר'ן מאַן אָבער וויל זי ניט געהן אין די הייזער און טרייבט איהם ארבייטען.

יאָ, געבענשט איז די ליעבע, וואָס דאַרף ניט קיין לוח צו ווי־סען ווען עס איז פריהלינג. געבענשט איז די מוטער־ליעבע, וועלכע איז אייביג. די מוטער־ליעבע איז אמת, אַ מאַמעס האַרץ איז דער קדשי קדשים אויף דער ערד. איך ליעב נאָר אין דער פרוי די מ ו־ ט ע ר, אָבער ניט דאָס ווייב, ווייל אַ ווייב בייט זיך און אַ מאַמע ניט.

דער פריהלינג איז דאָ, אָבער איך זעה אין דער נאַטור די מו־

טער און ניט די „געליעבטע“. דער גרינער טאפעט איז דער מאמעס אייביג פרישע, אייביג יונגע ליעבע. אין פויגעל'ס טרעלען דערהער איך די זיסע, ליעבע שטימע פון דער מוטער. אין דעם טיפעז, בלויען הימעל זעה איך איהר ריין, גרויס הארץ, וואָס האָט קיין ברעג און אין דעם שטילען מורמלען פון דעם קלאָרען טייכעל הער איך דער מאמעס ברכות.

זיי געבענשט, דו אויפגעוואכטע נאַטור, ביזט פול מיט מוטער־ליעבע!

בעריהמטהייט

ווען די, וואָס יאָגען זיך נאָך פּאָפּולאַריטעט, וואָלטען געוואוסט די צרות פון בעריהמטהייט, וואָלטען זיי נאָך צוגעצאָהלט מען זאָל זייער נאָמען ניט דערמאָנען.

עס וואָלט גוט געווען צו זיין בעריהמט, מען זאָל ניט דארפען קומען אין בעריהרונג מיט דער אלגעמיינער וועלט, אָבער אזוי ווי דאָס איז זעהר שווער איז גלייכער אז מען „מאַכט שבת פאַר זיך“.

ווען דער מענש איז אונבעקאַנט האָט ער דאָס פערגניגען צו רעדען אויף אלעמען, דאָך ווען ער ווערט בעקאַנט, האָט ער די יסורים צו הערען ווי אלע רעדען אויף איהם, און דאָס בעסטע וואָס ער קען טאָן איז זיך מאכען ניט־הערענדיג.

די פּאָפּולערע פּערזאָן איז ווי א קהל'שער האַנדטוך, אָן וועלכען יעדער איינער ווישט אָב זיינע אונריינע הענד און שמוציגע ליפּען.

לויט די האנדלונג פון דער מענשהייט זעהט דאָס אויס אזוי ווי זי וואָלט א מענשען מיט א כיון געגעבען א נאָמען אום איהם שפּעטער צו קענען ארונטעררייסען. א בעווייז דערצו איז דאָס, וואָס אלע גרויסע לייט ווערען ערניעדריגט און בעליידיגט.

ווען איינער פרעהט זיך דערמיט, וואָס ער האָט עס אויף אזוי וויט געבראכט, דאָס אלע קוקען אויף איהם און ווייזען מיט די פינגער: אָט געהט ער! אָט שטעהט ער! דאַן זאָל ער וויסען, אז ער איז ניט מעהר יחסן פון דעם צירקוס־עלעפאַנט, וואָס מען בעצאָהלט פאַר א טיקעט איהם צו זעהען. דער איינציגער אונטער־שיעד איז נאָר, וואָס מיט דער גרויסער חיה האָט מען זיך מורא אָנצוהייבען און מען לאָזט זי געהן, ווערהענד דעם גרויסען מענשען לעגט מען שטיינער אין וועג.

צו ווערען בעריהמט הייסט צו קריעגען נייע שונאים, אויף וועלכע מען האָט זיך גאָר ניט גערעכט, ווייל ליב און טאַדעל געהען האַנד אין האַנד אויף דער וועלט, און דער קרייז פון די טאַדלער פערגרעסערט זיך לויט דעם קרייז פון די פערעהרער.

אלץ, וואָס דו האָסט פון דיין גרויסקייט, אין בעסטען פאַל, איז דאָס, וואָס מען זוכט דיך אויסצונוצען. ביזטו אַ בעריהמטער עושר, ווערסטו בעפאַלען פון שנאָרערס, ביזטו אַ בעריהמטער רעדנער, ווייל מען אויסניצען דיין רעדען, ביזטו אַ בעריהמטער שרייבער, ווייל מען אויסניצען דיין שרייבען, ביזטו אַ בעריהמטער זינגער, ווייל מען אויסניצען דיין זינגען, דאָך דיין צדקה ווי דיין רעדען און דיין זינגען ווי דיין שרייבען שטעלט ניט אַלעמען צופריעדען און דו פיהלסט זיך אַ סך מאָל ווי גוט דיר וואָלט זיין, ווען די וועלט וואָלט זיך אָבגעטשעפּעט פון דיר.

צו זיין בעריהמט און זיך היטען ניט בעליידיגט צו ווערען איז פונקט ווי צו טאַנצען אַ „דזשיג" מיט אַ גלאָז וואַסער אויפ'ן קאָפּ און ניט פערגיסען. דאָס איז אַ גרויסער קונץ און נישט אַלע בעריהמטהייטען זיינען קונצען־מאַכער...

איינע פון די אונאַנגענעהמליכקייטען אין בעריהמטהייט איז אויך דאָס, וואָס דו ווייסט ניט מאַנכעס מאָל ווער עס ליבט דיך מיט אַן אמת און ווער עס חנפ'עט דיך, דען אַנדערע ליבען דיך מיט אַ כיון אום צוליעב דעם בעקאַנט צו ווערען.

אַ נאָמען! רבי חנינא בן דוסא האָט אויך אַ נאָמען, דאָך ווען ער האָט געלעבט האָט מען איהם געגעבען אָנצוהערענים, אַז אום צו זיין בעריהמט און גליקליך מוז ער לאָזען צוהינקען זיין עולם הבא... און אַזוי ווי ער האָט דאָס ניט געוואָלט, איז ער געבליעבען אויף גרויסע צרות ביז אין טויט אריין.

ווען דו קענסט ג אָ ר נ י ט קענסטו ע פּ ע ס, דאָך ווען דו קענסט אַ ס ך קענסטו ג אָ ר נ י ט, דען די וועלט פאָרדערט פון

דעם קענער מעהר ווי פיעל זי קען פערשטעהן, און ווען דו ביזט שוין צו גרוים פאר איהר זאָגט זי, אז דו טויגסט ניט. בעריהמטהייט הייסט אלזאָ שטענדיג קריטיזירט צו ווערען און 99 מאָל פון הונדערט אונגערעכט.

גאָט האָט געוואָלט בעריהמט זיין און האָט געמאַכט א וועלט, זיינען געקומען די מענשען און געוויזען אז זי טויג ניט.

צו געניסען נאָכאַנאַנד כבוד איז פונקט ווי צו עסען אלע טאָג פארפעל־צימעס. עס עסט זיך צו און עס פאַנגט זיך אָן צו בענקען נאָך הערינג.

אומזיסט גיט דיר די וועלט ניט קיין בעריהמטהייט, דו גיסט איהר אין אויסטויש דאָס בעסטע, וואָס דו פערמאָגסט. דאָך דאָס דייניגע גיסטו איהר מיט דער גאַנצער גלוט פון דיין נשמה און דאָס איהריגע גיט זי דיר ווי זי וואָלט אָבגעצאָהלט א פערגעסענעם חוב, — זי טהוט דיר א טובה און צו יעדער געלעגענהייט שטעקט זי דאָס דיר צו.

ווען קיינער קען דיך ניט ביזטו א פרייער מענש, קוים ווערסטו בעריהמט, היט מען דיך ווי א גנב און דו וואונדערסט זיך מאַנכעס־מאָל פון וואַנען מען ווייס, אז דו לייענסט ניט קיין קריאת שמע. ווען דו ווערסט בעריהמט לאָזט מען אפילו נישט רוהען דיינע טויטע, דען עס געפינען זיך ליטעראַרישע היענען, וואָס גראָבען אוים דיין עלטער־זיידען, און וועה דיר ווען ער געפעלט זיי ניט!

דאָס אלץ, וואָס איך האָב דאָ געזאָגט, ווייזט דייטליך, אז בעריהמטהייט איז נאָך ניט די גרעסטע שטופע פון גליק, און אז די בלומען, מיט וועלכע מען בעוואַרפט דעם בעריהמטען, האָבען צו שאַרפע דערנער. נאַטירליך, ווען דו האָסט דאָס גרויסע אונגליק צו זיין בעריהמט איז פערפאַלען; נאָכיאָגען נאָך דעם זאָלסטו זיך ניט, ווייל דו וועסט האָבען צייטען ווען דו וועסט, אזוי ווי גאָט, חרטה האָבען אויף דיין אייגענע וועלט און איהר וועלען חרוב מאַכען און שפעטער ווידער חרטה האָבען...

מאַרטירער

קיין ליידענדער, קיין אונגליקליכער קריעגט אזוי פיעל סימפּאַטיע פון די מענשען, ווי דער וואָס איז זיך מקריב פּאר די אינטערעסען פונ׳ם כלל.

דאָס הייליגסטע, דאָס אונפערגעסליכסטע אונטער דער זון איז מאַרטירערטום.

דער, וואָס קען שטעהען פאר אן אמת, איז פערעהרליכט און דער, וואָס קען פּאר איהם פאַלען, איז פערגעטערט.

די גרויסקייט פון אַ פאָלק זיינען זיינע מאַרטירער און די שענקייט פון אַ אידעע — איהרע געפאַלענע העלדען.

ווי ליכטיגע שטערען אין אַ דונקעלע נאַכט לייכטען די נעמען פון מאַרטירער אין דער געשיכטע פון דער מענשהייט.

דער שטאָלץ פון רעוואָלוציאָנען זיינען זייערע אומגעבראַכטע פערטהיידיגער און די שטאַרקייט פון אמונות — זייערע קדושים.

די עדעלסטע פלאַנצונגען אין גן עדן פון מענשליכען פּראָגרעס וואַקסען פון מאַרטירער־בלוט.

די נאָבעלסטע בלום פון „מאָרגען“ בליהט ארויס פון דאָס פערוואונדעטע הארץ פון „היינט“.

די גרויסקייט פון מאַרטירער איז זיין אונפערגלייכליכער איינפלוס אויפ׳ן „שפּעטער“.

קעמפּפענדיג אין דער געגענוואַרט זיעגט ער פּאר די צוקונפט. זיין קבר איז זיין הימעל און די אונגעבאָרענע דורות — די מלאכים, וואָס זינגען איהם קדושה.

די צוקונפטס־זון פון דער מענשהייט וועט אויפגעהן פון סיביר און ניט פון האאג.

די גאולה וועט קומען דורך די מ א ר ט י ר ע ר און ניט דורך די פשרה־מאכער.

די אידישע פראפעטען זיינען גרויס געווען דורך זייערע פייער־דיגע ווערק, דאך זייער מארטירערטום האט זיי נאך גרעסער געמאכט.

ווען ירמיהו און ישעיהו וואלטען ניט געליטען אזוי פיעל פאר'ן אמת, וואלט זיי געפעהלט די העכערע העלפט פון זייער אונ־שטערבליכקייט.

ווארהייט אהן ליידען איז נישטא אויף דער וועלט און די יסורים פון אמת זיינען הייליג ווי דער אמת גופא.

אבער אלץ, וואס איז עהרליך, שען און גוט, שטעהט אין סכנה געשענדעט צו ווערען פון שווינדלער און בעטריגער.

נביאות איז א גרויסע זאך, דערפאר האבען מיר ג ע ה א ט און ה א ב ע ן מענשען, וואס קליידען זיך אן אין א מאנטעל פון נביאים צו פערבלענדען דאס פאלק.

פערשטעלטע פראפעטען און מארטירער זיינען געפעהרליכער ווי אפענע גזלנים, ווייל דער מערדער ו ו י י ז ט דיר זיין האק און דער פאלשער נביא — טראגט איהר אין הארצען.

„כאפט דעם גנב!" שרייט דער גנב גופא אריינלויפענדיג אין עולם און עס פארדערט א געאיבטע אויג צו דערקענען דעם זשוליק צווישען דער מאסע.

דער נביא הבעל, דער לינקער פראפעט, קומט כלומר'שט אויף העלפען דעם פאלק. אונשולדיגע מענשען גלויבען איהם און ווען עס געפינט זיך א ריכטיגע אויג וואס דערקענט די „שווארצע שעפס" אין דער גרויסער סטאדע, מאכט אט די דאזיגע „שעפס" א מארטירער־פנים און וויינט, און אפעלירט צו די „צאן קדשים" פאר רחמנות.

פאַלשע מאַרטירער האָבען שוין דער וועלט מעהר געשאַדעט ווי אמת׳ע האָבען איהר געהאָלפען.

די גראַמאַדע אָבער פערשטעהט ניט, האָט קיינמאָל ניט פער־שטאַנען און האָט זיך איבערגעענטפערט אין פאַלשע, פער־פיהרערישע הענד.

מענשען זאָלען זיך דערפאַר ניט איילען אָנצוטהאָן איינעם די איידעלע קרוין פון מאַרטירערטהום איידער זיי האָבען גוט אויס־געפאָרשט זיינע אַלע כונות און האָבען זיך איבערצייגט אין זיין ערנסטקייט.

מיר האָבען מעהר פאַלשע ווי ריכטיגע זאַכען אין אונזער וועלט, און עס איז אויך גאַנץ נאַטירליך מיר זאָלען האָבען געפאַרבטע מאַרטירער, וואָס גיסען ציבעלע־טרעהרען, און העלדען מיט א מיין צו פערקויפען די פרעמדע אונשולד צוליעב אייגענע נוצען.

צופיעל פאַפיער וואָלט מען געדאַרפט פערניצען אויסצורעכנען די ביישפּיעלען צו מיינע ווערטער. די געשיכטע שווימעלט און גריבעלט מיט זיי, מיט די דאָזיגע ביישפּיעלען און מיר שלאָגען זיך אָב אָן זיי אין טעגליכען לעבען.

עס איז לייכטער גאָלד און דיאַמאַנטען צו פּרובירען ווי די מחשבות פון א פערפיהרער, ווייל אַלץ לערנט מען אונז אין די שולען, נאָר ניט ווי צו דערקענען א מענשען.

די שלעכטע און פערדאָרבענע, וואָס האָבען די הויפּט־דעה אין דער וועלט און בעהערשען דעם בוך און דעם שפּייכלער — זיי ווילען ניט, אַז מיר זאָלען זיי קענען, און זיי מאַסקירען זיך פאַר אונז.

וואָס זיי טהוען יא פאַר אונז אין דעם פּרט פון מענשען־לעהרע, איז צו פערזייען אין אונזערע הערצער דעם חשד אויף די גוטע, דעם ביטערען ספק אין דעם אמת, ווייל ער איז געגען זיי.

איז ניט פרעה געווען א מארטירער, ווען זיינע שקלאפען האבען איהם אבגענארט?

זיי האבען איהם געזאגט, אז זיי געהען מקריב זיין קרבנות אין דער מדבר און האבען זיך דערוויל בעפרייט.

האט מען זיי ניט געדארפט נאכיאגען און ברענגען צוריק מיט גוואלד?

בעטראכט זיך ניט יעדער געבראכענער הערשער פאר א מארטירער, ווען זיין פאלק וויל זיך בעפרייען? וויינט ער ניט פאר דער קאזארמע, ווי א ציבעלע, אז יונגאטשעס, שונאים פון שלום און אחדות, ווילען חרוב מאכען דאס לאנד און בערויבען איהם אליין פון זיין רעכט צו הערשען?

די וועלט האט זיך נאך ניט געענדערט. עס זיינען געווען און עס זיינען דא פאלשע מארטירער, אבער אויב זיי וועלען זיין, אויף דעם וועט די צייט געבען א תשובה.

חוצפה און מוט

חוצפה — אנדערע מענשען פערבייטען דאָס אויף מוט; זיי האָבען אבער א גרויסען טעות. דער מוטיגסטער מענש קען אמאָל קיין חצוף ניט זיין פונקט ווי דער גרעסטער חצוף קען זיין א מיאוס'ער טרוס.

חוצפה איז ווי אן אמעריקאנער געשעפטס־אגענט; ווען דו וואַרפסט איהם ארויס דורכ'ן טהיר, קומט ער דורכ'ן פענסטער.

ווען חוצפה קען ניט אריינקומען אין אן אָרט טשעפּעט זי זיך אָן אן הניפה, פאר ביידען צוזאמען איז קיין שלאָס נישטאָ.

די חוצפה האָט א „שווארצע גבורה", דערפאר ווערט זי קיינמאָל ניט רויט.

חוצפה איבערשטייגט אלע גרעניצען אָהן א פּאַספּאָרט.

עס איז כדאי צו פאָהרען פון ניו יאָרק נאָך באָסטאָן איבער פעטערסבורג אבי אויסצומיידען א חצוף.

חוצפה קען ניט געווינען קיין רעספּעקט פאר זיך אליין, און מוט קען אויסקעמפפען די עהרע פאר א נאציאָן.

דער ארגומענט פון חוצפה איז הפקר און דער אויפטרעטען פון מוט איז ווירדע.

ווען דער נאר וויל ווייזען אז ער האָט מוט ווערט ער א חצוף.

חוצפה קען בעליידיגען גאָט און מוט קען בעקעמפפען דעם טייפעל.

א חצוף קען זאָגען מבינות אויף א חזן טויבערהייט און געהען פערהערען א רב ניט קענענדיג קיין עברי.

זאָלסט זיך קיינמאָל ניט פערהערען מיט א חצוף, סיידען דו האָסט מוט גענוג איהם אָנצופּראַסקען.

מוטיג איז די פרוי, דען זי געהט אין לעבענסקאמפף מיט א מאן און איז גאנץ אפט די „געווינערין".

דער חצוף זאגט א דעה, וואו מען פרעגט איהם ניט און איז אין כעס פאר וואס מען וויל איהם ניט פאלגען.

חוצפה זאגט: איך פ ר ע ג ניט קיינעם; מוט זאגט: איך ש ר ע ק זיך ניט פאר קיינעם.

רפואות פאר א געזונדען מענשען איז ווייזען מוט, וואו מען דארף ניט.

דער חצוף ווייזט, אז ער קען בעליידיגען דעם גרעסטען, און דער העלד, אז ער קען אבטרעטען דעם קלענסטען.

געגענגיפט פאר גיפט און חוצפה פאר חוצפה.

מוט איז בעסער פון גבורה, חוצפה מיאוס'ער פון נארישקייט, און טייערער פון לומדות — איבערלעגונג.

יעדער מענש מוז האבען א ביסעלע חוצפה און א סך מוט.

מען דארף מאנכעס מאל האבען מוט צו זאגען א ליגען און חוצפה צו זאגען דעם אמת.

כל זמן דו האסט קיין מוט ניט פערלארען האסטו א האפנונג פיעל צו געפינען; דאך קוים געפינסטו ניט קיין מוט פערליערסטו די האפנונג.

עקעלהאפט איז דער חצוף, ווען ער איז אן עם הארץ, דאך ווען ער איז א למדן איז ער געפעהרליך.

רעספעקט פאר דעם, וואס האט מוט אויפצוטרעטען געגען זיין ברויטגעבער אין נאמען פון אמת, ווייל ער ווייזט אז די ווארהייט איז איהם טייערער ווי זיין לעבען.

געווינען מיט חוצפה איז אויך א געווינס, דאך ניט אזא, ווי פערליערען מיט מוט.

ווען חוצפה האט אפטמאל ניט וואס צו טהאן שרייבט זי קריטיק.

דער חצוף איז ביי זיך שטאָלץ, אבער די חצופה איז א געפאלענע.

ווען די חוצפה דערגרייכט שוין דעם הימעל פערליערט זי דעם באָדען.

אַן אַלטער חצוף איז מיאוס׳ער ווי א יונגער בעל תאוה.

זיי ניט מקנא דעם, וואָס קריכט דוקא צום מזרח־וואנד ווייל דאַן זעהען אַלע, וואָס פאַר א חצוף ער איז.

א סך חוצפה איז בעסער ווי וועניג מוט און בעהאַלטענע נאַרישקייט ווי אויסגעשריענע חכמות.

פריינד און פריינדשאפט

(ווי זיך אומצוגעהן מיט מענשען)

ווען איהר קומט צו אייערען א פריינד אדער א בעקאנטען, וואלט איהר געוואלט ער זאל אייך געבען כיבוד און זיך אליין לעגען שלאפען?

וואלט איהר צופריעדען געווען צו קנאקען ניס, עסען וויינפער־לאך, אדער טרינקען סאדא־וואסער און הערען ווי אייער מכנים־אורח ליעגט און כראפעט?

„עס הייבט זיך גאר ניט אן“ — הער איך ווי איהר זאגט — „מיר וואלטען איבערגעלאזט דעם גאנצען קרעדענץ און פערזאגט א צעהנטען דארט מעהר ניט צו קומען.“

דאס איז זעהר שען פון אייך. דאס איז ווירקליך דער ענטפער, וואס איך האב ערווארטעט. אזוי דארף מען טאקי טהאן. דען ווען יענער ווייס ניט ווי מיך צו בעהאנדלען, איז ער ניט ווערטה איך זאל בעטרעטען זיין שוועל.

אט דער ביישפיעל אבער דארף אייך דיענען אלס ווארנונג, אז איהר זאלט וויסען ווי צו עמפפאנגען אייערע געסט, ווען זיי קומען אייך בעזוכען.

איך רייד דא ניט פון אונגעוויינשטע געסט, וועלכע ווען מען זעהט ניט צעהן יאהר, וואלט מען אריינגעווארפען אין פושקע, אז זיי זאלען נאך צעהן יאהר ניט קומען. איך רייד פון געסט, וואס מען איז גערן צו בעגעגענען.

עס זיינען פאראן מענשען, וואס זאגען, אז אן אמת'ער פריינד האט קיינמאל קיין פאראיבעל ווי איהר וועט איהם צונעהמען.

מעגליך, אז דאָס איז אזוי, דאָך איהר דאַרפט אזא גוטען פריינד זוכען ביי־טאָג מיט א לאַנטערנע. איך האַלט איבערהויפט זעהר ווענינ פון אזעלכע „פריינד", איך גלויב, אז יעדער מענש האָט א רעכט צו פערלאַנגען א מענשליכע בעהאַנדלונג. דער, וואָס פער־שטעהט ניט ווי בעליידיגט צו ווערען, האָט קיין פּלאַץ ניט ביי מיין טיש, דען נאָר א מענש פון עהרע קען זיין אַן אויפריכטיגער פריינד.

די חקירה, דאָס ווען אַן אמת'ער פריינד בעזוכט, דאַרף מען מיט איהם קיין שום צערעמאָניעס ניט מאַכען, איז גרונט פאַלש. דען אויב יענער איז ווירקליך איינער פון די זעלטענע, דאַן איז ער ערשט דער ריכטיגער מענש, פאַר וועמען מען דאַרף עפענען די טהיר מיט א שענעם „סקאַצעל קומט" און וואָס עפטער ער בעזוכט, אַלץ וואַרעמער דאַרף מען איהם אַנטקעגען געהן.

אַן אמת'ן גוטען פריינד איז, ווי אמת'ן גליק, זעהר שווער צו קריעגען, קוים אבער זייט איהר איינער פון די גליקליכע, דאַרפט איהר זיין פאָרזיכטיג איהם ניט צו פערליערען. דען יעדער הויז־פויגעל פליהט ארויס, ווען איהר עפענט איהם א פענסטער.

פריינדשאַפט איז א גוטע זאַך, איינע פון די בעסטע, און א גוטע זאַך דאַרף מען היטען. ווי וואויל אונזערע חכמי המשנה האָבען דאָס פערשטאַנען! איינער פון זיי גיט זיך א זאָג: „וקני לך חבר" און קויף דיר א פריינד.

זיי האָבען געקענט די מענשליכע נאַטור, זיי האָבען גוט געוואוסט, אז פריינדשאַפט מוז מען קויפען און זיכער איז עס דאָס ווי טייער מען בעצאָהלט פאַר אַן אמת'ן גוטען פריינד, האָט מען אַלץ געהאַנדעלט א מציאה.

סיסעראָ, דער גרעסטער רוימישער רעדנער, זאָגט: „פריינד־שאַפט פערבעסערט גליקליכקייט און בעזייטיגט עלענדקייט, עס פ ע ר ד אָ פּ ע ל ט אונזער פרייד און צ ו ט י י ל ט אונזער קומער."

דער בעריהמטער רוימער קאטאָן זאָגט: „פריינדשאפט ענדיגט זיך אַ מאָל אין ליעבע, אבער ליעבע אין פריינדשאפט — קיינמאָל.“

אריסטאָטעל זאָגט: „פריינדשאפט בעשטעהט פון איין זעעלע מיט צוויי קערפּערס.“

דר. סאמועל דזשאָהנסאָן זאָגט: „אַ מענש קען האָבען טויזענד נאָהענטע בעקאנטע און אונטער זיי אַלעמען קיין איין גוטען פריינד, אויב דו האָסט איינעם זאָלסטו זיך שעצען גליקליך.“

אין דעם זעלבען זינען רעדט אויך דער ענגלישער פילאָזאָף לאָרד בייקאָן. ער זאָגט: „אַ חאליאסטרע איז ניט קיין קאָמפּאניע און פּנים'ער זיינען ניט מעהר ווי אַ גאַלעריע פון בילדער, ווען עס איז נישטאָ קיין ליעבע.“

דאָס אַלעס האָב איך אָנגעפיהרט צו ווייזען ווי טייער אַ פריינד איז און ווי גוט מען דארף איהם היטען.

האָבענדיג דאָס אַלץ אין זינען, איז אָבער אויך נויטיג צו וויסען, ערשטענס, דאָס אַ פריינד דארף מען ק ו י פ ע ן, אבער ניט א ו נ ט ע ר ק ו י פ ע ן. און צווייטענס, דאָס פריינדשאפט ווערט געקויפט מיט פריינדשאפט און ניט מיט געלד.

ביי אַזאַ גוטען פריינד, וואָס ווערט געקויפט ווי אַ בהמה אויפ'ן מארק, איז אויף די מילך פון פריינדשאפט נישטאָ קיין שמאנט און העכסטענס, וואָס מען קען דערפון מאכען, איז זויערע גאָמעלקעס. אַזאַ פריינד, וואָס קומט נאָר ביי אייך געניסען, געוואָהר ווערען, וואָס עס הערט זיך און אַ „טאפ טאָן“ אויב איהר זייט נאָך „אָל־ראיט“ אום צו וויסען אויב ער דארף נאָך מאָרגען בעזוכען — אַזאַ פריינד האָט גאָר אַנאַנדער דין. מיט אַזעלכע דארף מען האַנדלען לויט אייגענעם פערשטאנד, און יעדער מיטעל, וואָס קען נאָר געהן אַ גאַנג, איז גוט גענוג.

א פאַלשער פריינד איז אַ שרעקליכער שונא און מען דאַרף איהם וואָס ווענִיגער זעהן.

ביווי זאָגט: „פאַלשע פריינד זיינען ווי אונזער שאָטען, זיי האַלטען זיך נאָהענט צו אונז ווען מיר געהען אין זונשיין און פערלאָזען אונז די רגע, וואָס מיר טרעטען אריבער אין דונקעלהייט.“

צו עמפפאַנגען געסט איז איינע פון די גרעסטע קינסטע. איבערהויפּט דאַרף מען וויסען ווי צו עמפפאַנגען אוּנ־געוואוּנשטע געסט. עס איז זאָגאָר פאַראַן א סוד, וואָס נאָר קלוגע ווייסען, דאָס ווען איהר ווילט ניט, אז אַ געוויסער גאַסט זאָל אייך בעזוכען, זאָלט איהר מאַכען מיט איהם אַזאַ פּאַראַד און זאָלט דעם כּיבוד אַזוי איבערטרייבען, דאָס אום אייך מעהר ניט צו בעלעסטיגען און מאַכען צופיעל הוצאות, וועט ער זיך שעהמען אייך אָבצושטאַטען צו אָפטע וויזיטען.

ווען עס בעזוכט אייך אייערער א פריינד, וואָס שפּיעלט ניט אין קאָרטען, שאַך אָדער דאָמינאָס און געפינט אייך גראָד פערנומען אין איינעם פון אָט די דריי שפּיעלען, זייט איהר מחויב אַזוי שנעל ווי איהר דערזעהט איהם, צו פערשיעבען אייער אונטער־האַלטונג אויף שפּעטער אָדער אויף אַנאַנדער מאָל און זיך „ארומ־כאַפּען“ מיט אייער בעזוכער. איהר קענט זיך אויך ענטשולדיגען פאַר אייער גאַסט און בעטען ער זאָל מוחל זיין זיצען ביז איהר וועט ענדיגען דאָס שפּיעל. דאַן אָבער מעגט איהר זיך צואיילען און ניט צופיעל מאַריך זיין אין אייער „קונסט“, דען אויב איהר פערליערט זאָגאַר א „גאַנג“, געווינט איהר דערפאַר אַ פריינד און דאָס צווייטע איז געוויס אַ גרעסערע געווינס. אייער פריינד קומט מיט אייך רעדען, אויסטוישען געפיהלען און געדאַנקען דורך פריינדליכע ווערטער און ניט זיצען ווי אַ גולם, אָדער בלעטערען גנעצענדיג אייער פאַמיליען־אַלבום און איהר וועט זיך דערווייל מאַכען נאַריש.

א סך מאָל איז דאָס אויך די שולד פון דעם בעזוכער. עס זיינען פאַראַן געסט, זאָגאָר אמת'ע גוטע פריינד, וואָס פאַלען אריין פּלוצלונג, ווי „א יון אין סוכה", גראָד ווען איהר ריכט זיך ניט אויף זיי, אָדער גאָר אין אזאַ צייט, ווען איהר קענט זיך מיט זיי ניט אָבגעבען. קלוגע מענשען שרייבען שטענדיג א פּאָר ווערטער און בעשטימען פריהער די צייט פון זייער בעזוך, דאַן איז זיכער אַז זיי וועלען ניט פאַלען צו לאַסט און זייער וויזיט וועט זיין בכבוד.

עס זיינען ווידער פאַראַן געסט, וואָס ווייסען ווען צו קומען און ווייסען ניט ווען אַוועקצוגעהן: אַט די מענשען לאַנגווייליען צום טויט. זייער אַנגענעהמע געגענוואַרט פערוואַנדעלט זיך ענדליך אין איבערדרוס און מען הייבט אָן צו פיהלען א ניט-גוטקייט.

דער בעזוכער האָט פפליכט פונקט ווי דער, וועמען מען בעזוכט, אויף דעם איז פאַראַן א קאָדעקס מיט אונגעשריעבענע געזעצען. דער חכם קען זיי אויף אויסוועניג. און דער נאַר וואָלט זיי אפילו אינוועניג אויך ניט פערשטאַנען.

די אונטערשטע שורה איז: זיי א מענש!

שטילע מענשען

די מענשהייט, די אָנגעלעהרענטע, ערפאהרענע מענשהייט, וועלכע האָט שוין בעצאָהלט אזוי פיעל רבי־געלד, איז נאָך, ווי עס שיינט, אַלץ ניט דערגאנגען דעם סוד, אז דאָס רוב געפעהרליכע בעשעפעניסען זיינען די „שטילע". ניין, די מענשהייט וויים דאָס נאָך אַלץ ניט און פאַלט אָפט זעהר מיאוס אריין. דער „שטילינקער" האָט נאָך אימער דעם כח צו נארען די אויג און געווינען דעם צוטרויען, וועלכען ער ניצט שפּעטער אוים צו זיינע צוועקען.

חכמים האָבען אונז אָנגעזאָגט מיר זאָלען זיך היטען פאַר כעסנים, זיי האָבען אונז דערצעהלט, אז „דאָס שרעקליכסטע פון אַלע שרעקען" איז דער מענש אין זיין אויפרעגונג, זיי האָבען אונז אָבער קיינמאָל ניט געוואָרענט פאַר די שטילינקע, די נעבאָך'לאָך, וועלכע ממית'ן מיט זייער רחמנות־פּנים'ל און זיינען מזיק מיט זייער שטילקייט.

די נאַטור איז ניט שולדיג, זי האָט די געפעהרליכסטע און שעדליכסטע פון אַלע ברואים — די שלאַנג — אריינגעשיקט אין גן עדן און געגעבען דעם מענשען די ערשטע לעקציאָן אין דער געפאהר פון די שטילינקע, ער האָט עס אָבער פערגעסען און דאָס קאָסט איהם זעהר טייער. ניט איינמאָל שפּרינגט אויף דער מענש פערוואונדעט פון די פיילען, וואָס דער שטילער האָט אין איהם אריינגעלאָזען מיט אַ שמייכעלע. ניט איין לעבען ווערט פערלאָרען, ניט איין פאַמיליע צובראָכען, ניט איין ליעבע צוריסען און ניט איין זיסער טרוים פערוואָנדעלט אין שרעק דורך דעם צוטרויען צו די שטילע, וועלכע ברענגען טויט און פערדערבען.

מיר הערען זעהר אָפט ווי מענשען שרייען אוים פער־וואונדערט: „סטייטש, אזא שטילער, רוהיגער מענש, ווי קומט דאָס ער זאָל בעגעהן אזא פערברעכען? סטייטש, ווער וואָלט זיך דאָס געריכט, אז דער נעבאכיל, וואָס איז גאָר „גאָט די נשמה שולדיג", זאָל אויפטהאָן אזא נבלה, אזא שענדליכע טהאט?"

נארישע מענשען! ווען זיי וואָלטען געוועזן מעהר פסיכאָ־לאָגען, פערשטאַנען בעסער די מענשליכע זעעלע און בעגרייפען די ווארנונג וואָס די נאטור האָט זיי געגעבען, וואָלטען זיי זיך פער־שפּאָרט צו וואונדערען. דאָס וואָס עס קען ניט געשעהן, וועט ניט געשעהן. ווען דער שטילער און רוהיגער מענש האָט פּלוצלונג גע'הרג'עט זיין חבר, איז אַ בעוויז, אז דער רוצח איז איהם געלעגען אין די בלוט, אז ער האָט געהאַט אין זיך דעם געפעהרליכען קערן פון אַ מערדער, וואָס האָט אין איהם געדרעמעלט ביז אַ געוויסער מאָמענט האָט עס אויפגעוועקט. אַ שעפּס קען ניט פערוואנדעלט ווערען אין אַ וואָלף, אָדער אַ ווארעבייטשיק אין אַ קאַרשון. דער גזלן ווערט אַ גזלן געבאָרען, און דער געפעהרליכ־סטער איז אָפט דער שטילער, דער שוויינער, דען ער טראָגט זיינע כלי־זיין אין הארצען און זיין צונג פער'מסר'ט זיי ניט. דער איינציגער פערדאכט וואָס עס איז דאָ אויף איהם, איז זיין שוויינען. אָבער דוקא דאָס נעהמט די וועלט אָן פאר אַ מעלה, און זי פאַלט אריין.

עס זיינען אויך פאראַן מענשען אויף דער וועלט, וואָס האַלטען שטענדיג אין איין שמייכלען, דאָס זיינען אָפט געפעהרליכע מענשען. מען דאַרף אויף זיי שטענדיג האַלטען אָן אויג, אויב מען וויל זיך מיט זיי חבר'ן. דער ריכטיגער, דער נאָרמאַלער מענש קען ניט שטענדיג טראָגען אַ זיסען שמייכעלע אויף די ליפּען. די נאַטור אַליין בעשטעהט אויך ניט פון לויטער זונשיין. זי האָט אויך איהר וואָלקען, איהר דונער און איהר בליץ. אפילו גאָט אַליין

לאכט אויך ניט אימער און איז א מאָל אין כעס, און א מענש דאַרף ניט זיין בעםער ווי גאָט.

ווען איינער שמייכעלט שטענדיג, איז דער שמייכעל זיין כלי־זיין און מען מוז זיך פאַר איהם היטען. ער איז ווי א לאַכעדיגע חיה פון די אראבישע לעגענדען, וועלכע לאכט ארוים פון דעם רייזענדען די נשמה און טויטעט איהם לאַכענדיג. אַן אייביגער שמייכעלע פאַסט נאָר פאַר א שענע פרוי, וועלכע איז גאָט'ס שמייכעל אויף דער ערד, אָבער אויך זי איז זעהר אָפט א געפאהר און מען דאַרף זיך פאַר איהר אויך היטען...

אייביג לאַכען און אייביג שווייגען איז אפשר שען אין דער פּאָעזיע, אין לעבען אָבער קען דאָס ניט זיין, סיידען ביי די, וואָס מאַכען דעם שווייגען און שמייכלען פאַר א פּראָפעסיאָן צו נאַרען די וועלט, ווייל די וועלט גלויבט אין דעם און פערגעטערט דאָס. די בעלי המשנה און בעלי הגמרא האָבען אונז זעהר שטאַרק פער־לויבט דעם שווייגען אלס א געזונטע און גוטע זאַך. מעגליך, אז דאָס איז א מאָל געווען א טייערע מידה, דאָך זייט די לומפען האָבען ערפאהרען, אז די מענשהייט גלויבט אין דעם, האָבען זיי דאָס אָנגענומען פאַר א מיטעל צו געמיינהייט און עס גליקט זיי זעהר גוט.

געוועהנליך גיט עס קיין רעגעל אָהן אַן אויסנאַהמע און שטילקייט און שמייכלען מעגען זיין ביי מאַנכע מענשען געבאָרענע טוגענדען, דאָך זאָל מען זיך ניט איילען די שטילינקע און די לאַכעדיגע אָנצונעהמען אלס מלאכים'לאַך, כדי מען זאָל שפּעטער קיין חרטה ניט האָבען.

אונגעבעטענע געסט

אײלט זיך ניט צו דערלאנגען יעדען אײנעם אײער וויזיטנע קארטיל, דען איהר קענט אפטמאל טרעפען אויף א פראָ־פעסיאָנעלען „בעזוכער", און איהר וועט שפּעטער האבען צו „קלאפּען און צו בלאָזען" צייט איהר וועט לעבען.

דער פּראָפעסיאָנעלער בעזוכער איז א בריאה, וואָס האלט אין איין זוכען בעקאנטשאפט און קוים האט איהר איהם פאר אײנעם פארגעשטעלט, האט ער שוין א קרבן. ער וועט באלד בעטען יענעמס אדרעסע און פרעגען ווען ער קען איהם „בעזוכען".

איהר וועט אויסהיילען אן אבגעפּרוּירענעם אויער, פּטור ווערען פון א היהנער־אויג, אנטלויפען פון א פיפערנאָטער, דער־לייזט ווערען פון א שוויגער און זיך ארויסדרעהען פון א נודניק, איהר וועט זיך אבער ניט אבטשעפּען פון דעם פּראָפעסיאָנעלען בעזוכער, קוים האָט ער אייך איינמאל געפּאקט, איז פערפאלען, ער וועט אייך „וויזיטען" און טהוט איהם עפּעס!

דער פּראָפעסיאָנעלער בעזוכער האָט שטענדיג פולע וועסטעל־קעשענקעס און בוזים־קעשענעס מיט אדרעס־ביכלאך. ער פיהרט מיט זיינע אפּפער א גאנצע בוכהאלטעריע. קונדען געהען ביי איהם נאכ'ן אלף־בית און ער טהוט דאס בעסטע, וואס ער קען, ער זאל חלילה ניט שולדיג בלייבען קיין וויזיט, — ער בעזוכט זיי אלעמען.

דאס ערגסטע מיט דעם פּראָפעסיאָנעלען בעזוכער איז דאס, וואס איהר קענט איהם ניט בעליידיגען און ניט אריינברענגען אין כעס, דען אויב איהר האט היינט פאר איהם קיין צייט ער זאל אייך א קאָפּ פערדרעהען, אדער סתם זיצען ווי א געשוויר אויפ'ן

קארק, וועט ער זיך ענטשולדיגען און פערזיכערען, אז ער וועט אייך בעזוכען א צווייטען מאל און איהר מעגט איהם גלויבען, אז ער וועט האלטען ווארט.

פטור צו ווערען פון דעם בעזוכער איז סיידען אוועקצופאהרען אין אן אנדער שטאדט אדער אנטלויפען פון דער מדינה, דען גרויסציהען אין אן אנדער דירה וועט אייך נישט העלפען מחמת פיעלע טעמים: ערשטענס קען ער דאך אייער גאנצע משפחה, און אייערע לאנדסלייט, אייערע נאהענטע און ווייטע קרובים, אייערע פריינד און אייערע בעקאנטע. זייט איהר אן ארבייטער, קען ער אייער באס, און זייט איהר א באס, קען ער אייערע ארבייטער. אויב איהר זייט א סוחר, ווייס ער אייערע קונדען, אויב איהר זייט א קונה, קען ער אייערע סוחרים, ער ווייס וואו און מיט ועמען איהר האנדעלט און וואו איהר פערקעהרט, מיט איין ווארט — איהר וועט פון איהם ניט ענטרינען און ניט געגעזען ווערען. אויפ'ן לעצטען פאל איז ער נישט קיין „גרינער" און ער „פאקט" אייך דורכ'ן פאסט־אפיס אדער דורך די „הויזקיפערקע" און שטאטעט אייך אב א וויזיט.

דער פראפעסיאנעלער בעזוכער טראגט ארום גאנץ „גרויס ניו יארק" מיט זיך, דען וואו איהר גיט א ווארף א שטיין, האט ער א הויז, וואס ער בעזוכט, און יעדעם הויז איז ביי איהם פערשריעבען.

ווען איהר האט די זכיה זיך צו בעקענען מיט דעם פראפעסיא־נעלען „בעזוכער", מוזט איהר גלויבען אין דער מעשה פון שמריה נאז, וואס פלעגט לויפען פון ווילנא נאך בארדיטשעוו צו פוס כאפען ביי א בעקאנטען א שמעק טאבאק. דען דער „בעזוכער" פאלט אויך מאנגעס מאל אריין צו אייך מיט א מאדנע מעשה וואס איהר וואלט געגעבען א טאלער אבי נישט צו וויסען פון איהר.

עס איז כדאי צו פערשטעהן אז דער דאזיגער „בעזוכער" איז ניט קיין איבערקלייבער און ער בעזוכט ווייבער אויך. אויב דער

מאַן איז גראַד נישטאָ אין דער היים, איז די ווייב אויך אַ סחורה און וואָס עם האָט געזאָלט אויסגעהן צו א י ה ם, געהט אוים צו א י ה ר. ער פרעגט אוים און ד ע ר צ ע ה ל ט איהר אָן, פער־דרעהט איהר אַ מח, אַז זי דאַנקט גאָט, ווען זי ווערט פון איהם פטור.

דער פראָפעסיאָנעלער בעזוכער איז קיין מאָל ניט אייער אמת'ער פריינד, ער איז קיינעמס אַ פריינד. ער האָט איבערהויפּט קיין פריינד ניט. ער האָט נאָר געגענשטענדע, וועלכע בעפריעדיגען זיין בייזע ליידענשאַפט צו פּלאַגען מענשען און זיין נבזה'דיגע גע־וואָהנהייט צו זיצען אין פרעמדע הייזער.

דער פּראָפעסיאָנעלער „גוט יום טוב ביטער" וועט אייך זעלטען, כמעט קיין מאָל ניט, איינלאַדען צו זיך. ער וועט נאָר געהן צו א י י ך. ער איז אזוי ווי דער בייזער גייסט, וואָס זוכט צו פערפּלאָגען און צו שטראָפען די שטערבליכע מיט זיין פינסטערע געגענוואַרט, וואָס יאָגט זיך נאָך די מענשען. ביי דעם פּראָפעסיאָ־נעלען „בעזוכער" איז די בעזוכענים אַ קראַנקהייט. ער איז אונ־צופריעדען מיט זיין חולנית'דיגען „איך". ער געפינט אין זיין אייגענע פערפוישערטע נשמה קיין מנוחה, און ער לויפט אום צו רויבען דעם פריעדען פון אנדערע. ער איז דער פערשאָלטענער רוח, דער גלגול, וואָס האָט ניט קיין רוה און זוכט זיך אריינצוכאַפּען אין אַן אונשולדיגע זעעלע.

דיעזער אייביגער ג אַ ס ט אָדער ג י י ס ט וועט קומען צו אייך מיט אַ שמייכעלע, שטענדיג אויפגעראַמט ביי זיך. ער וועט רעדען מיט אייך איבער פערשיעדענע זאַכען, איהר וועט איהם מאַנכעס מאָל פערגעבען זיין צודרינגליכקייט און — רעכענענדיג איהם פאַר אַ פריינד — דערצעהלען אייערע צרות, ער וועט אייך אויסהערען מעכאַניש און וועט אייך אפשר מעכאַניש אַן עצה געבען, אָבער אין גרונט גענומען געהט איהם איהר ניט אָן, פערקעהרט, ער קומט אויסניצען דאָס ביסעל פריוולעכעס און צופריעדענעס וואָס

עס געפינט זיך אין אייך. ער קומט אייך בעזוכען, אָבער ניט אומזיסט! ער וויל הנאה האָבען דערפון.

אָט דער סאָרט „בעזוכער" געפינט זיך מעהרסטענטיילס צווישען אַלטע בחורים, צווישען מענער וואָס האָבען סכסוכים מיט זייערע פרויען; צווישען באָרדער וואָס האָבען די ווייבער אין דער ליטאַ, רומעניען אָדער גאַליציען און זיי אַליין לויפען אום ווי די הונגעריגע וועלף זוכען, אפשר וועלען זיי עפּעס געפינען וואָס צו פערצוקען...

מאנכע פון די פּראָפעסיאָנעלע בעזוכער בענוגענען זיך בלויז מיט איין פאמיליע, אָבער קוים זעצען זיי זיך אָן אויף איהר, איז פערפאַלען. איהר מעגט עסען אָדער שלאָפען, בענשען אָדער לייענען קריאת שמע, צעהלען געלד אָדער צעהלען קללות, קושען די קינדער אָדער זיך „ווערטלען" מיט דער „אידענע", דער „בעזוכער" וועט אימער זיין דערביי. איהר ווערט מיט איהם אזוי איינגעוואָהנט, אזוי בעקאַנט אויף אויסענווענינ, אזוי מורגל אין זיין צורה, אז ווען ער זאָל א מאָל ניט קומען, דאכט זיך אייך, אז ער פעהלט. נאָר דאַן, ווען ער זאָל פּלוצלונג אויסלינקען א פוס, כאַפּען א בעלעם אויף אַן אויג אָדער קריעגען א שווערע ניערען־ענטצינדונג און זאָל נעלם ווערען אויף א האַלב יאָהר — דאַן ערשט וועט איהר זיך ארומזעהען, אַז ער פעהלט אייך ווי א לאָך אין קאָפּ.

זייט אַלזאָ פּאָרזיכטיג מיט מאכען בעקאַנטשאַפט און מיט געבען אייער וויזיטנע קאַרטיל צו א נייעם בעקאַנטען, דען מעגליך, אַז איהר האָט שוין איין „טויט־מאכער" און איהר וועט קריגען א צווייטען.

זי האט געווײנט

דאָס האָט געזאָלט זײן א פרעכטיגער באל מיט א פרײז פאר דער „קעניגין“. זי האָט זיך צו דעם דאָזיגען באל געוואָלט מאכען א שענע קלײד, אָבער דאָס איז איהר זעהר שווער געפאלען.

זי האָט געהאט די סחורה, א העל־בלויע טולינע וואָלענס, זי האָט געהאט די פּאָזמענטור, דאָס שנײדער־געלד און איבערהויפּט א פיגור מיט אלע מפרשים, מיט אלע ארטיסטישע שטריכען.

א געזיכט פון א מאדאָנא, א ווײסען שוואנענהאלז, א ברוסט ווי א פאנצער, רונד׳ע אָבגעטאָקטע היפטען און א דינע טאליע, ווי דאָס העלזעל פון א שאמפאניער־פלאש; אין גאנצען איז זי געוועזן שלאנק און פריש ווי א פאלמע. מיט אזא געשטאלט קען מען זײן די קעניגין פון א באל, אפילו ווען ראפאעל זאָל בעשטימען דעם פרײז.

זי האָט אלץ געהאט, אפילו שכל אויך, און דאָך האָט זי ניט געגעבען נעהען איהר קלײד צוליעב א פראגע, אן ערנסטע פראגע, וואָס זי האָט ניט געקענט פערענטפערען.

ווי זאָל זי מאכען איהר קלײד?

זאָל זי עס מאכען דעקאָלטירט, אויסגעבלויזט פאָרענט און הינטען, מען זאָל ארויסזעהן דאָס נאקעטע לײב, אָדער אפשר פערשטעלען די אויסגעבלויזטע ערטער מיט א מין לײכטע דורכ־זיכטיגע גאז, מיט א פענסי טול?

אפשר גאָר ניט אויסגאָרסעווען, נאָר אויסצאצקען פאָרענט א שענעם, פערמאכטען בוזים און הינטען א רײכען, גאנצען, פולען קארטשיק, א פײנעם „יאוק“, וואָס זאָל פערשטעלען די האלז ביז

אויבען ארויף און דאָרט זאָל ער זיך פערזיעגלען מיט א זיידענעם שלייף און גענוג?

פריהער האָט זי וועגען דעם אליין געטראַכט, שפּעטער האָט זי זיך מישב געווען מיט איהרע חבר'טעס און בעקאַנטע, און קענענדיג מיך, אלס פריינד פון איהר פאַטער'ס הויז און אלס א „איצט־וועלטיגען", האָט זי זאָגאַר, האַלב פערשעמט, האַלב דרייסט, זיך געווענדעט צו מיר מיט דער הארבער שאלה: וואָס זי זאָל טהאָן.

אַן אַנדערער אויף מיין אָרט וואָלט זיך אפשר גאָר אויס־געלאַכט: א מעשה דאָס איז א ביסעל! יא אויסגעגאַרסעוועט, ניט אויסגעגאַרסעוועט, וואָס ווערט דאָ דערפון?

איך האָב אָבער די זאַך אַנדערש בעטראַכט.

אין דער מיידעל'ס פראַגע וועגען איהר באַל־קלייד האָב איך דערזעהן די מלחמה צווישען די אלטע אידישע „צניעות", די אלטע מאָראַל, און די נייע מאָדע, דעם יונגען בעגריף וועגען פרויען־אַנשטאַנד און פרויען־לעבען.

איך האָב געזעהן, אז אַן אָרענטליכע אידישע טאָכטער אפילו ווען זי ווערט א פרייע (דאָס מיידעל איז געווען א בונדיסטקע), ערלויבט זי זיך אויך ניט אזוי גיך אַרויסצושטעלען די נאַקעטע טיילען פון איהר קערפּער, וועלכע זיינען זאָנסט בעהאַלטען, אין א געזעלשאַפט פון מענער.

דאָס מיידעל האָט געהאַט געשניצטע גליעדער, וואָס וואָלטען אפילו א געטין געטליכער געמאַכט. אזא האַלז, אזעלכע שולטערן זיינען א מצוה צו ווייזען פאַר מענשען! זאָלען זיי זעהען און בעוואונדערן גאָט'ס בעשאַף, די אוצרות פון דער נאַטור. זאָל זיך דאַכטען זיי זעהען דאָס אין א מוזעאום פון קונסט. אָבער די אידישע שענהייט האָט געקלערט: „וואָס וועלען לייט זאָגען?"

וועגען מאַכען קורץ די אַרבעל און לאָזען א נאַקעטע האַנד, האָט זי ניט אזוי שטאַרק געטראַכט, ווי וועגען די הוילע שולטערן.

זי האָט זיך ניט געקענט פאָרשטעלען דעם ריכטיגען איינדרוק, וואָס זי וועט מאַכען אויף יונגע לייט. זי האָט געוואוסט, אַז זי וועט זיי בעצויבערן, —דער שפּיעגעל האָט זי ניט גענאַרט,— זי האָט אָבער ניט געקענט קומען צום בעשלוס, אויב מען וועט זי בעטראַכטען פאַר אַ וואולגאַרנע, ביליגע סחורה, אָדער זי וועט נאָך שטייגען אין ווערטה צוליעב איהר שענהייט.

זי האָט געוואוסט, אַז די גרעסטע צאָהל קאַוואַליערען וועלען איהר לאַדען צום טאַנץ; זי האָט אָבער ניט געקענט בעגרייפען דעם געפיהל פון דעם יונגען מאַן, וואָס וועט טאַנצען מיט איהר, ווען איהר קלייד וועט זיין אויסגעבלויזט ביז טיעף אין בוזים אריין.

וואָלט אַן ערלעכער יונגער מענש, אַ מאָראַלישער מענש, איהר אויך געלאַדען צום טאַנץ און וואָלט ער וועלען הייראַטען מיט אַ מיידעל, וועמעס קאַרטשיק עס איז ליבעראַל אויסגעשניטען און דער סטאַניק כאַפּט פאַרענט טאָגען? זי וויים, אַז זי איז אונ־שולדיג, ריין פון יעדע זינד, אפילו פון אַ זינדיגען שאָטען אין דער מחשבה, — וועט אָבער דער בחור, וואָס וועט טאַנצען מיט איהר, אויך דאָס זעלביגע וויסען?

פון וואַנען?

וועט דאָס נאַקעטע לייב ניט רעדען אַן אַנדער לשון?

דער יונגער מאַן וועט נאָר קוקען אויף די אויסגעבלייזטע ערטער. ער וועט זינדיגען מיט די געדאַנקען; ער וועט זינדיגען מיט איהר, ווען זי וועט ניט וויסען דערפון; ער וועט איהר מאַכען פאַר אַ געפאַלענע אין דער צייט, וואָס זי איז גאָר גאָט די נשמה שולדיג.

און וועמעס שולד וועט דאָס זיין, ווען ניט איהר אייגענע? זי וועט דאָך איהם אַליין אויפרייצען מיט איהר פערשייטען קלייד; זי וועט דאָך איהם צווינגען דערצו.

גלייך האָט איהר געאַרט אַ צווייטע פראַגע:

איז די נאַקעטע שענהייט אַזוי צוציהענד, ווי די פערדעקטע? איז ניט די פאָרשטעלונגס־קראַפט שטאַרקער, ווי די ווירקליכקייט? ווייזען צופיעל שענהייט איז פונקט ווי ווייזען צופיעל חכמה. עס מאַכט אַ פערקעהרטע ווירקונג, און צו־וואָס שטעלען טאַקע פרויען אַרוים אַזוי פיעל זייערע הוילע גליעדער? אויף די רייכע אַריסטאָ־קראַטישע בעלער אָדער אין דער אָפּערא ערשיינען דאָך די פרויען און מיידלעך ממש האַלב נאַקעט.

איז דאָס אָרענטליך אַזוי? איז דאָס מאָראַליש, אפילו ווען אונזער מאָראַל זאָל שוין זיין לויט דעם נייעסטען זשורנאַל?

זי האָט נאָך אָבער געפונען אין הארץ אַ שטיקעל זכות פאַר די שענע פרויען: יעדער מענש זוכט צו שטאָלצירען מיט זיינע מעלות, בפרט ווען ער קען נאָך דערמיט פערשאַפען מענשען פערגעניגען. איז דאָס אַן עולה? בעהאַלט די זון איהר גאָלדענעם שיין? זוכט דען ניט די לבנה צו קאָקעטירען, און ווינקען ניט די שטערן אַרונטער? בעהאַלט די רויז איהר פאַרב אָדער איהר פאַרפיום, און וואַקסען ניט די בלעטער אויפ׳ן בוים מיט די שענערע זייט פון אויבען?

מיאוס איז נאַר, ווען מיאוס׳ע פרויען גאַרסעווען אוים זייערע קליידער. פוי! דאָס איז עקעלהאַפט, עס בעליידיגט די אויג און קאַליעטשעט די געפיהלען. ווי זינדיג דאָס איז אַרויסצושטעלען אַ שווארצע ברוסט מיט פלעקען אָדער פּימפּעלס, אַ דאַרע האַנד מיט אַ שפּיציגען עלענבויגען, אָדער אַן אויסגעצויגענע האַלז מיט אַ קנופּ! דאָס איז גאָט׳ס לעסטערונג, דאָס איז אונמאָראַליש. אַ פרוי זינדיגט דערמיט; זי זאָל דאָס ניט טהאָן.

אָט מיט אַזעלכע רעיונות איז זי אַרומגעגאַנגען און האָט ניט געוואוסט, וואָס פאַר אַ קלייד זי זאָל זיך נעהמען. זי איז הונדערט מאָל געשטאַנען ביים שפּיעגעל און געמאָסטען אויף זיך די וואַרע. זי האָט אָבגעקנעפּעלט איהר סטאַניק, אונטערגעבויגען איהר לייב־

בעפּוצונג מיט אַ שטיק איבער דער ברוסט. עס האָט איהר אַ קלאַפּ געטאָן אין הארץ, זי איז צום ערשטען מאָל אזוי נתפּעל געוואָרען פון זיך אליין, פון איהר אייגענעם קערפּער, זי האָט זיך פאָרגעשטעלט ווי דאָס וועט אויסזעהען אין אַ פולען זאָל מיט מענשען, איבערהויפּט מיט מאַנסלייט...

איהרע חבר'טעס האָבען איהר געראַטהען פערשיעדען. אַ פּאָר מיאוסע מיידלאַך האָבען געזאָגט, זי זאָל די קלייד ניט גאָרסעווען... אַ שענע בלאָנדינקע האָט איהר געהייסען „גאָרסעוועןאַ ביסעל"... מיין מיינונג איז געווען, זי זאָל ערשיינען אַזוי שען ווי מעגליך.

איך בין אויפ'ן באָל ניט געווען, און האָב ניט געזעהן איהר קלייד, איך וויים אָבער, אַז זי האָט געוואונען דעם פּרייז און, קומענדיג אַהיים, האָט זי געוויינט...

הלל צו דער לבנה

(פריי נאָך דעם ענגלישען)

צ ווישען די גרויסע, מוזיקאַלישע גאונים פון אַלע צייטען זיינען בלויז געווען עטליכע, וואָס האָבען זיך געקענט פערגלייכען מיט לודוויג וואַן בעטהאָווען. דיעזער בעריהמטער מאַן איז געבאָרען געוואָרען אין באָנן, דייטשלאַנד, אין דעם יאהר 1770 און איז געשטאָרבען אין וויען אין 1827.

מען מעג זיכער זאָגען, דאָס בעטהאָווען'ס מוזיקאַלישע חיבורים האָבען בעשאַפען אַ נייע צייט אין דער היסטאָריע פון מוזיק, און זיינע געפליעגעלטע קאָמפּאָזיציעס פערליערען נאָך אפילו איצט אויך קיין שאטען פון זייער גרויסקייט. פערקעהרט, מיט דעם לויף פון די יאָהרען קריגען זיי נאָך מעהר צויבער און מעהר חן.

בעטהאָווען'ס לעבען איז געווען אַ טרויעריגער. ער האָט, ווי אַ סך גרויסע גייסטער, געבלאָנדזשעט און געוואַנדעלט אַליין אויף דיעזער גרויסער וועלט... דערצו איז ער נאָך געווען טויב, נערוועז, קראַנק און צובראָכען, און דאָס רוב שלעכט בעהאַנדעלט און פערראַטהען פון די, וואָס האָבען זיך גערופען זיינע „פריינד". דער ריכטיגער מזל פון אַ זשעני...

ווי ווייט דער גייסט פון דעם מוזיקאַלישען שעקספּיער האָט זיך אָבער אריבערגעהויבען איבער אַלע צרות, ליידען און רשעות, קען מען נאָר פערשטעהן און פיהלען, ווען מען הערט זיין אונ־שטערבליכע מוזיק. די מעשה'לע, וואָס איך געה איצט דערצעהלען, אילוסטרירט די גוטסקייט פון זיין נאַטור און וויזט, ווי מאַנכע פון זיינע מייסטערווערק זיינען די רעזולטאַטען פון זיין מאָמענטאַנער בעגייסטערונג.

דאָס איז געווען אין באַנן. אין א ווינטערדיגע לבנה־אבענד האָב איך בעזוכט בעטהאָווען, איך האָב געוואָלט מיר זאָלען זיך אביסעל דורכשפּאַציערען און נאכהערביידע צוזאמען עסען אבענד־ברויט.

ער איז מיט מיר געגאנגען, אבער דורכגעהענדיג דורך א שמאָלע, פינסטערע, אָרעמע געסעלע האָט ער זיך פּלוצלונג אָבגעשטעלט און פערטראַכט.

„שא!“ האָט ער געזאָגט, „וואָס הער איך דאָ פאַר קלאַנגען? דאָס איז פון מייז סאָנאַטאַ אין „עף“. הער, ווי גוט דאָס ווערט געשפּיעלט!“

דאָס איז געווען א ניעדריגע, בויפעליגע הייזעל, פון וואַנען די טענער זיינען געקומען... מיר זיינען געשטאַנען דרויסען און זיך איינגעהערט. דער שפּיעלער האָט אַלץ ווייטער און ווייטער געשפּיעלט, אָבער אין מיטען פון דעם „פינאַל“ איז ער פּלוצלונג שטיל געוואָרען; מיר דאַכט, אז איך האָב געהערט, ווי א טאָן איז געשטאָרבען... און באַלד האָט זיך דערהערט א הערצרייסענדע זיפצערייי:

„איך קען מעהר ניט שפּיעלען, איך קען ניט. אַך, דאָס איז אזוי שען, אזוי שען... עס איז אונמעגליך פאַר מיין אָרעמע קראַפט צו בעהאַנדלען אזא שטיק נשמה־אויסגוס, ווי עס געהער צו זיין. אַך, וואָס וואָלט איך ניט אוועקגעגעבען, איך זאָל קענען געהן אין טעאַטער צום קאָנצערט!“

„מיין אָרעמע, אָרעמע שוועסטער!“ האָט זיך אָבגערופען א צווייטע שטימע, „וואָס לוינט זיך צו ערגערן איבער א זאַך, ווען עס העלפט ניט? דו רעדסט וועגען געהן צו בעטהאָווען'ס קאָנצערט, מיין שוועסטער, ווען מיר קענען אונזער דירה־געלד ניט בעצאָהלען.“

„דו ביזט גערעכט; דאָך וואָלט איך וועלען כאָטש איין מאָל

אין מיין לעבען הערען אמת־גוטע מוזיק. נאָר וואָס העלפט עס? דאָס וועט קיין מאָל ניט געשעהן..."

בעטהאָווען האָט געקוקט אויף מיר מיט זיינע גרויסע טרוימע־רישע אויגען און האָט ענדליך געזאָגט: "לאָמיר אריינגעהן."

"אריינגעהן!" האָב איך אויסגעשריען. "צו וועלכען צוועק קענען מיר דאָרט אריינגעהן?"

"איך וועל שפּיעלען פאַר איהר!" האָט ער געזאָגט מיט אַן אויפגערעגטער שטימע. "דאָ איז פאַראַן געפיהל, זשעני, פער־שטאַנד. איך וועל שפּיעלען פאַר איהר, זי וועט מיך פערשטעהן."

איך האָב אַ קוק געטהאָן אויף דער האַלב־איינגעזונקענער הייזעל, אויף איהר קליינע, צופוילטע טהיר, און האָב נאָך געוואָלט עפּעס בעמערקען; אבער איידער איך האָב געקענט אויסרעדען אַ וואָרט איהם אָבצוהאַלטען, איז שוין זיין האַנד געלעגען אויף דער קליאַמקע. די טהיר האָט זיך געעפענט און מיר זיינען אריין.

אַ בלייכער יונגערמאַן איז געזעסען ביי אַ טישעל און האָט געמאַכט שיך, און נעבען איהם, ביי אַן אַלטמאָדישע, אָבגעריבענע פּיאַנאָ איז געזעסען אַ יונג מיידעל מיט אַ ים גאָלדענע האָר צולאָזען איבער איהר בליהענדעס, מעלאַנכאָלישעס געזיכט.

"ענטשולדיגט מיר," האָט בעטהאָווען געזאָגט. "איך האָב געהערט מוזיק און בין אריינגעגאַנגען. איך בין אַ מוזיקאַנט..."

דאָס מיידעל האָט זיך פערשעמט, און דער יונגער מאַן האָט אונז אָנגעקוקט שאַרף און אַזוי ווי אַ ביסעל אונצופריעדען...

"איך... איך האָב אויך עטוואָס געהערט, וואָס דו האָסט געערדט," האָט בעטהאָווען פאָרטגעזעצט, זיך ווענדענדיג צו דעם פערשעמטען מיידעל, "זאָל איך אפשר עפּעס שפּיעלען פאַר דיר?"

די גאַנצע סצענע איז געווען אַזוי מאָדנע, און אין דער בענעהמונג פון מיין זשעניאַלען פריינד איז עפּעס געלעגען אַ מין

קאָמיזם און אַ טרייסטענדע אַנגענעהמליכקייט. דאָך דער שטילער צויבער איז באַלד אונטערבראָכען געוואָרען.

„מיר דאַנקען אייך,“ האָט געזאָגט דער שוסטער. „אונזער פּיאַנאָ איז אַלט, און מיר האָבען ניט קיין נאָטען...“

„קיין נאָטען!“ האָט בעטהאָווען האַסטיג אונטערגעכאַפּט מיט שטוינען. „ווי אַזוי האָט דען דאָס פריילין...“ ער האָט זיך באַלד פערהאַקט און איז רויט געוואָרען, דען ווען ער האָט אַריינגעקוקט אין דעם פּנים פון דעם יונגען מיידעל, האָט ער דערזעהן, אַז זי איז בלינד. — „איך... איך ביטע אום ענטשולדיגונג,“ האָט ער געשטאַמעלט. „איך האָב דאָס פריהער ניט פערשטאַנען. אַלזאָ שפּיעלט איהר פון געהער? וואו אָבער האָט איהר געהערט די מוזיק, ווען איהר בעזוכט ניט קיין קאָנצערטען?“

„מיר האָבען מיט צוויי יאָהר צוריק געוואוינט אין ברין און, זייענדיג דאָרטען, פלעג איך הערען אַ דאַמע שפּיעלען נעבען אונז. אין די זומער־אָבענדען פלעגט איהר פענסטער דאָס רוב אָפען זיין. איך בין בכיון אַרומגעגאַנגען דרויסען הין און צוריק און האָב זיך איינגעהערט, ווי שען און לעבעדיג זי שפּיעלט.“

זי האָט אויסגעזעהן אַזוי אונשולדיג, אַזוי זיס און ליעבליך, דאָס בעטהאָווען האָט מעהר קיין וואָרט ניט גערעדט, האָט זיך שטילערהייט אוועקגעזעצט ביי דער פּיאַנאָ און אָנגעהויבען שפּיעלען.

ווי גיך ער האָט נאָר אַרויסגעצויבערט דעם ערשטען קלאַנג, האָב איך שוין פערשטאַנען, וואָס דאָ וועט געשעהן. קיין מאָל, אונטער די אַלע יאָהרען, וואָס איך האָב איהם געקענט, האָב איך איהם ניט געהערט אַזוי שפּיעלען, ווי ער האָט געשפּיעלט פאַר דעם בלינדען מיידעל און איהר ברודער.

ער איז בעגייסטערט געוואָרען ווי אַ נביא, און פון דעם אויגענבליק, וואָס זיינע פינגער האָבען גענומען וואַנדערן צווישען

די ביינדלעך, זיינען די טענער פון דעם טויטען אינסטרומענט געוואָרען אַלץ זיסער און זיסער און האָבען גערעדט פון וועלטען און זאַכען, פון טיעפע, היילינע, אונבעגרייפליכע סודות, וואָס נאָר גרויסע נשמות קענען פערשטעהן.

דער ברודער מיט דער שוועסטער זיינען געבליעבען ווי פערגליווערט פאר וואונדער, איבערראשונג און ענטציקונג. דער ערשטער האָט אַרויסגעלאָזען פון האַנד זיין קאַפּול, און די צווייטע, מיט איהר בלאָנדען קאָפּ עטוואָס אויסגעבויגען פאָראויס און איהרע הענד האַלטענדיג שטאַרק צוגעפּרעסט צו איהר ברוסט, איז צוגעקראָכען ביז צום ברעג פון דער פּיאַנאָ, פּונקט ווי זי וואָלט מורא געהאַט, אַז דאָס קלאַפּען פון איהר אייגענעם האַרץ זאָל ניט שטערען דעם שוואונג פון די מאַגישע טענער.

פּלוצלונג האָט זיך דער פלאַם פון דער קליינער, שמינקלענדער ליכטעל גענומען טונקען, מאַטערען, ציטערען, פּאַכען מיט דער קליינער, אָרעמער אייזערנער נשמה — און איז אויסגעגאַנגען. בעטהאָווען האָט אַ רגע אויפגעהערט און איך האָב אויפגעמאַכט די לאָדען און אַריינגעלאָזען אַ שטראָם פרישע לבנה־ליכט. דאָס צימער איז כמעט געווען אַזוי ליכטיג ווי פריהער. די זילבערנע שטראַהלען זיינען געפאַלען צום שטאַרקסטען אויף דער פּיאַנאָ און דעם שפּיעלער.

זיין קאָפּ איז איהם אַרונטערגעפאַלען אויף זיין ברוסט און זיינע הענד האָבען גערוהט אויף זיינע קניע; ער האָט אויסגעזעהן פערזונקען אין טיעפע מחשבות. ער איז אַזוי געבליעבען עטליכע מינוטען. ענדליך האָט זיך דער יונגער שוסטער אויפגעהויבען און איז נייגיעריג און אונגעדולדיג צוגעגאַנגען צום פערקלערטען מייסטער.

„וואונדערליכער מאַן!“ האָט ער געזאָגט מיט אַ ציטערנדען, נערוועזען טאָן. „ווער ביזטו?“

„הער זיך איין!" האָט בעטהאָווען געזאָגט און האָט גענומען שפּיעלען דעם אָנפאַנג פון זיין סאָנאַטאַ אין „עף".

אַ געפיהל פון בעגייסטערונג און אַנערקענונג האָט אויס־געבראָכען ביי די צוויי און אויסשרייענדיג: „אַלזאָ, זייט איהר בעטהאָווען!" האָבען זיי בעדעקט זיינע הענד מיט טרערען און קושען.

ער האָט זיך גלייך אויפגעהויבען אוועקצוגעהן, נאָר מיר האָבען איהם ניט געלאָזען. מיר האָבען איהם צוריקגעהאַלטען מיט תחנונים: „שפּיעל פאַר אונז נאָך איין מאָל, נאָר נאָך איין מאָל!"

ער האָט זיך געלאָזט פון אונז איבעררעדען און איז צוגעגאַנגען נאָך אַ מאָל צום אינסטרומענט.

די לבנה האָט אַריינגעשיינט דורכ'ן פענסטער און האָט בעלויכטען זיין גרויסארטיגען קאָפּ און זיין מאַסיווע פיגור.

„איך וועל פערפאַסען אַ הלל צו דער לבנה!" האָט ער געזאָגט, אַרויסקוקענדיג פערטראַכט צום אויסגעשטערנטען הימעל. דאַן זיינען זיינע פינגער אַרויפגעפאַלען אויף די ביינדלעך ווי אַ חלום, און ער האָט אָנגעפאַנגען שפּיעלען אַ טרויעריגע, אונבעשטימטע און ליעבליכע פאַנטאַזיע, וועלכע האָט געפוּיזעט לאַנגזאַם און פאַמעלאַך איבער דעם אינסטרומענט, ווי דער שטילער שיין פון דער לבנה איבער דער פערשלאָפענער ערד.

דאָס איז אבער באַלד בעגלייט געוואָרען פון אַ ווילדען איבער־גאַנג, אַ זעלטענעם, איבערנאַטירליכען „אינטערליוד", ווי דער טאַנץ פון גייסטער אויף אַ בעגרינטע וויזע. דאַן איז געקומען אַ שנעלע „אַגיטאַטאָ פינאַלע", אַן אָטעמלאָזע, איילענדע, ציטערנדע בעוועגונג, אַ הארץ־ און לייב־דורכבויערנדער גוסט, וואָס האָט אונז אויפ־געהויבען אויף פלאַטערנדע פליגעל און האָט אונז אַלעמען אוועק־געטראָגען אין אַנדערע וועלטען און איבערגעלאָזען אין בעגייסטער־טער ערשטוינונג און וואונדער.

„פערבלייבט געזונד!“ האָט בעטהאָווען געזאָגט, אָבשטויסענ־דיג פון זיך זיין שטוהל און זיך אומקעהרענדיג מיט זיין געזיכט צו דער טהיר. „זייט געזונד!“

„ווענסטו אונז נאָך א מאָל בעזוכען?“ האָבען זיי געפרעגטביידע אין איין אָטעם.

ער האָט זיך פערטראַכט און געקוקט מיט מיטלייד במעט צערטליך אויפ׳ן פנים פון דעם אָרעמען, בלינדען מיידעל.

„יא, יא,“ האָט ער געענטפערט אין געשווינדיגקייט. „איך וועל קומען ווידער און וועל געבען דעם יונגען פריילין מאַנכע לעקציאָנען. זייט געזונד! איך וועל ווידער קומען!“

זייערע בליקען האָבען אונז בעגלייט מיט א שטילקייט, וואָס האָט גע׳טענה׳ט מעהר ווי ווערטער, ביז מיר זיינען פערשוואונדען געוואָרען.

„שנעל לאָמיר לויפען אהיים,“ האָט בעטהאָווען געזאָגט. „איך וויל געהן אויפשרייבען די סאָנאַטא, כל זמן זי איז נאָך פריש אין מיין זכרון.“

מיר האָבען אזוי געטהאָן. ער האָט זיך אוועקגעזעצט ביי זיין שרייב־טיש און געשריעבען א גאַנצע נאַכט ביז אין גרויסען טאָג אריין.

קאטאלאג
פון דער
אינטערנאַציאָנאַלער ביבליאָטהעק

פיליפ קראַנץ, קולטור געשיכטע, 3 בענדער, 1000 זייטען, 100 בילדער, שעהן געבונדען פרייז יעדער באַנד..........75 ס.

" " דיא געשיכטע פון דער גרויסער פראַנצויזישע רעוואָלוציאָן, 3 טיילען אין איין באַנד, שעהן געבונדען....75 "

" " אַמעריקא פאַר קאָלומבוס, אַ קולטורגעשיכטליכע נאָכפאָרשונג, 169 זייטען מיט 44 צייכנונגען, געבונדען....50 "

" " יציאת מצרים, מיט איין קאַרטע פון מצרים.........15 "

" " וואס הייסט נאציאָן—זיינען אידען אַ נאַציאָן?......10 "

" " אריסטאטעל, זיין ביאגראפיע....................10 "

" " ברוך שפינאזא, זיין לעבען און זיין פילאָזאָפיע.......15 "

" " שבתי צבי, זיין ביאָגראַפיע.......................15 "

" " יאזעפוס פלאוויוס, זיין ביאָגראַפיע................15 "

" " בר כוכבא, זיין ביאָגראַפיע.......................15 "

" " לעסינג און מענדעלסאהן, זייער לעבען, שריפטען און טהעטעגקייט. 185 זייטען.....................25 "

" " דיא פאמיליע ראטהשילד, זייער לעבען און פינאַנציעלע טהעטיגקייט, 61 זייטען......................15 "

" " דון יצחק אברבנאל און זיינע זיהן, 67 זייטען.......15 "

" " מאַהאמעד, דער גרינדער פון מאַהאמעדאניזמוס, 65 זייטען...15 "

" " מעיערבעער, זיין ביאָגראַפיע.......................15 "

מאָררים ראָזענפעלד, געזאמעלטע ליעדער פון מאָררים ראָזענפעלד 337 זייטען, אילוסטרירט, שעהן געבונדען..$1.00

" " היינריך היינע, זיין ביאָגראַפיע, 85 זייטען...15 ס.

" " יהודה הלוי, דער גרויסער העברעאישער דיכטער, 64 זייטען.....................15 "

דוד פינסקי, ערצעהלונגען, צוויי בענד, 546 זייטען, פרייז יעדער באנד 50 ״

״ ״ זרבבל, ערצעהלונג............................ 05 ״

דר. קאספע, מעכאניקע, נאך סיר אייזיק ניוטאן.............. 10 ״

״ ״ אסטראנאמיע ״ ״ ״................. 15 ״

״ ״ אנפאנג פון כעמיע............................ 15 ״

יהואש, געזאמעלטע ליעדער, 400 זייטען, שעהן געבונדען.......... $1.00

י. גארדין, גאט, מענש און טייועל, דראמא אין 4 אקטען......... 25 ס.

״ ״ אלישע בן אבויה, היסטארישע דראמא אין 4 אקטען..... 15 ״

״ ״ דער אונבעקאנטער, דראמא אין 4 אקטען מיט א פראלאג 20 ״

״ ״ וואלטער, זיין ביאגראפיע......................... 10 ״

מאקסים גארקי, ערצעהלונגען, 92 זייטען................ 15 ״

ליעוו טאלסטאי, פאטריאטיזמוס און רעגירונג.............. 05 ״

דער איינציגער מיטעל........................ 05 ״

מ. באראנאוו, דער מענש און זיין נאטור..................... 10 ״

ח. אלעקסאנדראוו, טאלסטאי, זיין ביאגראפיע................. 10 ״

ב. פייגענבוים, רמב״ם, זיין ביאגראפיע...................... 10 ״

פ. וויערניק, רב סעדיה גאון, זיין ביאגראפיע.................. 10 ״

״ דער ווילנער גאון, זיין ביאגראפיע................. 10 ״

מ. פרומקין, רב ישראל בעל שם טוב, זיין ביאגראפיע........... 10 ״

ד. מ. הערמאלין, יצחק בער לעווינזאהן, זיין ביאגראפיע......... 15 ״

לעאפ. קאמפף, פארן שטורם, דראמא און 3 אקטען............. 20 ״

„קניאז פאטיאמקין״, דיא געשיכטע פון דעם בעריהמטען מאטראזען

אויפשטאנד, אילוסטרירט, 100 זייטען....... 20 ״

דר. ש. פעסקין, סטרייקס און זייער ניצליכקייט פיר דיא ארבייטער.. 05 ״

צו אדרעסירען:

A. M. EVALENKO, PUBLISHER

22 N. WILLIAM ST., NEW YORK